

* କବି ସମ୍ରଟ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଙ୍କ କବିତା *

ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ

କବି ସମ୍ରାଟ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ବିରଚିତ

ସଚିତ୍ର

ଦ୍ଵିତୀୟ ଖଣ୍ଡ

(ବିଜୟବୈଜୟନ୍ତୀ ଶିବା ସହ)

ସଂପାଦକ ଓ ଟୀକାକାର :—

ଶ୍ରୀ ଭଦ୍ରନାଥ ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ

ପ୍ରକାଶକ :—

ନାରାୟଣ-ପୁସ୍ତକାଳୟ

ଶ୍ରୀ ନାରାୟଣ ଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ

ପୋ: ଚାନ୍ଦିନୀଚୌକ, କଟକ

* ଦ୍ଵିତୀୟ ସଂସ୍କରଣ *

ମୂଲ୍ୟ ଟ ୨ ୯

ଅଡ଼େଇ ଟଙ୍କା ମାତ୍ର

ଭୂମିକା

ମହାବାକ୍ୟ ‘ବୈଦେଶ୍ୟବିଳାସ’ ଅମର ବୈଦେଶ୍ୟବିଳାସର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅବଦାନ । ଭବର ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟରେ, କ୍ରୋଧର ମାୟାରେ, ହୃଦର ଲଳିତାରେ, ଅପରୂପ ଶବ୍ଦ ବିନ୍ୟାସ ଓ ଅଲଙ୍କାର କେଳିରେ ଏହା ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତ ସାହିତ୍ୟର ଏକ ଅମୂଲ୍ୟରତ୍ନ । ଏହା ଭାରତୀୟ ସାହିତ୍ୟ କବିତା, ବିଶ୍ୱ ସାହିତ୍ୟରେ ସେ ଏହାର ସ୍ଥାନ ଅତି ଉଚ୍ଚରେ,—ଏହା ସମସ୍ତେ ମୂଳ ଧାରରେ ସ୍ୱୀକାର କରିବେ ।

କବିଙ୍କର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ସେ, ସେ ଅମର ଭାରତ ପ୍ରଦେଶର ଜନ୍ମ ସ୍ତବ୍ଧ କରିଥିଲେ । ପାଣ୍ଡବ ଦେଶ ତାଙ୍କର ଜନ୍ମଭୂମି ହୋଇଥିଲେ, ସେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସେ ଦୌଷ୍ଟିକ ବିଶ୍ୱବିଶାଳ କବିଙ୍କର ସମ୍ମାନ ଅସନରେ ପୂଜା ପାଉଥିଲେ;—ଏହା ଗତ ‘ବିଲେ’ ‘ଲମ୍ବୁଧର’ କଳିତ ସମୟରେ ତାଙ୍କର ନିଜାନ୍ତ ଶତ୍ରୁପକ୍ଷ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରି ଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ଅଧୁନିକ ତଥାତ୍ପତ ଶିକ୍ଷିତ ତାଙ୍କର ଦେବେଇ ଲେଖାରେ ଅଶ୍ରୁକିର ଦେଶ ଦେଖାଇଥାନ୍ତି, ମ.ସି ‘ବୈଦେଶ୍ୟବିଳାସ’ ଏ ଦୋଷରୁ ଏକାକେଳିକେ ମୁକ୍ତ ।

ଏହି ବାକ୍ୟରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ସହଜବୋଧ ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଗାଥା ଗଣ୍ଡର ଅତି ଶିକ୍ଷିତ, ଅଶିକ୍ଷିତଙ୍କ ମନକୁ ଏପରି ଅଧିକାର କରି ରଖିଛି ସେ, ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ପରି ମୁଖରୁ ବି ‘ବିତଳକୁ ଅଭିଜ୍ଞାନ’ ସ୍ୱୟଂ କହୁତ ସମୟରେ ଶୁଣାଯାଏ; ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତାଙ୍କର ମନ ମୋଡ଼ିବ କରିବାର ସମତା ଏଥିରୁ ବେଶ୍ ସ୍ପଷ୍ଟ ହେଉଅଛି ।

ଏହା ପୂର୍ବରୁ ‘ସଞ୍ଚିତ ବୈଦେଶ୍ୟବିଳାସ’ ବେଦେଶ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇଥିଲା, ମାତ୍ର ତାହାର ଟୀକା ପୁର୍ଣ୍ଣତା ପ୍ରାପ୍ତ ନୁହେଁ କିନ୍ତୁ ସ୍ୱୟଂ ମାୟା ଠିକ୍ ରଖାଯାଇ ନାହିଁ । ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱୟଂ ଭବତୁ ଅପଥ୍ୟ ପାଠକ ଓ ବିକଳାଙ୍ଗ କରାଇଅଛି । ଏହି ସବୁ ଅଭାବ ଦେଖି, ଏହି କାବ୍ୟର ଯଥାସାଧୁର୍ଣ୍ଣ ଓ ଦୋଷ ରହୁତ ‘ବିଜୟବେଦମୁକ୍ତି’ ଟୀକା ଦୁଇଭାଗ ବିଶ୍ୱ ସାହିତ୍ୟକଳାକୁ କରିବ ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ଅତି ମଧ୍ୟ ଏହାକୁ ଗ୍ରହଣ

ଓ ସଦାଘସୁଦର କରକା ପାଇଁ ଦେବେଗୋଟି ମନୋହର ହୁଏ ଏବଂ ସ୍ବୟଂ ନିଜର
କରମାନଙ୍କର ସୁଗମ ପରିଚୟ ଦେବା ପାଇଁ କରର ନିର୍ଦ୍ଦାମାନ ଏଥିରେ
ଦୟାପାଇଁ । ଏହାଦ୍ବାରା ଏ ମହାଦାକର ଉପାଦେୟତା ସେ ଦେବେ କର
ପାଇଛି, ତା ପାଠକମାନେ ବିବେଚନା କରିବେ ।

ପରଶେଷରେ ନିବନ୍ଧନ, ପେଟେପ୍ରକାର ତେଜା ଓ ପରଶ୍ରମ କରୁଥିଲେ
ମଧ୍ୟ ‘ବେଦେନ୍ଦ୍ରବିଳାସ’ ପର ମହାଦାକର ଟୀକା କରକାର ସେ ହୁଅନ୍ତି ନ
ରହନ୍ତି, ଏହା ଦୃଢ଼ତାର ସହିତ କୁହାଯାଇ ନ ପାରେ । ତେଣୁ ଏଥିରେ ସ୍ଥାନ
ସ୍ଥାନେ ଦେଖି ରହୁଥିବା ଅସମ୍ଭବ ହୁଏ । ସବୁଦିନୁ ସେହି ପାଠକମାନେ
ଦୟା କରନ୍ତି ହୁଅନ୍ତି ଦର୍ଶକ ଦେଲେ, ଉପଯୁକ୍ତ ବିବେଚନା ହେଲେ
ପରସ୍ପରରେ ତାହା ସଂଶୋଧନ କରି ନେବ ।

ଶ୍ରୀ ଉଦୟନାଥ ଷଡ଼ାଙ୍ଗୀ

ସୂଚୀ ପତ୍ର

ନବମସ୍କନ୍ଧ

୧୧ଶ ସ୍କନ୍ଧ—କେନ୍ଦୁରଣ୍ଡାଙ୍କୁ ବିଷଦାନ ନୂତନେ	୧୮୭
୧୪ଶ ସ୍କନ୍ଧ—ଶେଷେ ଚନ୍ଦ୍ରରେ ହୋଇଥିଲେ	୨୦୨
୧୫ଶ ସ୍କନ୍ଧ—ବିଦେହ ରାଜନ ଶ୍ରେଣୀ ସମ୍ବନ୍ଧ ଭ୍ରାତୃ ...	୨୧୧
୧୬ଶ ସ୍କନ୍ଧ—ବର୍ଷ କଶିଷ୍ଠ ଜୀବନ ବାମଦେବ ...	୨୨୮
୧୮ଶ ସ୍କନ୍ଧ—ବନ୍ଧ୍ୟା ଶିଖର ତତ୍ତ୍ୱ ବିପ୍ଳବ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ...	୨୪୭
୧୯ଶ ସ୍କନ୍ଧ—ବିଶ୍ୱରାଜ ମାଳ ଯମକରେ କବି ମନେ ...	୨୫୧
୨୦ଶ ସ୍କନ୍ଧ—ଦୋଇଲେ ସୀତା ତିଳ ଶ୍ରେୟମୁଖୀ ଏକଦିନେ...	୨୭୭
୨୧ଶ ସ୍କନ୍ଧ—ବିଦୁଷଣ ଗୀତ ସୁଜନେ ଶୁଣ	୨୮୨
୨୨ଶ ସ୍କନ୍ଧ—ବତାସି ଦୁଇନ ଅଶ୍ୱମ ...	୨୯୯
୨୩ଶ ସ୍କନ୍ଧ—ବୈଦେହୀ ଶ୍ରୀରାମ କ ସେ କରଣୀ କର ...	୩୧୧
୨୪ଶ ସ୍କନ୍ଧ—ବନସ ନାୟା ଶବ୍ଦଣ ସୂର୍ଯ୍ୟେ ପ୍ରଦେଶ ଲଙ୍କାର	୩୨୯
୨୫ଶ ସ୍କନ୍ଧ—ବାଜା ବାଜିବ ରେ ହିତ୍ତ ଲକ୍ଷଣ ଶବ୍ଦ ...	୩୪୯
୨୬ଶ ସ୍କନ୍ଧ—ବନେ ଘନେ ରଘୁମଣି, ବସଥ ପଥ ନ ମଣ...	୩୬୩

ଦ୍ଵିତୀୟ ଖଣ୍ଡ

ଚତୁର୍ଥ ଶ ଛାନ୍ଦ
ରାଗ — ମଙ୍ଗଳଗୁଜରୀ

ବେହରଣ ଗୁଣ ବଦାନ୍ତ ମୂଳ କରି ।
ବିଶୁଦ୍ଧ ତାର ଲଗ୍ନକୁ ଜ୍ୟୋତିଷେ ବରୁଣ ଯେ । ୧ ।
ବେଂ ଗୀତୟ କି ମୟ ବିଶ୍ଵକର୍ମା ଗୁରୁ ।
ବେଦିକାମଣ୍ଡପ କଲେ ଅତିଶୟ ଗୁରୁ ଯେ । ୨ ।

୧ମ ପଦ — ବେହରଣ — ସଭା । ବିଶୁଦ୍ଧ — ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ବା ଉତ୍ତମ ।
ତାର — ନକ୍ଷତ୍ର ।
୨ୟ ପଦ — ବେଂ ଗୀତୟ — ବଢ଼ାଇମାନେ ।

ଚତୁର୍ଥ ଶ ଛାନ୍ଦ

୧ମ ପଦ — ବନ୍ୟା ଦେଶ ପରେ ସଭା ଗୁଣ ଜ୍ୟୋତିଷମାନଙ୍କ ସହକ
ବିଶୁଦ୍ଧ କରି ବକାସ ପାଇଁ ଶୁଭ ଲଗ୍ନ, ଶୁଭଚନ୍ଦ୍ର ଓ ଭଲ ଦିନ ସ୍ଥିର କଲେ ।
୨ୟ ପଦ — ବଢ଼ାଇମାନେ ବେଂ ଓ ବିଶ୍ଵାମଣ୍ଡପ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁନ୍ଦର ରୂପେ
ନିର୍ମାଣ କଲେ । ତାହା ଦେଖି ମନେ ହେଲା, ସେମାନେ ମୟଦେବୀ ଓ ବିଶ୍ଵକର୍ମା
ଏ ଦୁହେଁଙ୍କର ଗୁରୁ ଅଟନ୍ତି କି ? (ଏ ଦୁହେଁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଶିଳ୍ପୀ, ମାତ୍ର ମଣ୍ଡପନିର୍ମା
କଢ଼େଇମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଦ୍ଵିଗୁଣ ଅଟନ୍ତି) ।

ବରକୁଣ୍ଡସ୍ବରୁ ରଥ ପଡ଼ିଲା କି ଖସି ।
 ବରକୁଣ୍ଡ-ସ୍ବରସଭା ଶୋଭନକୁ ହସି । ୩ ।
 ବହୁରତ ହରିତକସନେ ହୋଇଛନ୍ତି ।
 ବରଗନ ଢଳରେ କପରେ ରମ୍ଭା ଛୁଟି ଯେ । ୪ ।
 ବସ୍ତ୍ରମିଶ୍ର ଚିତ୍ତ ଗୁଣ୍ଡାମଣ୍ଡପକୁ ଗୁହଁ ।
 ବେଦି ରହୁଲା କି ସୁରସଭା ଅଛି ଚହଁ ଯେ । ୫ ।
 ବନୟ କି ସୁମନମାଳାରେ ଅବରତ ।
 ବାସ୍ତା-କଲ୍ପଦ୍ରୁମ ପରି ଫଳରେ ପୂରିତ ଯେ । ୬ ।

୩ୟ ପଦ—ବୈକୁଣ୍ଠସ୍ବର—ସ୍ବର୍ଗସ୍ବର କା ବସ୍ତୁ ସ୍ବର । ବରକୁଣ୍ଠସ୍ବର-
 ସଭା—ସୁଧମୀ ସଭା ।

୪ର୍ଥ ପଦ—ହରିତକସନ—ହଳଦିଆ ଲୁଗା, ବସ୍ତୁ । ରମ୍ଭା—
 ରମ୍ଭାଲାମ୍ପୀ ସ୍ବର୍ଗ କେଶୀ, ବଦଳୀ ଗଛ ।

୫ମ ପଦ—ଗୁଣ୍ଡାମଣ୍ଡପ—ଗୁମୁଣ୍ଡିଆ । ସୁରସଭା—ଦେବସଭା ।

୩ୟ ପଦ—ସେହୁ କେନ୍ଦ୍ର ଓ ମଣ୍ଡପର ଶୋଭା ଦେଖି ମନେ ହେଲା,
 ବୈକୁଣ୍ଠ ବୃନ୍ଦବତ୍ତ ବସ୍ତୁରଥ ମଣ୍ଡିରୁ ଖସି ପଡ଼ିଲା କି ? ଲକ୍ଷ୍ମଣର ସୁଧମୀସଭାର
 ଶୌରଭରୁ ମଧ୍ୟ ସେ ମଣ୍ଡପର ଶୋଭା ଉପହାସ କଲା ।

୪ର୍ଥ ପଦ—ବସ୍ତୁରଥ ନାରାୟଣଙ୍କ ସହଚର ଶୋଭିତ ହୋଇଥାଏ,
 ସେହପରି ଏ କେନ୍ଦ୍ର ସମ ସୀତାଙ୍କସହ ଶୋଭା ପାଇବ । ସୁଧମୀସଭାରେ ଦିନେର
 ମାନେ ବହାର କରୁଥାନ୍ତି, ଏ ମଣ୍ଡପରେ କିବା ହୋଇଥିବା ହଳଦିଆକର୍ଣ୍ଣ ଲୁଗା
 ସବୁ ପଡ଼ିବ ଯେପରି ଦୋହଲି ଅଛନ୍ତି । ସେହୁ ସଭାରେ ରମ୍ଭା ଅପସରା ଥାଏ,
 ସେହପରି ଏ ସଭାରେ ତଳ ଉପର ହୋଇ ବଦଳାଗଛ ସବୁ ପୋତା ଯାଇଅଛି ।

୫ମ ପଦ—ଗୁମୁଣ୍ଡିଆକୁ ଗୁହଁ ଚିତ୍ତରେ ଭ୍ରମ ଜାତ ହେଲା, ମନେ
 ହେଲା ଦେବସଭା ଅଛି ଏଠାରେ କେତେ ରହୁଲା କି ?

୬ୟ ପଦ—ଦେବସଭାରେ ଦେବତାମାନେ ଅନବରତ ବନୟ କା ନମ୍ର
 ହୋଇଥାନ୍ତି, ସେହପରି ଏ ଗୁଣ୍ଡାମଣ୍ଡପରେ ପୁଲମାଳ ସବୁ ସବଦା ‘ବନୟ’
 ଶବ୍ଦଟି ଝୁଲୁଅଛି । ସେ ଗୁଣ୍ଡାମଣ୍ଡପ କଲ୍ପଦ୍ରୁମ ସମ କୋଷ ହେଲା । କଲ୍ପଦ୍ରୁମ
 ବାସ୍ତବ ଫଳରେ ଯେପରି ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥାଏ, ଏ ମଣ୍ଡପ ସେହପରି ଗୁଆ, ନଡ଼ିଆ
 ଅଳ୍ପ ଡଳରେ ପରିପୁର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଅଛି ।

ବରଣ ବରୁଣାଳୟ ପ୍ରାୟ ବେଷ୍ଟନାରେ ।
 ବିଗ୍ରହ ଚିତ୍ର ମକର ଗଙ୍ଗା ଯମୁନାରେ ଯେ । ୭ ।
 ବେନି ନରେଶ୍ୱରଙ୍କର ମଣ୍ଡିତ ନକରେ ।
 ବିହାରରେ ଗଜପତି ମହା ଉପୁବରେ ଯେ । ୮ ।
 ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ସାତ ସଂଜଳଙ୍କାର କର ତହିଁ ।
 ବସ୍ତ୍ର ପାଟେ ଲଲଟେ ସିନ୍ଦୂର ଚିତା ଦେଇ ଯେ । ୯ ।
 ବସୋଟିରେ ତନ୍ତ୍ର ଘାସୀମାନ କୁସୁଗ୍ରସି ।
 ବନ୍ଧୁରତାରେ ଧନିଷ୍ଠା ହୋଇ ସରଶଂସି ଯେ । ୧୦ ।

୨ମ ପଦ—ବରଣ—ପ୍ରାଚୀର । ବରୁଣାଳୟ—ସମୁଦ୍ର । ଚିତ୍ର—
 ଚିତ୍ତମାତ୍ର ।

୮ମ ପଦ—ନକର—ସୁର । ଗଜପତି—ଚନ୍ଦନ, ଚର୍ଚ୍ଚିତ ସୁଗନ୍ଧ
 ଦ୍ରବ୍ୟ ।

୯ମ ପଦ—ସଂଜଳଙ୍କାର—ସଂଜଳଙ୍କାରରୁପିତ ।

୧୦ମ ପଦ—ତନ୍ତ୍ର—ସୁବର୍ଣ୍ଣ, ତନ୍ତ୍ର । କୁସୁଗ୍ରସି—ସୁଗନ୍ଧସମ୍ପନ୍ନ,
 ରାଗି ବିଶେଷ । ଧନିଷ୍ଠା—ଧନିଷ୍ଠା ନକ୍ଷତ୍ର ।

୨ମ ପଦ—ସମୁଦ୍ର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାକୃ ବେଷ୍ଟନ କରି ରତ୍ନସମୟ ପ୍ରାଚୀର
 ଏ ସବୁକୁ କେନ୍ଦ୍ର ରହିଥାନ୍ତି । ସମୁଦ୍ରରେ ଗଙ୍ଗା ଯମୁନା ନଦୀ ପ୍ରଭୃତି
 ହୋଇ ଅଛନ୍ତି ଓ ମକର, ମୟା ପ୍ରଭୃତି ଜନକର ପ୍ରାଣୀ ତହିଁରେ ବହୁର
 କରନ୍ତି, ସେହିପରି ପ୍ରାଚୀରରେ ଙ୍କୋ ଯମୁନା ଓ ମୟା ମକର ପ୍ରଭୃତିର ଚିତ୍ର
 ଅଙ୍କିତ ହୋଇଅଛି ।

୮ମ ପଦ—ଦଶରଥ ଓ ଜନକଙ୍କର ମଣ୍ଡିତ ସୁରରେ ପରସ୍ପରପା-
 ମାନେ ମହୋଦ୍ରବରେ ଗଜପତି ବ୍ୟାଧାନଙ୍କୁ ବହୁରେ (ଅନନ୍ତର ସହଚର
 ଗଜଚନ୍ଦନାଦି ଦ୍ୱାରା ସୁରକୁ ସଦାସିତ କରାଇଲେ) ।

୯ମ ଓ ୧୦ମ ପଦ—ତନ୍ତ୍ର ପରେ ସାତଜଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଚନ୍ଦ୍ରାବୁ
 ଅଳଙ୍କାର ମଣ୍ଡିତ କରି ଓ ପଞ୍ଚବସ୍ତ୍ର ପିନ୍ଧାଇ ଲଲଟରେ ସିନ୍ଦୂର ଚିତା ରୁଟିତ
 କରାଇ, ସେମାନଙ୍କ କାଶରେ ସୁର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ମିତ ବାସସୁ ଦେଲେ । ସେପରି ଯେ
 କୁମ୍ଭ ରାଶିରେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଧନିଷ୍ଠା ନକ୍ଷତ୍ର ସହଚର ବନ୍ଧୁତା କଲେ ନିଜକୁ
 ପ୍ରଣୟିତ ମନେ କରେ, ସେହିପରି ସେ ସମୟରେ କଳ୍ପ ଲୋକମାନେ ସ୍ୱର୍ଗରୁ
 ହୋଇ ନିଜକୁ ଲାଭାକ୍ରମ ବୋଲି ପ୍ରଶଂସା କଲେ ।

ବସମେଷ୍ଠ ସୂର୍ଯ୍ୟ ନାଗବେଳରେ ।
 ବରହଣୀ ପ୍ରାୟ ଦକାକାଉଁ-ନାଗ ଧରେ ଯେ । ୧୧ ।
 ବହୁଳିତ ଦାସେ ଯେ ସରବତ୍ସ ସର ।
 ବେଶ୍ୟାକାର ସଙ୍ଗୀତମନ୍ଦର ଶୋଭା ଧର ଯେ । ୧୨ ।
 ବାଣାବଣ୍ଡ ପଶୋଧର ମର୍ଦ୍ଦଳ ସଜିତ ।
 ବସ୍ତ୍ରର ନୃତ୍ୟ ନର୍ତ୍ତନା ନେତ୍ର ଖ୍ୟାତ ଗୀତ ଯେ । ୧୩ ।
 ବହାରୁଁ ଯେ ମୁଖର-ରସନା ସ୍ଥନ କଲେ ।
 ବସ୍ତ୍ରରେ ଅନ୍ତଃସୁରସ୍ତା ଦ୍ଵିବିଧ ମଙ୍ଗଳେ ଯେ । ୧୪ ।

୧୧ଶ ପଦ—ବସମେଷ୍ଠ—କନ୍ଦର୍ପ । ସୂର୍ଯ୍ୟ—ବୃହ । ଦକା ବର୍ତ୍ତନାଗ
—ରାଣ୍ଡାବୁଣୀ ।

୧୨ଶ ପଦ—ସରବତ୍ସ—ସମୁଦ୍ର । ବେଶ୍ୟାକାର—ବେଶ୍ୟାସମୂହ ।

୧୩ଶ ପଦ—ପଶୋଧର—ସ୍ତନ ।

୧୪ଶ ପଦ—ମୁଖର—ଶିବାୟମାନ । ରସନା—ବକ୍ତ୍ରଣୀ । ମୁଖର
ରସନା—ଦୂଳଦୂଳି ଶବ୍ଦ ।

୧୧ଶ ପଦ—କନ୍ଦର୍ପ ସେପରି ରତଦେବୀ ସହଚର ଯୁକ୍ତ ଥାଏ,
ସେହପରି ବୃହ ନୃତ୍ୟ ଓ କାଣ୍ଡରେ ଏ ଦୁଇ ପଦାର୍ଥରେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇଅଛି ।
ବରହଣୀ ନାଗ ସେପରି କାମ ବିକାରକୁ ଧରିଥାଏ, ରାଣ୍ଡାବୁଣୀ ସେହପରି ଏ
ବୃହକୁ ଧରିଅଛି ।

୧୨ଶ ପଦ—ସୁଣି ସେ ବୃହ ସମୁଦ୍ର ପ୍ରାୟ ହୋଇଅଛି । ସମୁଦ୍ର ସେପରି
ଦ୍ଵୀପମାନଙ୍କରେ ଶୋଭିତ ହୋଇଥାଏ, ବୃହ ସେହପରି ପ୍ରଦୀପମାନ ଜଳିକା
ଦ୍ଵାରା ଶୋଭା ପାଉଅଛି । ବେଶ୍ୟାମାନେ ସଙ୍ଗୀତ ଗୁଡ଼ିକ ଶୋଭାକୁ ଧାରଣ
କରି ଅଛନ୍ତି ।

୧୩ଶ ପଦ—ସଙ୍ଗୀତ ଗୁଡ଼ିକ ବାଣୀ ଆଉ ମର୍ଦ୍ଦଳରେ ମଣ୍ଡିତ ହୋଇଥାଏ
ତଦ୍ଵାରା ଏହି ବେଶ୍ୟାବଣ ବାଣୀ ତୁଲ୍ୟ କଣ୍ଠ ସ୍ଵରରେ ଓ ମର୍ଦ୍ଦଳ ତୁଲ୍ୟ
ସ୍ତନ ଯନ୍ତ୍ରରେ ମଣ୍ଡିତ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ସୁଣି ସଙ୍ଗୀତ ଗୁଡ଼ିକରେ ନର୍ତ୍ତନସବୁ
ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି । ଏଠାରେ ବେଶ୍ୟାମାନଙ୍କର ସୁବେଶୀ ନେତ୍ର ଗୁଳନା ସହଚର ନୃତ୍ୟ
ଓ ଗୀତ ଖ୍ୟାତ ଲାଭଅଛି ।

୧୪ଶ ପଦ—ନର୍ତ୍ତନମାନେ ସଙ୍ଗୀତଶାଳାରୁ କାହାରିକା ବେଳେ
ସେପରି ସେସାନଙ୍କର ବୈଷ୍ଣବ ବକ୍ତ୍ରଣୀର ସ୍ଥନ ଶୁଣାଯାଏ, ସେହପରି ଏମାନେ
ଅନ୍ତଃସୁରସ୍ତା କାହାରିକା ବେଳେ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ମଙ୍ଗଳ ସୂଚକ ଦୂଳଦୂଳି ଶବ୍ଦ କଲେ ।

ବାସୁସନ ନଳ ପ୍ରାୟ ନିଷେଧ ଅଧିକ ।
 ବାଜିକାରେ ବାଜି ବାଦ୍ୟ ସାଦୃଶ୍ୟ ସ୍ବରୂପ ଯେ । ୧୫ ।
 ବନ୍ଧୁସ୍ୟ ବୁଦ୍ଧ ଚିନ୍ତା ବଞ୍ଚିମୁଖ ଯେ ।
 ବର୍ଣ୍ଣପୁରବନବନ୍ୟ ସମ୍ବରକ୍ତ ଧର ଯେ । ୧୬ ।
 ବନ୍ଧୁରେ ଦେବା ଦେବଙ୍କୁ ପରସ୍ପରେ ଯାଇ ।
 ବର ବନ୍ୟା ଗନ୍ଧର୍ବରେ ଗନ୍ଧର୍ବସ୍ତ୍ର ଦେଇ ଯେ । ୧୭ ।
 ବିପୋର ନିଦ୍ରାରେ ଭୃତ୍ୟ ନିଶା ଥାଇ ଯାମେ ।
 ବୁଦ୍ଧ ବିଦ୍ଧ ପରଭୃତ ପରଭୃତ ନାମେ ଯେ । ୧୮ ।

୧୫ ଶ ପଦ—ବାସୁସନ—ଦ୍ରାଘ । ବାଜିକାରେ—ବାଜିକାରୁ, ଅଶ୍ବ-
 ମାନଙ୍କରେ । ବାଜି—ସମୂହ, ଶୋଭା ପାଇ । ସାଦୃଶ୍ୟ—ଅଶ୍ବସେଣା ।

୧୬ ଶ ପଦ—ସାମ—ସ୍ବରୂପ । ପରଭୃତ—ବୋକଳ ।

୧୫ ଶ ପଦ—ସେ ସମୟରେ ଦ୍ବାରପାଳମାନେ ନଳରାଜାଙ୍କୁ ପ୍ରାୟ
 ହେଲେ । ନଳରାଜା ନିଷେଧ ଦେଶର ଅଧିପତି, ସେହିପରି ଦ୍ବାରପାଳମାନେ
 ନିଷେଧ ଅର୍ଥାତ୍ କାରଣ କରିବାରେ ଅଧିପତି ଅଟନ୍ତି । ବାଦ୍ୟସମୂହ ବାଜିକାର
 ତାହା ଅଶ୍ବସେଣାଙ୍କ ସ୍ବରୂପ ହେଲା । ଅଶ୍ବସେଣାମାନେ ‘ବାଜିକାରେ’ ଅଶ୍ବ
 ସମୂହରେ ଶୋଭିତ ହୋଇଥାନ୍ତି—ଏ ବାଜିକାରୁ ଶୋଭିତ ।

୧୬ ଶ ପଦ—ମୁଗମାନେ ବ୍ୟାଧର ବାଣ୍ଟ ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ବୁଦ୍ଧରୁ କିନ୍ତୁ
 ରାଜାମାନେ ଏ ବନ୍ୟାମାନଙ୍କୁ ଦୂଳଦୂଳ ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ବୁଦ୍ଧ ଅଟନ୍ତି । କନରେ
 ବ୍ୟାଧମାନେ ଅତି ଶୋଭାଯୁକ୍ତ କନଜାତ ସମ୍ବର, ମୁଗ ଧରିସମ୍ବର ଏଠାରେ
 ରମଣୀମାନେ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ବରୁ ଜଳ ସଂଗ୍ରହ କରି ଧରିଲେ, (କାତୁଅ ପାଣି
 ସ୍ଥାମର କେତେକ ବରୁ ସଂଗ୍ରହ କରିଯାଇ ଥାଏ ।

୧୭ ଶ ପଦ—ତାହାପରେ (ଜଳ ତୋଳା ସରିଲାପରେ) ଜଣେ ଜଣେ
 ଯାଇ ଦେବଦେବୀମାନଙ୍କୁ ପୂଜା କଲେ ଓ କର ବନ୍ୟାଙ୍କୁ ଗନ୍ଧର୍ବସ୍ତ୍ର ଦେଇ
 ମଜ୍ଜୁକଲେ ।

୧୮ ଶ ପଦ—ଭୃତ୍ୟମାନେ ରାଜାଙ୍କୁ ପାଇଁ ଥାଇ ନିଦ୍ରା ଦେଇ ଭୁତ
 ବୋକଳର ପ୍ରାକୃତ ନାମ ବୁଦ୍ଧକୁ ବୁଦ୍ଧଲେ । (ବରବନ୍ୟାଙ୍କୁ ବୋକଳ ବୁଦ୍ଧ
 ବୁଦ୍ଧଲେ) ।

ବିଜନ ସ୍ଥାନେ ପୂଜାର ଲବଣଗୁମ୍ଫା ।
 ବ୍ରତାଗୁଣ ସର କର ଗୁରୁ ସୁକୁମାରୀ ଯେ । ୧୯ ।
 ବେଗେ ଯାଉ ଦିବସ ଏ ବସ ବର କନ୍ୟା ।
 ବିରକ୍ତ ହେଉଁ ଏ ରକ୍ତକନ୍ତେ ଭାନ୍ତି ଧନ୍ୟା ଯେ । ୨୦ ।
 କ୍ୟାସକ୍ତ ଅନୁଗମରେ ସବିତା ଏକାକେ ।
 କଳପୁଷ୍ପ କୋଳ ନିଜ ନିବାସକୁ ଚଳେ ଯେ । ୨୧ ।
 ବୁଢ଼ାଇ କ ସିନ୍ଧୁକଲେ ତାମ୍ରପାତ୍ର ରବି ।
 ବିଭା ସୀତା ରାମର ନିକଟ ଧାତା ଭାବି ଯେ । ୨୨ ।
 ବାରିଧିକ ଉଦେ ଅବ ଦୁବାଦଳ ଭରି ।
 ବନ୍ଦାଇବ ରୁଷାସ୍ଥାତୀ ପ୍ରାଚୀନାଗୁ ଧରି ଯେ । ୨୩ ।

୧୯ଶ ପଦ :—ଲବଣଗୁମ୍ଫା—ଲବଣର ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ । ବ୍ରତାଗୁଣ—ବ୍ରତା-
କରମୁଖ ।

୨୦ଶ ପଦ :—ସବିତା—ସୂର୍ଯ୍ୟ । କଳପୁଷ୍ପ—ବୃକ୍ଷ ।

୨୩ଶ ପଦ :—ବାରିଧିକ—ବନ୍ଧୁ, । ଅବ—କଳସ । ପ୍ରାଚୀନାଗୁ—
ପୁରାତନରୂପ ରମଣୀ ।

୧୯ଶ ପଦ—ତଦନନ୍ତର ସୀତା ପ୍ରଭୃତି ଗୁରୁ କୁମାରୀଙ୍କୁ ବ୍ରତାଗୁଣୀ
ପରି ବିଜନ ସ୍ଥାନରେ ଲବଣତରଙ୍ଗର ପୂଜାଲେ ।

୨୦ଶ ପଦ—‘ଶୀଘ୍ର ଜନ ଶେଷ ହେଉ’ ଏହି କଥାରେ କଣ ହୋଇ
କରି କନ୍ୟା ବିରକ୍ତ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତେ, ସୂର୍ଯ୍ୟ ତାହା ଜାଣିପାରି ଅସ୍ତ ହୋଇଗଲେ ।
ତେଣୁ ସେ କର କନ୍ୟା ପ୍ରଶଂସା ଅଟେ । (ସୂର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ମନ କଥା ଜାଣି
ଶୀଘ୍ର ଅସ୍ତ ହୋଇଗଲେ ।)

୨୧ଶ ପଦ—ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅନୁଗମରେ ରକ୍ତକର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରତି ସ୍ନେହ ପ୍ରକାଶ କରିବାର
ଦେଖି ବାଦଗଣ ‘ସ୍ନେହରେ ବିଶେଷରେ ଆସକ୍ତ ହୁଅ’ ଏହା ସମସ୍ତଙ୍କୁ କହି
ନିଜ ନିଜ କସାକୁ ଉଡ଼ିଗଲେ ।

୨୨ଶ ପଦ—ସୂର୍ଯ୍ୟ ବୁଢ଼ିଯିବାର ଦେଖି କୋପହେଲା, ‘ସୀତା ରାମଙ୍କ
ବିବାହ ନିକଟ ହେଲା’ ଏହା ଭାବି ବିଧାତା ରବି ରୂପ ତାମ୍ରପାତ୍ର ସମୁଦ୍ର
ଜଳରେ ବୁଡ଼ାଇଲେ କି ?

୨୩ଶ ପଦ—ସେହି ସମୟରେ ଯେଉଁ ଉଦିତ ହେଲେ । ତାହା ଦେଖି
ମନେହେଲା, ପୁରାତନରୂପା ସ୍ତ୍ରୀ କଳସରୂପ ଦୁବାଦଳକୁ ରଖି ରାମ ସୀତାଙ୍କୁ
ବନ୍ଦାଇବ କୋଲ ବୁଝା ଧାତ ଧାରଣ କରୁଅଛି କି ? (ଯେ, ରୁଷାଧାତ ଓ
ତରଙ୍ଗରୂପ କଳସ ଦୁବାଦଳ ସହିତ ଉପମିତ ।)

ବିଭବେ ଉତ୍ସବ ହେଲ ବେନି ଶକାଦ୍ଧାରେ ।
 ବର୍ଷାଭରୁ ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତେ କବା ଅନୁସରେ ଯେ । ୨୪ ।
 ବୃନ୍ଦ ବୃନ୍ଦ ଦିଲେ ଜଳଦ ବରାବର ।
 ବ୍ୟାମ-ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାଣିତ ପଟ୍ଟଦ ନାଦ ତାର ଯେ । ୨୫ ।
 ବିଗଳିତ ଜଳଧାର ଯହିଁ ଦାନଜଳ ।
 ବଜ୍ରନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ନାଗର ବାଦନ ଚହଳ ଯେ । ୨୬ ।
 ବ୍ୟାହ ଉତ୍ସାହକୁ ଅଶ୍ୱ ଚକ୍ର ଲୁଅନ୍ତି ।
 ବୈଶମ୍ପାୟନଙ୍କ ଚିନ୍ତା ମାଗଧଙ୍କ ପ୍ରଭ ଯେ । ୨୭ ।

୨୫ ପଦ—ଜଳଦ—ମେଘ । ବ୍ୟାମ—ଅବାଶ । ପ୍ରାଣିତ—ମେଘ
 ଗର୍ଜନ । ପଟ୍ଟଦ—ବାଦ୍ୟ ବିଶେଷ ।
 ୨୬ ପଦ—ବ୍ୟାହ—ସମୁଦ୍ର । ମାଗଧ—ସ୍ତବ ପାଠକ ବା ବ୍ରାହ୍ମଣ ।

୨୪ ପଦ—ଦଶରଥ ଓ ଜନକଙ୍କ ଦ୍ୱାରରେ ଅବସର ସହିତ ଉତ୍ସବ
 ହେଲା । ଶକାଦ୍ଧେଶ୍ୱରୀ କୋଷ ହେଲା, ବର୍ଷାଭରୁ ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତେ ହୋଇ ସେଠାରେ
 ପ୍ରବିଷ୍ଟ ହେଲା କି ?

୨୫ ପଦ—ସ, ଥ ଯୁ ଥ ହୋଇ ଯାଉଥିବା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହସ୍ତୀସବୁ ମେଘମାଳା
 ପରିଦେଖା ଗଲେ । ମେଘ ଗର୍ଜନ ଭଲ । ପଟ୍ଟଦ ପ୍ରଭୃତି ବାଦ୍ୟନାଦରେ
 ଅବାଶ ପୁର୍ଣ୍ଣ ହେଲା ।

୨୬ ପଦ—ହସ୍ତୀମାନଙ୍କର ଗଣ ସ୍ଥଳରୁ ଝୁରୁଥିବା ମଦକାଶସବୁ
 କିମ୍ବା ଚକ୍ର ଯୋଗୁଁ ଦାନ ଦେବାପାଇଁ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାଦଶ ଟଙ୍କ ଦେଉଥିବା
 ଜଳସବୁ ବର୍ଷାଧାର ପରିଦେଖାଗଲା ଏବଂ ବାଜୁଥିବା ନାଗର ଚକ୍ର କଳ୍ପ
 ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ପରି କୋଷ ହେଲା ।

୨୭ ପଦ—କଳ୍ପ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷରେ ଉତ୍ସାହର ଶ୍ରେଷ୍ଠମାନେ ଚକ୍ର ଲୁଅନ୍ତି
 ପରି, ବାଦ୍ୟର ଅତ୍ୟୁତ ନାଦରେ ଗୋଟିଏ ସବୁ ଚକ୍ର ଲୁଅନ୍ତି । କଳ୍ପ ଉତ୍ସବ
 ରକ୍ଷା ପାଇବା ପାଇଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୈଶମ୍ପାୟନଙ୍କ ଚିନ୍ତା କରାଯିବ ଏଠାରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ-
 ମାନଙ୍କର ସ୍ତବ ପାଠ କରିବା ହେଲା ।

ଲକ୍ଷ୍ମୀକ ନଳିନୀ ଚନ୍ଦ୍ରକୋଦଣ୍ଡ ଦ୍ରାବେଳି ।
 କନ୍ଦୁକଣା ଜାତ କ ଶଦ୍ୟେ ନ ଦିଶେ ଝଳି ଯେ । ୨୮ ।
 ବିଦ୍ୟାନ ଚଞ୍ଚଳ ପୀତ - ଶିରାଳ ପୁଚେଳି ।
 ବିଦ୍ରୁମେ ଗୁଚିତ ପନ୍ଥ ଚ୍ୟୁତ ହୋଣାମେଳ । ୨୯ ।
 ବର ଶଙ୍ଖ ଦାହ୍ୟହ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରୀ କବ ଲେଖା ।
 ବର୍ଣ୍ଣରୁ ଚମକ ନାଦେ ଦଶଦିଶ ପୁର ଯେ । ୩୦ ।
 ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ଶାମୁକ ନାଦ ଦାସୀ ହୁଳହୁଳି ।
 ବିଚସିତା ଇନ୍ଦ୍ରଗୋପ ବେଶ୍ୟା ପାଟଶ୍ରେଣି ଯେ । ୩୧ ।

୨୮ଶ ପଦ—ଲକ୍ଷ୍ମୀକ—ସ୍ତୁପମେଷ । କୋଦଣ୍ଡ—ଧନୁ । ଇନ୍ଦ୍ରକୋଦଣ୍ଡ—
 ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ । କନ୍ଦୁକଣା — ଅଗ୍ନିକଣା । ଶଦ୍ୟେତ—ଜୁହୁଜ୍ଜ୍ୱଳା ଯୋଦ ।
 ୩୦ଶ ପଦ—ଦାହ୍ୟହ—ଭାଦ୍ରବ । ବର୍ଣ୍ଣାହ—ବେଙ୍ଗ ।
 ୩୧ଶ ପଦ—ଇନ୍ଦ୍ରଗୋପ—ସାଧକ କୋହୁ ବା ଇଲ ବର୍ଣ୍ଣ ଗାଈ ବଶେଷ ।

୨୮ଶ ପଦ—ସ୍ତୁପ ମେଦୁର ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ଜାତ ହେଉପରି ନଳୀମାନଙ୍କରୁ
 ହାତେକା କାଶ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲ । (ଗାତ୍ର ମେଧା କୃଷ୍ଣ ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଲହାନଳୀ କୃଷ୍ଣ
 ବର୍ଣ୍ଣ) । ସେହି ହାତେକାଦି ଜାତ ଅଗ୍ନିକଣା ସବୁ ଜୁହୁଜ୍ଜ୍ୱଳା ଯୋଦପରି ସବୁ
 ବସନ୍ତ ଉଦ୍ଭୁଜି କଲେ । (ସେହି କାଶ ଇତିହାସ ସବୁବିଧ ଉଦ୍ଭୁଜି ଦେଖାଗଲା ।

୨୯ଶ ପଦ—ବୁଲଦିଅ ପଚାକା ସବୁ ପବନ ଯୋଗେ ଉତ୍ତୁଥୁକାରୁ ଝଟକ
 ବଜ୍ର ପ୍ରାୟ ଦେଖାଗଲା । ଅସ୍ତ୍ର ପରି ତୋରଣ ଗୁଡ଼ିକ ପକ୍ଷୀ ଏଣେ ତେଣେ
 ଉଡ଼ିଲା ପରି ଇତିସୂତା ଦୋହରକାକୁ ଲାଗିଲା ।

୩୦ଶ ପଦ—ଶଙ୍ଖରୂପ ବର, ମହାଶ୍ୱ ରୂପ ଭାଦ୍ରବ, ଲେଖାରୂପ ବକପକ୍ଷୀ, ଚମକ
 ରୂପ ବେଙ୍ଗଙ୍କର ନାଦରେ ଦଶଦିଶ ପୁରିଗଲା । (ବର୍ଣ୍ଣାଦିନେ ବର, ଭାଦ୍ରବ, ବକ ଓ
 ବେଙ୍ଗଙ୍କ ଶବ୍ଦରେ ଦଶଦିଶ ପୁରି ଉଠେ, ସେହିପରି ଏଠାରେ ଶଙ୍ଖ, ମହାଶ୍ୱ,
 ଲେଖା ଓ ଚମକ ନାଦରେ ଦଶଦିଶ ପୁରି ଉଠିଲା ।)

୩୧ଶ ପଦ—ଦାସୀମାନଙ୍କର ହୁଳହୁଳି ନାଦ ଶାମୁକର ନାଦ ପରି ଶୁଣାଗଲା
 ଓ ନୃତ୍ୟାଳା ବରୁଥୁକା ବେଶ୍ୟାମାନଙ୍କର ପାଟ କାଞ୍ଚିଲା ସାଧକକୋହୁ ଯୋଦପରି
 ଦେଖାଗଲା । (ବର୍ଣ୍ଣାଦିନେ ଶାମୁକା ନାଦ ଶୁଣାଯାଏ ଓ ବହୁତ ଗାଈ ଇଲବର୍ଣ୍ଣ
 ସାଧକ କୋହୁ ଯୋଦ ଦେଖାଯାନ୍ତି । ସେହିପରି ଏଠାରେ ହୁଳହୁଳି ଦେ ଶୁଣା
 ଗଲା ଓ ନୃତ୍ୟାଦାସୀମାନଙ୍କର ଇଲବର୍ଣ୍ଣର କାଞ୍ଚିଲା ସାଧକକୋହୁ ଯୋଦ
 ପ୍ରାୟ ପ୍ରଗୟମାନ ହେଲା) ।

ବିଶଦ ଶିଳୀନ୍ଦ୍ର ପ୍ରତି ସଦୃଶେ ଦିଶିଲେ ।
 ବାଣୀଦି ଜାଇ ଯୁଦ୍ଧ ତ ସ୍ବତ ପୁଟିଗଲେ ଯେ । ୩୨ ।
 ବରଦୁଃଖ ନିର୍ଦ୍ଦିବ ନିର୍ଦ୍ଦିନ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ।
 ବ୍ୟାପେ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ କୁହୁକ ଜାଲିକରେ ସତ ଯେ । ୩୩ ।
 ବର୍ଣ୍ଣୋତ୍ପଳ ପାତ ଦାତା ରଜିତ ପ୍ରଦାନ ।
 ବାହାର ପୁର-ଗିରିରୁ ହେଲେ ଝର-ସୈନ୍ୟ ଯେ । ୩୪ ।
 ବିବର୍ଦ୍ଧନ ରାଜମାର୍ଗ ନଦୀ ଦେଇ ତହିଁ ।
 ବିରାଜଣ ଉତ୍ତୀଷ୍ଠ ହୁଣ୍ଡୀରମାନ ଯହିଁ ଯେ । ୩୫ ।

୩୨ଶ ପଦ—ବିଶଦ—ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣ । ଶିଳୀନ୍ଦ୍ର—କନ୍ଦଳୀ ।

୩୩ଶ ପଦ—ବରଦୁଃଖ (ବହୁଃ)—ମୟୁରସମୃଦ୍ଧ । ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ—ମେଘ
 ଘୋଡ଼ାରଥିବା ଦିନ । ତ ଲିକ—ଯେ ବୁଝୁକ ଦେଖାଏ ।

୩୪ଶ ପଦ—ବର୍ଣ୍ଣୋତ୍ପଳ—ବୃକ୍ଷପଥର ।

୩୨ଶ ପଦ—ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣ ଇନ୍ଦ୍ରସବୁ କନ୍ଦଳୀ ସୁସ୍ଥ ପ୍ରାୟ ଦିଶିଲେ । ବାଣ
 ସବୁ ଫୁଟିକାରୁ ଜାଇ, ଯୁଦ୍ଧ ଫୁଲ ଫୁଟିବ ପ୍ରାୟ ଦେଖାଗଲା । (କର୍ତ୍ତା ଦିନେ
 ନୀଳବାଣ ପ୍ରଭୃତି ଜାଇ ଯୁଦ୍ଧ ଫୁଲ ଫୁଟନ୍ତି) ।

୩୩ଶ ପଦ—ନିର୍ଦ୍ଦିବମାନେ ମୟୁର ପ୍ରାୟ ହୋଇ ନୃତ୍ୟ କଲେ ।
 ଲକ୍ଷ୍ମୀକାଲିକ (ବୁଝୁକ ବଲ୍ଲ ବାହୁ)ର ବୁଝୁକ ମେଘାଞ୍ଜଳ ଦିବସ ପ୍ରାୟ ଅସ୍ପଷ୍ଟ
 ଦେଖାଗଲା । (କର୍ତ୍ତାଦିନେ ମୟୁରମାନେ ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି, ମେଘାଞ୍ଜଳ ହେତୁ ଦିନ
 ସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ, ସେହିପରି ନିର୍ଦ୍ଦିବମାନେ ଏଠାରେ ନୃତ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି
 ଏବଂ ଯିଏ ଜାଲିକର ବୁଝୁକ କୌଣସି ସ୍ପଷ୍ଟ କେନ୍ଦ୍ର ବୁଝି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି) ।

୩୪ଶ ପଦ—ଦାତାମାନଙ୍କର (ଦତ୍ତେଧ ଓ ଜନକ ଦୁଇଗୋଟିଙ୍କର)
 ରୌପ୍ୟ ନୃତ୍ୟାଳୟର ପାତ ପ୍ରାୟ ପ୍ରଜ୍ଜ୍ଵଳମାନ ହେଲା । ନଗର ରୂପ ପର୍ବତରୁ
 ସୈନ୍ୟମାନେ ଝରଣା ସଦୃଶ କହିର୍ତ୍ତେ ହେଲେ ।

୩୫ଶ ପଦ—ସେ ସୈନ୍ୟରୂପ ଝରଣା ଦ୍ଵାରା ରଜସ୍ବଥରୂପ ନଦୀ
 ବର୍ଦ୍ଧିତ ହେଲା । ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କର ନୃତ୍ୟର ପାତ ସବୁ ପାଣିର ସେଣ ରୂପେ
 ପୂର୍ଣ୍ଣାକାରରେ ଦେଖାଗଲା ।

ବାରତରୁ ପୁଷ୍ପବନ୍ତ ହୋଇ ସମଧୁପ ।
 ବେନିକୁଳ ବେନିପାଶେ ପୁଟି ବୁଝିଦାସ ପେ । ୩୬ ।
 ବାରି ବେଗରେ ଗମନ ଲଭିଲ ସେ ପାତ୍ର ।
 ବନ୍ଧି ସିନ୍ଦୂରରେ ଏମନ୍ତ ବ୍ୟାଧିପତି ଯେ । ୩୭ ।
 ବିଦେଶୀ ପାନୁପ୍ରସନ୍ନ ଜନତରା ଜାନ ।
 ବହନ ତେଜି କଲେ ସେ ସଦନ ଗମନ ପେ । ୩୮ ।
 ବେଶ୍ୟା ମୁଦୁସୁଲକ ନିବିଡ଼ି ଅଳ ।
 ବରଲେ ବର ଶାଳକେ ଦିଶିଲେ ଦେସନ ଯେ । ୩୯ ।

୩୬ଶ ପଦ—ବାରତରୁ—ଅର୍ଜୁନ ବୃକ୍ଷ ।
 ୩୭ଶ ପଦ—ବାନ୍ଧି—ଲଢ଼ା ।
 ୩୮ଶ ପଦ—ପାନୁ—ପଥକ । ତରା—ନୌକା ।
 ୩୯ଶ ପଦ—ବେଶ୍ୟା—ଗୃହକାସିନୀ ସ୍ତ୍ରୀ ।

୩୬ଶ ପଦ—କର୍ଣ୍ଣାଦିନେ ଅର୍ଜୁନ ବୃକ୍ଷମାନେ ପୁଷ୍ପବନ୍ତ ଓ ଭ୍ରମରସମୃଦ୍ଧ
 ହୋଇ ନଦୀର ବେନି କଳରେ ରହୁଥାନ୍ତି; ସେହିପରି ଏ ରାଜପଥ
 ରୂପ ନଦୀର ଭବିଷ୍ୟ ପାଶରେ ବୁଝିଦାସମାନେ ଫୁଲ ଝୁଡ଼ି ଶୋଭିତ ଓ ମଦ୍ୟପ
 ଶିକାରୀ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଠିଆ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି ।

୩୭ଶ ପଦ—ନଦୀ ତରଙ୍ଗଯୁକ୍ତ ହୋଇ ବେଗରେ ମେନ ବରୁ ବରୁ
 ଭଜି ପାଇରେ ସ୍ଥର ହୋଇଯାଏ । ସେହିପରି ଫେନମାନେ ଅଳ ବେରେ
 ଯାଇ (ଶୋଭାପାତ୍ରରେ ଯାତ୍ରୀଗଣ ଧୀରେ ଧୀରେ ଯାନ୍ତି) ସିନ୍ଦୂର ରୂପ
 ବନ୍ଧି ପାଇ ସ୍ଥର ହୋଇ ରହଲେ ।

୩୮ଶ ପଦ—ବିଦେଶୀ ପଥକମାନେ ନଦୀ ପାର ହୋଇ ଆସିଲେ
 ନୌକା ଛଡ଼ି ନିଜ ନିଜ ଗୁଡ଼ିକୁ ଗମନ କରନ୍ତି । ସେହିପରି ବକାଢ଼ ଯାତ୍ରୀ
 ହୋଇଥିବା ଶ୍ରେଷ୍ଠକାନ୍ତମାନେ ଶିକାରୀ ଛଡ଼ି ଯାନ ସବୁକୁ ତ୍ୟାଗ କରି ନିଜ
 ନିଜ କାମ ଗୁଡ଼ିକୁ ଗଲେ ।

୩୯ଶ ପଦ—ତାହାପରେ ପୁର ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ମୁଦୁସୁଲମାନେ
 ଭେମନଙ୍କୁ ଅନ୍ଧାରୀରେ ବନ୍ଧି ପନା କଲେ, ଶାଳକମାନେ ବରକୁ ବରଣ
 କରି ନେଇବେଳେ ପ୍ରଧାନ କାନ୍ତମାନଙ୍କୁ ବରଣ କରି ନେଇ ପ୍ରାୟ
 ଦେଖାଗଲେ ।

ବିବାହ ସ୍ଥାନରେ କରକେଶେ ବସାଇଲେ ।
 ବ୍ରହ୍ମା ଅଗ୍ନି ଶିଖାରେ ପୁରପୁର ହେଲେ । ୪୦।
 କଶିଷ୍ଠ ଶତାନନ୍ଦ, କାଶ୍ୟପ କରଣିକ ।
 ବାମଦେବ ଗଉତମ, କାକାଳି କାଲ୍ପକ ଯେ । ୪୧।
 ବିନ୍ଦୁ ବିରଜିତ ଶାଳେ ଧ୍ୟାନଲେ ପଡ଼ ।
 ବିହୃତ ଗମନାଳିନେ କମଳା କନୋଦ ଯେ । ୪୨।
 ବିଦୁଷୀ ଅନ୍ତର ପାଠ କୁର୍ବତ କଶରେ ।
 ବିଭବସୁ ପଦ୍ମିନୀର ହୋଏ ପରସ୍ପରେ ଯେ । ୪୩।
 ବରଗିରେ ସୁପକ୍ଷୋପକାଳ ଦୁର୍ଗା ତହିଁ ।
 ବିପ୍ରଲବ୍ଧା ହୋଇଥିଲେ ଅଶିରେ ବୋଧାଇ । ୪୪।

୪୦ଶ ପଦ—କେତକେ—ପ୍ରତି ନେତାରେ । ପୁର ପୁର—ଦୁଇ ଦୁଇ ।

୪୧ଶ ପଦ—ବିଭବସୁ—ସୁଧୀ ।

୪୪ଶ ପଦ—ବିପ୍ରଲବ୍ଧା—ନାୟିକା ବିଶେଷ ଅର୍ଥାତ୍ ଅଠପ୍ରକାର ନାୟିକାଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ, ମାନିକା ସ୍ତ୍ରୀ ।

୪୦ଶ ପଦ—କଦନନ୍ତର କରମାନଙ୍କୁ କରକେଶରେ ବିବାହ ସ୍ଥାନରେ ବସାଇଲେ, ପ୍ରତି କେଶରେ ବ୍ରହ୍ମା ଓ ଅଗ୍ନି ଏହିପରି ଦୁଇ ଦୁଇଜଣ କରଣ ହେଲେ ।

୪୧ଶ ପଦ—କଶିଷ୍ଠ—ଶତାନନ୍ଦ, କାଶ୍ୟପ—କୌଶିକ, ବାମଦେବ—ଗୌତମ, ଏବଂ କାକାଳି—କାଲ୍ପକ ଏହିପରି ଗୁଣକେଶରେ ବ୍ରହ୍ମା ଓ ଅଗ୍ନି ହୋଇ କସିଲେ ।

୪୨ଶ ପଦ—ସୁବେଦିତମାନେ ବଧୁ ବିଧାନ ଅନୁସାରେ ଶାଳକମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା କରମାନଙ୍କର ପାଦକୁ ଧୁଆଇଲେ । କମଳାସୁଗ ପକନରେ କ୍ରୀଡ଼ାକର ହୋଇ ଆମୋଦ ଲଭିବ ପରି, ସେ କର କନ୍ୟାମାନେ ଲବଣ ଗୁମରା ବିଧାନରେ ଆନନ୍ଦ ଉପଭୋଗ କଲେ ।

୪୩ଶ ପଦ—କର କନ୍ୟାଙ୍କର ଦେଖା ଦେଖି ନ ହେବା ପାଇଁ ପାଟର ଅନ୍ତର ଜାକ ମଧ୍ୟରେ ପକାଇଲେ । କୁହୁଡ଼ି ଯୋଗ ସୁଧୀ ଓ ପଦ୍ମଙ୍କର ସେପରି ଦେଖାଦେଖି ହୋଇ ନ ପାରେ, ସେହିପରି ଅନ୍ତର ପାଟ ଯୋଗ ସୁଧୀକଣ ଜାକ ସମତନ୍ତ୍ରଙ୍କର ଓ ପଦ୍ମିନୀ ସ୍ତ୍ରୀ ସୀତାଙ୍କର ଦେଖାଦେଖି ହୋଇ ପାରିଲ ନାହିଁ ।

୪୪ଶ ପଦ—ଉଦ୍‌ୟମ ଯଜ୍ଞସୁତ (ମନ୍ତ୍ରୀତ ହୋଇଥିବା ଅଷାଡ଼ଅ ସୁତା) ଦୁର୍ଗାରୁପେ କରମାନଙ୍କଠାରୁ ସଙ୍ଗେତ ନେଇ କନ୍ୟାମାନଙ୍କ ପାଶକୁ ଯୋଇକାରୁ କନ୍ୟାମାନେ ଆସିଲେ ସେ କନ୍ୟାମାନେ ବିପ୍ରଲବ୍ଧା ହୋଇଥିଲେ,

ବାହ୍ୟାବଲମ୍ବେନ ପ୍ରାଣେ କାମ ଷେନୁ ମିତେ ।
 କାମନେନା କଷିଣ ବରାଦ ବସାଇଲେ । ୪୫ ।
 କସୁକରା ପ୍ରାୟେ ସେ ଅଙ୍ଗଣ ନବଂଶ୍ରେ ।
 ଭବଦରା କି ଅମ୍ବରେ ତାରାପତି ରୁଣ୍ଡେ ଯେ । ୪୬ ।
 ବୃକ୍ଷସ୍ତମ୍ଭେ ରାଜେ ଫଳକନ୍ତ ହୋଇ ସେହି ।
 ବାଳକ-କୁମୁଦର କି ପ୍ରଭା ସୁଧା ବହି ଯେ । ୪୭ ।

୪୫ଶ ପଦ—କସୁକରା—ପୁଅକା । ଅଙ୍ଗଣ—ଅଗଣା । ଅମ୍ବର—
 ଅବାଣ, ବସ୍ତ୍ର । ତାରାପତି—ନକ୍ଷତ୍ର ସମୂହ, ମୃତ୍ୟୁପତି ।
 ୪୬ଶ ପଦ—ସୁଧା—ରୁଚନା, ଅମୃତ ।

ତାକୁ ଚୋଷ କରାଇ ଆଣିଲେ । (ଦୁର୍ଗମାନେ ମାନବ ନାହିଁବାକୁ ପ୍ରବୋଧ
 କରାଇ ସଙ୍କେତ ସ୍ଥଳକୁ ମଣ୍ଡାଇ ନେଇପରି, ଅତୀତୁଆ ସୂତା ସିକାରୁ ସୀତ
 ପତ୍ରଣି ମଣ୍ଡାଇ ଦେଖା ଉପରକୁ ଆସିଲେ) ।

୪୫ଶ ପଦ—ବାହ୍ୟାବଲମ୍ବେନ ବଳିତରୁ ରୂପ ବରଦ ନିକଟରେ
 ବାମଧେନୁ ରୂପୀ କନ୍ୟାମାନେ ଆସି ମିଳିତ ହେବାରୁ ସୁବେଦନମାନେ କାମ-
 ଭେଦନା କନ୍ୟାମାନଙ୍କୁ ଦକ୍ଷିଣ ଭାଗରେ ବସାଇଲେ ।

୪୬ଶ ପଦ—ସେହି ଅଗଣା କସୁକରା ପ୍ରାୟ ହୋଇଅଛି । କସୁକରା
 ନବଂଶ୍ରେ ହେଲା ପ୍ରାୟ ଅଗଣା ଗୁରୁ ଗୋଟି ଦେଖା ପାଞ୍ଚ ଗୋଟି ଅନ୍ତର ସ୍ଥାନ
 ଯୋଗେ ନବ ଂଶ୍ରେ ହୋଇଅଛି । ରାସରେ ଅବାରେ ନକ୍ଷତ୍ର ଶ୍ରେଣୀ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇ
 ଶୋଭା ପାଇଲା ପରି, ସେ ଅଗଣାରେ ଟଣା ହୋଇଥିବା ଚନ୍ଦ୍ରାତପ ସୁନ୍ଦର
 ଦିଶୁଅଛି । (ଏଠାରେ ଚନ୍ଦ୍ରାତପ ଅବାଣ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରାତପରେ ଶଙ୍ଖିତ ହୋଇଥିବା
 ମର୍ଦ୍ଦିମୁକ୍ତାଦି ନକ୍ଷତ୍ର ସହଚର ଉପମିତ) ।

୪୭ଶ ପଦ—ସେହି ଅଗଣାରେ ଯୋଡା ହୋଇଥିବା ପ୍ରମୁସରୁ ବୃକ୍ଷ
 ହେଲେ । ବୃକ୍ଷସ୍ତମ୍ଭେ ଫଳଦ୍ୱାରା ଶୋଭିତ ହେଲା ପ୍ରାୟ ପ୍ରମୁସରୁ ଗୁଆ ନଡ଼ିଆ
 ଇତ୍ୟାଦି ଫଳରେ ଭୂର୍ଜିତ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ସୂର୍ଯ୍ୟ ସେ ପ୍ରମୁ ରୂପ ଲଗ୍ନ ହୋଇ
 ଥିବାରୁ ଅମ୍ବରେ ଶୁକ୍ଳ ପ୍ରଭା ଧାରଣକରିଥିବା ଚନ୍ଦ୍ରପ୍ରାୟ ବ୍ରହ୍ମାସୁମାନ ଦୃଶ୍ୟ ।

ବହୁ ଅନନକୁ ଯେ ହୋଇଲ ଅନରୂପ ।
 ଦେହବାଦୀ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଚତୁର ମଣ୍ଡପ ଯେ । ୮ ।
 ବିପ୍ରେ ଲକ୍ଷିତ ହୋଇଲେ ତାଙ୍କ କର ସଙ୍ଗେ ।
 ବିଷ୍ଣୁର ତାମ୍ର ପୁଷାଣୀ ଶୁଭ ଶୁଭ ପୋଶେ ଯେ । ୯ ।
 ଦରଦନ୍ତୀଙ୍କୁ ଦୋଲନ୍ତି ଇଶ୍ଵର ସର୍ବତ୍ର ।
 ବାନ୍ଧିଲେ ସେ ମୁକୁଟ କର କି ଏହି ମତ ଯେ । ୧୦ ।
 ବିହତ ପୁଣି ଏ ଗୋବିନ୍ଦବର ଖ୍ୟାତ ।
 ବିଶିଷ୍ଟ ଭାବନ୍ତି ହୋଏ କାମର ଉଦତ ଯେ । ୧୧ ।
 ଦୈଶାଳେଶ୍ଵର ଭରମ ଉପୁଜି ତା ଥିବ ।
 ବଳା ତମ୍ବୁଲ ନାଦକୁ ଶୁଣି ପଳାଇବ ଯେ । ୧୨ ।

*୧ଶତ୍ ପଦ—ଗୋବିନ୍ଦ କଂଶକର—‘ଗୋବିନ୍ଦ’ ପର୍ବତମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ ଅର୍ଥାତ୍ ହିମାଳୟ ପର୍ବତ, ପ୍ରଧାନ ପୂର୍ଣ୍ଣିକାଂଶ । ବିଶିଷ୍ଟ—ବିଷେଷ ।

୪୮ଶ ପଦ—ସେହି ଗୁରୁଗୋଷ୍ଠି ମଣ୍ଡପ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ଗୁରୁ ମୁଖ ସହଚ ସମାନ ହେଲା । ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଦେହରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା ପରି ଏ ଗୁରୁ ମଣ୍ଡପ ବ୍ରାହ୍ମଣ ମୁଖ ନିଃସୂତ ବେଦ ବାଦ୍ୟରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଅଛି ।

୪୯ଶତ୍ ପଦ—ସେହି ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ହସ୍ତ ସହଚ ବିପ୍ରମାନେ (ବ୍ରହ୍ମା ଓ ଅରୁଣିମାନେ) ଲଙ୍ଘିତ ହେଲେ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ହସ୍ତରେ ବୁଣ ମୁଷ୍ଟି, ତମ୍ବାପାଣୀ, ଶୁକ, ଶୁଭ ବିଦ୍ୟାମାନ ଥିଲା ପ୍ରୟ, ଏହି ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ହସ୍ତରେ ବୁଣମୁଷ୍ଟି ତମ୍ବାପାଣୀ, ଶୁକ, ଶୁଭ ରହୁଅଛି । ।

୫୦ଶତ୍ ପଦ—କର ଦନ୍ତୀଙ୍କୁ ଇଶ୍ଵର ପର୍ବତା ଦହନ୍ତି (ଉମା ପାଶୁପତ୍ୟ) ; ସେହି ହେତୁରୁ ସେମାନେ କର ଦନ୍ତୀଙ୍କ ମସ୍ତକରେ ମୁକୁଟ କାନ୍ଧିଲେ କି ?

*୧ଶତ୍ ପଦ=ବିବାହ ସମୟରେ ଗୋବିନ୍ଦ କଂଶ ପ୍ରକର ବସ୍ତ୍ର କେବା ବିଧି; ପୁଣି ଦକ୍ଷର୍ ପର୍ବତ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହିମାଳୟରେ ବାସ କରୁଥିବା ମହାଦେବଙ୍କ ଦେଖି ଭୀତ ହେଲା ପରି ପୂର୍ଣ୍ଣିକାଂଶରେ ଜାତ କରମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ବିଶେଷ ଭାବରେ ଭୟ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା ।

*୨ଶତ୍ ପଦ—ସେହି ଦକ୍ଷର୍ ପର୍ବତ କେଦା ନଦରେ ପୋତା ହୋଇଥିବା କହ୍ନିଶାଲ ଦର୍ଶନରେ ମହାଦେବଙ୍କ ଶୁଳ ବୋଧି ଭ୍ରମ ଉପୁଜିଥିବ । ପୁଣି ଦନ୍ତୀ ମାନଙ୍କର ବଳା ଶବ୍ଦକୁ ସେ ମହାଦେବଙ୍କ ତମ୍ବୁଲ ଶବ୍ଦ କୋଇ ମନେକରି ବିଷୟ ପଳାଇ ଶିବ ।

ବାତହୋସେ ଲଜା ହୋମ କରୁ ଲଜାବଳି ।
 କଳରେ ବରୁର କାହୁଁ ହୋଇବ ସମ୍ଭାଳି ଯେ । ୫୩ ।
 କଳାଇଲେ ଦୁହିଁଙ୍କର କର ସେ କୋବିଦେ ।
 କାମା ପୁଂସ ଏକ କର ସେ ଦମ୍ପତି ପକେ ଯେ । ୫୪ ।
 ବସୁ ଦୁହିତାଏ କହୁଁ ପରବେଶ ହେଲେ ।
 ବସତ ପାଶ ପିଟିଲ ପାଶୁ ପିଟାଇଲେ ଯେ । ୫୫ ।
 କାହାରଲେ ଗଣ୍ଡି ଆଳ ଅଳଂକୃତ ହୋଇ ।
 ବସୁକେତୁ ରଣାରମ୍ଭେ କି ସେ ଶାନ୍ତି ପାଇ ଯେ । ୫୬ ।
 ବରାଟକେ ଅନ୍ତସ୍ତରେ ଦୁଃଖ ଶେଷାଇଲେ ।
 ବଳକନ୍ତ ଅବଳା ଧରଣି ନିପାରିଲେ ଯେ । ୫୭ ।

୫୩ଶତ୍ପଦ—ବାତହୋସ — ଅଗ୍ନି । ଲଜା—ଲଜା ।

୫୭ଶତ୍ପଦ—ବରାଟକ—ବରାଟ ।

୫୩ଶତ୍ପଦ—ଅଗ୍ନିରେ ଲଜା ହୋମ କରିବାରୁ (ବରାଟ ବେଳେ
 ଅଗ୍ନିରେ ଲଜା ପୋଡ଼ାଯାଏ, ତାହାକୁ ଲଜା ହୋମ କା ଲଜା ହୋମ ନହୁଁ)
 ଲଜାସବୁ ବରୁର କଲେ, “ଅସ୍ତେ ଅଧି ଦେଉଁ ଠି ସମ୍ଭାଳ ହୋଇ ରହୁକା ?”

୫୪ଶତ୍ପଦ—କରଣ ହୋଇଥିବା ବ୍ରହ୍ମା ଓ ଆରୁଣି କର କନ୍ୟା
 ଦୁହିଁଙ୍କର ହସ୍ତସବୁ ଜାହାଲେ । (ହାତଗଣ୍ଡି ପକାଇଲେ) । ତହୁଁରା ସେ କର ଓ
 କନ୍ୟା ଦୁହିଁଙ୍କୁ ଦମ୍ପତି (କାନ୍ଦା ଓ ପତ) ପଦରେ ଏକତ୍ର କରିଦେଲେ ।

୫୫ଶତ୍ପଦ—ତପ୍ତରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ କନ୍ୟାମାନେ ସେଠାରେ ପ୍ରବେଶ
 ହେଲେ । କାମ ବସନ୍ତ ରୂପ ଫାସ ଏକେ ପିଟିଲେ —ଏହାପାଶୁ ସେ ହାତଗଣ୍ଡିକୁ
 ପିଟାଇ ଦେଲେ ।

୫୬ଶତ୍ପଦ—କର . କନ୍ୟା ଚୋରାଳ କସ୍ତରେ ଭୁଷିତ ହୋଇ
 ବାହାରିଲେ । ତାହା ଦେଖି ମନେ ହେଲା, —କହଣ ସହଜ ଯଜ୍ଞାରମ୍ଭ କରିବା
 ପାଇଁ ଏମାନେ ଶାନ୍ତି ପାଇଲେ କି ?

୫୭ଶତ୍ପଦ—ଅନ୍ତସ୍ତରେ କର କନ୍ୟାଙ୍କୁ କଉଡ଼ିରେ ଜୁଆ
 ଖେଳାଇଲେ । କବିଙ୍କୁ ବାର ରାମଚନ୍ଦ୍ରାଦି ଚରମାନେ ଅବଳା କନ୍ୟାମାନଙ୍କୁ
 ଭୟ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । (ଅର୍ଥାତ୍ କନ୍ୟାମାନଙ୍କ ହାତକୁ କଉଡ଼ି ଛୁଡ଼ାଇ
 ଖେଳାଇ ନାହିଁ) ।

ବୁଦ୍ଧି ନଦୀ ଗଡ଼ଗଡ଼ ଉପାଟି ଉପାଳ ।
 ବେଦସ ମଧ୍ୟରେ କିଛି କର ନ ପାରଇ ଯେ । ୫୮ ।
 ବିଦୁଃ ପଞ୍ଚଗ୍ରାସୀ ହସ୍ତ ସ୍ଥାଳୀରୁ ନ ଚାଲି ।
 କଳସେ ସୁମନ୍ଦୁରତ ଦିଶନ୍ତେ ମୈଥୁଳୀ ଯେ । ୫୯ ।
 ବାରି ବିଧୁ ବିସ୍ମେ ଯଥା ଚକୋର ସୁଦୃଢ଼ା !
 ବସି ପହାଡ଼ୁଲ ବୃକ୍ଷେ ଟେକି ନ ଅନାୟି ଯେ । ୬୦ ।
 ବଢ଼େଇ ଏ ବିଧାନ ଶାଶୁଏ କନ୍ଦାରଲେ ।
 ବିଚରଣ ଅମୂଲ୍ୟ ରତନମାନ କଲେ ଯେ । ୬୧ ।
 ବୀରବର ଭଞ୍ଜି ସୀତା ସମକୁ ଧାରଇ ।
 ବାସି ପଦେ ଏ ସ୍ଥାନ ଶେଷକୁ ବଢ଼େଇ ଯେ । ୬୨ ।

୫୮ଶତ ପଦ—ବଡ଼ିଥିବା ନର ତାର ଗରରେ ଥିବା କଡ଼ କଡ଼ ବୃକ୍ଷମାନଙ୍କୁ ଉପାଟି ଉପାଳ ନିଏ, ମାତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ବୁଦ୍ଧାର କିଛି କର ପାରେ ନାହିଁ । (ସେହପରି କିଛିଟା ବୀରମାନେ କଡ଼ କଡ଼ ବୀରକୁ ହସ୍ତର ପାରନ୍ତି, ମାତ୍ର ଅକଳା ନିକଟରେ ହାରିଲେ) ।

୫୯ ଓ ୬୦ ତମ ପଦ—ସେପରି କୋର ପର୍ଣ୍ଣା ପହାଡ଼ାଦିତ ବୃକ୍ଷରେ ବସି ଜଳ ମଧ୍ୟରେ ପଡ଼ିଥିବା ଚନ୍ଦ୍ରର ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଦେଖିଲେ ତତ୍ ପ୍ରତି ସ୍ନେହ ହୋଇ ଆଉ ଉପରକୁ (ଚନ୍ଦ୍ରକୁ) ଅନାଏ ନାହିଁ, ସେହପରି ସୀତା ପଞ୍ଚଗ୍ରାସୀ ସମୟରେ ହସ୍ତରେ ପିନ୍ଧିଥିବା କଙ୍କାଳ ଅଳଙ୍କାରରେ ସୁମନ୍ଦର ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖି ଥାଳୀରୁ ଆଉ ହସ୍ତ ତଳାଇଲେ ନାହିଁ । (ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖି ଏପରି ତରୁଣ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ ଯେ, ହାତ ଆଉ ତଳଇ ନାହିଁ । ବିଧା ଥାଳୀକୁ ହାତ ଉଠାଇଲେ ଆଉ ସମତନ୍ତ୍ର ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ଦିଶିବ ନାହିଁ,—ଏ ଅଶିକ୍ଷା ଦେବାକୁ ହାତ ତଳଇ ଲେ ନାହିଁ) ।

୬୧ତମ ପଦ—ଏ ପାଞ୍ଚଗ୍ରାସୀ ଯଥାବିଧିରେ ଶେଷ ହେଲା । ଶାଶୁମାନେ କର ବନ୍ୟାଙ୍କୁ କହୁଥାନ୍ତା କଲେ ଓ ଅମୂଲ୍ୟ ରତନମାନ ବିଚରଣ କଲେ ।

୬୨ତମ ପଦ—ବୀରବର ଭଞ୍ଜି ସୀତା ସମକୁ ଧାନ କରି ଏ ସ୍ଥାନ ବାସି ପଦରେ ଶେଷ କଲେ ;

ପଞ୍ଚଦଶ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ—କେଦାର, ଟେକେଳି ବାଣୀ

ବିଚିତ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରରେ ହୋଇଥିଲେ । ବାମା ମଧୁସୂତ୍ୟାକୁ ମଣ୍ଡାଇଲେ ।
 କସ୍ତୁରରୁ ହୋଇଛି ଖଞ୍ଜନ । ବ୍ୟକ୍ତ ସୁନେହ ସେହୁତ ଖଞ୍ଜନ । ୧
 ବିପଦନ ଯେ ପଲଙ୍କ ପଲଙ୍କ । ବେଶୀ ରତ୍ନପ୍ରୟାସରେ ଅସୁବ ।
 ବେଶୀ ଶୋଭା ଅଗୁରୁ ଧୂମ ଧାର । ବହୁଅଛି ଅଳଙ୍କା ମନୋହର । ୨।
 ବକ୍ତ୍ର ଦର୍ପଣ ଚନ୍ଦ୍ରାବତେ ଶୋଭା । ବିନୋଦକୁ ପ୍ରକାଶିକାରେ ସେନ୍ଦ୍ରା ।
 ବିହୁ ପୁରେ ରୁପକ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହେ । କାହେ ଦମ୍ପତି ହେବେ ବଳାବଳ ।

୧ମ ପଦ—ଖଞ୍ଜନ—ରତ୍ନରତ୍ନ ଅପଣୀ । କସ୍ତୁରରେ—ଶୋଭାରେ ।

୨ୟ ପଦ—ପଲଙ୍କ—ପଟ୍ଟପାତ । ଅଳଙ୍କ—ବୃକ୍ଷକୁଳ, ବୃକ୍ଷେରସ୍ତ ସୁର ।

୩ୟ ପଦ—ବକ୍ତ୍ର—ମୁଖ । ଚନ୍ଦ୍ରାବତ—ଗୁନ୍ଧ୍ୟା । ଦମ୍ପତି—ସ୍ବାମୀ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ।

ପଞ୍ଚଦଶ ଛାନ୍ଦ

୧ମ ପଦ—ନାନାବର୍ଣ୍ଣ ଚନ୍ଦ୍ରରେ ବିଚିତ୍ର ହୋଇଥିବା ଓ ପଞ୍ଚକସ୍ତୁରେ
 ଭୂଷିତ ହୋଇଥିବା ମଧୁସୂତ୍ୟା ଦେହକୁ ମଣ୍ଡାଇଲେ । ରମଣୀମାନଙ୍କ ପରି ସେ
 ମଧୁସୂତ୍ୟା ଗୁଡ଼ିକ କେଶ୍ୟକନ୍ତରୁ ଅନୁରାଗ ଜନିତ ହୋଇଛି । ତହିଁରେ
 ଚନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ହୋଇଥିବା ସେହୁମାତ୍ର, ଖଞ୍ଜନ ପଣୀ ମୀନନୟନା ଓ ଖଞ୍ଜନାଶୀ
 ରମଣୀମାନଙ୍କ ଉତ୍ତମ ନେତ୍ର ସଦୃଶ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । (ବାମାମାନେ ଚନ୍ଦ୍ରନାଦରେ
 ଚନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ଥାନ୍ତି, କସ୍ତୁରରେ ଭୂଷିତ ହୋଇଥାନ୍ତି ଏବଂ ତାଙ୍କ ନେତ୍ର ମୀନ
 ଓ ଖଞ୍ଜନ ପଣୀର ନେତ୍ରପରି ହୋଇଥାଏ, ସେହୁପରି ଏ କାସର ଗୁଡ଼ିକ ଚନ୍ଦ୍ର
 ହେଉଅଛି । ନାନାପ୍ରକାର ପାଟକସ୍ତ୍ର ଦ୍ବାରା ଆବୃତ ହୋଇଅଛି ଓ ସେଥିରେ
 ମୀନ, ଖଞ୍ଜନାଦି ଅଙ୍କିତ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି) ।

୨ୟ ପଦ—କାସର ଗୁଡ଼ିକରେ ପଡ଼ିଥିବା ପଲଙ୍କ ରମଣୀଙ୍କ ନେତ୍ରର
 ପଲଙ୍କ ସଦୃଶ ଅଟେ । ବାମାମାନେ ନାନା ରତ୍ନରେ କେଶ ଭୂଷା ହୋଇଥିବାର
 ଏ ଗୁଡ଼ିକରୁ ରତ୍ନ ପ୍ରଦୀପରେ ଭୂଷିତ ହୋଇଅଛି । ଗୁଡ଼ିକର ଅଗ୍ରରୁ ଧୂମର
 ଶିଖା ବାମାଙ୍କର କେଶର ଶୋଭା ଧାରଣ କରୁଅଛି । ସେପରି ବାମାମାନେ
 ଅଳଙ୍କା ଅର୍ଥାତ୍ ବୃକ୍ଷକୁଳ ଧାରଣ କରୁଥାନ୍ତି ସେହୁପରି ବୃକ୍ଷେରସ୍ତ ସୁର ସ୍ବାୟ
 ସେ ଗୁଡ଼ିକ ମନୋହର ହୋଇ ଥିବାରୁ ଅଳଙ୍କା ସୁର ନାମ କରୁଅଛି ।

୩ୟ ପଦ—ବାମାମାନଙ୍କ ମୁଖ କେଶ୍ୟକନ୍ତରେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ବାୟ
 ଶୋଭାପାଏ; ସେହୁପରି ଏ କାସର ଗୁଡ଼ିକ ଦର୍ପଣ ଖଞ୍ଜନ ଗୁନ୍ଧ୍ୟାଦ୍ବାରା ଶୋଭା
 ପାଉଅଛି । ସୁଖି ବାମାମାନେ ଚନ୍ଦ୍ରାବତେ ସେନ୍ଦ୍ରା ହେଉଅଛି ଏ ଗୁଡ଼ିକ ବିନୋଦ

୫୫୫

ବସୁ ହେଁ ସମା ହେଲେ ବଦଳ । ବିଧିରେ ତ କାସକସକା ଭାବ ।
 ବଳେକତ ବାନ୍ତା ଦୂର ଅଗତେ । କଳି ଚିତ୍ରାରେ ଗୁହଁ ଅରତୋଷା
 ବରହରେ ଉଲ୍ଲସିତା ପ୍ରକାଶି । ବିହବାକୁ ସୁରସ ମାନ ଘୋଷି ॥
 ବସୁଧରେ ହେଉବାକୁ ଶକ୍ତିତା । ବେଗ ବେଗ ହୋଇଅଛି ମମତା ।
 ବହୁବଚନେ ଏଣୁ ସିଦ୍ଧ ଚର୍ଚ୍ଚିତ । ବ୍ୟାକରଣେ ସ୍ବମ ସ୍ବମା ତର କି ?
 ବହୁ ଏଣୁ ଗୀତେ ଯୋଷା ପୁଷ୍ପମା । ବୋଲନ୍ତି ପାଣ୍ଡାତ୍ୟ ଶ୍ରୀରାମା ସମା ॥
 ବଲ୍ଲସିତ ହୋଇବ କିଶି ତଳେ । ବିଶ୍ବେଶ୍ବର ମୋହନେ ସ୍ବମ ହେଲେ ।
 ବସୁସୀତ ଏକାଲେ ସୁଲକ୍ଷଣୀ । ବିଚିତ୍ର ବସୁଲକ୍ଷେ କାକୁ କଳିଣୀ ॥

ଭାବକୁ ଯେହୁର ସହକ କହୁଅଛି (ମନୋହର ହୋଇଅଛି) । ସେ ଗୁହରେ ସ୍ତ୍ରୀ
 ସୁଦୃଶ ଦୁହେଁ କାହୁଁବାସ ଛନ୍ଦାଛନ୍ଦ ହେବେ କୋଇ ଏରୂପକ ଶ୍ରେଷ୍ଠରେ ଗୁହର
 ବର୍ଣ୍ଣନା ରଚନା କରୁଛନ୍ତି ।

୪ର୍ଥ ପଦ—କାସକସକା ନାୟିକା ବାମାହର ହୋଇ ବେଶୁଷା
 ସହକ ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ ଚିତ୍ତରେ ନିଜର ସ୍ବାମୀ ଆସିବା ପଥକୁ ଗୁହଁ କରି ରହୁଛ
 ପରି, ସମତନ୍ତ୍ର ମଧୁଶୟନୀ ଗୁହରେ କରି ବାମାହି ଚିତ୍ତରେ ସୀତାଙ୍କ ଅଗମନ
 ଅପେକ୍ଷାରେ ଗୁହଁ ରହୁଲେ । (ଏଠାରେ ସମତନ୍ତ୍ର କାସକସକା ରମଣୀ ସହକ
 ଉପମିତ) ।

୫ମ ପଦ—ସମତନ୍ତ୍ର ବାନ୍ତାଙ୍କ ଦରହରେ ଅନୁକୃତ ହୋଇ
 ବରହୋହୁଣ୍ଡିତା ନାୟିକା ପ୍ରସ୍ତ ଉତ୍ତମ ରସ କଥାମାନ ଘୋଷି ହେଲେ ।
 (ବରହୋହୁଣ୍ଡିତା ନାୟିକା ଶ୍ରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା) । ପୁଣି ସୀତାଙ୍କର ବସୋ-
 ପୁରେ ଅତୀବ୍ରାସ୍ତ ଯତ ଦାନ ଅଳିତ ଦରକା ପାଇଁ ଅସ୍ଥିର ହୋଇ ଉଠିଲେ
 (ଶକ୍ତିତା ନାୟିକାର ଧର୍ମ ସଂକୀର୍ତ୍ତ ହେଲା) ।

୬ଷ୍ଠ ପଦ—ସମ କାସରଗୁହରେ କରି ସମା ହେଲେ; ଏହୁ ବର୍ଣ୍ଣନା
 ଅଳୀକ ନୁହେଁ । ବ୍ୟାକରଣ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ସମ ଶବ୍ଦର ବହୁବଚନରେ ସମା
 ହୋଇଥାଏ [ସମଃ, ସମୌ, ସମାଃ] । ତେଣୁ ଶୀତରେ ସମକୁ ସ୍ତ୍ରୀରୂପରେ
 ବ୍ୟବହାର କରାଗଲା । ପୁଣି ଚଣ୍ଡିମ ଅଫିଲର ସେବନାରେ ଶ୍ରୀରାମା ସମା ବୋଲି
 କହୁଅଛନ୍ତି । (ତେଣୁ ସମକୁ ସ୍ତ୍ରୀ ଭାବେ କର ସମା ରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣନା କଲେ
 କ୍ଷତ ଦଶ ?)

୭ମ ଓ ୮ମ ପଦ—ସମ ହେତୁ ସମା ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନା କଲେ ଏହା
 ଅସଙ୍ଗତ ହେବ ନାହିଁ, କାରଣ, ବିଶ୍ବେଶ୍ବର ସପ୍ତସହ ପୁଣି ମାଳାଗ ବନ୍ୟ
 ରୂପେ ଏହୁ ସମତନ୍ତ୍ର ମେହୁତ କରିଥିଲେ । ଏହୁ ସମୟରେ ସଖୀମାନେ
 ସୁଲକ୍ଷଣବତୀ ସୀତାଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ବୃହତ୍ ବଳେ ବେଲଲେ । ସୀତାଙ୍କର ସମନ

ବଚନପଥୀ ଗୁରବ ପେନ୍ତୁ । ବାରବାର ଦୁନି ଶୁଣି ତେମନ୍ତ ।
 ବିଦ୍ୟା ବିଦ୍ୟାତମାନ୍ତ ଦୀନିଧି । ବର୍ତ୍ତମାନ ତେପି ଅତି ହେଉଲ ।
 ବାତା ରହୁ କେଳିସୁର ସଲିଧି । ବୟସିକ ଏ ଚରଣବେ ବେଧି ।
 ବିବର୍ତ୍ତନ ଦେଖେ ମେଦ ସଦୃଶ । ବିବର୍ତ୍ତନବଂଶୀ ସେ ତୁ ସଦୃଶ ।
 ବାବରୁହୁଣୀ କେମନ୍ତ ରହୁଲ । ବଞ୍ଚିବରେ ସମର୍ପିବା ହୋଇଲ ।
 ବଳାଭଣ୍ଡ କଲେ ହାର ଦେହଲୀ । ବାହୁଡିଲେ ବକାଟ କଲ ଅଳୀ ।
 ବଳେ ବସନ୍ତ କଲେ ତୋତେ ଚାନ୍ତ । ବିଷକ୍ତି ପ୍ରସରେ ଦୁର୍ଗା ମତ ।
 ଦ୍ରୁତାବତୀ ଚକ୍ର ନ ଛାଡ଼ିଲେ । ବୋଧୁଁ ବିନୟେ ଧୀର ଧୀର ହେଲେ॥

୧୧ଶ ପଦ—ବ୍ରାତାବତୀ—ଲହାବତୀ । ଧୀର—ପଣ୍ଡିତା । ଧୀର—ସ୍ତ୍ରୀ

ସମୟରେ ପାଦର କଳିଣୀ କାଳତା ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ମହାତ୍ମ୍ୟାହର ଗୁରବପଥୀ
 ମେଘର ଗର୍ଜନ ଶୁଣି ପେପରି ଅନନ୍ତ ଦୃଢ଼, ସମତନ୍ତ୍ର ସେହପରି ଅନନ୍ତ
 ହେଲେ । ସୀତାଙ୍କ ଦେହ ବାନ୍ତି ବିଜୁଳି ତେଜର ନିଷ୍ପନ୍ନ କରି ପ୍ରକାଶିତ
 ହେଲା, ତେଣୁ ସମତନ୍ତ୍ର ଅନନ୍ତ ଅତ୍ୟନ୍ତ କର୍କଟ ହୋଇଗଲା ।

୧୨ଶ ପଦ—ସୀତା କାସଗୁଡ଼ ସମୀପରେ ରହୁଥାନ୍ତେ ସମତନ୍ତ୍ରସୀ
 ସମୀମାନେ କଳ ଭବରେ କୋଷ କରି ଦେଲେ, “ହେ ସଖୀ ! ସୁଧି ତେଜରେ
 ପଦ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । ସେ ସମତନ୍ତ୍ର ସୁଧି ବଶଧର, ତୁ ତ ପଦ୍ମିନୀ ରମଣୀ ।
 ବାନ୍ତି ସମୟରୁ କହୁ କରୁ କାହୁଁକି ?”

୧୩ଶ ପଦ—ସଖୀମାନେ ପେଉଁ କହୁଥାନ୍ତେ ଦେଲେ, ସେଥିରେ କାନ୍ଦୁଗୁଣ
 ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେଲା, ସୁଧି ତନ୍ତ୍ର ସମର୍ପଣ କରିବାର ମଧ୍ୟ ହେଲା । ତାହା ପରେ
 କଳାହାରରେ ହାରର ଏତୁଣ୍ଡକରୁ କଳାର ଦେଇ ବକାଟ କଳ ସଖୀମାନେ
 ଫେରିଗଲେ ।

୧୪ଶ ପଦ—ନାୟକ ସମତନ୍ତ୍ର କଳହାର ସୀତାଙ୍କୁ ନେଇ ଶଯ୍ୟାରେ
 ନିଜ ବୋଳରେ କଥାନ୍ତେ, ସୀତା କୋଣରେ ଦୁର୍ଗା ସମାନ ବିରାଜିତ ହେଲେ,
 (ଦଳଦ ଦୁର୍ଗାଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣ ଶୁଭ ମୁକର୍ଣ୍ଣ ପରି) । ସେ ଲଳମଣି ପ୍ରସରେ ଚିତ୍ତ
 ହେଲେ ପେପରି ଦର୍ଶନେ ସୀତା ସେହପରି ଦର୍ଶନେ । ସେ ଲହାବତୀ ହେତୁ
 ଚକ୍ରାବତୀ ଶାନ୍ତି ପ୍ରତି ନ ଥିଲେ । ସମ ବିନୟ କାକାରେ କୋଷ କରିନ୍ତେ,
 ହସେ ସୀତା ସ୍ତ୍ରୀ ହେଲେ ।

ବଦନ୍ତ ଶ୍ରୀମଦକ, ତହେ । ବନ୍ଧୁ ଜୀବନ ଥିବାରେ ଏ କେତେ ।
 ବଳାସିନୀ ନ କରବ ଅନନ୍ତ । ବେଳି ହୁଇଁ ଗାପ ଦୃଢ଼ାଶନକା ॥ ୧ ॥
 ବରଦେବୀ ଦେବୀ କାଳି ଦେବୀ । ବଣ୍ଟି ଲକ୍ଷ୍ମୀତ ପୋଛି କମ୍ପସ୍ତ ॥
 ବଳି ନାହିଁ ଅନେ ଅଜପାଏ ତ । ବଳାଭବ ଜନ୍ମେ ଜନ୍ମେ ମୋ ଚିତ୍ତ ।
 ବର ମନ୍ତ୍ରପରୁ ପିବ ବାହୁତ । ବାଞ୍ଛିକହେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ନେବି ଲେଖ
 ବରମୁକୁଟେ ପଦ ବର ଦର । ବନ୍ୟସ୍ତ ଯେ ପ୍ରଦାସେ କଲେ ହସ୍ତ ।
 ବରଦରାଂ ଗୁରୁରୁ ପ୍ରକାଶିତ । ବସେ ସଂଯୋଗି ପତି ରତ୍ନମୁକ ।

୧୨ଶ ପଦ—ବଦନ୍ତ—ପଣ୍ଡିତ, ଚତୁର । ବଳାସିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ କା ଲକ୍ଷ୍ମୀ ।
 ଗାପ ଦୃଢ଼ାଶନ—ଘାମାନ୍ ।

୧୪ଶ ପଦ—ବାଞ୍ଛିକହ—ଦୁଃଖ । ବରମୁକୁଟେ—ବରଶ୍ରେଷ୍ଠ
 ସମ୍ପଦକୁ ।

୧୨ଶ ପଦ—ତାହା ପରେ ଚତୁର ସମ୍ପଦକୁ କହଲେ, “ହେ ପ୍ରାୟେ !
 ମୋର ଏ ଦେହରେ ଗ୍ରାଣ ଥିବାପାଏ, ତୋ ବନା ଅନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀର ଗୁହ୍ୟ ନାହିଁ ।
 ଏହା କହ ସେ ଶାସନ ଅର୍ଥକୁ ହୁଇଁ ନିୟମକଲେ ।

୧୩ଶ ପଦ—ସମ୍ପଦ ଏପରି ନିୟମ କରିବାରୁ ସୀତା ମୁଣ୍ଡର ଦେଶରୁ
 ଦେବତା ପାଶୁତା କାଳି ଚିତ୍ରକରୁ କମ୍ପସ୍ତର ପୋଛି ଅକ୍ଷର ଲେଖିଲେ,
 “ଅଜପାଏ ତ ମୋର ମନ ତୁମ୍ଭ ବନା ଅନ୍ୟଠାରେ କଳି ନାହିଁ । ପର
 ଜନ୍ମମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ମୋ ଚିତ୍ତ ଅନ୍ୟ ପୁରୁଷଠାରେ କଳାଭବ ନାହିଁ ।”

୧୪ଶ ପଦ—“ପରଜନ୍ମରେ ପତି, କର କରିଅଣି ବିଭୀଷଣପରେ
 ଭସାର ଥିବେ, ମାତ୍ର ମୁଁ ରାଜି ନ ହେବାରୁ [ଦ୍ଵାପର ଯୁଦ୍ଧରେ ରୁକ୍ମିଣୀ
 ଅକଳାରର କଥା] ସେ କର (ଶିଶୁପାଳ) ମନ୍ତ୍ରପରୁ କାହୁଡ଼ିସିକ । ମୁଁ
 ଦୁଃଖୀରୁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଶରଣ ଦେଇ କରି ନେବି ।” ଏହା ଲେଖି ସୀତା ସେ ପଦ
 ସମ୍ପଦ ଓଦ ନ କରି ପ୍ରଦାସରେ ହସ୍ତ ଦେଲେ । (ପ୍ରଦାସ ହୁଇଁ ନିୟମ କଲେ) ।

୧୫ଶ ପଦ—ପଦରେ ପ୍ରକାଶିତ ସୀତାଙ୍କର କାବ୍ୟରୁତ୍ସବ (ଅର୍ଥାତ୍
 ହସ୍ତେ ଏ ଜନ୍ମରେ ଅନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ କରି ନ ପାର, କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟ ଜନ୍ମରେ ମୋ କାଶତ
 ଅନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ କରି ପାରିବ, ମାତ୍ର ମୁଁ ଜନ୍ମଜନ୍ମାନ୍ତରରେ ସୁଦ୍ଧା ତୁମ୍ଭ କାଶତ ଅନ୍ୟ
 ପୁରୁଷକୁ ଗୁହ୍ୟ ନାହିଁ] ପାଠ କରି ସମ୍ପଦକୁ, କନ୍ଧଦେଶରେ ନାଗସୁଖ ଶ୍ରବଣ
 ଚିତ୍ତ କହୁଇ ପରି ତାହା ଧାରଣ କଲେ, ମାତ୍ର ପଦାକୁ ବନ୍ଧି ପ୍ରକାଶ କଲେ ନାହିଁ ।

ବସୁସାଦ ଚିତ୍ତ ପରି ହୃଦରେ । ବାହ୍ୟେ ନ ଦିଶି ରଖିଲେ ଭିତରେ ।
 ବିଶଦତା ଚିତ୍ତ-ନରେ ଉଦୟ । ବିନିର୍ଗତ ହେଲ ବନ ସମୟ ।
 ବିମଳତା ରସ ଖ୍ୟାତ ହୋଇଲ । ବିବାଶକୁ ବାଣ ହାସ ପାଇଲ । ୧୨।
 ବନଜାଳା ଶେଷ ସରେ ଶୁଦ୍ଧତା । କହେ ପୁଲକସିନୀ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲତା ।
 କଳି ସବତୋଭାବେ ଗଲ ଦିଶି । ବିଚଳିତ ନିର୍ମଳେ ହେଲ ଶଶୀ । ୧୩।
 ବିଷ୍ଣୁ ପେ ହଂସବର ଶୟନ । ବିଦଗ୍ଧ ନକ୍ଷତ୍ରମାଳା ପୁନ ।
 ବ୍ରାହ୍ମଣରେ ଯୁବତୀ ରତ୍ନମତୀ । ଚନ୍ଦ୍ରନେ ଶରଦ ହେଲ ଖ୍ୟାତ । ୧୪।

୧୨ଶ ପଦ—ଶଗଡ଼ତା—ନିର୍ମଳତା । ନର—ଅବାଶ । ବନ—ମେଘ ।
 ରସ—ଜଳ, ଶୃଙ୍ଗାର ରସ ।

୧୩ଶ ପଦ—ବନଜାଳା—ପତ୍ରାଳା । ସର—ସୁଷ୍ପରିଣୀ, ସରୋବର ।

୧୪ଶ ପଦ—ହଂସବ—ହଂସ ପକ୍ଷୀ, ହସ୍ତର । ନକ୍ଷତ୍ରମଳ—
 ତାରକାସମୂହ, ମୁକ୍ତାମାଳା । ବ୍ରାହ୍ମଣରେ—ଜାଣିକାରେ । ଚନ୍ଦ୍ରନେ—
 ରତନୀକାରେ ।

୧୫ଶ ପଦ—ଉଭୟେ ଉଭୟଙ୍କର ମନ ବଥା ଜାଣି ପାଇକାରୁ
 ସେମାନଙ୍କ ଚିତ୍ତରୂପେ ଅବାଶରୁ ସଂଶୟ ରୂପ ମେଘ ଦୂର ହୋଇଲେ ଓ ନିର୍ମଳ
 ଭାବ ଉଦ୍ଭବ ହେଲା । କର୍ଣ୍ଣା ରତ୍ନ ପରେ ଶରଦ ରତ୍ନ ପ୍ରବେଶ କଲେ ଅବାଶ
 ନିର୍ମଳ ହୁଏ, ଜଳ ସମ୍ପା ହୁଏ, ବାଣତୀ ପୂର୍ବ ପୁଣେ; ସେହିପରି ଉଭୟଙ୍କ
 ମନରୁ ସଂଶୟ ମେଘ ଦୂର ହେବାକୁ ଚିତ୍ତ ନିର୍ମଳ ହେଲା, ଶୃଙ୍ଗାର ରସ ପୂର୍ଣ୍ଣ
 ଭାବରେ ଖ୍ୟାତ ହେଲା ଏବଂ ବାଣ ପୂର୍ବ ସମ ହାସ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା ।

୧୬ଶ ପଦ—ସୀତା ପଦ୍ମମୂଳ ପ୍ରାୟ ହେଲ, ଶୟନୀ ସରୋବର ପ୍ରାୟ
 ହେଲା । ଶରଦ୍ ସମୟରେ ସରୋବରରେ ପଦ୍ମ ବଦନିତ ହେଲା ଓ ଶୟନୀରେ
 ସୀତା ସେମାଣିତ ହୋଇ ଶୋଭା ପାଇଲେ । ସରୋବର ଜଳ ଶୁଣି ଗଲେ
 କଳିମାନ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା ପ୍ରାୟ ଶୟନୀ ସରୋବରରେ ବହୁସଂସ୍କୃତ କାମକଳ
 ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ନିର୍ମଳ ଚନ୍ଦ୍ର ଶରଦ୍ ବାଳରେ ଦେଖା ଗଲା ପ୍ରାୟ ଏଠାରେ
 ଉତ୍ତମ ଭାବରେ ଚନ୍ଦ୍ରବୁଲନା ହେଲା ।

୧୭ଶ ପଦ—ଶରଦ ବାଳରେ ସରୋବରମାନଙ୍କରେ ହଂସବର
 ଶବ୍ଦ ଶୁଣାଗଲା ପରି, ଏଠାରେ ରତନୀକା ସୋରା ହସ୍ତର ସ୍ତନ ଶୁଣାଗଲା ଏବଂ
 ନକ୍ଷତ୍ରସମୂହ ନିର୍ମଳ ଅବାଶସୋରା ସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖାଗଲା ପ୍ରାୟ କଷ୍ଟ ସ୍ଥିତି ମୁକ୍ତାମାଳା
 ଦେଖାଗଲା । ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ରତ୍ନମଣି ହସ୍ତନ୍ତି, ତେଣୁ ସୀତାଙ୍କୁ ରତ୍ନମଣି ବର୍ଣ୍ଣନା କି
 ତାଙ୍କ ରତ୍ନ ଶରଦ୍ ବାଳ ସହିତ ଖ୍ୟାତ ହୋଇଲା ।

ବୀର ବୃକ୍ଷାଳ ତୁ ସାରସ୍ବତୀ । ବଦନରେ ଜଡ଼ବର ପ୍ରସଂସା ।
 ବିମ୍ବାଧରେ ତ ସଦନ ମଧୁର । ବସୋରୁହ ଗିରିସମ ବିଗୁର । ୧୯
 ବିଷ୍ଣୁ ଘନଜଗଦା କୋଲିକାର । ବ୍ୟବହାର ଖ୍ୟାତ ସର୍ବ ସେଠାର ।
 ବିନାଶନ ଦେଲ ନିଶା ଏକାକେ । ବେଶ୍ୟା ପ୍ରାୟେ ଗଗନ ବିଶୁଦ୍ଧିଲେ ॥
 ବିଧୁ କୋଳ ଦିଗ ବେଶ୍ୟା ତେଜଲ । ବେଶେ ସବିତା ଭାବରେ ମଜ୍ଜିଲ ।
 ବନଜାମା ଯେ କୁଳଟା ସୁସ୍ତବେ । ବିକର୍ତ୍ତନ ଉଦ୍ଧାସେ ଭାଙ୍ଗି ତୁମ୍ଭେ ॥

୧୯ଶ ପଦ—ବୃକ୍ଷାଳ—ବୃକ୍ଷ । ସାରସ୍ବତୀ—ପଦ୍ମଲେଚନା ।
 ଜଡ଼ବର—ଚନ୍ଦ୍ର, ମୁଦ, ଶିଖର । ମଧୁ—କସ୍ତୁରୀ ବାଳ । ବସୋରୁହ—ସ୍ତନ ।
 ୨୦ଶ ପଦ—ବେଶ୍ୟା—ବେଶ ହୋଇଥିବା ଲୋକ ।

୧୯ଶ ପଦ—ବୀର ରାମଚନ୍ଦ୍ର କହିଲେ, “ଗୋ ପଦ୍ମଲେଚନେ ! ତୁମ୍ଭେ
 ତୁମ୍ଭାର ସଦୃଶ ଅର୍ଥାତ୍ ହସି ରହି ପ୍ରାୟ ଅଛ । (ତୁମ୍ଭର ଦେହ ତୁମ୍ଭାର ସଦୃଶ
 ଶୀତଳ) ତୁମ୍ଭର ଯେଉଁ ବଦନ ସହିତ ଭଲମାୟ ହୋଇ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସଂସା ପାଉ-
 ଅଛି, ସେ ବଦନ ଶୀତଳ ହେଉଥିବାରୁ ତାହା ଶୀତ ବାଳ ପ୍ରାୟ ଅଟେ । ତୁମ୍ଭର
 ବିମ୍ବାଧର ଅମୃତର ଗୁଡ଼ ହୋଇଥିବାରୁ ତାହା କସ୍ତୁରୀ ସ୍ଥାନ ହୋଇଅଛି ।
 ତୁମ୍ଭର ସ୍ତନମୁଗଳ ଗିରିସମ ଅର୍ଥାତ୍ ପବିତ୍ର ସମାନ ହୋଇଥିବାରୁ ଗିରିସମର
 ବିଗୁର ହେଲା ।” (ଏଥିରେ ହେମନ୍ତ, ଶୀତ, କସ୍ତୁରୀ ଓ ଗ୍ରୀଷ୍ମର ସୂଚନା
 ଦିଆଗଲା) ।

୨୦ଶ ପଦ—“ଗୋ ସିତେ ! ତୁମ୍ଭକୁ ଘନଜଗଦା କୋଲିକା ଉଚିତ”
 (ଏଠାରେ ଘନ କା ମେଘ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାରରେ ବର୍ଷା ଋତୁର ସୂଚନା ମିଳିଲା)
 ବ୍ୟବହାରରେ ସୀତାଙ୍କଠାରେ ଶରଦାଋତୁ ଋତୁସମୃଦ୍ଧ ବ୍ୟାପ୍ତ ହେଲେ । ଏହି
 ସମୟରେ ରାମ ଶେଷ ହେବାରୁ ଅଦାଶ ବେଶ ହୋଇଥିବା ଲୋକ ପ୍ରାୟ
 ଶୋଭିତ ହେଲା ।

୨୧ଶ ପଦ—ପ୍ରଭାତ ହେବାରୁ ପୁରୀକିଶରୁଷ ବେଶ୍ୟା ଚନ୍ଦ୍ର ଚୂଷ
 ପୁରୁଷ କୋଳକୁ ତ୍ୟାଗ କରି ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଭାବରେ ମଜ୍ଜିଲା । (ତେଣୁ ବେଶ୍ୟାମାନରେ
 ଅଭିହତ) । ସ୍ବଭାବରେ ପଦ୍ମିନୀ ଅସତୀ ଅଟଇ, କାରଣ ସୂର୍ଯ୍ୟ ତାକୁ ହସ୍ତୁଚିତ
 କଲେ, ମାତ୍ର ଭ୍ରମର ବାସପୁରୁଷ ରୂପରେ ତାକୁ ଚମ୍ପନ ଦେଲା । [ପ୍ରଭାତ
 ହେବାରୁ ପୁରୀକିଶରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଦ୍ଭିତ ହେଲେ, ପଦ୍ମ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ତହିଁରେ ଭ୍ରମର
 ମାନେ ଉଡ଼ି କରୁଥିଲେ] ।

ବଳିଭୁକ୍ତ ସତ୍ୟବାଦ ରଚନା । ବିରୁଧେ ଯେ ସେ ବେଶ୍ୟାବଶ ସିନା ।
 ବାୟୁସ ସାହୁ ତାବକୁ ସେବକ । ବୃକ୍ଷକୋଟେ ଲବେ ଘୁନ ଶାବକ ॥
 ବିଚକ୍ଷଣା କୁମୁଦନା ଦେଖାଇ । ବିଷ୍ଣୁବତ ମାତ୍ର ତେ ସଖା ମୁହିଁ ।
 କସି ନ ପାରି ନ ରସି ଭ୍ରମର । କ୍ୟଥ ବାଦ ଦେଇ କରେ ଝଙ୍କାର ॥
 ବାୟୁ ମନ୍ଦ ଗୁଣକୁ ଅଶ୍ରେ କରି । ବାସ ପୁଷ୍ପବନ୍ଧାର ନେଇ ହରି ।
 ବିଶ୍ଵେ ସମୀର ହୋଇଲ ରକତ । ବିରୁଦ୍ଧ ଅନୁସ୍ଥାରେ ଅସୁକ । ୨୪ ।

୨୨ଶ ପଦ—ବଳିଭୁକ୍ତ—ବାଦ । ସତ୍ୟବାଦ—ସତ୍ୟ ବନେ ।
 ବିରୁଧେ—ଦେବତାମାନେ । ବାୟୁସ—ବାଦ ।

୨୩ଶ ପଦ—ବିଚକ୍ଷଣା—ବୁଦ୍ଧିମତୀ, ପଣ୍ଡିତା । କୁମୁଦନା—
 ବର୍ଣ୍ଣିତା ।

୨୨ଶ ପଦ—ବାଦମାନେ ସତ୍ୟବନେପ୍ରବାଶ କରି ଗାଇ ବୁଲିଲେ,
 “ଦେବତାମାନେ ସେ ବେଶ୍ୟାବତ ଅଟନ୍ତି ଏହା ସତ୍ୟ । [ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟ ବିରୁ-
 ଦେଶ୍ୟରେ ଅସନ୍ତ, ଏହା ବାଦମାନେ ରକ ଦେଇ ବହୁ ବୁଲିଲେ] । ସୁଖି
 ବାଦ ସାହୁ ପ୍ରାୟ ହେଲେ । ତାଙ୍କ ତାବକୁ ଶୁଣି ପେରୁମାନେ ଘୁନ ଶାବକପ୍ରାୟ
 ବୃକ୍ଷ କୋଟରେ ଲାଗିଲେ ।

୨୩ଶ ପଦ—ମୁଁ ଜାଣିପାରୁଛି, ବର୍ଣ୍ଣିତା ପଣ୍ଡିତା ଅଟେ । ନିଜ ଦାନ୍ତ
 ଚନ୍ଦ୍ରର ଉଦୟରେ ସେ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲିତ ଓ ଅସ୍ତରେ ମୁକ୍ତିତ ହୁଏ, ଦେଖୁ ସେ ସତୀ ।
 ଭୁଜ ବାମ୍ବୁବୃକ୍ଷ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ତା ପାଦକୁ ଚାଲି, ମାତ୍ର ତା ଉପରେ କସି
 ନ ପାରି ବୁଥାରେ ଅପକାଦ ଦେଇ ଝଙ୍କାର କରୁଅଛି ।

୨୪ଶ ପଦ—ଧୀର ପକ୍ଷୀ ବହୁଦୂର ଜଣାପାଇ, ପକ୍ଷୀର ସେ ‘ମନ୍ଦଗତ’
 ଚାହା ପକ୍ଷୀର ମନ୍ଦଗୁଣକୁ ଆଶ୍ରୟ କରିଅଛି । ମନ୍ଦଗୁଣ ବିଶିଷ୍ଟ
 ସୁକୁପ ସୁସ୍ପକ୍ଷୀ ରମଣୀର କସନ ହୃଦୟ ବଳ ପରି, ମନ୍ଦପକ୍ଷୀ ସୁସ୍ପକ୍ଷୀ ଲତାକୁ
 ବାସ [ସୁଜଳ] ହୃଦୟ କରି ନେଉଅଛି । ଆଉ ମଧ୍ୟ ଏ ସଂସାରରେ ସେ
 ରଜିତ ପ୍ରାୟ ହେଲା । (ରଜିତ ସୁସ୍ପକ୍ଷୀର ବାସ ନେଇ ସଖା କରେ) । ମୁଁ
 ବିରୁଦ୍ଧ, ରଜିତରେ ଅନୁସ୍ଥାରେ ମାତ୍ର ଅଧ୍ୟାସ କରି ସେ ରଜିତ ହୋଇଅଛି,
 (ଦେଖୁ ସୁସ୍ପକ୍ଷୀ ଶୌରଭ ନେଇ ସମସ୍ତଙ୍କ ମନ ରଞ୍ଜନ କରୁଥାଏ) ।

ବନ୍ଧୀଠାରୁ କାମୁକା ବଳ ନାହିଁ । ବିନୋଦକୁ କୁସୁମେ ଯେଣୁ ଦେଇ ।
 ବହଇ ଯେ ସମ୍ଭୋଗକୁ ମଧୁପ । ଦେନି ସବୁ କାଳରେ ଅନୁରୂପ । ୨୪।
 ଦେଶେ ଗାଧ ମଳିନ ହେବାଗୁଡ଼ି । ଦାହାରରେ କାନ୍ଦିପାଶୁ ବୈଦେହୀ ।
 ଦାମଦେବାର ଯେ ହାରିଲା । ବଳୟ ତା ରଥ କି ଲେଉଟିଲା ॥
 ବଳମୂଳ ଗତି ଆନୁ ବହୁତେ । ଦାରଣ କି ଯୋଗିଥିଲା ଏ ପ୍ରକେ ।
 ବନ୍ଧୁ ଗ୍ରାମେ ପୁଣ୍ୟ ଲେବେଗିକୁର । ବୈଦେହୀ ଅଧେ ଗତି ପ୍ରକାର । ୫
 ବଳା ଅଳ୍ପ ଝୁମ୍ଫୁ ଝୁମ୍ଫୁ ସୁନିତ । ବାଜେ ପଶ୍ଚିମୟ ଭୂର ଯେମନ୍ତ ।
 ବନ୍ଧେ ନୟନଛଳେ ନାଲୋପୁଳ । ଦାମ ଦକ୍ଷିଣେ ଶର କି ଚଞ୍ଚଳ । ୨୮।

୨୫ଶ ପଦ—ବନ୍ଧୀ—ଲତା କୁସୁମେ—ସୁସ୍ୱଦାନରେ । ବିନୋଦ—
 ଅନନ୍ଦ ।

୨୬ଶ ପଦ—ଦେଶେ—ଘରେ । ଦାମଦେବାର—ଦନ୍ତପୀ ।

୨୭ଶ ପଦ—ଆନୁ—ହସ୍ତୀର ପାଦକନନ ଶୃଙ୍ଖଳ, ପାଦଭୂଷଣ ।
 ବହୁର—ଦେଶ । ବଳୁ ଗ୍ରାମେ—ବନନ ରକ୍ତୁ ଛଳ ହେତୁ ।

୨୮ଶ ପଦ—ଭୂର—ବାହ୍ୟବିଶେଷ, ଭୂସା । ବଳା—ପାଦାଳଙ୍କାର
 ବିଶେଷ ।

୨୫ଶ ପଦ—ଲତାଠାରୁ ବଳ କାମୁକା ଆଉ ଦେହ ନାହିଁ ଦାରଣ,
 ସେ ପୁଷ୍ପବତୀ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ କଳି ଦିଏ ଏବଂ ମଧୁପ ସହୃଦ ସମ୍ଭୋଗ ବ୍ୟାଧାନ
 କରେ । ମଧୁପ ସ୍ୱଚ୍ଛବରେ ମଦ୍ୟାପ ଅଟେ । କାମୁକା ଲତା ଓ ମଦ୍ୟାପ ମଧୁପ
 ଭିତ୍ତିରେ ସବୁ ସମୟରେ ପରସ୍ପର ଅନୁରୂପ ଅଟନ୍ତି ।

୨୬ଶ ପଦ—ଗୁହରେ ଗାଧ ମଳିନ ହେବାର ଦେଖି ସୀତା ଦାନ୍ତ
 ପାରେ ନାହାରିଲେ । ତାଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରର ଗତ ଦେଖି ମନେହୁଏ, ଦନ୍ତପୀ ରଣରେ
 ହାରିଯିବାରୁ ତାହାର ପରାଜିତ ରଥ ମନ୍ତ୍ରରଗତ ବନ୍ଧ ଲେଉଟିଲା କି ?

୨୭ଶ ପଦ—ମନ୍ତ୍ରରଗତ ହେତୁ ଏପରି ସ୍ତଗତ ହୁଏ, ଦନ୍ତପୀ ସେ
 ରଥରେ ପାଦ ଶାଙ୍ଖୁଳି ଦେଇ ହସ୍ତକୁ କାନ୍ଧିଥିଲା କି ? ପୁଣି ବନନ ପିଟି
 ଶାଢ଼ୀଥିବାରୁ କେଶି ଫିଙ୍ଗି ଦେଇଛି । ତା ଦେଖି ମନେ ହୁଏ, ଦନ୍ତପୀର
 ପରାଜିତ ପତାକା ଅଧୋତେ ଲାଗିଅଛି କି ? ପରାଜିତ ହେବାରୁ ପତାକା
 ଉପରକୁ ନ ଉଡ଼ି ତଳ ଦିଗକୁ ଘେଟି ପଡ଼ିଅଛି କି ?

୨୮ଶ ପଦ—ପାଦର ବଳ ଅଳ୍ପ ଝୁମ୍ଫୁ ଝୁମ୍ଫୁ କେ ବରେ, ସେଥିରୁ
 ମନେହୁଏ, ପଶ୍ଚିମୟ ହେତୁ ଭୂସା ମନ୍ଦ ମନ୍ଦ କାନ୍ଦୁଅଛି କି ? ସେହି
 ଗତବେଳେ ସୀତା ମନର ଶୈଳତା ହେତୁ ଏ ଭଗ ସେ ଦିଗକୁ କରମ୍ଭାର ଗୁଡ଼ି
 ଥିବାରୁ ମନେହୁଏ, ଦନ୍ତପୀ ନାଲୋପୁଳ ଶରକୁ ଦାମ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗକୁ ଘରତରେ
 ବଳିଅଛି କି ?

କେଦିଗଲେ ସଜନୀ ଗୁରୁପାଶେ । ବିଧାନା ସେ ନୋହିଲେ ପରିହାସେ ।
 ଚରୁରଲେ ଜାଣିମେ ଗୁରୁଜନ । ବେଶ କଲେ ନୀତି ସାରି କହନ ॥
 ବସିଥିଲ ଯେ ଓଷ୍ଠେ ରଦସଦ । ବଦ୍ର ମରେ ଯେମନ୍ତ ଗାଠଭେଦ ।
 ବିଶେଷରେ ତାମ୍ବୁଳ ବୁଝିଲଲେ । ବିଲେପକୁ ଯେ ତାର ବିରୁଦ୍ଧଲେ ॥
 ଚଢ଼ିଥିଲେ ସେ ଚିତ୍ତ ଗଣ୍ଡଦେଶୁ । ବିଦ୍ର ମକର ଚିନ୍ତକ ସନ୍ତୋଷୁ ।
 ବସୋଜରେ ସଜିତ ନଖପତ । ଚଢ଼ି ଅଙ୍ଗ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେମନ୍ତ ॥୧॥
 ବେଦାଈଣ ଶୈଳ ତା ଗୁପ୍ତ କରି । ବିଜେ ବାହାରେ ପୁଂସକର ଗୁର ।
 ବୋଲେ ଉପଭକ୍ତ ଭଞ୍ଜ ଏ ରସ । ବୁଝ ବୁଧମାନେ ପଦ କଟଣ ॥୨॥

୩୦ଶ ପଦ—ରଦସଦ—ଦନ୍ତଚିତ୍ତ । ବିଦ୍ରମ—ସୋହରା ।

୩୧ଶ ପଦ—ବସୋଜ—ସ୍ତନ । ଚଢ଼ିଅଙ୍ଗ—ଅଙ୍ଗ ଚନ୍ଦ୍ର ।

୩୨ଶ ପଦ—ଶୈଳ—ବାଞ୍ଛା । ବୁଧମାନେ—ପଣ୍ଡିତମାନେ ।

୨୧ଶ ପଦ—ସେହକାଳରେ ସଖିମାନେ ସୀତାଙ୍କର ଗୁରୁପାଶରେ
 ବେଢ଼ିଗଲେ, ସେମାନେ ସୀତାଙ୍କ ଅଙ୍ଗରେ ଯତ ଚିତ୍ରମାନ ଦେଖି
 ପରିହାସରେ ସମୟ ଅତୀତ କଲେ ନାହିଁ । ଚରୁର ହେଲେ କାଳେ ଗୁରୁଜନମାନେ
 ଯତ ଚିତ୍ରମାନ ଦେଖିବେ, ତାହା ବି ସେମାନେ ଶୀଘ୍ର ଚିତ୍ରାକର୍ମମାନ ସମାପ୍ତ
 କରି ସୀତାଙ୍କୁ ବେଶ ଭୂଷା କଲେ । (ଏହାହାର ସଖିମାନଙ୍କର ଗୁଡ଼ିଆ
 ସତେ ହେଲା) ।

୩୦ଶ ପଦ—ପ୍ରକାଳରେ ଗାଠରେ ଦଂଶନ ଜନିତ ଯତ ଦେଖାଗଲା
 ପର ସୀତାଙ୍କ ରକ୍ତମ ଓଷ୍ଠରେ ଯେଉଁ ଦାଗସବୁ ଦେଖାଯାଉଥିଲା, ତାହାକୁ ଲେପ
 କରିଦିଆଇଁ ବିରୁଦ୍ଧ ସଖିମାନେ ବିଶେଷରୂପେ ତାଙ୍କୁ ପାନ ବୁଝାଇଲେ ।

୩୧ଶ ଓ ୩୨ଶ ପଦ—ପୁଣି ସେହ ସଖିମାନେ ସୀତାଙ୍କ ସନ୍ତୋଷ
 ଚକନ ନିମନ୍ତେ ମକର ଚିତ୍ର ଲେଖି ତାଙ୍କୁ ଗଣ୍ଡସ୍ଥଳରେ ହୋଇଥିବା ଯତ ଚିତ୍ରକୁ
 ଲେପ କଲେ । ମହାଦେବଙ୍କ ଶିରରେ ଅଙ୍ଗ ଚନ୍ଦ୍ର ଗୋପର ଦେଖାଯାଏ, ସେହପରି
 ଦେଖାଯାଉଥିବା ସ୍ତନସ୍ପର୍ଶକୋପର ନଖପତ ଚିତ୍ରକୁ କଟିଲା ବେଦାଈ ଲଗୁର
 ଦେଲେ । ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣ, ଭରତ, ଶତ୍ରୁଘ୍ନ ଏହି ଗୁରୁ ସ୍ବରୂପଶ୍ରେଷ୍ଠ ବାସର ଗୁଡ଼ୁରୁ
 ଯାଇ କାହାରେ ବିଜେ କଲେ । ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ ଏ ରସକୁ କହିଶପଦରେ ବହଲେ ।
 ହେ ପଣ୍ଡିତମାନେ ! ହୃଦୟମୟ କରି ।

ପୋତାଶ ଛାଦ

ରାଗ—ନଳିନୀ ଗୀତା

ବିଦେହସଜନ ଭୋଜି ସମ୍ଭାର ଭିକାର ।
 ତଳୋହିଲେ ଦଶରଥ କନ୍ଧବର୍ଗ ନେଇ ଯେ । ୧।
 କସନ ରତ୍ନ ଭୂଷଣ କୁସୁମ ଚନ୍ଦନେ ।
 କନ୍ଦଲେ ସତ୍ତ୍ୱରେ ଅତି ଆନନ୍ଦିତ ମନେ ଯେ । ୨।
 ବସାୟରେ ବରକନ୍ୟା ଶେନି ଗନ୍ଧଦେଲେ ।
 ବସାଇ କୋଳେ ଜନନୀମାନେ ତଥାପିଲେ ଯେ । ୩।
 ବୀରସୁ ପରିପେ ଦେଉଁ କଥୁ ଅଲୋକରେ ।
 ବିରସୁଁ ଉଦ୍ଧରି ଦେଲେ ଥିଲେ ଏ ଲୋକରେ ଯେ । ୪।
 ବରଦ ସୁଗମା ସମା କନ୍ୟା ଥିବେ ବାହୁଁ ।
 ବିରୁଦ୍ଧଥିଲୁଁ କହୁ ଭଲ ଥିଲୁ ବିଦୁ ଯେ । ୫।

୪ର୍ଥ ପଦ—ବୀରସୁ—ବୀରମାତା ।

ପୋତାଶ ଛାଦ

୧ମ ପଦ—ବିଦେହ ରାଜନ ଜନର ଭୋଜନ ସାମଗ୍ରୀ ଅସ୍ତୋତନ ପୁରୁଷ ଦଶରଥଙ୍କ କନ୍ଧବର୍ଗମାନଙ୍କୁ ଚକ୍ରା କଲେ ।

୨ୟ ପଦ—ତଦନନ୍ତର ଆନନ୍ଦିତ ଚିତ୍ତରେ କନ୍ଧବର୍ଗମାନଙ୍କୁ କସନ ଭୂଷଣ କୁସୁମ ଚନ୍ଦନ ସଜ୍ଜାର କଲେ ।

୩ୟ ପଦ—କସାଘରକୁ ବର ଓ କନ୍ୟାମାନଙ୍କୁ ଶେନି ସିକା ସମୟରେ ଜନନୀମାନେ କନ୍ୟାମାନଙ୍କୁ କୋଳରେ ବସାଇ ବହୁତ ତଥାପି କଲେ । (କହୁତ ସଦୁପଦେଶ ଦେଲେ) ।

୪ର୍ଥ ଓ ୫ମ ପଦ—ବୀରମାତା କୌଶଲ୍ୟାଦି ରାଣୀମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ବଧୂମାନେ ପ୍ରବେଶ ହୁଅନ୍ତେ, ବଧୂମାନଙ୍କର ଦେହଶୋଭା ଦେଖି ସେମାନେ ବିରସ ଭାବକୁ ତ୍ୟାଗ କଲେ ଅର୍ଥାତ୍ ହର୍ଷ ହେଲେ । (ବଧୂମାନଙ୍କୁ ନ ଦେଖି ବସେ ହୋଇଥିଲେ; କାରଣ) ସେମାନେ ହୁହାକୁହ ହେଲେ, “ଆମେ ବିରୁଦ୍ଧ ଥିଲେ ସେ, ଆମ ସୁହମାନଙ୍କ ଶୋଭା ସମାନରେ କନ୍ୟା କେଉଁଠାରେ ଥିବା ଥିବେ ? ମାତ୍ର ବିଧାତା ଉପସ୍ଥିତ କନ୍ୟାମାନଙ୍କୁ ନିର୍ମୀଣ କରିଅଛି ।”

ବର୍ତ୍ତମାନ ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟରେ ଶୋଭାପା'ର ।
 ବୋଲିବାର ସମ୍ଭବିତ୍ ଏହାଙ୍କ ଠାକର ଯେ । ୨।
 'ବସୁମତୀ ଗର୍ଭ' ଗ୍ରହ ଦୈତ୍ୟ ଜାତ ହୋଇ ।
 ବିଭୂତ ତା ଗର୍ଭେ ସୀତା ହୋଇଥିଲା ବେଳୁ ଯେ । ୩।
 ବାରୁଣୀ ଦିଶ ଅମୃତ ଯଥା ପିନ୍ଧୁକାତ ।
 ବିଶ୍ଵସ୍ଵରୁ ଜାନକା ଜନିତ ହେମନ୍ତ ଯେ । ୪।
 ବିଧି ଭବ ବିଧି ଭବ ଏ ଜାତ ହେବାକୁ ।
 ବୋଲିଥିଲା ଗନ୍ଧର୍ବୀ ରତ୍ନଗର୍ଭା ତାକୁ ଯେ । ୫।

୨ମ ପଦ—ବସୁମତୀ—ପୃଥିବୀ । ଗ୍ରହ—ମଙ୍ଗଳଗ୍ରହ । ଦୈତ୍ୟ—
 ନାରଦାସୁର । ବିଭୂତ—ପୋଷିତ କା ଧାରଣ ।
 ୮ମ ପଦ—ବାରୁଣୀ—ମଦ୍ୟ ବିଶେଷ । ବିଶ୍ଵସ୍ଵରୁ—ପୃଥିବୀରୁ ।

୧ଷ୍ଠ ପଦ—ବର୍ତ୍ତମାନ, ଭୂତ ଓ ଭବିଷ୍ୟତ—ଏହି ତିନି କାଳରେ
 ଶୋଭାଶ୍ରେଷ୍ଠା କା ପରମା ସୁନ୍ଦରୀ ବୋଲିବା ବେଳେ ଏହି ବନ୍ୟା-
 ମାନଙ୍କଠାରେହିଁ ସମ୍ଭବ । (ଅର୍ଥାତ୍ ଏହାଙ୍କ ରେ ସୁନ୍ଦରୀ ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳରେ
 ନାହାନ୍ତି, ଅଗତରେ ନ ଥିଲେ କା ଭବିଷ୍ୟତରେ ହୋଇ ନ ପାରନ୍ତି) ।

୨ମ ପଦ—ରାଣୀମାନେ ଜାଣିଲେ, ଯେଉଁ ପୃଥିବୀ ଗର୍ଭରୁ (ବରୁଣ)
 ମଙ୍ଗଳଗ୍ରହ ଓ ନାରଦାସୁର ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲେ, ସେହି ପୃଥିବୀରୁ ଏ ପରମା
 ସୁନ୍ଦରୀ ସୀତା ବିପଦ ଜାତ ହେଲେ ?

୮ମ ପଦ—ମଦ୍ୟ, ବିଷ ଓ ଅମୃତ ଯେପରି ସମୁଦ୍ରରୁ ଜାତ ହେଲେ,
 ସେହିପରି ପୃଥିବୀରୁ ସୀତା ଉଦ୍ଭବ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । (ସମୁଦ୍ରରୁ ମଦ୍ୟ ଓ ବିଷ
 ଜାତ ହେବା ପରେ ଅମୃତ ଉତ୍ତର ହୋଇଥିଲା; ସେହିପରି ପୃଥିବୀରୁ ମଙ୍ଗଳ ଓ
 ନାରଦାସୁର ଜନ୍ମ ହେବା ପରେ ସୀତା ଜନ୍ମ ହେଲେ—ମଦ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ଭଲ
 ରହିବା ଅସମ୍ଭବ ନୁହେଁ) ।

୧୨ମ ପଦ—ବିଧାତା ଧନ୍ୟ ଓ ତାହାର ବିଧାନ ମଧ୍ୟ ଧନ୍ୟ । କାରଣ,
 ସେ ପୃଥିବୀରୁ ଯାହା ଗନ୍ଧର୍ବ ଓ ଲହରୀ ନାମ ଦେଇଥିଲେ, ତାହା ଏହି
 ସୁଲକ୍ଷ୍ମୀ ସୀତାଙ୍କ ଜନ୍ମ ହେତୁ ସାଧକ ହୋଇଅଛି ।

ବରବର୍ଣ୍ଣିନୀ ବରବ ବରଟି ଉତ୍ସବ ।
 ବରବର୍ଣ୍ଣିନୀ ନୀଳାକୁ ରଜିଲେ ବାନ୍ଧବ ପେ । ୧୦ ।
 ବନବ ହରିତାଳେ କି ପ୍ରଳୟ ହୋଇଲ ।
 ବର୍ଣ୍ଣିନୀ ଜନ ହେଲେ ସୁବର୍ଣ୍ଣପିତୁରା ପେ । ୧୧ ।
 ବର୍ଣ୍ଣିନୀବଦ୍ଧ ବସ୍ତ୍ର ପାଲରେ ପୁଣିକୁ ।
 ବୋଲାଇଲେ ଅବସ୍ଥା ପୁର ଗମନକୁ ପେ । ୧୨ ।
 ବରବର ବର ଅଣି ବୁଢ଼ାଇ ଜନକ ।
 ବରଣୀୟ ନୋହେ ପେତେ ଦେଲେ ପରତୁଳ ପେ । ୧୩ ।
 ବାତାୟୁଲେମଜ ବରଣେୟ ଜରବସ୍ତ୍ର ।
 ବ୍ରହ୍ମାସ୍ତ୍ର ସମାନ ବର ସମର୍ପିଲେ ଅସ୍ତ୍ର ପେ । ୧୪ ।

୧୦ମ ପଦ—ବରବର୍ଣ୍ଣିନୀ—ଗୌରୀନୀ ବନା । ବରବର୍ଣ୍ଣିନୀ—
 ହଳଦୀ ଅର୍ଥାତ୍ ହଳଦୀପାଣି ।

୧୧ମ ପଦ—ବନବ—ରଜ ।

୧୨ମ ପଦ—ଅବସ୍ଥା—ଦଶରଥ ।

୧୪ମ ପଦ—ବାତାୟୁ ଲେମଜ—ମୃଗ ଲେମରେ ବନ୍ଧିତ । ବରଣେୟ
 —ପଞ୍ଚବସ୍ତ୍ର ।

୧୦ମ ପଦ—ଗୌରବର୍ଣ୍ଣିନୀ କନା ଓ ବରମାନଙ୍କର ବରଣୀ ଉତ୍ସବରେ
 ବରଜନମାନେ ହରିତ୍ରା କେଳି କଲେ (ବରଣୀ ଦିନ ହଳଦୀ ପାଣି ପଦ ପବ
 ହେବାର ବଧୂ) ।

୧୧ମ ପଦ—ହଳଦୀ ପାଣିରେ ବର ବାନ୍ଧବମାନେ ରଞ୍ଜିତ ହେବାରୁ
 ମନେ ହୁଏ, ହରିତାଳ ବର୍ଣ୍ଣ ତଳରେ ପ୍ରଳୟ ହେଲା କି ? ଶ୍ୟାମଳ ବର୍ଣ୍ଣ
 ବ୍ୟକ୍ରମାନେ ହଳଦୀ ପାଣିରେ ରଞ୍ଜିତ ହେବାରୁ ସ୍ପର୍ଷ ପିତୁରା ପ୍ରାୟ ଦେଖାଗଲେ ।

୧୨ମ ପଦ—ବାତାୟୁର ଅବସ୍ଥା ବ୍ୟାଧିବଦ୍ଧ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା । ତାହା
 ପରେ ଦଶରଥ ଅପଣା ପୁରକୁ ଯିବାପାଇଁ ଜନବଳ ପାଶକୁ ଖବର ପଠାଇଲେ ।

୧୩ମ ପଦ—ଜନକ ରାଜା ପେଟିବା ପ୍ରତ୍ୟେକରେ ସ୍ପର୍ଷ କରି ବୁଢ଼ାଇ
 ଅଣି ପେତେ ପରତୁଳ ଦେଲେ—ତାହା ଅବସ୍ଥାୟ (ଅର୍ଥାତ୍ ବଥାରେ
 ବର୍ଣ୍ଣିନୀ ବସି ହେବ ନାହିଁ) ।

୧୪ମ ପଦ—ବ୍ରହ୍ମାସ୍ତ୍ରମ ଜାତ ସାଲ, ପାଟବସ୍ତ୍ର ଲଗାବସ୍ତ୍ର ଓ ବ୍ରହ୍ମାସ୍ତ୍ର
 ସମାନ ଅସ୍ତ୍ର ସବୁ ଯୋଡ଼ିତ ସୁରୁପ ସମର୍ପଣ କଲେ ।

ଚୂଷାହସ୍ତ ପରି ହସ୍ତବୟ, କରା କହୁଁ ।
 ବାସବ-ଗଜ-ଜନୟ ନୟ ଉପୁଜଇ ଯେ । ୧୫ ।
 ବାସୁନୀୟୁ ଶୂନ୍ୟ କଲ ପରି ରହୁ ଦିଏ ।
 ବେଳକୁହା ପାଶବତ ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ ପ୍ରାୟେ ଯେ । ୧୬ ।
 ବହେଁ ଶୁବ ସାରବା ଶ୍ଳୋକ ପଢ଼ା ହୋଇ ।
 ବିଦ୍ୟାଧରା ବିଜିତା ଦାସୀ ତ ଥିଲେ ଦେଇ ଯେ । ୧୭ ।
 ବାହାରଲେ ଗୁଣି ଯେ ମିଥୁନା-ନରେଶ୍ୱର ।
 ବିଜୟେ ସୁଖାସନରେ ଶୁଭ କନ୍ୟା ବର ଯେ । ୧୮ ।
 ବଳ ସାଜି ଗମନ ବାଜନ୍ତେ ବାଦ୍ୟମାନ ।
 ବଳପର ଆଦି ଦେବେ ଭରନ୍ତି ଲେବନ ଯେ । ୧୯ ।

୧୫ଶ ପଦ—ଚୂଷାହସ୍ତ—ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଉଚ୍ଚେଃଶ୍ରବା ଅର୍ଥ । ହସ୍ତବୟ—
 ଅଶ୍ୱସମୃଦ୍ଧ । ବାସବ ଗଜ ଜନୟ—ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଆଶ୍ୱବତ ହସ୍ତୀର ସୁଅ । ନୟ—
 ସଦୃଶ ।

୧୬ଶ ପଦ—ବାସୁନୀୟୁ—ସମୃଦ୍ଧ ।

୧୮ଶ ପଦ—ସୁଖାସନ—ସାନ, ଏଠାରେ ପାରିଜ୍ଞି ।

୧୯ଶ ପଦ—ବଳ - ସେନା । ବଳପର—ଇନ୍ଦ୍ର ।

୧୫ଶ ପଦ—ଉଚ୍ଚେ ଶ୍ରବଣ ପରି ଗୋଟକ, ଆଶ୍ୱବତ ସୁଦଳ ସମାନ
 ଗଜ ସବୁ ଦେଲେ ।

୧୬ଶ ପଦ—ସମୃଦ୍ଧ ଶୂନ୍ୟ କଲ ପରି ରହୁସବୁ (ଅପରିମିତ ରହୁ)
 ସୁଖି ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦସମ କାଳକ୍ଷ ପାଶମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କଲେ ।

୧୭ଶ ପଦ—ଶ୍ଳୋକ ପଢ଼ୁଥିବା ଶୁବ ସାରବା ପଣ୍ଡାମାନଙ୍କୁ ଦେଲେ
 ଏବଂ ଭଦ୍ରପୁରୁଷ ବିଦ୍ୟାଧରାଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା କେଶୀ ସୁନ୍ଦରୀ ଦାସୀ ଦେଇଥିଲେ ।

୧୮ଶ ପଦ—ଦଶରଥ ଅନୁକଳ କରିକାରୁ ମିଥୁନାସନ ଜନକ ତାଙ୍କୁ
 ଚଳାଇ ଦେବାକୁ ବାହାରିଲେ । ଗୁରୁ ଦର ଓ ଗୁରୁ କନ୍ୟା ପାରିଜ୍ଞି ଓ ଶିବଦା-
 ରୁପ ସୁଖାସନରେ ବିଜେ କଲେ ।

୧୯ଶ ପଦ—ଦଶରଥ ହୈନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ସଜ କରି ବାଦ୍ୟ କଜାରି
 ମେଳ କରନ୍ତେ, ଇନ୍ଦ୍ର ଆଦି ଦେବତାମାନେ ଶୂନ୍ୟରେ ରହି ତାହା ଦେଖିଲେ ।

ବିଶାଳ ଭୂପାଳ ମେଳ ହୋଇଲେ ପଥର ।
 ବଣେ ମିଶ୍ରର ଯେ କାଳ କେ ହୋଇବ ପର ଯେ । ୨୦ ।
 ବାରବାହୁ ଭୁବୁଧର ହାସ ଦେବାପାଇଁ ।
 ଦାସ କଲ ଗିରି ଭୁବୁ ଚମକନ୍ତେ ଚର୍ଚ୍ଚି ଯେ । ୨୧ ।
 ବାତହୋଇ ସସ୍ତ୍ର ସ୍ତ୍ରବେ ତେଜୋବନ୍ତ ।
 ବାରମ୍ବର ଘୃତାହୁତ ଲଗି ପ୍ରଜ୍ଜ୍ୱଳିତ ଯେ । ୨୨ ।
 ବିଦିତ ବାଣ୍ଟାକଳରେ ଲଗି ପାଣ୍ଟ ବର୍ଣ୍ଣେ ।
 ବ୍ୟାକୁଳିତ ଦଶରଥ ହେଲେ ସେହୁ ହାସେ ଯେ । ୨୩ ।
 ବୋଇଲେ ପ୍ରତ୍ୟାନ୍ତର ଆସୁଅଛି ଜଳ ।
 ବୁଦ୍ଧି ନ ଦଶେ କୁମରେ ହେଲେ ଦୃଶାବଳ ଯେ । ୨୪ ।

୨୦ଶ ପଦ—ଭୂପାଳ—ରାଜା । ମିଶ୍ର—ସୂର୍ଯ୍ୟ । ପର—ଶତ୍ରୁ ।
 ୨୧ଶ ପଦ—ବାତହୋଇ—ଅଗ୍ନି ।
 ୨୨ଶ ପଦ—ବାଣ୍ଟାକଳରେ—କମ୍ପାନୀୟରେ, ବାଠରେ ।

୨୦ଶ ପଦ—କହ କହ ରାଜାମାନଙ୍କର କାଟରେ ଭେଟ ହେବ ।
 ସେହି ଦଶରଥ ସୂର୍ଯ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣରେ ଜାତ, ତାଙ୍କର ଶତ୍ରୁ କା ବସ ହେବ ? (ଅର୍ଥାତ୍
 କହ କହ ରାଜାମାନେ ତାଙ୍କର ଅଧୀନ ଥିବାରୁ କାଟରେ ଆସି ଯୋଗ ଦେଇ-
 ଥିଲେ) ।

୨୧ଶ ପଦ—ରାଜୁ ଭୁଲ୍ୟ ବାର (ଶତ୍ରୁ ସ୍ତ୍ର ବ୍ରହ୍ମାମାନଙ୍କର ଗ୍ରାସଦାତା
 ପଶୁରାମଙ୍କ ନିକାସ ପର୍ବତର ସନ୍ତକଟ କାଦ୍ୟ ନାଦରେ ଚମକନ୍ତେ; ସେ
 ଶତ୍ରୁ ସୁମାନଙ୍କୁ ହାସ ଦେବା ପାଇଁ କାହାର ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ ।

୨୨ଶ ପଦ—ସ୍ତ୍ରବେରେ ସେ ପଶୁରାମ ଅଗ୍ନି ପ୍ରାୟ ତେଜସ୍ବୀ ଅଟନ୍ତି ।
 ବାରବାହୁ ରୂପ ଘୃତାହୁତ ପାଇଁ ପ୍ରଜ୍ଜ୍ୱଳିତ ହୋଇ ଉଠିଲେ । (ବାରମାନେ
 ବାରବାହୁ ଶିବରେ ଭଜିଥିବ ଦୃଷ୍ଟି) ।

୨୩ଶ ପଦ—ବଠ ଶୋକଶ୍ରବଣ ପରେ ପାଇଁ ଶ ଉଚ୍ଚ ଦଶ ଅତ୍ୟାଦି
 ଚଳ ପର ପଶୁରାମଙ୍କର ହୋଷୋଲ୍ଲସ ଆଗମନରେ ଧୂଳି ଉଚ୍ଚ ଦଶସବୁ ଦାକ୍ଷି
 ହୋଇଗଲା । ସେହି ଭୟରେ ଦଶରଥ ବ୍ୟାକୁଳିତ ହେଲେ ।

୨୪ଶ ପଦ—ଭୟ ପାଇଁ ଦଶରଥ କହିଲେ, ‘ପ୍ରତ୍ୟେ ଅଗ୍ନି ଜଳ
 ଅସୁଅଛି, ମୋତେ ବୁଦ୍ଧି କଣୁ ନାହିଁ । ମୋର ସୁହେ ଦୃଶ ପର ହୋଇ ଅଛି ।
 ଅର୍ଥାତ୍ ଦୃଶ ପ୍ରାୟ ସେ ଶତ୍ରୁ ଅଗ୍ନିରେ ଶୋଇ ଘୋରିବେ) ।

ବିଶ୍ୱାସିତ ଶବ୍ଦରେ କଲେ ପ୍ରତିଭାଷ ।
 ବିନାଶ ତହିଁ ଉତ୍ପତ୍ତି ଯଦୁଁ ନ ଘୋଷ ଯେ । ୨୫ ।
 ବ୍ୟୋମ ଅଯୋଧ୍ୟାରେ ଉଦେ ମୁଦର ସୁନ୍ଦର ।
 ବଢ଼ି ଚାନ୍ଦନ କେମନ୍ତେ ରହିବ ତାହାର ଯେ । ୨୬ ।
 ବାମଦେବ ବୋଇଲେ କହିଛୁ ତୋତେ ରକ୍ଷା ।
 ବାଞ୍ଛି ପୁଣ୍ୟ କଲ୍ୟାଣେ ଅସୁଅଛୁ ଦକ୍ଷା ଯେ । ୨୭ ।
 ବଞ୍ଚେ ବୋଇଲେ ଗ୍ରହ ମଙ୍ଗଳ ବୋଲଇ ।
 ବିନା ଦାନେ ଶକ୍ତି ନୋହେ ଅମଙ୍ଗଳଦାୟୀ ଯେ । ୨୮ ।
 ବାରଣାସୀର ଲେକନେ ଗ୍ରାହେ ସେନାମୁଖ ।
 ବିନୟୀ ହେଲେ ନୃପତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉଦ୍‌ବେଗ ଯେ । ୨୯ ।

୨୭ଶ ପଦ—ବ୍ୟୋମ—ଅକାଶ—ମୁଦର—ମେଘ । ବଢ଼ି ତପନ—
 ଅଗ୍ନିତେଜ ।

୨୮ଶ ପଦ—ବାରଣାସୀ—ବାରଣେଶ୍ୱର ।

୨୫ଶ ପଦ—ବିଶ୍ୱାସିତ ଦଶରଥଙ୍କ ବ୍ୟାକୁଳ କବନ ଶୁଣି ପ୍ରଭୁଙ୍କର
 କଲେ, ‘ଯଦୁଁ ଯେ ଉଦ୍‌ପନ, ତହିଁରେ ତାର ବିନାଶ ହୁଏ । ଏ କଥା
 ବିଶ୍ୱାସ କରୁ ନାହିଁ କାହିଁକି ?’ (ଅଗ୍ନି ଜଳରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇ ପୁଣି ସେହି
 ଜଳରେ ବିନାଶ ହୁଏ) ।

୨୬ଶ ପଦ—‘ଅଯୋଧ୍ୟା ଅକାଶରେ ଘନସୁନ୍ଦର ସୁମ ଉଡ଼ିତ ହୋଇ
 ଅଛନ୍ତି । ଅଗ୍ନି ତ ମେଘର ଶ୍ରେୟ, ସେ କିପରି ରହେ ? (ପଶୁରାମଙ୍କ ହ୍ରାସରୁପ
 ଅନଳ ରାମଚନ୍ଦ୍ରରୁପ ମେଘ ଦ୍ୱାରା ଶିଖିତ ହେବ) ।

୨୭ଶ ପଦ—ତତ୍‌ପରେ ବାମଦେବ କହିଲେ, ‘ପଶୁରାମ ପୁଣି
 ହୁଏତ ରକ୍ଷା କରି ଅଛନ୍ତି । ସେ କଲ୍ୟାଣ କରିବାରେ ଦକ୍ଷ, ତେଣୁ ତୁମ୍ଭ
 ପୁତ୍ରମାନଙ୍କୁ କଲ୍ୟାଣ କରିବା ଲକ୍ଷରେ ଅସୁଅଛନ୍ତି । (ତେଣୁ ଭୟ କରିବା
 ଉଚିତ ନୁହେଁ) ।

୨୮ଶ ପଦ—ବଞ୍ଚେ ବାହାପରେ କହିଲେ, ‘ମଙ୍ଗଳ ଗ୍ରହ ମଙ୍ଗଳ
 ନାମ ବୋଲାଇଲେ ସୁଦ୍ଧା ଅମଙ୍ଗଳରୁ ପ୍ରଦାନ କରେ । ଦାନାଦି ଦ୍ୱାରା ତାହାର
 ଅମଙ୍ଗଳ ନିବାରିତ ହୋଇଥାଏ । ସେହିପରି ପଶୁରାମଙ୍କ ଦେଇ ଅଶୀକ୍ଷିତାବଦ,
 ତାହା ‘ଦାନ’ ହେଉନି ନ ହେଲେ ସେ ଶାନ୍ତି ଲଭିବେ ନାହିଁ ।

୨୯ଶ ପଦ—ବାରଣାସୀର ପଶୁରାମଙ୍କୁ ଦଶରଥ କହି ସେନା
 ମୁଖୋନେ ପଳାନ୍ତି କଲେ । ତାହା ଦେଖି ନୃପତି ଦଶରଥ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟାକୁଳ
 ମନରେ ପଶୁରାମଙ୍କ ନିକଟରେ ବିନୟପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ ।

ବୃକ୍ଷବାଳେ ପୃଥ୍ବୀନ ବଳେ ରୂପୀଶୁଭ ।
 ବିଦାହ ଉତ୍ସବ କରି ବାହୁଡ଼ୁ ନନ୍ଦ ଯେ । ୩୦ ।
 ବିଜେ କଲ କୃପାରେ ଏଠାକୁ ଭଗ୍ନସକ ।
 ବୃକ୍ଷ ହେବ ଅସୁ ତାଙ୍କୁ ଦିଅ ସାଦରକ ହେ । ୩୧ ।
 ବିଷ୍ଣୁର ଆବେଶ ଅବତାର ହୋଇ ତବ ।
 ବିକଳିତ କୋପେ ଭକ୍ତ ଭକ୍ତ ନ ସେନିବ ହେ । ୩୨ ।
 ବୋଲୁ ବୋଲେ ଯେଉଁ ଶ୍ରମ କହାଇ ପ୍ରବଚେ ।
 ବାର ବାଦ୍ୟ ବଜାଇ ଯାଉଛି ମୋ ନିକଟେ ଯେ । ୩୩ ।
 ବିଶ୍ୱେ ନ ଜାଣେ କ୍ଷତ୍ରିୟବିମର୍ଦ୍ଦନକାଳ ।
 ବସୁଧାରେ ତାର ଶିର ଲେଟାଇବି ଯିନା ଯେ । ୩୪ ।
 ବୋଲେ ନୃପ ଶୀରକଣ୍ଠ ମାର କେଉଁ ଯଶ ।
 ବିକ୍ରମିଣ ଗଲ ସେ ନ ଶୁଣି ଶକ୍ତା ଶ୍ରବ ଯେ । ୩୫ ।

୩୦ଶ ପଦ—ଦଶରଥ ବିନୟ ଭାବରେ କହଲେ, “ବୃକ୍ଷ ବାଳରେ
 ରୂପୀଶୁଭ ମୁକ୍ତି ଦେବା ପୂର୍ବକ ପୃଥ୍ବୀନକର ଅଟେ । ତାହାଙ୍କର ବିବାହ
 ଉତ୍ସବ କରି ମୁଁ ଏବେ ନନ୍ଦକୁ ଫେରି ଯାଉଅଛି ।”

୩୧ଶ ପଦ—“ହେ ଭଗ୍ନବଂଶ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ! ଅନୁଗ୍ରହ ପୂର୍ବକ ହୁଏ
 ଏଠାକୁ ବିଜେ କଲ । ପୁଣ୍ୟମାନଙ୍କର ଅସୁ ବୃକ୍ଷବାଳେ ସେମାନଙ୍କୁ ପଦଧୂଳି
 ପ୍ରଦାନ କର ।”

୩୨ଶ ପଦ—“ହୁଏ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର କଳାକତାର ଅଟ । ହୋଷାଣ୍ଡରେ
 ପ୍ରକୃତିକ ହୋଇ ଭକ୍ତର ଭକ୍ତ ପ୍ରହର କରିବେ ନାହିଁ କି ?”

୩୩ଶ ଓ ୩୪ଶ ପଦ—ଦଶରଥ ଏପରି ବିନୟ କାଣୀ କହୁକାରୁ
 ପଶୁଥିବା ଦେଖିଲେ, “ସେଉଁ ମୋ କହାଇ ପ୍ରବଚ କରି ବାରବାଦ୍ୟ ବଜାଇ
 ମୋ ନିକଟରେ ଯାଉଅଛି, ସେ କଣ ମୋର ସଂସାରରେ କ୍ଷତ୍ରିୟ ବିମର୍ଦ୍ଦନକାଳ
 ଉଡ଼ୁଛି ବୋଲି ଜାଣେ ନାହିଁ ? ତାହାର ଶିର ଅତି ବସୁଧାରେ ଲେଟାଇ ଦେବି ।
 (ତାହାର ମସ୍ତକ ହେଦନ କରବି) ”

୩୫ଶ ପଦ—ଏହାଶୁଣି ଦଶରଥ କହଲେ, “ଏ ଶୀରକଣ୍ଠ ଶିଶୁଙ୍କୁ
 ମାର କେଉଁ ଯଶ ଲାଭ କରିବ ?” ଶକ୍ତାଙ୍କର ଏ କାଣୀ ନ ଶୁଣି ପଶୁଥିବା
 ବହୁମ ପ୍ରବାଣ କରି ରମଣ କଟକ ହେଲେ ।

କନ୍ତା ଲକ୍ଷ୍ମଣ କାହାକୁ ପରୁରଲ ପ୍ରାୟ ।
 ବାବୁଲେ କାହୁଁ ପ୍ରବେଶ ଅମ୍ଭ ହେନେ ଦୃଢ଼ ଯେ । ୩୬ ।
 ବ୍ୟାଲେ ଲେଖୁ ପ୍ରହାରିଲ ପ୍ରାୟ ରହୁ କହୁ ।
 ବିଷକଣ୍ଠେ ଶୀରକଣ୍ଠ କୋଲୁଥିଲ କେହୁ ଯେ । ୩୭ ।
 ବିଷକଣ୍ଠେ ଯେବେ ତବଗୁରୁ ହେବା ପ୍ରବ ।
 କରନ୍ତି କି ଅତିଥକ କହୁଁ କହେ ଜବ ଯେ । ୩୮ ।
 ବଂଶଧନୁ କାଟରେଦ ଯୋକି ଥିଲ ହୋଇ ।
 ବିଭକ୍ତିନେ ତାହା ମହାବୀର କେ ବୋଲଇ ଯେ । ୩୯ ।
 ବଧ ଅଗ ତାକୁ ବିରୁଦ୍ଧକା ପଛେ ଭୁବୁ ।
 ବୋଲେ ଅନ୍ଧମତେ କହୁ ଫୁଲୀ ପଥା ନାହୁଁ ଯେ । ୪୦ ।

୩୬ଶ ପଦ—ବ୍ୟାଲ—ସର୍ପ । ଲେଖୁ—ଟେକା । ବିଷକଣ୍ଠ—ସର୍ପ ।
 ଶୀରକଣ୍ଠ—ପିଣ୍ଡ ।

୩୬ଶ ପଦ—କର୍ବୋଲୁଖି ଓ କ୍ରୁର ପଶୁରାମକୁ ଦେଖି ଲକ୍ଷ୍ମଣ
 ଅନ୍ୟ କାହାକୁ ପରୁରଲ ପ୍ରାୟ କହଲେ, “ପାଲକଟିଏ କାହୁଁ ଅସି ଅମ୍ଭ
 ହେନା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କଲ । ?”

୩୭ଶ ପଦ—ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କ ଉପହାସ କଲେ ଶୁଣି ସର୍ପଟୁ ଟେକା
 ପକାଇଲ ପ୍ରାୟ ପଶୁରାମ ଗର୍ଜନ କରି କହଲେ, “ଏମାନେ ତ ବିଷକଣ୍ଠ (ସର୍ପ)
 ଅଟନ୍ତି; କିଏ ଏହାକୁ ଶୀରକଣ୍ଠ କୋଇ କହୁଥିଲ ?”

୩୮ଶ ପଦ—ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଉଦ୍ଧର ଦେଲେ, “ସେବେ ଅମ୍ଭକୁ ବିଷକଣ୍ଠ
 କୋଇ କହୁଛି (ବିଷକଣ୍ଠ ତ ମହାଦେବ) ତୁମ୍ଭର ଅମ୍ଭେ ଗୁରୁ ହେଲୁ” । ତେଣୁ
 ପ୍ରତି କରିବାକୁ ଅତିଥକ କି ?” ଏହା ଶୁଣି ପଶୁରାମ କେବଳେ କହଲେ ;—

୩୯ଶ ଓ ୪୦ଶ ପଦ—“କହୁ କହୁ ଥୁଆହୋଇ ରହୁ ଥିବାକୁ କାହିଁରେ
 ଧନୁ ପୋକର ହୋଇଥିଲ । ତାହାକୁ ହାତୀ ଯେ ମହାବୀର କୋଇରକ୍ତି
 କାହାକୁ ଅପ ବଧ କରିବା, ହୁଏ ପରେ ବଧ ହେବୁ ।” ଏହା ଶ୍ରବଣ କରି
 ଲକ୍ଷ୍ମଣ କହଲେ, “ଅଜି ଯେପରି ମନେକରେ କହୁ ଫୁଲୀ ନାହୁଁ, ସେହପରି
 ତୁମ୍ଭେ କହୁଛ ଯେ, ଅଭି କଳଷ କେହି ନାହାନ୍ତି । ଯେପରି ଅଜ ନ ଜାଣିଲେ
 ସୁଦ୍ଧା କହୁ ଫୁଲୀ ଅଛନ୍ତି, ସେହପରି ତୁମ୍ଭେ ଜାଣି ନ ପାରିଲେ ହେଁ କଳଷ
 ବାସନାରେ ଅଛନ୍ତି ।

ବିଦ୍ରାଂଶୁ ପରଶୁରାମ ଶ୍ରୀରାମ ରେଷିଲ ।
 ବିକାଶା ତାହାଙ୍କୁ ସେହି ସେ କାଳେ ଘୋଷିଲା । ଯେ । ୪ ।
 ବିଷମ ସମସ୍ୟା ଦେବା ପୂରଣ ଏଠାରେ ।
 ବିଦିତ ଖଣ୍ଡେଇ କିବା ପୁଣ୍ୟେଇ ଅଗରେ ଯେ । ୫ ।
 ବିଧି ଅବତାର ଦୁହିଁଙ୍କର ସେହିପରି ।
 ବିନାସ ଦ୍ଵିତୀୟା ଆଗେ ପଛେ ବାବା କର ଯେ । ୬ ।
 ବୋଇଲେ ରଘୁନାଥ ଆହେ ବିପ୍ରବର ।
 ବାହୁକ ବୃତ୍ତିରେ କିପା ପରଲ ଏଠାର ଯେ । ୭ ।
 ବ୍ୟାଜ ଏ ଶବର ପ୍ରାୟେ କୁଠାରେ ତ ବହୁ ।
 ବୃତ୍ତି କରେ ସମ୍ପଦ ବିକ୍ରୟ କି ବହୁ ହେ ?

୪୩୩ ପଦ—ବିଧୁ—ଚନ୍ଦ୍ର, ବିଷ୍ଣୁ । ବାବା—ପୁଣ୍ୟମାତୃ ।

୪୩୪ ପଦ—ବାହୁକ—ସନ୍ତାନ ।

୪୩୫ ପଦ—ବ୍ୟାଜ—ଛଳ, କପଟ । ସମ୍ପଦ—ଦ୍ରାଘ ।

୪୩୬ ପଦ—ପ୍ରାପ୍ତିମନ୍ତ୍ର ହୋଇ ପଶୁରାମ ଶ୍ରୀରାମ ରେଷିଲେ ।
 ସେ ସମୟରେ ସେହି ଏକା ତାହାଙ୍କର ବିକାଶା ହେବାର ଦେଖାଗଲା । (ବିଷ୍ଣୁ
 ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ବିକାଶା ହେଲେ ।)

୪୩୭ ପଦ—ଏଠାରେ ବିଷମ ସମସ୍ୟା ପୁରଣ ହେଲା । ପୁଣ୍ୟେଇ
 ଅଗରେ ଖଣ୍ଡେଇ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା କି ? (ରାମଚନ୍ଦ୍ର ପୁଣ୍ୟବତୀର ଓ ପଶୁରାମ
 ଅଂଶାବତୀର, ଦେଶ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ପୁଣ୍ୟେଇ ଓ ପଶୁରାମ ଖଣ୍ଡେଇ) ।

୪୩୮ ପଦ—ବିଷ୍ଣୁ ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ଦୁହେଁଙ୍କର ଅବତାର ଏକାପରି ହୋଇଅଛି ।
 ଆମ ଦ୍ଵିତୀୟା ଚନ୍ଦ୍ର, ଦେଶାଦେଇ ପରେ ପୁଣ୍ୟେଇ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲାପରି
 ଆମ ଅଂଶାବତୀର ପଶୁରାମ ଜାତ ପରେ ପୁଣ୍ୟବତୀର ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଜନ୍ମ
 ଗ୍ରହଣ କଲେ ।

୪୩୯ ପଦ—ପଶୁରାମଙ୍କୁ ସମ୍ମୁଖରେ ଦେଖି ରାମଚନ୍ଦ୍ର କହିଲେ,
 “ଆହେ ଦ୍ଵିଜ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ! କ୍ଷତ୍ରିୟ ରୂପରେ କାହାଙ୍କ ଏଠାକୁ ଆସିଲ ?” (ଅର୍ଥାତ୍
 ତୁମ୍ଭେ ତ କ୍ଷତ୍ରିୟ ନୁହଁ) ।

୪୪୦ ପଦ—ପଶୁରାମ କୁଠାର ଧରଣ୍ଡିବାର ଦେଖି କହୋଇ କର
 ରାମ କହିଲେ, “ତୁମ୍ଭର କ୍ଷତ୍ରିୟ ବୃତ୍ତି ମଧ୍ୟ ଛଳ ପୁଣ୍ୟ । ତୁମ୍ଭେ ଶବର ପ୍ରାୟ
 ବୁଦ୍ଧିମାନେ ତ କହୁଅଛ । ହୋମ କାଷ୍ଠ ବିକ୍ରୟ କରି ଜୀବନା ଚଳାଅ କି ?
 ସତ କଥା କହ ।”

ବହୁତ ଭରତ ପାଣି ବହୁବାକୁ ଦେବା ।
 ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟ । ଅମ୍ଭେ ତୁମକୁ ପୂଜନ କରିବା ହେ । ୪୭।
 ବାଲ୍ୟ କ ଶକ୍ତ ବୃଦ୍ଧିକ ଅଶ୍ରେ କରିଥିଲେ ।
 ବନ୍ଧ୍ୟା ଜଗତେ ସେ ସାଧୁ ଦର୍ଶନେ ହୋଇଲେ ଯେ । ୪୮।
 ବିଶୁଦ୍ଧ ଏମନ୍ତ ଅସିଥିଲେ ଭଲ କଥା ।
 କଥା ଭଲ ଭୈରବେଶ୍ବର ବୋଇଲେ ଏ ବୃଥା ଯେ । ୪୯।
 ବନେ ପଶି ସ୍ତ୍ରୀରାଏ ଚାକୃଳା ନାମେ ହାଣି ।
 ବହୁତ କାଳରୁ ଧୂଆ ଧନୁ ଭାଙ୍ଗି ପୁଣି ଯେ । ୫୦।
 ବାରଧ୍ବ ପ୍ରତାପୁ ଅଳ୍ପ ମୋର ଧନୁ ଧର ।
 ବିହସ୍ତ କ ଅରମ୍ଭିବା ଦାଶରଥ ଠାର ଯେ । ୫୧।

୪୭ଶ ପଦ—ବହୁତ—ବୃକ୍ଷାସନ । ଭରତ—ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟ ।

୪୮ଶ ପଦ—ବନ୍ଧ୍ୟା—ଫୁଲ୍ୟ— ।

୪୯ଶ ପଦ—ଭୈରବେଶ୍ବର—ପରଶୁରାମ ।

୪୭ଶ ପଦ—“ହେ ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟ ! ଅମ୍ଭେ ତୁମକୁ ବୃକ୍ଷ, ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟ, ତମ୍ଭା ପାଣି ବହୁତ ଭରତ ବହୁତ ଦେବା; ତୁମ୍ଭେ ଏ ବୃକ୍ଷାସନ ବହୁତା ଗୁଡ଼ି । ଅମ୍ଭେ ତୁମକୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ରୂପେ ପୂଜା କରିବା ।”

୪୮ଶ ଓ ୪୯ଶ ପଦ—ପୁରୀ କାଲ୍ୟାଣ ଶ୍ରେଷ୍ଠବୃଦ୍ଧିକ ଅଶ୍ରେ କରିଥିଲେ । ସେ ପରେ ସାଧୁଙ୍କ ଦର୍ଶନରେ ସଂସାରରେ ଫୁଲମୟ ହେଲେ । ତୁମ୍ଭେ ଯଦି ସେହିପରି ଆଶା କରି ଅର୍ଥାତ୍ ଅମ୍ଭ ଦର୍ଶନରେ ପୂଜନମୟ ହେବ ବୋଲି ଭଜା ତରୁ ଅସିଥାଅ, ତେବେ ଭଲ କଥା । ”ରାମଙ୍କ କହୋଡ଼ି ଶୁଣି ରେଣୁବା ସୁତ ପଶୁରାମ ହାସ୍ୟ କରି ଚନ୍ଦ୍ରବେ, “ସେ ସବୁ ବୃଥା କଥା ।”

୪୯ ଓ ୫୦ଶ ପଦ —“ବନରେ ପଶି ଚାକୃଳା ନାମକ ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ହାଣି, ପୁଣି ବହୁ ଧନୁ ଧୂଆ ହୋଇଥିବା ଗୋଟିଏ ଓ ଅସାର ଧନୁ ଭାଙ୍ଗି ବାରପଣିଆ ପ୍ରତାପ କରିଅଛୁ । ଏବେ ମୋର ଧନୁକୁ ଧାରଣ କର । ତୁ ତ ଦଶରଥର ସୁତ; ତୋ ସହୃଦ କା କଥା କଲୁ ଅତମ୍ଭ ଭରତ ? (ମୋର ଦିବ୍ ବଳସ୍ତ୍ର ସମୟରେ ଦଶରଥ ରାଣୀମାନଙ୍କ ପକ୍ଷତ ଉକ୍ତ ହରେ ଲାଗିଥିଲେ, ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଶତର କରି ନାହିଁ, ତୁ ତ ତାଙ୍କୁ ଧୂଆ, ତୋତେ କା ପରୁରେ କିଏ ?) ଅନ୍ୟଥା—ତୁ ତ ଦାଶରଥ ଅର୍ଥାତ୍ ଦୈବରାଣି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ତୋ ସହୃଦ ବିନାଦ ଭରତା ଅସୋଭୟ ।

କାମଦର କଢ଼ାଇଲେ ରାମ ଶୁଣି କର
 କଢ଼ାଇ ଦେଉଁ ସେ ଧନୁ ବସୁ, ତେଜହରୁ ଯେ । ୫୧ ।
 ବିମନା ଜାନକା ଯେ ସପତ୍ନୀ ଭୟ ଗୁଣି ।
 ବିରଜିତ ରାଗି ଏତ ପୁଣି ଗୁଣେ ଆଣି ଯେ । ୫୨ ।
 ବୋଧୁରେ ବଞ୍ଚିଲା ତାନ୍ତ୍ର କର୍ଣ୍ଣପାଶେ କହୁ ।
 କଳ କଷେ ବିକାହକାରୀ ଏ ନୋହେ ସହ ଗୋ । ୫୩ ।
 କସିକାଠାକରେ ଗୁଣି ଦେଇ ସନ୍ନି ସର ।
 ବିଜିତା କାହିଁକି ବୋଲି ପରୁରରେ ବାର ଯେ । ୫୪ ।
 ବୋଲେ ପରଶୁରାମ ମୋ ପାପକ୍ଷର ହେଦ ।
 ବିଦେହରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେଲେ ପ୍ରମୋଦ ଯେ । ୫୫ ।

*୧ଶତ୍ ପଦ—ରାମ ପଶୁ ରାମଙ୍କ କତନ ଶୁଣି କାମଦର କଢ଼ାଇଲେ ।
 ପଶୁ ରାମ ଧନୁ କଢ଼ାଇ ଦେବାରୁ ସେ ଧନୁ ସହଜ ତାଙ୍କର ବିଷ୍ଣୁ, ତେଜହୁ ଦରଶ
 କରି ନେଲେ ।

*୨ଶତ୍ ପଦ—ଏହା ଦେଖି ଜାନକା ତାଙ୍କର ଆଉ ଏକ ସହୃଦୀ
 ହେବା ଆଶଙ୍କାରେ ଦୁଃଖିତ ହୋଇ ଭାବିଲେ, ‘ଜନକ ରାଜିଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଧନୁ
 ଲାଗି ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମୋତେ ବିଦା କଲେ । ପୁଣି ଆଉ ଏକ ରାଜି ଗୋଟିଏ ଧନୁ ଆଣି
 ରାଜାଙ୍କୁ ଅଛନ୍ତି, ତାଙ୍କ ଝିଅଙ୍କୁ ନିଶ୍ଚୟ ବିବାହ ହେବେ ।’

*୩ଶତ୍ ପଦ—ସୀତାଙ୍କର ମନ ଦୁଃଖ ଜାଣି ପାର ରାମଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରିୟାର
 ଦାନରେ ଏହା କହ କୋଷକଲେ, “ହେ ସଖି ! ଏ ଧନୁରାଜୀ ବିକହୁ ଦାରୀ
 ନୁହେଁ । ଏହାଦ୍ୱାରା ଏ ରାଜି ଆମର କଳ ପରାପା କରୁଅଛି । ତୁମ୍ଭେ ଦୁଃଖିତ
 ନିହାରାର ଦାରଣ କରି ନାହୁ ।”

*୪ଶତ୍ ପଦ—ବୀର ରାମ ରାମଚନ୍ଦ୍ର, କସିକା ଅବସ୍ଥାରେ ଧନୁରେ ରାଣ
 ଦେଇ, ତହିଁରେ ଶର ସଜାନ କରି ପଶୁ ରାମଙ୍କୁ ପରୁରଲେ, ‘କାହାକୁ ବିଜିତା
 ହୁଅ ।’ (ଏହାଦ୍ୱାରା ପଶୁ ରାମଙ୍କର ଦମ୍ଭ ଚର୍ଣ୍ଣ ଓ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ବୀରତ୍ୱ ପ୍ରକାଶ,
 ଭରସା ସୁଜିତ ହେଲା) ।

*୫ଶତ୍ ପଦ—ରାମଙ୍କର କତନ ଶୁଣି ପଶୁ ରାମ ନମ୍ର ହୋଇ କହିଲେ,
 “ମୋର ପାପକ୍ଷର ହେଦନ କରି ।” ରାମଚନ୍ଦ୍ର ତାଙ୍କର ପାପକ୍ଷରକୁ ଶର-ବନ୍ଧ
 ଶଣ୍ଠନ କଲେ । ପଶୁ ରାମ ଆନନ୍ଦ ହେଲେ ।

ବାହୁକନ୍ତେ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରି ଦେବଦୂର୍ବ ।
 ବାଜିର ବଦଧ ବାଦ୍ୟ ବଜେ କୃପାକ୍ଷୁ ସେ । ୫୭ ।
 କଳଗଣ୍ଡିଠାରେ ରହି ସଥା ଜଗନ୍ନାଥ ।
 ବଜେ ସୁଖି ଜନକ ସନ୍ତୋଷେ ଗୁଳି ରଥ ସେ । ୫୮ ।
 ବସ୍ତ୍ରାଭ ତ ଜୟ ଶବ୍ଦ ହେଲା ଦଶଦିଗ ।
 ବଡ଼ ଦେଉଳ ସାବେରେ ହେଲେ ପରଦେଶ ଯେ । ୫୯ ।
 ବଧୂସେବ ବେଳି ମହୋତ୍ସବ ଅବଲୋକ ।
 ବୃନ୍ଦାବତେ ଏହା ମିଳିବରଣେ ବଦେବ ଯେ । ୬୦ ।
 ବଚନ ନାହିଁ ଯହୁଁକି ଉପମା ତାକୁ ସେ ।
 ବରକୁଣ୍ଠ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ସେହି ପୁରେ ବିଦସେ ଯେ । ୬୧ ।

୫୭ଶତ ପଦ—ବୈଷ୍ଣବଧନୁ ଧରିବା ସମର୍ଥ ହେବାରୁ ସର୍ବସ୍ୱମ୍ଭ୍ରା
 ସମତନ୍ତ୍ରୁ ସ୍ୱପ୍ନ ବିଷ୍ଣୁ ବୋଲି ଜାଣି ପାରି, ତାକୁ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରି ବାହୁକ
 ଲେ । ତତ୍ପରେ ନାନା ପ୍ରକାର ବାଦ୍ୟ ବାଜିଲା, କୃପାକ୍ଷୁ ସ୍ୱମ୍ଭ୍ରା ବଜେ ଚଲେ ।

୫୮ଶତ ପଦ—ସେପରି ଜଗନ୍ନାଥ କଳଗଣ୍ଡିଠାରେ ରହି ଲୋକ-
 ମାନବର ସନ୍ତୋଷ ବିଧାନ କରି ପରେ ରଥ ତଳାଇ ବଜେ ଚରନ୍ତି, ସେହିପରି
 ସମତନ୍ତ୍ରୁ ବଜେ ସମୟ ରହି ସର୍ବସ୍ୱମ୍ଭ୍ରାକୁ ଜଣିକାହାର ଜନର ଦଶଦିଗକୁ ସନ୍ତୋଷ
 ପ୍ରଦାନ କରି ପରେ ରଥ ତଳାଇ ଗଲେ ।

୫୯ଶତ ପଦ—ଜୟଧ୍ବଜ ଦଶଦିଗରେ ବିସ୍ତରିତ ହେଲା । ବଡ଼
 ଦେଉଳ ସବୁର ଅପୋଧା ନଗରରେ ସମତନ୍ତ୍ରୁ ପ୍ରଦେଶ ହେଲେ । (ବାହୁକା
 ସମୟରେ ଜୟଶବ୍ଦ ଦ୍ୱାରା ଦଶଦିଗ ପୁଣି କରି ଜଗନ୍ନାଥ ବଡ଼ ଦେଉଳରେ
 ପ୍ରଦେଶ ଚରନ୍ତି । ସେହିପରି ସମତନ୍ତ୍ରୁ ଅପୋଧା ନଗରରେ ଜୟ ବୋଲାବୁଲ
 ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଦେଶ ଚଲେ ।

୬୦ଶତ ପଦ—ଦେବଦୂର୍ବରେ ଏହି ଦୂର ମହୋତ୍ସବ [ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ
 ବାହୁକ ମହୋତ୍ସବ ଓ ସମତନ୍ତ୍ରୁର ବାଦ୍ୟ ମହୋତ୍ସବ] ଦେବଦୂର୍ବମାନେ ଓ
 ଶେଷ ଲୋକମାନେ କର୍ତ୍ତେ ବଡ଼ ଅଛନ୍ତି । ଅତଏବ ଏ ଦୂର ମହୋତ୍ସବର ସେ
 ସମାଜତା ଅଛି—ଏହା ବଦେବତ ହେଉଅଛି ।

୬୧ଶତ ପଦ—ରସକାନ ସମତନ୍ତ୍ରୁ ସେହି ପୁରେ ବହାର ଚରନ୍ତି,
 ସେହି ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ବେକୁଣ୍ଠ ରୂପ ଅପୋଧାର ଶୋଭାକୁ କଥାରେ କର୍ତ୍ତନା କରି
 ହେବ ନାହିଁ, ତାର ଉପମା ଦେବଳ ସେହି । (ସେହି ମର୍ତ୍ତ୍ୟବେକୁଣ୍ଠ
 ବଳାତଳରେ ଜଗନ୍ନାଥ ବହାର ଚରନ୍ତି, ତାର ଉପମା ଦେବଳ ସେହି । ତାର
 ଶୋଭା କର୍ତ୍ତନା କରି ହେବ ନାହିଁ) ।

କଲେ ଛଡ଼ାଇ ତହୁଁ ସେ ସୁଧାକର ସଦ ।
 ବିଷଦ ହାସେ ଉଡ଼ାଇ ରଖେ ବିଷ୍ଣୁ ସଦ ଯେ । ୨୧ ।
 ବିଷ୍ଣୁ ସଦ ସମ୍ପଦ ଲାଞ୍ଜିଲୁ ରତ୍ନମୟେ ।
 ଚକ୍ରର ପତାକା ତର ଅଶିଙ୍କର ପ୍ରାୟେ ଯେ । ୨୨ ।
 ବାଟିକା ଯହୁଁର କରେ ନନ୍ଦନ ନିନ୍ଦନ ।
 ବନ୍ଧିବା କୁସୁମ ପାରିଜାତକ ବନ୍ଦନ ଯେ । ୨୩ ।
 ବାଦେ ଇଣେ କଲ୍ଲଦ୍ରୁମ ପହୁଁ ବୃକ୍ଷପତ୍ର ।
 ବିଦୁଷୀ ଫଳ ସେ ଦୃଶ୍ୟ ଫଳେ ଏ ଶୁଭକ୍ତି ସେ । ୨୪ ।
 ବିପୁଳ କେଶେ ଲଭ୍ୟ ସେ ଏ ଲଭ୍ୟପଦ୍ମେ ।
 ବିଦ୍ୟାଧରୁ ବଳ ପିତ ସପ୍ତସ୍ବର ବୋଷେ ଯେ । ୨୫ ।

୨୯ତମ ପଦ—ସୁଧାକର—ଚନ୍ଦ୍ର । ବିଷଦ—ସୁନୁ । ବିଷ୍ଣୁ ସଦ—
 ଅବାଣ ।

୨୩ତମ ପଦ—ବାଟିକା—ସୁଶ୍ରେୟାଦାନ । ବନ୍ଧିବା—ଲଭ୍ୟସମୃଦ୍ଧ ।

୨୯ତମ ପଦ—ସେ ନନ୍ଦର ଅଞ୍ଜାଳିବାସୁଦେବ କଳାହାରରେ
 ଚନ୍ଦ୍ରଠାରୁ ସୁଧାକର ପଦକୁ ଛଡ଼ାଇ ଅଶିଞ୍ଜି ଏବଂ ଶୁକ୍ର ହାସରେ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ
 ଉଡ଼ାଇ ନେଇ ଅବାଣ ମଧ୍ୟରେ ରଖିବନ୍ତି । (ଅଞ୍ଜାଳିବାସୁଦେବ ବୃନ୍ଦାବନ
 ହୋଇଥିବାରୁ ଶୁକ୍ରତଳରେ ଚନ୍ଦ୍ରର ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ବରୂପ ଫଳ ପଡ଼ିଅଛି) ।

୨୭ତମ ପଦ—ସେ ସୁର ପତାକା ରୂପ ବରକୁ କହାଇ ସେପରି
 ସ୍ବର୍ଗର ସମସ୍ତ ସମ୍ପଦ ଲାଞ୍ଜି କରି ଅଶି ନିଜେ ରହୁଥିବୁଁ ହୋଇଅଛି । (ସୁରସ୍ତ୍ରୀ
 ଅଞ୍ଜାଳିକାମାନଙ୍କର ପତାକା କହୁତ ଉଚ୍ଚରେ ଉଡୁଅଛି ଓ ସେ ସୁରଙ୍କେ
 କହୁତ ଧନରହୁ ରହୁଅଛି) ।

୨୩ତମ ପଦ—ସେହି ସୁରର ପୁଷ୍ପଭାଦ୍ରାଦାନ ସ୍ବର୍ଗର ନନ୍ଦନବନକୁ
 ନିଜା ତଳେ ଓ ତରୁଣସ୍ତ୍ର ଲତାମାନଙ୍କରେ ଫୁଟିଥିବା ସ୍ବସ୍ତ୍ର ପାରିଜାତ କୁସୁମ ହାସ
 ଦେଇ ହୋଇଅଛି, (ଲତାସ୍ବସ୍ତ୍ର ପାରିଜାତ ଅପେକ୍ଷା ସୌରରସ୍ତ୍ର ଓ ସୁନ୍ଦର) ।

୨୪ତମ ପଦ—ସେହି ସୁରର ବୃକ୍ଷସମୃଦ୍ଧ ବଦାକରେ କଲ୍ଲଦ୍ରୁମକୁ
 ତହୁଁ ବଦ ଅଛି, କାରଣ କଲ୍ଲଦ୍ରୁମସବୁ ଅଦୃଶ୍ୟ ଫଳ ହାସ ଗୋରୁତ ହୁଅନ୍ତି, ମା
 ସେହି ସୁରର ବୃକ୍ଷମାନେ ଦେଖା ଯାଉଥିବା ଫଳରେ ଅନିତ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି ।

୨୫ତମ ପଦ—ସେହି କଲ୍ଲଦ୍ରୁମର ଫଳ କହୁ ଚକ୍ରରେ ମିଳିଥାଏ, ମାତ୍ର
 ଏ ନନ୍ଦରସ୍ତ୍ର ବୃକ୍ଷମାନଙ୍କର ଫଳ ଅକ୍ଳେଷରେ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ । ନନ୍ଦନବନରେ
 ବିଦ୍ୟାଧରମାନେ ସପ୍ତସ୍ବରରେ ଗାନ କରୁଥାନ୍ତି, ମାତ୍ର ଏ ନନ୍ଦରସ୍ତ୍ର ବିଦ୍ୟାଧରଙ୍କ
 ଚାନ୍ଦଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୋଧକମାନେ ସପ୍ତସ୍ବରରେ ଗାନ କରନ୍ତି ।

ବାଣା ତେଜବେ ନାରଦ ଶୁକସତା ଶୁଣି ।
 ବିହରନ୍ତ ତହିଁ ସୀତା ସେନି ରତ୍ନମଣି ଯେ । ୨୭।
 ବିଷ୍ଣୁ ଅଣୀକ ଅଣନ୍ତ ଜାନୁରେ ବସାଇ ।
 ବାକ ଗଙ୍ଗା ଛବି ଇନ୍ଦ୍ରେ କୋଇକୋଳି ହୋଇ ଯେ । ୨୮।
 ବସ୍ତ୍ରେ ଉତ୍ସୁକଭାବରେ କରୁଛି ସମ୍ବନ ।
 ବିଦ୍ୟୁତକେଳି ଉତ୍କଳ ଜଳଦ ଲଣ୍ଠନ ଯେ । ୨୯।
 ବନ୍ଧୁକ ଭଙ୍ଗ ବନ୍ଧୁତା ଓଷ୍ଠପାନକେଳେ ।
 ବୃଷ୍ଟିଧ୍ରୁବ ଫୁଲନ ଉତ୍ତମେ କର ଦେଲେ ଯେ । ୩୦।

୨୭ତମ ପଦ—କସ୍ତୁର—କସ୍ତୁରେ ।

୨୮ତମ ପଦ—କରୁକ—କରୁକ ସ୍ୱପ୍ନ । ଭଙ୍ଗ—ଭ୍ରମର । ବୃଷ୍ଟିଧ୍ରୁବ—
 ଶିବ ।

୨୭ତମ ପଦ—ସେଇ ସୁନ୍ଦର କଟିରେ ଥିବା ଶୁକମାନଙ୍କର ପଡ଼ା
 ଶୁଣିଲେ ନାରଦ ବାଣାକୁ ଡ଼ାକି କହିଲେ, ଏହୁପରି ସେ ଅସୋଧାପୁରୀ
 (ସର୍ବ ଶେଷର ଅଧାର) ତହିଁରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ସୀତାଙ୍କୁ ସେନି ବଢ଼ାଇ
 କରନ୍ତି ।

୨୮ତମ—ରାମଚନ୍ଦ୍ର ସୀତାଙ୍କୁ ବୋଲିରେ କସାଇବା ସମୟରେ, ବିଷ୍ଣୁ
 ଲଙ୍ଘିତ୍ର ବୋଲିରେ ଧାରଣ କରି ଯେପରି ଶେଷ ଗାଥା, ସେହୁପରି
 ଶେଷକନ୍ତ ଦେଖାଗଲେ । ପୁଣି ରାମ ସୀତା ପରସ୍ପର ଅଭିଜ୍ଞାନ କରିବା
 ସମୟରେ ସମସ୍ତ ଲୋକ ଅଭିଜ୍ଞାନ କରି ଯେପରି ଦେଖାଯାନ୍ତି, ସେହି ଶେଷ
 ଧ୍ୟାନ କଲେ ।

୨୯ତମ ପଦ—ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଉତ୍କଳ ଭାବରେ କସ୍ତୁରରେ ସୀତାଙ୍କୁ
 ବନ୍ଧନ କରାଇଲେ, ଯେଉଁରେ ବେଳି କରୁଥିବା ବିଦ୍ୟୁତର ଉତ୍କଳତାକୁ
 ଲଣ୍ଠନ କଲେ । (ମେଘ କସ୍ତୁରେ ବିଜୁଳି ମେଘରେ ଯେପରି ସୁନ୍ଦର ଚାନ୍ଦି—
 ବା ଅପେକ୍ଷା କେଣି ସୁନ୍ଦର ଦିଶିଲେ) ।

୩୦ତମ ପଦ—ରାମଚନ୍ଦ୍ର ସୀତାଙ୍କର ଅଧର ସ୍ନେହ କରାବେଳେ ଭଙ୍ଗ
 ବନ୍ଧୁକ ପ୍ରଭୃତି ମୟମାନ କରିବା ଶେଷକୁ ଧାରଣ କଲେ । ସୀତାଙ୍କୁ ସ୍ନେହ
 ହେଲେ ହସ୍ତ ଦେଖିବେଳେ ଫୁଲକୁ ପୂଜା କରାଯାଉ କୋଷ ହେଉ ।

ଦିନକେ ନୀଳରଘୁଳ ପବନେ କି ଦିଲେ ।
 ବିମଳ ଗଣ୍ଡି ମୁନେ ସେ ଶୁଭ କହୁଲେ ଯେ । ୭୫
 ବାହୁ କରେ ଧରି ଦେଉଁ ଆସନପ୍ରବେଶୀ ।
 ବାରିଦେ ପଶିଲ ପ୍ରାୟେ ଏକ ତାରା ଶଶୀ ଯେ । ୭୬
 ବାରଦେଶ ଗଣେଶ କବିତ୍ବରେ ବାଦକୁତ ।
 ବ୍ରତତ୍ବରେ ଭକ୍ତି ପ୍ରତିଭାରେ ତେମନ୍ତ ଯେ । ୭୭
 ବିଧାତା ବଶରେ ଦିବ୍ୟଦକ୍ଷ ପ୍ରବେଶ ।
 ବନେ ମୁଗୟା ଗମନ ଜନକ ଆଦେଶ ଯେ । ୭୮
 ବଣା ସେ ଶତ୍ରୁଗୀନ ହୋଇ ଶତ୍ରୁଗୀନ ସଙ୍ଗତ ।
 ବଜାଇଲେ ଗୁଡ଼ ଶବରେଶ ସଙ୍ଗେ ମିତ ଯେ । ୭୯

୭୦ ତମ ପଦ—ନୀଳରଘୁଳ—ନୀଳକର୍ଣ୍ଣ । ବନଜ—ପଦ୍ମ ।

୭୪ ତମ ପଦ—ଶତ୍ରୁଗୀତ—ଗଣ୍ଡାପଣ୍ଡା, ଶତ୍ରୁଗଣ୍ଡା ।

୭୦ ତମ ପଦ—ନୀଳକର୍ଣ୍ଣ ପବନ ସୋରେ ପଦ୍ମ ଉପରେ ଚଳିଲେ ସେପରି ଦେଖାଯାଏ ସମନ୍ତେ ସୀତାଙ୍କର ନିର୍ମଳ ଗଣ୍ଡି ତୁମ୍ଭେ ଲେଖିଲେ ସେହିପରି ଦେଖାଗଲେ । (ସମନ୍ତେ ନୀଳକର୍ଣ୍ଣ ହେତୁ ନୀଳକର୍ଣ୍ଣ ସଦୃଶ, ସୀତା ସଦୃଶ) ।

୭୨ ତମ ପଦ—ସୀତାଙ୍କ ବାହୁ ଦ୍ଵୟରେ ଧରି ସମନ୍ତେ ଉପବନ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରୁଥିଲେ, ତହୁଁ ଗୋଟିଏ ତାରକା ସଦୃଶ ମେଘ ମଧ୍ୟରେ ପଶିଲା ପ୍ରାୟ ଦେଖାଗଲେ ।

୭୬ ତମ ପଦ—ଉପବନର ଲତା ବୃକ୍ଷରେ ବସି ସମ୍ପର୍କ ସୀତା ଉକ୍ତ ପ୍ରକୃତ ବସିଲେ, ଗଣେଶ ଓ ସରସ୍ଵତୀ ତାଙ୍କ ବସିତ୍ବରେ ବାଦକୁତ ବସି ପ୍ରାୟ ଦେଖା ଦେଲା ।

୭୮ ତମ ପଦ—ଏହିପରି କିଛିଦିନ ପରେ ଦେବସୋଭରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣବେଶ ଦୃଶ୍ୟେ, ସମନ୍ତେ ପିତାଙ୍କ ଆଦେଶ ପାଇ ମୁଗୟା ନିର୍ମଳ ବନକୁ ଗମନ କରିବେ ।

୭୯ ତମ ପଦ—ଶତ୍ରୁଗଣ୍ଡା ସମନ୍ତେ ଶତ୍ରୁଗୀନ ଅର୍ଥାତ୍ ଶତ୍ରୁ ଶତ୍ରୁଗଣ୍ଡା । ଶତ୍ରୁ ଶତ୍ରୁଗୀନ ଅର୍ଥାତ୍ ମଧ୍ୟକୁ ଗଲେ ଓ ଶତ୍ରୁ ନାମକ ଶତ୍ରୁଗଣ୍ଡା ସଦୃଶ, ଦିବ୍ୟ ଶତ୍ରୁଗଣ୍ଡା ହେଲେ ।

ବାହୁଡ଼ ନଗରେ ଲାବେ ଲାବେଶ ହୋଇ ସେ ।
 ବଦେହ ଗମନ କଲେ ଜନକ ଏ ସେଷେ ଯେ । ୨୫ ।
 ବଲେବନ ଅର୍ଥରେ ଭରତ ସହ ଘନ ।
 ବସ୍ତ୍ରା ବୈଦେହୀର ନିଅଇଲେ ତୋଷମନ ଯେ । ୨୬ ।
 ଦାସିତ୍ୟ-ସୀତାକୁ ସେନି ହିଁ କାଳ ବଞ୍ଚନ ।
 ବରରତ ଦମନ୍ତରେ ବରବଣ୍ଟ ସୁନ ଯେ । ୨୭ ।
 ବରୋତନ ସୁଖଦାନ ଦରଶନ କରେ ।
 ବନେ ବେଲବୃତ ଶତ୍ରୁ ଅଦର ନିଶାରେ ଯେ । ୨୮ ।

୨୨ତମ ପଦ—ବସ୍ତ୍ରା—ପିତା ।

୨୨ତମ ପଦ—ବାସିତ୍ୟ—ସୌରଭାଜିତା, ବୃହଣୀ, ବସ୍ତ୍ରାଦିକା ।
 ବଳବଣ୍ଟ—କୋବଳ, ମୟୂର କା ହଂସ, ବସୋତ ।

୨୮ତମ ପଦ—ବରୋତନ—ଚନ୍ଦ୍ର, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଅଗ୍ନି । ବନ—ଜଳ,
 ଅରଣ୍ୟ, ଗୁଡ଼ । ନିଶା—ଦୁର୍ଲଭା, ସୁନ୍ଦର, ରେଭାର ।

୨୫ତମ ପଦ—ଗମନକ, ମୁଖାଦ ପଶୁଙ୍କଠାରେ ଯମ ପ୍ରାୟ ନାଶବର୍ତ୍ତୀ
 ହୋଇ ସୁରକୁ ବାହୁଡ଼ଲେ । ଶ୍ରୀକବିଧି ଶେଷ ହୁଅନ୍ତେ ମିଥୁନାସତ ଜନକ
 (ଶ୍ରୀକ ପାଇଁ ନିମନ୍ତ୍ରିତ-ହୋଇ ଅସିଥିବା) ସ୍ବଦେଶ ବଦେହକୁ ଗମନ କଲେ ।
 ବସ୍ତ୍ରା ଗମନକ, ଯମ ସହୁଷ ପର୍ବତରେ ବହାର କରି ଲାବମାନଙ୍କୁ ‘ବଦେହ’
 କଳାଶ ବର ସେଠାରୁ ବାହୁଡ଼ି ଅସନ୍ତେ ‘ଜନକ’ ପିତା ଦଶରଥ ଶ୍ରୀକ ପର୍ଯ୍ୟ
 ସମାପନ କଲେ ।

୨୬ତମ ପଦ—ବୈଦେହୀର ପିତା ଭରତ ହେଉ ବୃନ୍ଦାବନ
 ବୈଦିକା ନିତ୍ୟ ଅନନ୍ତ ମନରେ ନିତି ନଗରକୁ ସେନାର ଘରେ ।

୨୭ତମ ପଦ—‘ବଳବଣ୍ଟ’ କୋବଳ ସୁନ ସର୍ବବିଧରେ ସୁରୁଥିଲା,
 ଏସବୁ ସେ ବସନ୍ତବାଳ ‘ବଳବଣ୍ଟ’ ହଂସମାନଙ୍କର ସୁନରେ ସର୍ବ ବସ୍ତ୍ର
 ହୋଇଥିଲା, ଏସବୁ ସେ ବର୍ତ୍ତାକାଳ ଏବଂ କେବଳ ପାଶୁମାନଙ୍କ ସୁନରେ
 ବଳବଣ୍ଟ ପର୍ୟନ୍ତ ହୋଇଥିଲା, ଏସବୁ ସେ ଶୀତକାଳ;—ଏହି ତତକାଳ
 ଶ୍ରୀକରଣ, ଶୋଭନଶାସୀ ସୀତାଙ୍କ ସହତ ବହାର କଲେ ।

୨୮ତମ ପଦ—‘ବରୋତନ’ ଚନ୍ଦ୍ର, ଦଶନରେ ବରବଣ୍ଟ ସୁଖ
 ଦାନକରେ, ଏସବୁ ସେ ବସନ୍ତବାଳ, ‘ବରୋତନ’ ସୂର୍ଯ୍ୟ ବର୍ଷନ ବରଦାନ

ଶୁକ୍ର ଶୀତାର ଜାତ ହୁଏ କେବେ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ।
 କଷ୍ଟ ଶ୍ରୀମତେ ଅତି ଶୀତଳ ତ କଷ୍ଟ ସେ । ୨୩
 କରଣ ଶରଦେ ଦୁଇ ମତ ଥାଇ କହି ।
 ଶୁଦ୍ଧେଶ୍ଵରୀ ନିଶ୍ଚୟାବଦୀ ସେହି ସେ । ୨୪
 କୋଷାର କରୁମାନଙ୍କ ଲେଖା ନ କର ।
 କମୋଦୁତ କରୁରେ କେବଳ ତାହୁ ଦେଇ ସେ । ୨୫

୨୫ତମ ପଦ—କଷ୍ଟ—କେବେ ।
 ୨୬ତମ ପଦ—କଷ୍ଟ—ଶୀତଳ । କଷ୍ଟ—କେବେ ।
 ୨୭ତମ ପଦ—କରୁରେ—ସୁଶ୍ରବଣ ସମୟରେ ।

ସେହି ପୁଣି, ତାହୁ ଦାନ ଅର୍ଥାତ୍ ଶ୍ରେୟସ କରେ (ଅବାସ ମେଘାବଳୀ ପ୍ରକାଶ
 ପୁଣି ଦର୍ଶନ ହୁଏ ନାହିଁ) ଏପରି ସେ କର୍ଣ୍ଣାବଳୀ ଏବଂ ‘ବିଶେଷନ’ ଶ୍ରୀ
 ଦର୍ଶନରେ ପୁଣି ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ, ଏପରି ସେ ଶୀତଳାଳ; ପୁଣି ଉପକରଣେ ଦେଖି
 କରୁବାକୁ ମାନସ ହୁଏ, ନିଶ୍ଚୟେ କୁଳଦାନର ଅଦର କରାଏ, ଏପରି ସେ
 କଷ୍ଟକାଳ; ଜଳରେ ନୌକାଦିରେ ବହାର କରୁବାକୁ ଲଜା ହୁଏ, ଶୁଦ୍ଧରେ
 ପୁଣି ପ୍ରଦାନ କରେ, ଏପରି ସେ କର୍ଣ୍ଣାବଳୀ; ପୁଣି ଗୁହ୍ୟରେ ଜ୍ଞାତା କରୁବାକୁ
 ଚିତ୍ତ କଲେ, ‘ନିଶ୍ଚୟେ’ କୁଳା ଶେଷରେ ଅଦର କରାଏ, ଏପରି ସେ
 ଶୀତଳାଳ;—ଏହି ତନିକାଳ ସମତତ୍ତ୍ଵ ସୀତାଙ୍କ ସହଜ ବିହାର କରେ ।

୨୫ ଓ ୨୬ତମ ପଦ—ସୀତାଙ୍କ ଦେହରୁ ହେମନ୍ତ ଓ ଶୀତ ଏ
 କୁଳକାଳରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ଜାତ ହୁଏ; କଷ୍ଟ ଓ ଶ୍ରୀମତେ ଏ ଦୁଇକାଳରେ ତାଙ୍କ କେବେ
 ଅତି ଶୀତଳ ହୋଇଥାଏ ଏବଂ କର୍ଣ୍ଣା ଓ ଶରଦ୍ ଏ ଦୁଇକାଳରେ
 କୁଳମତ ସଂପା—ଉତ୍ପନ୍ନ ଓ ଶୀତଳ ହୋଇଥାଏ । ଦାରଣ, ସେ ତପ୍ତସ୍ଵର୍ଣ୍ଣକର୍ଣ୍ଣ ।
 (ଏହାହାର ଉତ୍ପନ୍ନ ସୁଦେଶ ଦେଇ) ପୁଣି ତପ୍ତ ଓ ତନନ ପୁରାସିନ (ଏହାହାର
 ଶୀତଳତ୍ଵ ପ୍ରଦାୟକ ଦେଇ) ପଞ୍ଚକ ।

୨୭ତମ ପଦ—ଏହିସବୁ ଦାରଣ ହେବୁ ସୀତାଙ୍କ ଶୋଭା ସମତତ୍ତ୍ଵ,
 କୁଳମାନଙ୍କର କୋଷାର—ସେହି କରୁରେ ସାହାସରୁ ତରଦାର, ତାହା
 ସେହିଭଳି ନାହିଁ । କେବଳ ସୁଶ୍ରବଣ ସମୟରେ କେବେ ହେବୁ ସାହା ସମତତ୍ତ୍ଵ,
 କାୟୁତ ହେଉଥିଲେ ।

ଗାରବର ଉପରକୁ ଭଞ୍ଜି କହେ ରସ ।
କରାଣୀପଦେ ପଶ୍ଚିତେ ଏ ସ୍ବାଦୁରେ ରସ ହେ । ୮୭ ।

ସପ୍ତଦଶ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ-ଧନାଶ୍ରୀ

କସି କଶିଷୁ ଜାକାଳ କାମଦେବ କଣ୍ୟାପ ସୁମନ୍ତ ଭୋଜି । -

ବୋରେ କସରଥ ମୋର ମନୋରଥ ମନ୍ତ୍ରାକର ରାଜଧାନୀ । -

ଗାରବୁନରେ ଭୟ ।

କସୁ ନୁପପଦେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର । ୧ ।

କୁନ୍ତା ସର୍ଜନାରେ କୁନ୍ତାପତ୍ର କାହିଁଛି ଆଉ ମୋ ଜନସୁ ସବୁ ।

କାମେ କାମଦେବ ଧନୁକୁ ଭାଙ୍ଗିଲା କାମେ ଭୁବୁସର ଦ୍ଵାର ।

କସୁପତି ସମସ୍ତ ।

କସୁ ସେବକେ ସେବକ ମତ । ୨ ।

୮୭ତମ ପଦ-ଗାରବର ଉପେକ୍ଷା ଭଞ୍ଜି କରାଣୀ ପଦରେ ଏ ରସ
କହରେ । ହେ ପଶ୍ଚିତମାନେ ! ଏ ସ୍ବାଦୁରେ ମତ୍ତ ।

ସପ୍ତଦଶ ଛାନ୍ଦ

୧ମ ପଦ-କଶିଷୁ, ଜାକାଳ, କାମଦେବ, କଣ୍ୟାପ, ସୁମନ୍ତ, ଏମାନଙ୍କୁ
ବୋକି ସରରେ କସି ଦଶରଥ କହଲେ, “ମୋର ରଜ୍ଜା, ଗାରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ
ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସମଚନ୍ଦ୍ର ସିଂହାସନର ତସୁ, ସେଥିପାଇଁ ନିଗର ମନ୍ତ୍ରାକର ।”

୨ୟ ପଦ-“ସିଂହାସନରେ ବସିବା ସର୍ଜନା ଭିତରେ ମୋ ସୁଖ
ସମାନରେ ଆଉ କିଏ ପଡ଼ିବ ? (ଆଉ କେହି ନାହିଁ) ସେ କାମଦେବରେ
ଶିବପତି ଭାଙ୍ଗିଲା, ପଶୁସମ ହେଲେ ହୋଇ ତା ପାରେ ଭୁବୁସରେ ।
ନୃପତି ହେଲେ କହିଲେ, ସମସ୍ତ ରଜା ସେବକେ ତାକୁ ସେବା କଲେ ।”

ଦୋଇରେ ସୁମନ୍ତ ସେ ପୁଣି ଏମନ୍ତ ପୁଣିବେଟି ଚିତ୍ତରଣ ।

ବଧାବରଦ ଅନରଣ୍ୟ ଗୁଜାର ବଧରେ ହେବେ ନିପୁଣ ।

ଦେଧାବିଧାନ ପୁଣି ।

ଦୈବସ୍ତବକଣୀ ତୋଷ ଶୁଣି । ୩ ।

ବୁଝିଲେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମୟ ହୋଇ ପୁଣିଲେ ମଙ୍ଗଳ ଦାନରେ ତହିଁ । —

ବୃହସ୍ପତି ସଖି ଅସ୍ତ୍ରମେ ବିଳାସୀ ନୃପତି ହୋଇବେ କେହି ।

କାମଦେବ ଉଦ୍ଧର ।

ବକ୍ରା ବଶିଷ୍ଠ ହେବେ ଉତ୍ସର । ୪ ।

କପେ କି ପୁତ୍ର, ଶକ୍ତା ଦୀର୍ଘ କହଲେ ହେବେ ଦବ୍ୟଭୁକ ଶ୍ରେଣୀ ।

କଇଶବକକୁ ଜିଣିବେ ପୁଷ୍ପକ ମଣ୍ଡନେ ହୋଇ ସରାଣୀ ।

ଦୋଲପତ୍ର ଏମନ୍ତ ।

ବୋଧ ନରଦେବ ଦେବରାଜ । ୫ ।

*ମ ପଦ—ଦବ୍ୟଭୁକଶ୍ରେଣୀ—ଦିବ୍ୟଶ୍ରେଣୀ, ଉତ୍ସରଶ୍ରେଣୀ । କଇଶବକ—
—ବୁଦ୍ଧେଇ, ସରାଣୀ । ପୁଷ୍ପକ—ଦେବସାନ ବଶେଷ, ରତ୍ନକଙ୍କଣ । ନରଦେବ—
ଗୁଜା । ଦେବରାଜ—ଦେବତାମାନଙ୍କର ଚିତ୍ତ ।

୩ୟ ପଦ—ସୁମନ୍ତ ଏହା ଶୁଣି କହିଲେ, “ତୁମ୍ଭ ପୁରୁଷ ପୁରୁଷ ଅନରଣ୍ୟ
ଗୁଜାର ବଧାବରଦ ସରାଣୀକୁ ମାରକା ପାଇଁ ସେ [ପୁଣି ସମର୍ଥ ହେବେ ।
ଏହାପରେ ସେ ପ ଦେଖି ପୁଣିବେଟି କି ? ଏ ତ ବିଧାତାର ବିଧାନ ।” ଏହା ଶୁଣି
ଦଶରଥ ତୋଷ ହେଲେ ।

୪ର୍ଥ ପଦ—ସେ ସ୍ଥାନରେ କସ ବଶିଷ୍ଠାଦି ରହିମାନେ ନିଗଞ୍ଜ ଚିତ୍ତରେ
ଶୁଭ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବୁଝିଲେ । ମଙ୍ଗଳ କାୟରେ ଥିବାର ପୁଣିଲେ (ମଙ୍ଗଳକୁ ସନ୍ତୋଷ
ପୁଣିଲେ) । ସଖିର ଅସ୍ତ୍ରମରେ ବୃହସ୍ପତି ସେଣା ହୋଇ ରହୁଅଛନ୍ତି । ସେ ଗୁଜା
କପର ହେବେ ? (ସମ୍ରାଟଙ୍କର ଧନୁସଖି, ତାହାର ଅସ୍ତ୍ରମ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସଖି, ତହିଁରେ
ବୃହସ୍ପତି ଅଛନ୍ତି । ତେଣୁ ଜନ୍ମ ବୃହସ୍ପତି ହେଲା, ଏ ଲକ୍ଷ୍ମୀରେ ଗୁଜା ହୋଇ
ପାରିବେ ନାହିଁ) । କାମଦେବ ଏପରି କହିଲେ, ବଶିଷ୍ଠ ଦ୍ଵେଷରେ ଉଦ୍ଧର ଦେଲେ,
“ସେ ଗୁଜା ନ ହୋଇ ‘ଉତ୍ସର’ ଜଟା ଜୁଟି ଧାଗୁ ଓ ବରୁଣ ବୁଝିବ ହେବେ ।”

*ମ ପଦ—କାମଦେବ ଓ ବଶିଷ୍ଠାଦି ଏପରି କଥାକାଉଁ । ଦୃଢ଼ଚେତ୍ସ
ଗୁଜା ଦଶରଥ ପୁତ୍ରା କଲେ, “କଥା କଣ ?” ବଶିଷ୍ଠ ଉକ୍ତ ସ୍ଵରରେ କହିଲେ,
“ସମ୍ରାଟଙ୍କୁ ପ୍ରଭୁ ହୋଇ ଦବ୍ୟ ସମ୍ପତ୍ତି ଭୋଗ କରିବେ । ସମ୍ପଦରେ ବୁଦ୍ଧେଇକୁ
ଜିଣିଯିବେ, ରତ୍ନକଙ୍କଣ ଭୂଷଣରେ ସେଣା ହେବେ ।” ଏହା ଦଶରଥ ବୁଝିଲେ,

କାହିଁ ପାଇ ମାତାମାନେ ହରଷିତା ସୀତା ତୋଷ ନୁହେଁ କହ ।

କଥୁ ଦର୍ଶନେ ଯଥା ସେହି କଲ୍ଲୋକ ଅଧିକରେ ବେଳ କହ ।

ବେଶ ଅଭିଷେକର ।

ବେଳ ଦେଖି ହେବା ସେ ପ୍ରକାର । ୬ ।

ବସୁରନ୍ତ ତହିଁ ଶକ୍ତି ମହନ୍ତ ରଥୀ ପଦାବଧି ଟିଣି ।

ବସିଲେ ସମ ସିଦ୍ଧାସନେ ହୁଁଗୁଣେ ଅମ୍ଭ ଗୁଣେ ଯିବେ ଦଣି ।

କବେକ ଏ ପ୍ରକାର ।

କବ ସୁଖ କଲୁଛି ଅସୁର । ୭ ।

କଦୀ କେରଳ ଇତ୍ୟାଦି ଭୟ ମେଳ ଭାବ ମାଗି ନ ଜାଣିବା ।

କ୍ରାନ୍ତଶିଳ୍ପର ଅକୃତ ହୁଟିଲ ରହିବେ ଯଦ୍ବିକ ହେବା ।

କନା ଫୁଟା ଦେବତା ।

କରୁରରେ ହୋଇବା ପୁଜିତା । ୮ ।

୮ମ ପଦ—କନ୍ୟା—ପୁତ୍ରପାଠକ ବା ଭାଟ । ବେରଳ—ବେଳାମାନେ ।

ମାତ୍ର ବଶିଷ୍ଠ କଥାର ମର୍ମ ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାର, ଯଥା—ସମତନ୍ତ୍ର ମହାଦେବଙ୍କ ସମାନ ଉତ୍କଳ ରସ ବୋଧ ହେବେ, ସୁବର୍ଣ୍ଣ କଣିକା, ସୁସୁଦମାନରେ ସରସ ସଜ୍ଜିତ କରାଯିବ । କଣିଷ୍ଠ ବାକ୍ୟ ସୁଖି ପ୍ରଥମ ଅର୍ଥ ବୁଝି ନରପତି ଦଶରଥ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେଲେ ଓ ଦ୍ବିତୀୟ ଅର୍ଥ ବୁଝିପାଇ ଦେବତାମାନେ ଅନନ୍ତ ହେଲେ ।

୨ୟ ପଦ—‘ସମତନ୍ତ୍ରକର ଅଭିଷେକ ହେବା’—ଏହି କାହିଁପାଇଁ ମାତାମାନେ ଅନନ୍ତ ହେଲେ । ସୀତାଙ୍କର ହର୍ଷ କଥାରେ କହ ହେବା ନାହିଁ । ‘କଥୁ ଦର୍ଶନରେ ପେଷର ସମୁଦ୍ରର ଲହରୀ ଅଧିକ ଉଚ୍ଚ ଉଠେ, ସେହିପରି ସମସ୍ତ ଅଭିଷେକ ବେଳର ବେଶ ଦେଖି ଆମେ ଉଜ୍ଜ୍ବିତା ହେବା’ ମାତାମାନେ ଏହା ଭାବିଲେ ।

୨ମ ପଦ—ସେହି ନଗରର ଅଶ୍ବାସେଷ, ଚକ୍ରାସେଷ, ରଥାସେଷ, ପାଦାବଧି ଫେରାମାନେ ମିଶି ବସୁର କଲେ, “ସମ ସିଦ୍ଧାସନରେ ବସିଲେ ଅମ୍ଭର ଗୁଣ ଦ୍ବିଗୁଣ ହେଉଥିବ; (ସମ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୁଣଗ୍ରାହକ ତେଣୁ ଅମ୍ଭ ଗୁଣ କଲରୂପେ ଚିହ୍ନି ପାରିବେ । ” ପ୍ରଜାମାନେ ବସୁର କଲେ “ଅମ୍ଭର ଭାବ ଅନନ୍ତ ହେଉଛି । (ସମ ଗୋ ହେଲେ ଅମ୍ଭଙ୍କୁ ସୁଖରେ ପାଇବେ) । ”

୮ମ ପଦ—ଭାଟ, କେଳା ପ୍ରଭୃତି ଉଚ୍ଚମାନେ ମେଳ ହୋଇ ବସୁର କଲେ “ଆମ୍ଭେମାନେ ତ ଆଉ ମାଗି ଜାଣିବା ନାହିଁ; (ସମତନ୍ତ୍ର ମହାଦେବ, ସେ ଯାତିକର ଧନ ଦେବେ) । କ୍ରାନ୍ତଶିଳ୍ପମାନେ ଧନ ଅଭାବକୁ ସହ୍ୟ କରି ନ ପାରି ସେହି ଶିଳ୍ପର ଭାବ ହୃଦୟରେ ରହିଥିବେ, ସେ ବ୍ୟାକୁଳତା ହୁଟିଗଲା । ସେମାନେ

ବନ୍ଧବେ ପାଶ୍ଚାତେ ସୁଲଭେ ଧେନୁ ଯେ ଦେବେ ଅମ୍ଭ ଶ୍ରୀରବତା ।
ବାସବାଦି ଦେବେ ଅମ୍ଭ ବାଦୀ ଏବେ ନାସ ନୋହୁଲ ଏ ମତ ।

ବ୍ରହ୍ମା ସମୀପେ ଗଲେ ।

ବିଦ୍ରମ ସେ କେବେଯୁକି କଲେ । ୧ ।

ବିପଣୀରେ ଶୁଣି ରାମ ସତା ବାଣୀ ବାହୁଡେ ମନ୍ତ୍ରଣ ଭୁବ ।

ବର ଭର ଅଛୁ ନୟନଯୁଗଳେ ଗଲେ ପ୍ରାଣଥୁଲ ପର ।

ବୃଷ କାଟିଲ ପ୍ରାୟେ ।

ବିପତ୍ତିତ ତା ଅଗ୍ରତ ହୁଏ । ୧୦ ।

ବୋଲେ ଟେକି ଏ କ ଭରତଜନନୀ ! ବହୁଅଛୁ ତହୁଁ ଜବ ।

ବଡ଼ ସୁଭାଗୀ ବୋଲଇ ରେ ଶୋଭାଦି ଭାଗିଗର ତୋ ଗରବ ।

ବେର କ ହୁଏ ତୋର ।

ବସ ପ୍ରାୟେ ଘାରେ ମୋ ଶରୀର । ୧୧ ।

୧ମ ପଦ—ବନ୍ଧବେ—ଗୋପାଳମାନେ ।

୧୦ମ ପଦ—ବିପଣୀ—କଜାର ।

୧୧ଶ ପଦ—ଜବ—ଶୀଘ୍ର ! ବେର—ଶରୀର, ଦେହ ।

ଭବିଳେ, ‘ଅମ୍ଭେ ପ୍ରଭୁର ଧନ ପାଇ ଅଳଙ୍କରେ ପାଣ୍ଡବ ହୋଇ ପାରିବା (ସାଗ କର ପାରିବା)’ । ଅପୁତ୍ର ଦେବତାସବୁ ବିହୀନ କଲେ, ‘‘ଅମ୍ଭେ ପୁତ୍ରା ପାରିବା’’ (ଏହାହାରା ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଶାନପ୍ରିୟ, ବୃକ୍ଷପ୍ରିୟ ଓ ଦେବପ୍ରିୟ ବୋଲି ଜଣାଗଲା) ।

୧ମ ପଦ—ଗୋପାଳମାନେ ଭବିଳେ, ‘‘ଅମର ବାହମ ନେ କହୁତ ଦୁଃସଦେବେ ।’’ ବାସବାଦି ଦେବତାମାନେ ପାଞ୍ଚିଲେ, ‘‘ଅମର ଶତ୍ରୁ ରାଜଶ କ ଅଞ୍ଜ ବିନାଶ ହେବ ନାହିଁ ।’’ ଏହା ପାଞ୍ଚି ସେମାନେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ପାଶ୍ଚାତ ଗଲେ । ବ୍ରହ୍ମା ବାସବକଠାରୁ ସମ୍ବାଦ ଶୁଣି କେବେଯୁକି ତାହା ବିଦ୍ରମ କଲେ ।

୧୦ମ ପଦ—ରାମ ରାଜା ହେବା ସମ୍ବାଦ କଜାରରେ ଶୁଣି ମନ୍ତ୍ରଣ ଶୀଘ୍ର ଫେରି ଆସିଲେ । ନେତ୍ର ହୃଦରେ ରୋଦବଦଳ ପୂର୍ଣ୍ଣବର ବଣ ସ୍ତବପ୍ରାଣ ହୋଇ ଆସି କେବେଯୁକି ଅସ୍ତବରେ ଛନ୍ଦବୃଷ ପ୍ରାୟ ପଡ଼ିତ ହେଲା ।

୧୧ଶ ପଦ—ଭରତ ଜନନୀ କେବେଯୁକି ତାକୁ ଦେଖି ଉଠାଇ ଦେଲେ, ‘‘କଥା କଣ ?’’ ଏହାଶୁଣି ସେ ଦକଷରେ କହଲା, ‘‘ରେ ଶୋଭାଦି ତୁ ପରା ରାଜାର କଡ଼ ସୁଅଣୀ କେଲାଉ, ତୋର ସେ ଗର୍ବ (ସେ ସୁଅଣୀପଣ) ଏବେ ଘୋରିଲା । ତୋ ଦେହ ବସଣ ହୁଏ, ତା ହୁ ଜାଣି, ମାତ୍ର ମୋ ଦେହ ବସ ପାଇଲ ପରି ଘାରି ହେଉଛି ।’’

ବିବେକା ଧାମିକ ଶୋଭା ପ୍ରସଂସାରେ ସଂସାରେ ଜଣେ ନ ଗଣ ।

କାଟୁଳି ଯାହାର ବନ୍ଦୁରୁ ଅଧିକ କି କଣ୍ଠିବା ଭାର ବାଣ ।

ବିଦିତ ସେ ନନ୍ଦନ ।

ବୋଲିବୁ ବା ବୟସରେ ସାନ । ୧୨ ।

କଳିଷ୍ଠ ଦାନବେ ପୂର୍ବଦେବ କହୁ ଅନୁକ ଦେବତା ଇନ୍ଦ୍ର ।

ବୋଲଇ ସତ୍ୟତା ଯେ ଯାହାର ପ୍ରୀତି କେହୁ ହୋଇନାହିଁ ସାଦ୍ର ।

ବସା କର ନୁପତ ।

ବୁଝିଥିଲେ ବୋଧୁ ଶିତିପତି । ୧୩ ।

ବିଦ୍ଵଳିତ ମତି କିତବେ ଅହଲ୍ୟା ଦୁଷ୍ଟି ଲଭଇ ପରି ।

ବଦନ ମାଡ଼ି ସମ୍ବନ ସଦନରେ ନୟନରେ ପୂରି ବାରି ।

ବିଜେ ନୁପ ଏକାଳେ ।

ବନ୍ଧୁ ବନ୍ଧୁ ବୋଲିଣ ଡାକିଲେ । ୧୪ ।

୧୩ଶ ପଦ—ପୂର୍ବଦେବ—ଅସୁରମାନେ । ଅନୁକ—କଳିଷ୍ଠ । ଶିତିପତି—ରାଜା ।

୧୪ଶ ପଦ—ବିଜେ—କପଟ । ଦୁଷ୍ଟି—ନିନ୍ଦା ।

୧୨ଶ ପଦ:—“ତୋର ପୁଅ ବିରୁରବନ୍ଧୁ, ଧାମିକ ଅଟେ । ତା ସମାନ ସୁନ୍ଦର ଏ ସଂସାରରେ ଅତି ଜଣେ ଅଛି କୋଲି ମୁଁ ଗଣନା କରୁନାହିଁ । ଯାହାର କାଟୁଳି କେନ୍ଦ୍ରରୁ ବେଶି ଟାଣ, ତାର ଶରଦଥା ବା କଣ କଣ୍ଠିନା କରବ ? ସେ ପୁଅ ହୁଏକି ଲଭଅଛି । ତୁ କା କହୁବୁ ସେ ବୟସରେ ସାନ ଅଟେ; ମାତ୍ର ତାହା ସନ୍ତପ୍ତ ନୁହେଁ ।”

୧୩ଶ ପଦ—“କଳିଷ୍ଠ ଦେବତାମାନେ ଅସ୍ତ୍ରଜ ହେଲେହେଁ ସାନଭାବ ଦେବତା ଇନ୍ଦ୍ର ଅର୍ଥାତ୍ ସ୍ଵର୍ଗର ରାଜା ହେଲେ । ସେହିପରି ତୋ ପୁଅ ସାନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ରାଜା ହୋଇ ପାରେ । ସରତ୍ରାଣୀମାନେ କେବେହେଲେ ସେହର ରାଜା ବଳନରେ ଏହେ ରହୁ ପାରିବ ନାହିଁ । ତୋର ବୁଝିଥିଲେ ତୁ ରାଜାକୁ ମନାଇ ପୁଅକୁ ଚିନ୍ତାସନରେ ବସା ।”

୧୪ଶ ପଦ—ଗୌତମ ପତ୍ନୀ ଅହଲ୍ୟା ଇନ୍ଦ୍ରର ମନ୍ଦୁଷାରେ ପଡ଼ି ବିଚଳିତ ମତହୋଇ ନିନ୍ଦା ପାଇଲା ପ୍ରାୟ, ଦେବେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ବୁଦ୍ଧି ମନ୍ଦୁଷାର ମନ୍ଦୁଷାରେ ବିଚଳିତ ହେଲା । (ପରେ ସେ ନିନ୍ଦା ଯାଇବେ) । ସେ ଗୁଡ଼ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେତକର୍ମୁଣ୍ଡ ଶ୍ରେୟର ହୁଏ ତଳେ ମାଡ଼ି ନିନ୍ଦା କଲେ । ସେହି ସମୟରେ ନୃପତି ବିଜେ କହି “କପଟରେ କପଟ” ବୋଲି ଡାକିଲେ ।

ବିଷବୈଦ୍ୟ ସଦ ନ ମାନିଲ ଛାୟ ସହଜେ ଭୋଗିନୀ ସେହୁ ।
ବଢ଼ି ସେନେହରେ ପଟଙ୍ଗ ପ୍ରକାରେ ପାଶେ ପରବେଶ ତହିଁ ।

ବୋଧେ ଚିତୁକ ଧର ।

ବିନା ଦୋଷେ ପ୍ରଣୟିନୀ ଗୋର । ୧୫ ।

ବିପ୍ରେ ଇନ୍ଦନଦେବୀ ମଲେ ପୂଜିଲେ ସେ ଯଥା ନ କହେ କଥା ।
କଇଦ ହୋଇଲ ପ୍ରାୟେ ସ୍ବପନରେ ବସି ନ ଟେକିଲ ମଥା ।

ବାରେ ମୋତେ ତୁ ଗୁଢ଼ି ।

ବନ୍ଧୁ ଦେବ ମୁଁ ମାଗିବୁ ଯାହା । ୧୬ ।

ବୋଲି ନରପତି ବୋଇଲ ଯୁଗେ ତନିବାର ସତ୍ୟ କଲେ ।
ବୃତ୍ତାସୁର ତାହା କର ନିଜ ଶିରେ ଯଥା ଦେଇ ଦୂର କୋଲେ ।

୧୫ଶ ପଦ—ବିଷବୈଦ୍ୟ—କେଳା । ଭୋଗିନୀ—ସପିଣୀ, ପଞ୍ଚମହର୍ଷି-
କୀର୍ତ୍ତବ୍ୟ ରାଜାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ । ବଢ଼ି—ବଢ଼ିଆ ।

୧୬ଶ ପଦ—ଇନ୍ଦନଦେବୀ—କାଷ୍ଠ ନିର୍ମିତ ଦେବୀ ।

୧୫ଶ ପଦ—‘ଭୋଗିନୀ’ ସପିଣୀ ସାମୁଆଁ କେଳାର ମନ୍ଦପଦକୁ ନ
ଶୁଣିଲ ପର ସେ ‘ଭୋଗିନୀ’ ରାଜରାଣୀ କେକେୟୀ ଦଶରଥଙ୍କ ଡାକ ଶୁଣିଲେ
ନାହିଁ । ଅନ୍ତରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଭେ ପଟଙ୍ଗ ତହିଁରେ ପ୍ରବେଶ କଲ ପ୍ରାୟେ ରାଜା ତାଙ୍କ
ପାଶରେ ପ୍ରବେଶ ହେଲେ । (ପଟଙ୍ଗ ଅଗ୍ନିରେ ପଡ଼ି ବିନାଶ ହୁଏ, ରାଜା
ଭବିଷ୍ୟତରେ ସେହି କେକେୟୀ ଯୋଗୁ ବିନାଶ ଦେବେ) । ପରେ କେକେୟୀଙ୍କ
ଚିତୁକ ଧରି କହିଲେ, “ହେ ପ୍ରଣୟିନୀ ! ହେ ଗୋର ! ବିନା ଦୋଷରେ ଏ
ଅଭିମାନ କାହିଁକି ? ” (ଅଥବା ହେ ଗୋର ! ଦୋଷ କରୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତୁ
ପ୍ରଣୟିନୀ ହେଉ, ଏବେ ବିନା ଦୋଷରେ ରୁଷ୍ଟା ହେଉଛୁ କାହିଁକି ?)

୧୬ଶ ପଦ—କ୍ରାତୁମାନେ କାଷ୍ଠର ଦେବୀ ହୁତମାକୁ ମନ୍ତ୍ର ପଢ଼ି ପୂଜା
କଲେ, ସେ ଯେପରି କଥା କହେ ନାହିଁ ଏବଂ ସ୍ବପ୍ନରେ ବର ଦାନ କରଥାଏ,
ସେହିପରି କେକେୟୀ ଉଠି ବସି, ମନ୍ତ୍ର ମସ୍ତକ ଟେକିଲ ନାହିଁ । ତାହା ଦେଖି
ରାଜା କହିଲେ, “ରେ କଲୁ ! ଥରେ ମୋତେ ତୁ ଗୁଢ଼ି । ତୁ ଯାହା ମାଗିବୁ
ମୁଁ ତାହା ଦେବି । ”

୧୭ଶ ପଦ—ଦଶରଥ ଏପରି କହୁଛନ୍ତି, ଯୁଗେ କେକେୟୀ ବଢ଼ିଲେ,
“ସତ୍ୟକର । ” ନୃପତି ତନିବାର ସତ୍ୟକଲେ । ଯେପରି ହରିଦ କଥା ମାତ୍ର
ବୃତ୍ତାସୁର ଅପଣା ମସ୍ତକରେ ନିଜର ବର ଦେଇ, (ବୃତ୍ତାସୁର ମହାଦେବଙ୍କଠାରୁ

ବିଧି କଲେ ନୂପତି

ବିଶ୍ବମୋହିନୀ ନାରାୟଣ ପ୍ରୀତି । ୧୭ ।

ବାହୁରୁ ରଥ ପ୍ରିୟ ହୋଇ ଶମ୍ଭୁର ସମରେ ନାହିଁ କ ମନ ।

ବହୁରୁ ସତ୍ୟ ସୁତ ହୋଇ ତୋଷିଲୁ ତୋ ସୁତ ହେବ ରାଜନ ।

ବାଳ ବାଲିକା ଖେଳ ।

ବିହରେ ତ ଅନ ଚୁମ୍ବ କୋଇ । ୧୮ ।

ବସନ୍ତାପତ୍ର ପଦ ରାମେ ଉଚିତ ନୋହେ ସେ ଜାମାତା ତାର ।

ବନେ ହସ୍ତ ଦନ ଚନ୍ଦ୍ରବରପଦ୍ମର ରାଜା ହେଉ ମୋର ।

ବାମା ବଚନ ଶୁଣି ।

ବିଜ୍ଞାନ ସେ ଜ୍ଞାନେ କହେ ବାଣୀ । ୧୯ ।

୧୮ଶ ପଦ—ସୁତ—ସାରଥୀ ।

୧୯ଶ ପଦ—ବସୁଧାପତ୍ରପଦ—ରାଜପଦ । ଜାମାତା—ଜୁଇଁ । ବିଶ୍ବନ—ବିଶ୍ବନାଥ । ବାମା—ସଞ୍ଜୁକା ।

କର ପାରଥିକ ସେ, ସେ ଯାହା ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ଦେଇ, ସେ ଉମ୍ବ ହେଉଯିବ;
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ କୌଶଳରେ ନିଜେ ନିଜ ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ଦେଇ ଉମ୍ବ ହୋଇଥିବ)
କେବେସୁଦ୍ଧା ବୋଲରେ ଦଶରଥ ସେହିପରି କଲେ (ନିଜେ ମରବାର କାଟି କଲେ)
ରମଣୀମାନଙ୍କ ପ୍ରୀତି ବିଶ୍ବମୋହିନୀ ଅଟେ ।

୧୮ଶ ପଦ—ଦଶରଥ ସତ୍ୟ ବରକାରୁ କୈବେଶ୍ବରୀ ବହରେ,
“ସମ୍ଭବସୁରର ଯୁଦ୍ଧରେ ମୁଁ ସ୍ତ୍ରୀ ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା ସୁତ ଚୁପେ ଚୁମ୍ବର ରଥ ଚଳାଇଲି;
ତା କଣ ମନେ ନାହିଁ ? ତୁମ୍ଭେ ସେତେବେଳେ ସତ୍ୟ ବରଥିଲୁ, ତୁ ‘ସୁତ’
ସାରଥୀ ହୋଇ ମତେ ସେ ବରଅଛୁ, ତୋର ‘ସୁତ’ ପୁଅ ରାଜା ହେବ ।
ପିଲାଙ୍କର ଟୁଙ୍ଗର ଖେଳ ସମାନରେ ତୁମ୍ଭ ସତ୍ୟ ଅନ୍ୟଥା ହେଲା । (ମୋ
ପାଖରେ ସତ୍ୟ ବର ରାମଙ୍କୁ ରାଜା କରୁଅଛୁ ।)”

୧୯ଶ ପଦ—“ଫୁଣି ମହାପତି ହେବା ରାମ ପକ୍ଷରେ ଉଚିତ ହୁଏ ।
ତାରଣ ରାମ ପୁଅବାର ଜାମାତା (ସୀତା ପୁଅବାରୁ ଜାତ,—ଜୁଅଇଁ” ହୋଇ
ଶ ଶୁର ପତି କହେ ହେଉ ?) । ସେ ଚରଣ କଣ ବନରେ ବନ ବଟାଉ, ମୋର
ପୁଅ ରାଜା ହେଉ ।” କୈବେଶ୍ବରୀଙ୍କର ଏହି ବଚନ ଶୁଣି ରାଜା ଅଜ୍ଞାନ ହୋଇ
ପଡ଼ିଲେ । ପରେ ଜ୍ଞାନ ରାଜ ବର କହୁଥିଲେ :—

ବିଶେଷେ ନାଶ ହେଉ ହୋଇ ଦୂର ତା ଜୀବ ସେମନ୍ତ ଦୂର ।

କଥ ସଥ କର ମୋର ସେହିଭାବେ ତୁମ୍ଭ ଥିଲୁ ଅବତର ।

ବୋଲି ଏତେ ମନ୍ତ୍ରନ ।

ବିଶ୍ୱେକନେ ହରିଲେ ସେ ଦିନ । ୨୦ ।

ବେଳାକୁ ନ ଲଙ୍ଘେ ସତ୍ୟେ ପାରାବାର ପଥା ତାକୁ ନ ଲଙ୍ଘିବ ।

ବିଷଭକ୍ଷଣେ ବିରୁପାକ୍ଷ ପରସ୍ପେ ମୁକେ ସମ୍ମତ ଦଶିବ ।

ବଡ଼ ସନ୍ତୋଷ ସଖୀ ।

ବିଦ୍ଧ ଶ୍ରୀରାମ ତକାଇ ଅଣି । ୨୧ ।

ବଦଳ ପ୍ରଥମେ ଫିତର ସତ୍ୟକୁ ରଖିବ କି ନାହିଁ ସାଧୁ ।

କଂଶେ ପାହାର ଭଗୀରଥ ସମ୍ଭବ ଉଦ୍ଧରଲେ ପିତୃ ଦଣ୍ଡୁ ।

ବୋଲେ ରାମ ବଦନ ।

ବିଷୟ କି କର ଅବଧାନ । ୨୨ ।

୨୦ଶ ପଦ—ହେତୁ—କପଟରେ । ସଧ—ରଜା କା ବାମନା ।

ବିଶ୍ୱେକନେ—ଅନାହାରରେ ।

୨୧ଶ ପଦ—ପାରାବାର—ସମୁଦ୍ର । ବେଳା—ତଟଭୂମି । ବିରୁପାକ୍ଷ—ମହାଦେବ ।

୨୦ଶ ପଦ—“ସେପରି ବିଷ୍ଣୁ କପଟରେ ବିଶେଷେ ନାଶ ହୋଇ ତର ପ୍ରାଣ ବିନାଶ କରିଥିଲେ, ସେହିପରି ତୁ ମୋର ମୃତ୍ୟୁକୁ ଶ୍ରଦ୍ଧା କରି ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲୁ ।” ଏତେ କହି ସେ ମୌନ ହେଲେ । ସେ ଦିନ ଉପବାସରେ ରହିଲେ ।

୨୧ଶ ପଦ ସମୁଦ୍ର ସେପରି ସତ୍ୟରେ କୁଳକୁ ଲଙ୍ଘେ ନାହିଁ, ସେହିପରି ରଜା ସତ୍ୟକୁ ଲଙ୍ଘିଲେ ନାହିଁ । ମହାଦେବ ବିଷ ଭକ୍ଷଣ ସମୟରେ ମୌନ ହୋଇ ରହିଲେ ପରି (ମୌନ ରହିବାରୁ ବିଷ ଭକ୍ଷିତାକୁ ସମ୍ମତ ଥିବାର ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା) ଦଶରଥ କୁଳା ହୋଇ ରହିବାରୁ ତାଙ୍କର ସମ୍ମତ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ରାଣୀ ତାହା ଜାଣିପାରି ବଡ଼ ସନ୍ତୋଷ ହେଲେ ଏବଂ ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ତକାଇ ଅଣିଲେ ।

୨୨ଶ ପଦ—ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଆସିବାରୁ କେତେକ୍ଷଣ ପ୍ରଥମରୁ କହିଲେ, “ହେ ସାଧୁ । ତୁମ୍ଭେ ପିତାଙ୍କ ସତ୍ୟକୁ ରଖିବ କି ନାହିଁ ? ପାହାର ବଶରେ ଭଗୀରଥ ଭାତ ହୋଇ (କପିଳମୁନିଙ୍କ କେପିନକରେ) ଦୃଷ୍ଟ ହେଉଥିବା ପତଙ୍ଗଲକ୍ଷ୍ମୀ ଉଦ୍ଧରିଥିଲେ, ତୁମ୍ଭେ ସେହି ବଶରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲୁ ।” ଏହା ଶୁଣି ରାମ ଚଟିତ କହିଲେ, “କଥା କଅଣ ? ମୋତେ କୁହ ।”

କଳେ ହୁମ୍ନେ ଯିବ ଭରତ ହୋଇବ କୋଶଳପତି କୁଶଳେ ।

ବେଶକୁ ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ ଛୁଦ୍ରାସ ବିରୁଦ୍ଧ ଧୋଇଦେଲା ଅଣି ତଳେ ।

ବାଳିଣୀ ଯେ ମନ୍ତ୍ରଣ ।

ବେଶେ ଶ୍ରୀରାମ ସମ୍ମତ କର । ୨୩ ।

ବୈଦେହ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ପ୍ରବେଶ ତପଣ ସଙ୍ଗେ ଯିବାକୁ ଆହ୍ୱାନେ ।

କଶିଷ୍ଠାଦି ପାଦେ ପ୍ରବେଶ ହୋଇଣ ଦଶରଥଙ୍କୁ ପରାରେ ।

ବିଭ୍ରବରା ପ୍ରାନ୍ତରେ ।

ବିଭ୍ର ଦୁଃଶନ୍ତେ ପରା ରାଜ୍ୟରେ । ୨୪ ।

ବିଭ୍ରବରକୁଳେ ନାସତ୍ୟ ହୋଇଲି ସତ୍ୟ କରବାରେ ମୁହିଁ ।

ବିବେକ ମୋର କୈବେଶୀ ପୂର୍ବଜନ୍ମେ ଶିଖାଟୀ ଥିଲା କି ହୋଇ ।

ବାକ୍ୟ ଯେତେ ମୁଖରେ ।

ବୈଶ୍ଵାନରହିଁ ଜଳେ ତହିଁରେ । ୨୫ ।

୨୩ଶ ପଦ—କୋଶଳପତି—ଅଯୋଧ୍ୟାରାଜା । ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ—ତେଜସ୍ବୀ
ବ୍ରତ୍ତ ବିଶେଷ ।

୨୪ଶ ପଦ—ବିଭ୍ରବର—ରାଜା । ପ୍ରାନ୍ତରେ—ଶେଷରେ । ବିଭ୍ର—
ରାଜା ।

୨୫ଶ ପଦ—ବିଭ୍ରବରକୁଳେ—ଦୁର୍ଯ୍ୟବଶରେ । ନାସତ୍ୟ—
ଅଶ୍ବ ଗରୁମାର ଅର୍ଥାତ୍ ଘୋଡ଼ାମୁହାଁ ଗୁମ୍ଫା । ବୈଶ୍ଵାନର—ଅଗ୍ନି ।

୨୩ଶ ପଦ—ରାମଙ୍କ ପ୍ରାଣ ଶୁଣି କୈବେଶୀ ଉଦ୍ଧର ଦେଲେ, “ହୁମ୍ନେ
କଳରୁ ଯିବ, ଭରତ କୁଶଳରେ ଅଯୋଧ୍ୟାର ରାଜା ହେବ ।” ସେହି ସମୟରେ
ପାପିଷ୍ଠା ମନ୍ତ୍ରଣ ତପସ୍ବୀ ଦେଶ ହେବା ନିଦିଷ୍ଟ ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ ଓ ରୁଦ୍ରାକ୍ଷର ନାଳା, ଭୟ
ଅଣି ତଳେ ଧୋଇଦେଲା । ଶ୍ରୀରାମ ସମ୍ମତ ପ୍ରକାଶ କଲେ ଅର୍ଥାତ୍ ସେ ମାଳା ଓ
ଭୟ ସ୍ତବ୍ଧ କଲେ ।

୨୪ଶ ପଦ—ରାମଚନ୍ଦ୍ର କଳରୁ ଯିବା ଶୁଣି ସୀତା ଓ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଦୁହେଁ
ତାଙ୍କ ସହିତ କଳରୁ ଯିବା ପାଇଁ କ୍ୟାବୁଳ ଭବରେ ସେଠାରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ ।
ସେହି ସମୟରେ କଶିଷ୍ଠାଦି ପାଦମାନେ ପଦୁଆ ଦଶରଥଙ୍କୁ ପରାରେ, “ରାଜର
ଶେଷରେ ରାମ ରାଜ୍ୟରେ ପ୍ରଭୁ ହେବେ ପରା ?” (ଏ ତପସ୍ବୀ ଦେଶ ଦାହକ
ହେଲେ ?)

୨୫ଶ ପଦ—ରାଜା ଉଦ୍ଧର ଦେଲେ, “ଦୁର୍ଯ୍ୟବଶରେ ମୁଁ ସତ୍ୟ
କରବାରେ ‘ଅଶ୍ବ ନୀରୁମାର’ ଅର୍ଥାତ୍ ଘୋଡ଼ାମୁହାଁ ହେଲି (କୁଳ ନାଶ କେଳେ
ଘୋଡ଼ାମୁହାଁ ଗୁମ୍ଫା କାତ) । ମୋର ମନେ ହୁଏ, ପୂର୍ବ ଜନ୍ମରେ କୈବେଶୀ

ବହୁସେ ଧୀରେ ଶୁଭା ଚେରେ ବହୁଲେ ଏ ବଥା ପ୍ରମାଣ ହେବ ।
ବାହୁକବୁତ ଫଳକ ଧର୍ମଦତ୍ତ ଦେବ ଦରଶନେ ଥିବ ।
ବଳକୃଷ୍ଣ ପ୍ରତିମ ।

ବସନ୍ତରେ ଦେବୀ ହେଲା ଶ୍ରୀମ । ୨୨ ।

ବଧୂର ପ୍ରାୟେ ପହିଁ ଲୟ ଅବେଶ କହି ସେ କାହିଁ ନ ରସେ ।
ବହନ ଗହନଗାମୀ ଦେଉ ଶ୍ରୀମ ଶିଶୁପାଠ ପର ଘୋଷେ ।
ବଳିଭୁବ ପେସନ ।

ବନପ୍ରିୟମଧ୍ୟେ କରେ ସ୍ଥାନ । ୨୩ ।

ବଂଶନଦୀରେ ରଖି ଲେଖି ବସନ ଦେଲେ ସୀତା ପାଇଁ ଆଖି ।
ବହୁଲେ ସେ ପାଦ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଲକ୍ଷ୍ମୀକୁଳର ପେ ଚୂଡ଼ାମଣି ।

୨୨ଶ ପଦ—ବହୁସେ—ପଣ୍ଡିତମାନେ ।

୨୩ଶ ପଦ—ଗହନଗାମୀ—ବନଗାମୀ । ବଳକୃଷ୍ଣ—ବୁଦ୍ଧ । ବନପ୍ରିୟ—ବୋକଲ ।

ପିଣ୍ଡାତୀ ହୋଇଥିବ । ପିଣ୍ଡାତୀ ମୁଖରୁ ପଶି ନିର୍ଗତ ହେଲା ପ୍ରାୟ କୈବେୟୀ
ମୁଖରୁ ସେତେ ବଥା ବାହାରେ, କହିଲେ ପଶି ଜାଣିଅଛି । (ସେ ବଥା ପଶି
ହାୟ ଦରକ୍ଷ କରୁଅଛି) । ”

୨୨ଶ ପଦ—ସୁଭାଙ୍କ ବଥା ଶୁଣି ପଣ୍ଡିତମାନେ (ବଶିଷ୍ଠାଦି ପାତ୍ରମାନେ)
ଧୀର ଭାବରେ ବହୁଲେ, “ଏ ସାହାଦତ୍ତ, ତା ପ୍ରମାଣ । ଧର୍ମଦତ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣ
ଦେବ ଦର୍ଶନକୁ ଗଲବେଳେ କହିଦେଇ ଫଳ ପିଣ୍ଡାତୀକୁ ଦାନ କରିଥିଲେ ।
ତୋଷକ୍ତ ଏ ସେହି ଫଳ ଲାଭ ହେବ କୈବେୟୀ ବୈକୁଣ୍ଠ ସଦୃଶ ଅସୋଧା
ନଗରରେ ବୃକ୍ଷଳରେ କାସ କର । ”

୨୩ଶ ପଦ—ସେପରି ବଧୂର ସ୍ତ୍ରୀର ମନ ସେହି ଥରେ ଘଟିଥାଏ, ସେ
ସେହି ବସନ୍ତରେ ରତ ଥାଏ, ଅଥବା କାହିଁରେ ରସେନାହିଁ, ସେହିପରି କୈବେୟୀ
‘ସମ ଶାନ୍ତ ବନକୁ ପାଉ’ ଦେବଳ ଏହି ବଥା ଶିଶୁ ପାଠ ଘୋଷେ ପ୍ରାୟ କାବ
ସେପରି ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶୁଭ କରେ ସେହିପରି ସତ୍ତ୍ୱବୃଣାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ
ଘୋଷି ହେଲା ।

୨୮ଶ ପଦ—କୈବେୟୀ କାହିଁ ଶ ନଳରେ ରଖି ସୀତାଙ୍କର ପିଛାବା
ପାଇଁ ଚଉକକର୍ଷଣ କରି ଲଗାମାନ ଆଣି ଦେଲା । ଲକ୍ଷ୍ମୀକୁଳର ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱର
ସମକଳ୍ପ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ‘ଲକ୍ଷ୍ମୀକୁଳର’ ରୂପାପାତ୍ର ଓ ଲଗା ଥିବା କାହିଁ ଶ ନଳୀ

ବାହାରିଲେ ସେ ଜନ ।

ବନ୍ଧୁ କୋଷକୁ ଶୁଣିଲେ । ୨୮ ।

କବିନରେ ପାନକରଜା ଅପୂର୍ବ ଦ୍ରବ୍ୟ ଦେଖି ନ ମାଟିବୁ ।
ବେନ ସହୋଦର ମଧ୍ୟରେ ଆଦର ଲପସରେ କରିଥିବୁ ।

କାଷ୍ଠେ ଚିତ୍ରିତ କର ।

କାଣୀ ନ ପୁରେ କଣ୍ଠ, ରାଜର । ୨୯ ।

ତୋରଲେ ପୁମିହା ପୁତ୍ର ସେହିଥିବୁ ଶ୍ରୀରାମ ମାନସ କାଣୀ ।
କନିଦ୍ରେ ସବୁ ଶବ୍ଦରାଜ ହରିକୁ ହୋଇ ଧନୁଜରାଣୀ ।

କଧୁ ପାଉଛି ଶଙ୍ଖେ ।

କଡ଼ ମାୟା ଶୁଣିସବୁଙ୍କେ । ୩୦ ।

କମାନେ ବସାଇ ନେବାରେ ପୁମନ୍ତ ପିତାରେ ଦେଖିଲେ ଜନେ ।
ବିସ୍ତାପ ହେଇଲେ ପରେ ଗୋଡ଼ାଇଲେ ନିଜା ବିହୁଲେ ବଜନେ ।

୧୫ ଶ୍ଳୋକ—ପାନକରଜା—ପୁଥିବା ସମ୍ଭାଷଣ ।

୩୦ ଶ୍ଳୋକ—ଶବ୍ଦରାଜ—ବନ୍ଧୁ । ମାୟାବା—କପଟ । ରାଜସବୁଙ୍କେ—
ସବୁଙ୍କ ସମ୍ମୁଖେ ।

୩୧ ଶ୍ଳୋକ—ବାମା—ସ୍ତ୍ରୀ, ଭୃଣୀ । ଅନୁକମ୍ପା—କରୁ ।

ଧରଲେ । ରାମ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଓ ସୀତା ଜନତଃ କନକ ପିତାକୁ ବାହାରିଲେ । ତାହା
ଦେଖି ଶ୍ରୀରାମଙ୍କ ମାତା କୌଶଲ୍ୟା କଧୁ ସୀତାଙ୍କୁ ବୋଧ କରି କହିଲେ;—

୨୯ ଶ୍ଳୋକ—“ଗୋ ପୁଥିବାସମୂହା ସୀତେ ! ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଅପୂର୍ବ
ପଦ୍ମ ଥିବେ ମାଟିରୁ ନାହିଁ । (କୌଶଲ୍ୟ ଅପୂର୍ବ ଜଣେ ପ୍ରଜା ଅଶା କରିବୁ
ନାହିଁ) । ଦୁର୍ଗମ ପଥରେ ଗଲବେଳେ ରାମ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ବେନ ସହୋଦରଙ୍କ
ମଧ୍ୟରେ ସିବୁ । (ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଅନିଶା ହେବୁ ନାହିଁ) ।” ଏହା କହି କହି
ଲୋକକଲେ ଚିତ୍ରିତ କରି ଚିତ୍ରିତ । ଶେକର ପ୍ରାଚୀନ ହେବୁ ପାଣିରୁ ତଥା
ବାହୁରିବୁ ନାହିଁ ।

୩୦ ଶ୍ଳୋକ—ପୁମିହା ତାଙ୍କ ମୁହଁ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ କହିଲେ, “ରାମର
ମନ କାଣି ଲପସଥିବୁ । ସମସ୍ତ ବନ୍ଧୁ ଅନିଦାରେ ରହୁ ଧନୁରେ
ଧର ଜଗତ କରିଥିବୁ । କଧୁ ସୀତା ସଙ୍ଗରେ ଯାଉଛୁ । ଜନରେ କଡ଼ ମାୟାବା
ରାଜସମାନେ ଅଟନ୍ତି । (ଦେଖୁ ସର୍ବଦା ଧନୁର ଧରି ଜଗତ କରିଥିବୁ) ।

୩୧ ଶ୍ଳୋକ—ତପୁରେ ପୁମନ୍ତ ମନ୍ତ୍ରୀ ରାମ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଓ ସୀତାଙ୍କୁ କମାନରେ
କମ୍ପା କରି ନିଅନ୍ତେ ଲୋକମାନେ ତାହା ବିସ୍ତାପ ହୋଇ ଦେଖିଲେ । ରାଣୀ

ଚୁଲୁସମୟେ କର୍ତ୍ତା ।

ବାମାଠାରେ ଏଡ଼େ ଅନୁକମ୍ପା ॥୧॥

ବୈଶାଖ ଘୋରଇ ମନ୍ତ୍ରଣ ଅସୋଧ୍ୟା-ଭାଣ୍ଡେ ଥିଲ ଶୀର ଫୁଲ ।

ବଲ୍ଲବା କୈବେୟୀ ମନ୍ତ୍ରନରୁ ନବମାତା-ବିଶେଷ କହଇ ।

ବନବାସିଙ୍କି ଦେଇ ।

ବହୁଲେନେ ଅଶନ ପାଇଁ । ୩୨ ।

ବାକ ମନ୍ତ୍ରଣ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ଥୋଇ ହୃଦ ପିଣ୍ଡରେ ଅସକ୍ତେ ।

ବ୍ୟକ୍ତ ଲେକରେ ଶିବଶୈ ପାନ କରି ଛୁ ଛୁ ତ କରିବେ ତକ୍ତେ ।

ବୋଲବୋଲି ଏମନ୍ତ ।

ବରକଳେ ସମସ୍ତ ଶୋକକ । ୩୩

୩୨ଶ ପଦ—ବୈଶାଖ—ଖୁଅଦନ୍ତ ବା ମନ୍ତ୍ରନ ଦନ୍ତ । ବଲ୍ଲବା—
ଗୋପାଳକ୍ଷୀ ନବମାତା—ଲତୁଣୀ । ଅଶନ—ଲେନେ ।

୩୩ ପଦ—ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତ—ବୋଲବୋଲି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ।

ପଛରେ ଗୋଡ଼ାଇ ଗୋଡ଼ାଇ ଯାଇ ରାଜାକୁ ନିନ୍ଦା କରି ବହୁଲେ,
“ଏ-କୁହା କେତେ ରାଜାର ସ୍ତ୍ରୀଠାରେ ଏତେ ଅନୁକମ୍ପା କାହିଁକି ହେଲା ?”

୩୨ଶ ପଦ—“କୈବେୟୀ ଗୋପାଳକ୍ଷୀ ରୂପରେ ମନ୍ତ୍ରଣ ରୂପ ଖୁଅଦନ୍ତ
ହାସ ଅସୋଧ୍ୟା ଭାଣ୍ଡରେ ଥିବା ସେହି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରୁପ ଶୀରକୁ ମନ୍ତ୍ରନ କରି
ତହୁକୁ ଉଦରକ ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ସୀତା ରୂପ ଲତୁଣୀକୁ ବନବାସୀ ରବିମାନଙ୍କୁ
ବହୁଲେନେରେ ଶ୍ରେତନ କରିବା ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲା । (ରବିମାନେ କହୁଡ଼-
ଲେନେରେ ଦେଖି ସୁଖୀ ହେବେ; ଏ ରାମା ତାଙ୍କର ଅତି ମାତ୍ର ଅସୋଧ୍ୟା
ବାସୀଙ୍କର ନାହିଁ)

ଅନ୍ୟାତ୍ର—“ବହୁଲେନେ” ଇନ୍ଦ୍ର, ଶିବ, ବ୍ରହ୍ମାଦି ଦେବତାମାନଙ୍କର
“ଅଶ” ଅମଙ୍ଗଳନ ହେବା ପାଇଁ ଅର୍ଥାତ୍ ଶାବଣ-ବଧ ପାଇଁ ବନକୁ ପଠାଇଲା ।

୩୩ଶ ପଦ—“ଅକଶିଷ୍ଠ ମନ୍ତ୍ରଣରୂପ ବୋଲ ବହୁଲ ଅସୋଧ୍ୟା
ଲେକଲ ହୃଦୟରୂପ ପିଣ୍ଡର ପାତ୍ରରେ ବୋଡ଼ାଇ ଥୋଇଦେଲେ । ତାହା
ପିଣ୍ଡର ପାତ୍ରରେ ରହି ଉଡ଼ି ଶିବା ହାସ ଯେତେ ପାନ କଲେ ପିତା ରବି
ତେଣୁ ସେମାନେ ତାହା ଛି ଛି କରିବେ । (ଲତୁଣୀ ବନକୁ ଗଲା, କୈବେୟୀର
ଏହି ମନ୍ତ୍ରଣ ଅସୋଧ୍ୟାରେ ରହଲା, ଲେକେ ସବୁ କଲ ତାହା ଶୁଣି ତାକୁ
ଛି ଛି କରି ଧୁକିଦାଉ ଥିବେ) । ଏମନ୍ତ ବରକ୍ତ ଭାବରେ ବୋଲବୋଲି ହେଲ
ସମସ୍ତେ ଶୋକାତୁଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ ।

ବୃକ୍ଷରୁ ଗର ସାବେତ ନଗର କର ଅଲକ୍ଷୀ ଅଶ୍ରୁତ ।
କାର ରକ୍ତର କୈବେୟୀ ଅସ୍ତ୍ରରୁ ଅସ୍ତ୍ରରଣ ହେଲ ମତ ।

କଳ ଦଳ କଳନ ।

କଣ ମନ୍ତ୍ରଣ-କଣେ ମନ । ୩୪ ।

କଳ ତାମସୀ ନଦୀକ ବନେ ପଶି ସେ ଦିନ ଉଠି ରହିଲେ ।
କାହିଁ ପାଇ ଶୂନ୍ୟଦେବତା ମିଳେ ପୁଣି ସୁମନ୍ତ କହିଲେ ।

କୋଲେ ଶବରଭଣ୍ଡ ।

କାଣ୍ଡି ନ ଦେଲେ କାହିଁକି ଦେଶ ? ୩୫ ।

କାଣ୍ଡିଲେ ଯେ ଛଳେ ଏ କନ ନଗରେ ଭବନ ନଗରେ ସେହି ।
କାନ୍ତ କାନ୍ତ ହୋଇ ସାମୁଦ୍ରେଗତ ଅନୁସରଣକୁ କହି ।

୩୪ଶ ପଦ—ବୃକ୍ଷରୁ—ଅଶ୍ରୁତ । ସାବେତନଗର—ଅଯୋଧ୍ୟାପୁର ।

୩୫ଶ ପଦ—କୈବେୟୀ—ରାଜାଶିବର । କେରଭଣ୍ଡ—ଶବରଭଣ୍ଡ ।

୩୪ଶ ପଦ—ଅଯୋଧ୍ୟା ନଗର ଅଶ୍ରୁତ ବୃକ୍ଷ ପ୍ରାୟ ହେଲା । ଅଶ୍ରୁତ
ବୃକ୍ଷରେ ଅଲକ୍ଷୀ ଅଶ୍ରୁ କର ରହିଥିବାରୁ ତାହା ରକ୍ତକାର ଦିନ ଅସ୍ତ୍ରଣ
ଅଟେ । ସେହିପରି ଅଯୋଧ୍ୟା ଜଗତରୁ କୈବେୟୀ ରୁଣି ରକ୍ତକାର ଅଶ୍ରୁ କର
ରହି ଥିବାରୁ ତାହା ଅସ୍ତ୍ରଣ ଅଟେ । (ଅଯୋଧ୍ୟାରେ ଅତି ରହିବାରୁ କେହି
ଲକ୍ଷ କରୁ ନାହାନ୍ତି, —ରଥ ପଛରେ ଗୋଡ଼ାଉ ଅଛନ୍ତି) । ଅଶ୍ରୁତପତ୍ର ହିଁଲେ
ହସ୍ତିନା ଯେପରି କଣ ହୁଏ, ସେହିପରି ଭୀମଙ୍କ କନଗମନ ସମୟରେ
ଦୈନ୍ଦ୍ୟକଳ ସବୁ ଅଯୋଧ୍ୟାରେ ନ ରହି ରଥ ପଛରେ ଗୋଡ଼ାଇବାରୁ ମନ୍ତ୍ରଣ
ଅନନ୍ତତା ହେଲା ।

୩୫ଶ ପଦ—ତାମସୀ ନଦୀକ କଳ ଯାଇ ସୁମନ୍ତ ଭୀମ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଓ ସୀତା
ସହିତ କନରେ ପଶି ସେ ଶୁଣିଲେ ସେଠାରେ ରହିଲେ । କୈବେୟର ରାଜା
ରାଜ ଶବର ଶବର ପାଇ ଆସି ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ସେ ପରୀକ୍ଷାକୁ ସୁମନ୍ତ
ସବୁ କଥା ବୁଝାଇ ଦେଲେ । ତାହା ଶୁଣି ଶବରଭଣ୍ଡ କହିଲେ, “ରାଜା ଦେଶକୁ
କାଣ୍ଡି ନ ଦେଲେ କାହିଁକି ?” (ଦେଶ ଭ୍ରମମାନଙ୍କୁ କାଣ୍ଡି ଦେଇଥିଲେ
ଭୀମ ତ କନକୁ ଯାଆନ୍ତେ ନାହିଁ) ।

୩୬ଶ ପଦ—ସୁମନ୍ତ ଛଳ କାହାରେ ଉଦ୍ଧର ଦେଲେ, “ରାଜା
ଦେଶକୁ ଭ୍ରମମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କାଣ୍ଡି ଦେଲେ ତ । ଭୀମଙ୍କୁ ପଦସେବକ

ବନ୍ଧୁଲେ ସେ ଶବ୍ଦ ।

ଦେଖି ସେନୀ ଶୁଭାମୀପତି । ୩୨ ।

ବିଚିତ୍ର ଅବତାରେ ଏକ ବଢ଼ିଲ ପୁଣି ସେ ଛବି ଲମ୍ପଟ ।

ବଟକୀରେ ଜଟ ବର ପରବଟ ପିନ୍ଧିଲେ ବଳପଟ ।

ବାହେ ଲଙ୍ଗୁଣମାଳ ।

ବହେ ବର୍ଣ୍ଣେ ରୁଦ୍ରାକ୍ଷ କୁଣ୍ଡଳ । ୩୩ ।

ବୋଲି ହେଲେ ଉନ୍ମୁ ନର ନାରାୟଣ ପ୍ରାୟ ଦେଖିଲେ ଦିଶେ ।

ବଦରବା ବନ ଭବକୁ ସେ ବନ ସେବନ କଲ ରରସେ ।

ବିକଳିତ ରଞ୍ଜନ ।

ବିକଳିତ ଦେଖି ହେଲେ ଜନ । ୩୪ ।

ବାହୁତ ନଗ୍ରକୁ ବୋଲି ଯେ ଘେନିଲେ ବେଡ଼ି ଗତି ଅତି ଦୁଷ୍ଟ ।

ବସନ୍ତଗୁଣ୍ଡି ଗୁ ଏକାନ୍ତବନେ କି ଯାନ୍ତି ଅନୁଗତ ପର ।

୩୮ଶ ପଦ—ରରସେ—ଶୀଘ୍ର । ବିକଳିତ—ଯାହା କଳନା କରି ହେବ ନାହିଁ ।

ଅରଣ୍ୟ ଭାଗରେ ରହୁକେ, ଉରତ ଗୁହପୁର୍ଣ୍ଣ ନଗରରେ ରହୁକେ । ସାନ ଦୁଇଭାଇ
ଅର୍ଥାତ୍ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଓ ଶତ୍ରୁଘ୍ନ ଜଣ ଜଣ ହୋଇ ଦୁହେଁ ପାଶରେ ଅନୁଷ୍ଠାନ କରି
ରହୁକେ ।” ସୁମଲୟାଦି ସେ ରାହ ସେଠାରେ ବଟାରଲେ ଓ ଶୁଭାମୀରେ
ସେନୀ ବେଡ଼ି ରହୁକେ ସେଠାରେ ସେନୀମାନେ ବେଡ଼ି ରହୁଲେ ।

୩୨ଶ ପଦ—ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ବଡ଼ଶ ଅବତାର ମଧ୍ୟରେ ବଢ଼ିଲ ଅବତାର
ଗୋଟିଏ । ସୁମତନ୍ତ୍ର ସେହି ଅବତାରରେ ଅର୍ଥାତ୍ ବଢ଼ିଲ ରାଜିଙ୍କ ବେଶରେ
ଅସନ୍ତ ହୋଇ ବଟକୀରେ ଜଟା ବାନ୍ଧିଲେ ଓ ବୁଝଇ କଳ୍ପକ ରୂପ ବସ୍ତ୍ର
ପିନ୍ଧିଲେ । ଲଙ୍ଗୁଣମାଳ ବାହୁରେ ବାନ୍ଧି ରୁଦ୍ରାକ୍ଷ କୁଣ୍ଡଳ କର୍ଣ୍ଣରେ ବସୁଲେ ।

୩୩ଶ ପଦ—ଅନନ୍ତର ସୁମଲୟାଦି ବେଶ ଭଲ ଭଲ ବୋଧ ହେଲେ,
ତେଣୁ ନରନାରାୟଣ ରାଜି ପ୍ରାୟ ଦେଖାଗଲେ । ତତ୍ପରିଣାତ୍ ସେ ବନ
ବଦରବାଣୀମର ଭବକୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା । (ବଦରବାଣୀମରେ ନରନାରାୟଣ ରାଜି
ଅବସ୍ଥାନ କରଥାନ୍ତି) । ସୁମ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କର ଶୋଭା ସେ ସମୟରେ ବଡ଼ ହେଲା ନାହିଁ
ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁନ୍ଦର ଦର୍ଶିଲେ, ସେବମାନେ ତାହା ଦେଖି ବ୍ୟାବୁଦ୍ଧ ହେଲେ ।

୩୪ଶ ପଦ—ଶୁଭମତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଜାକୁ “ନଗରକୁ ସେବିଯାଅ” ଏହା
ବୁଝାଇ, ସେମାନେ ତାହା ସୁଣିଲେ ନାହିଁ । ରଥକୁ ସେଇ ଦିନ ବେଳେ

ବିଧୁରୁତ ଗଉରୀ ।

ବିଭାବକ ରାମ ସୀତା ପର । ୩୯ ।

ବିଲେପନ ଭୂତ ଏଣୁ ଶୁଭ୍ରାକାନ୍ତି ଘୋରକ ଚିତ୍ତ ମୁକୁଟ ।

ବରବର୍ଣ୍ଣନା ନାନାରହୁପଣୀ ପାର୍ବତୀରେ ଝଟ ଝଟ ।

ବାହକ ଯେ ସୁମନ୍ତ ।

ବ୍ରହ୍ମରାଶି ଲକ୍ଷ୍ମଣ ବିନତ । ୪୦ ।

ବିଶ୍ରାମନ୍ତେ କଳ୍ପତୁରେ କହେ ନରେ ବିନରେ ରଚିବା ପୁର ।

ବସା ଦେଇଛନ୍ତି ଦନ୍ତବନ୍ଧେ ପୁର ନ ଥିଲ କ ଦନ୍ତପର ।

୩୯ଶ ପଦ—ବସନ୍ତରାଶି—ବୈଶି ଶୁକ୍ଳ । ଏକାଦଶମାନେ—
ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ । ବିଧୁରୁତ—ମହାଦେବ । ଗଉରୀ—ପାର୍ବତୀ । ବିଭାବ—
ଶୋଭା ।

ଗମନ କରନ୍ତେ ତାହା ଭୁବନେଶ୍ୱରର ଅଶୋକାଷ୍ଟମୀ ଯାତ୍ରା ପର ଶୋଭା
ପାଇଲା । (ଅଶୋକାଷ୍ଟମୀ ଯାତ୍ରାରେ ରଥ ଗୁଲିଲେ ତାହାର ଗୁଣ୍ଡିଆଡ଼େ କହୁତ
ଯାତ୍ରୀ ହୋଇ ଗୁଲୁଥାନ୍ତି) । ରାମ ଓ ସୀତା ମହାଦେବ ଓ ପାର୍ବତୀ ପର ସେ ରଥରେ
ଶୋଭା ପାଇଲେ ।

୪୦ଶ ପଦ—ମହାଦେବ ଶୁକ୍ଳାକାନ୍ତି ବିଶିଷ୍ଟ, ଇସ୍ତୁ ବିଲେପିତ ଓ
ଶିରରେ ଅର୍ଦ୍ଧ ଚନ୍ଦ୍ରର ମୁକୁଟ ଧାରଣ କରିଥାଆନ୍ତି, ସେହପରି ରାମ ଇସ୍ତୁ ବୋଲି-
ହୋଇ ଥିବାରୁ ଶୁଭ୍ରାକାନ୍ତି ବିଶିଷ୍ଟ ହୋଇଅଛନ୍ତି ଓ ତାହାଙ୍କ ଶରରେ ଅର୍ଦ୍ଧ-
ଚନ୍ଦ୍ରାକୃତି ମୁକୁଟ ଶୋଭା ପାଉଅଛି । ସୁବର୍ଣ୍ଣକର୍ଣ୍ଣୀ ନାନା ରତ୍ନାଳଙ୍କାରଭୂଷିତା
ପାର୍ବତୀ ଶିବଙ୍କ ପାଶ୍ୱରେ ଝଟ ଝଟ ଦଲିଲପରି ଉଦ୍ଭବକର୍ଣ୍ଣୀ ବିବିଧ ରତ୍ନାଳଙ୍କାର-
ମଣ୍ଡିତା ସୀତା ରାମଙ୍କ ପାଶ୍ୱରେ ଶୋଭା ପାଉଅଛନ୍ତି । ଶିବଙ୍କ ରଥବାହକ ‘ସୁମନ୍ତ’
ଅର୍ଥାତ୍ ରଥଗୁଳନ ମନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ଦକ୍ଷ ଓ ଏ ରଥ ଗୁଳକ ସୁମନ୍ତ ମନ୍ତ୍ରୀ । ଶିବଙ୍କ
ପାଶରେ ବ୍ରହ୍ମରାଶିମାନେ ଅନନ୍ତ ହେଲ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ସମୀପରେ ବ୍ରହ୍ମରାଶି
ଲକ୍ଷ୍ମଣ ବିଦ୍ୟମାନ ।

୪୧ଶ ପଦ—କଳ୍ପତୁର ଯାର ଜନରେ ବିଶ୍ରାମ କରିବାରୁ ଲୋକମାନେ
କହେ, ‘ଏ ଜନରେ ନଗର-ନିର୍ମାଣ କରବା । ପୁରୋ ଦନ୍ତବନ୍ଧ୍ୟରେ କଣ
କିଛି ନ ଥିଲେ ? (କିଣ୍ଠୁ ଥିଲେ) ମାତ୍ର ଦନ୍ତମାନ ରକା ନ ଥିବାରୁ ତୁମ୍ଭ ପିତା
ଭୁବନୁ ଏ ଅରଣ୍ୟ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ତୁମ୍ଭେ ତାଙ୍କ କଥା ମାନ ଏଠାରେ ରକା

ବୋଲି ଲାଗିଲେ ମାନ ।

କହିଁ ଅମ୍ଭେ ହୋଇ ପ୍ରଜାଜନ । ୪୧ ।

ବକ୍ତବ୍ୟ ଶୁଣି ଏଥୁ ଅନୁରୂପ ପ୍ରଜା ଚତୁର୍ଦ୍ଦଳ ଛନ୍ତି ।

ବସୁକସ୍ତକ ସୁରଭ ପଶୋଧର ବ୍ରଜବ୍ରଜ ହେବନ୍ତି ।

ବୁଦ୍ଧ ସୁନାଶ୍ରବଣ ।

ବିହରନ୍ତି କେତେ ତନୁବାୟ । ୪୨ ।

ବୁଦ୍ଧପନ ରଥ ଗନ୍ଧର୍ବ ଉତ୍ତଳେ କରବାର ଛାଡ଼ାନ୍ତି ।

ବସୁରେ ଶାଶୀ ଫଳକଧାରୀ ପଶାଣ ଆମ୍ଭ ପ୍ରଜାପାଳନକୁ ।

୪୨ଶ ପଦ—ବସୁକ ସ୍ତକ—କାହାଣୀ ସହଜ, କଣ୍ଠମଞ୍ଜି ସହିତ ।
ସୁରଭୀ—ଗାଈ, ଚମ୍ପାଗନ୍ଧ । ପଶୋଧର—ନୃତ୍ୟ, ଶାଓଧାରୀ । ବ୍ରଜବ୍ରଜ—
ଗୋପାଳସମୂହ । ସୁନାଶ୍ରବଣ—ସୁନାଶ୍ର ବ୍ରଜସମୂହ, କଣ୍ଠଧାରୀ । ତନୁବାୟ—
ତନ୍ତ୍ରୀ, ବୁଦ୍ଧୀଧାରୀ ।

୪୩ଶ ପଦ—ରଥ—ଯାନବିହୀନ, ବେତସବୁଷ । ଗନ୍ଧର୍ବ—ବୋହା
ମୁଗ । ଉତ୍ତଳ—ଓଟ, ପଣ୍ଡିଶାଳା । କରବାର—ହସ୍ତ ସମୂହ, କରବାର ପାଦ
ଶାଶୀ—ପଦ୍ମ, ବୁଷ । ଫଳକଧାରୀ—ଶତ୍ରୁଧାରୀ, ଫଳକର ।

ହୁଅ । ଅମ୍ଭେ ପ୍ରଜା ହୋଇ ଏଠାରେ ରହିବୁ । ତୁମ୍ଭେ ଶୁଣି ଅମ୍ଭେ ଅସୋଧ୍ୟାକୁ
ସିରୁ ନାହିଁ ।”

୪୨ଶ ପଦ—ଲୋକମାନଙ୍କ କଥା ଶୁଣି ରାମଚନ୍ଦ୍ର କହିଲେ, ଏଠାରେ
କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ପ୍ରଜା ଓ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଳ କଳ ଅଛନ୍ତି, ଏଠାରେ ‘ବସୁକ’ ଶରମଞ୍ଜିଦାସକୁ
‘ସୁରଭୀ’ ରମ୍ଭକ ଓ ଜାତଫଳ ବୁଷ ଶ୍ରୀରେ ବସୁକ ସହ ଖେଳୁ ରହିଲେପ୍ରାୟ
ରହିଅଛନ୍ତି । ‘ପଶୋଧରବ୍ରଜ’ ନାହିଁକେଳ ବୁଷସମୂହ ‘ପଶୋଧର ବ୍ରଜ ବୁଷ
କହନକାଶୀଗୋପାଳଙ୍କ ପରି ବଦ୍ୟାମାନ ଅଛନ୍ତି । ସୁନାଶ୍ରବଣସବୁ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣଦାଳଙ୍କ
ପରି ବନକୁ କେଡ଼ି ରହିଅଛନ୍ତି । ଏଥୁରେ କହୁକ ‘ତନୁବାୟ’ ମାଳକସା
ଶ୍ରୀର ତନ୍ତ୍ରୀ ପାୟ ବଦ୍ୟାର କରନ୍ତି । (ଏ ବନରେ ସବୁପ୍ରକାର ଫଳ ଅଛନ୍ତି,
ତୁମ୍ଭେ ରହିବୁ ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ) ।”

୪୩ଶ ପଦ—‘ଏଠାରେ ମୋର ବିହାରକରିବାପାଇଁ ଉତ୍ତଳପଣ୍ଡିଶାଳା
ରୂପ ଓଟ, ହସ୍ତୀସମୂହ, ‘ରଥ’ କେତସବୁରୂପ ରଥସବୁ ବଦ୍ୟାମାନ ଅଛନ୍ତି ।
ନିମାତେ ରସାବରଣ ପାଇଁ ଏଠାରେ ଫଳକର ବୁଷସମୂହ ଶତ୍ରୁଧାରୀପଦାବଳୀ
ପରି ରହିଅଛନ୍ତି ।’ (ହସ୍ତୀ, ଅଶ୍ଵ, ରଥ ଓ ଦୋଳେ ଏହି ଦୈବଦଳ

ବୋଲି ମନେ ହେଲେ ।
 ବନ୍ଧାବ ସେ ପଥ ବନ୍ଧୁ ଗଲେ । ୪୩ ।
 ବାହୁ ସୁମନ୍ତ କମାନ ସମ ଅସ୍ତ୍ରବେଶେ ଅପୋଧା ଗମନ ।
 ବାହୁଦଳେ ଜନେ ସେ ଚନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଗୋଡ଼ାର ହରଷ ମନ ।
 ବଣ ମୁଗଢ଼ୁଷ୍ଟାରେ ।
 ବାବ ବୁଦ୍ଧି ଯଥା ମୁଗ କରେ । ୪୪ ।
 ବେଗି ଉଦବେଗୀ ହୋଇ ପରବେଶ ଭରତ୍ସାଜ ଅଶ୍ରମରେ ।
 ବାସଣ କରି ସୀତା ସମ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ତପଶ ସବୁ ସବୁରେ ।
 ବୋଧ କହରେ ଭାଷ ।
 ବାରହୀ ହୁ ଅରଣ୍ୟ କଳସ । ୪୫ ।
 ଶରଣ ଶାସ୍ତ୍ର ନାରାଜ କରଦରେ ମହାକବଳ ଅସୁର ।
 ବିମୋହନ ହେବ ଚିତ୍ତକୂଟ ରେ ଡୋକେ ତରକାରୁ ପୁର ।

୪୩ଶ ପଦ—ବେଗି—ବେଗବନ୍ତ । ଭବ୍‌ବେଗୀ—ଭବ୍‌ଗୁ ପ୍ରଜାପତି
 ଶୁଣି ବିଚଳିତ । ବାରହୀ ହୁ—ବାରହେଷୁ ।

୪୫ଶ ପଦ—ଶାସ୍ତ୍ର ନାରାଜ—ମୁନିଆଁ ଶର । କରଜ—ନୟ ।
 ମହାକବଳ—ମହମତ୍ତ ହସ୍ତୀ । ପୟସୀ—ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ । ସ୍ବାହୀ—ସ୍ବାହୟତ୍ତ ।

ରହୁଥିବାର ସୁଚିତ ହେଲା) । ଏହା କହି ସମଗ୍ର ମୌନ ହେଲେ । ସ୍ବପ୍ନ ଆଉଁ
 ସେ କାଟି ଗୁଡ଼ି ଅନ୍ୟ କାଟରେ ଗଲେ ।

୪୪ଶ ପଦ—ସମନ୍ତ ଅସ୍ତ୍ରରେ ସୁମନ୍ତ ମନ୍ତ୍ରୀ ଅପୋଧାକୁ ଲେଉଟି
 ଗଲା ପରି ରଥ ବାହୁ ନେଲେ । ସେବେ ରଥ ଚକ୍ରର ସେ ଚକ୍ରକୁ ଦେଖି ଦୃଶ୍ୟ
 ମନରେ ଗୋଡ଼ାର ଅପୋଧାକୁ କାହୁଡ଼ିଲେ । (ବେ ଚକ୍ର ଅପୋଧାକୁ ପଡ଼ୁଥିବାର
 ଦେଖି ସମ ଅପୋଧାକୁ ଫେରିଗଲେ ଏହା ଭାବ ପ୍ରଜାମାନେ ଫେରିଗଲେ) ।
 ମୁଗ ମହାପଦାରେ କଣ ହୋଇ କାହୁ ଜଳ ମନେ ଦଲା ପରି ଏହା ହେଲା ।

୪୫ଶ ପଦ—କଲେ ପ୍ରଜାମାନେ ସୁଖି ପକ୍ଷରେ ଗୋଡ଼ାର ଅସିଦେ,
 ଏହି ଭବ୍‌ବେଗରେ ଶାସ୍ତ୍ର ଯାଇ ଭରତ୍ସାଜ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଅଶ୍ରମରେ ପ୍ରବେଶ ହେଲେ ।
 ଲାଈ ସମ, ସୀତା, ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଏହି ତନି ମୁଖିକୁ ଦେଖି ତତ୍ସଖାତ୍ ସବୁକଥା
 ପଚାରିଲେ । ସମ ସମସ୍ତ ବୁଝାଇ ଦେଲେ । କହୁ ଶୁଣି ଲାଈ କହିଲେ, “ହ
 ବାରହୀ ହୁ ! ଅରଣ୍ୟରେ ସିଂହ ସମ ବିଦାର କର ।”

୪୬ଶ ପଦ—“ସିଂହ ମହମତ୍ତ ହସ୍ତୀକୁ ସୁଗନ୍ଧ ନଖରେ ଶିଘ୍ରତଃ ତର
 ଶୁଦ୍ଧି ଗୁଡ଼ାରେ କାସ ଦଲା ପରି ହୁମ୍ବେ ଶାସ୍ତ୍ର ଶରରେ ଗର୍ଜି ଅସୁରକୁ

କହେ ପଦ୍ମସ୍ତ୍ରୀ ନଦୀ ।

ଉଣେଶିତ କହୁଁ ହୋଇ ସ୍ବାହୀ । ୪୭ ।

କଷ୍ଟ ସେ ଦିନକ ଜନକ ଗଉରୀ ଗଉର ମର୍ଦ୍ଦିଗାଦ ।

କସ୍ତୁରେ ଗମନ ବନ୍ୟନାଶ ବୁଝୁଁ କବିତ ହୁକିତ ନେତ ।

କର କାଗଜଚକା ।

ଉଣେକନ୍ତି ଯେମନ୍ତ କୁହୁଣୀ । ୪୮ ।

ବୋଇବୋଲି ହେଲେ ସରମ ସୁନ୍ଦର କର ଏ ପଥକ ଦୁଇ ।

କସ୍ତୁରୀ ପୁଣି ରମଣୀ ଶିଶୁମଣି କାହାର ଥିବଟି ହୋଇ ।

ବୋଲି ନିକଟେ ଗଲେ ।

କଲଦେହାଙ୍କି ସେ ପରୁରଲେ । ୪୯ ।

କରାବେଦୀ ଏ ପୁରୁଷ ସାର ଦୁହେଁ ସୋଦର କବି ହୁମୁର ।

କୁଲନ୍ତି ଜରତେ ଶେନି ସଙ୍ଗତରେ ସୁସମେ ନ ମିଳେ କର ।

ବୋଲୁଁ ଶିର କମ୍ପାଇ ।

କର ଦେବର କେ ପାପ କହୁ । ୫୦ ।

ବିନାଶ କରୁ ଶିଶୁକୃଷ୍ଣ ପର୍ବତରେ ଅନନ୍ତ ମନରେ କାସ କର । ସେଠାରେ କହୁଥିବା ପଦ୍ମସ୍ତ୍ରୀ ନଦୀର ସୁସ୍ବାଦୁ ଜଳ ପାନ କରି ପରିତପ୍ତ ହେବ ।”

୪୭ଶ ପଦ—ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ସୀତା, ଗୌରବର୍ଣ୍ଣ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଓ ମରକତମଣି ଭୁଲ୍ଲ ନୀଳବର୍ଣ୍ଣ ରାମ ସେ ଦିନକ ଭରହାଜିଙ୍କ ଅଗ୍ରମରେ ରହଲେ । ପରଦିନ ସ୍ତୁତିପୁରୁଷ ସେ ଚଳିବେଁ ଅରଣ୍ୟ ପଥରେ ଗମନ କରନ୍ତେ କନକାସୀ ପ୍ରିୟମାନେ କାହୁଁ ଦେଖି କେତ ଓ ସ୍ଥିର ହେଲେ ଏକ ଉଦ୍ଭିଷ୍ଟ କାଗଜଚକର (ଅବାଗରେ ଉଡୁଥିବା ବୁଡୁର) ଦେଖି କେପରି ବୌଦ୍ଧିକ ସେବମାନେ ଉତ୍ସୁକ ହୁଅନ୍ତି, ସେମାନେ ସେହପରି ଉତ୍ସୁକ ହେଲେ ।

୪୮ଶ ପଦ—କନକାସୀ ନାଶ୍ତ୍ରମାନେ ବୁଢ଼ାବୋହୁ ହେଲେ, “ଏ କାଟୋଇ ଦୁହେଁ ସୁନ୍ଦର ପୁରୁଷଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଟନ୍ତି । ଏ ରମଣୀ ଶିଶୁମଣି ସେ ଦୁହେଁଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କାହାର ସ୍ତ୍ରୀ ହୋଇଥିବ ?” ଏହା କଥାକହି ହୋଇ ସେମାନେ ସୀତାଙ୍କ ନିକଟରୁ ଗଲେ ଓ ବୈଦେହୀଙ୍କି ପରୁରଲେ ।

୪୯ଶ ପଦ—“ହେ ଶ୍ରେଷ୍ଠନାଶ ! ଏ ପୁରୁଷଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦୁହେଁ ହୁମୁର ଭର କି ? ହୁମ୍ ସମ ନରେ ଏ ସଂସାର ମଧ୍ୟରେ କର ନ ମିଳିକାରୁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଶେନି ବୁଲି ଅଛନ୍ତି କି ?” ନାଶ୍ତ୍ରମାନେ ଏପରି ପରୁରଲେ, ସୀତା ମୁଣ୍ଡ ହଲାଇଲେ (ଭଲ ଚିହ୍ନିତ ବୋଲି ବୁଝିଲେ) । ସୀତାଙ୍କ କଥା ବୁଝିପାର ଦେଖ

ବଳମ୍ବୁ କରନ୍ତେ ପ୍ରଳମ୍ବ-କୁନ୍ତଳା ତାତେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ କୁମାର ।
ବାମାନ୍ତ ବୋଧରେ ଏ ଦେବର ବୋଲି ମନ୍ତ୍ରର ଗତି ସଦ୍ଭର ।

ବୁଦ୍ଧି କରନ୍ତେ ନୋହି ।

କରଟା କି ଗର୍ଭାଳସୀ ହୋଇ । ୪୦ ।

କନରୁହଦଳେ ଗୁଲିର ପରସ୍ପେ ପରତେ ଏ ନୋହେ ଛଦ୍ମ ।

ବିନ୍ୟାସ ଚରଣ କର ସୁଲେ ଯହିଁ ଉଲ୍ଲୁଟି ଯାଉଛି ସଦ୍ଭ ।

ବସୁନ୍ଧରୀ ଶେରମ୍ବ ।

ବାଲିବିହାର ଦୟାଳୁ ବୁଦ୍ଧ । ୪୧ ।

ବ୍ୟକତ ହୋଇଯାଏ ଗୁଡ୍ଡ ଥିଲେ ସଦ୍ଭବବାସୀ ଗମିଲେ ।

ବହୁ ଶେଳା ବାଳା ସହୋଦର ମେଳା ଗଙ୍ଗା ସାର ହୋଇ ଗଲେ ।

ବିଜେ ଚିତ୍ରକୂଟର ।

ବାନସଦେବ କହେ ବାରଦର । ୪୨ ।

*୦ଶତ୍ ପଦ—ପ୍ରଳମ୍ବକୁନ୍ତଳା—ସୁଗର୍ଭଦେଶୀ । କରଟା—ହଂସୀ ।

*୧ଶତ୍ ପଦ—କନରୁହଦଳେ—ପଦ୍ମରେ । ଛଦ୍ମ—କପଟ । ଶେରମ୍ବ—ଭ୍ରମର

ନାୟକହର “ତାହା ହେଲେ ଏହାଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କର ବିଏ ଓ ବସର ବିଏ ?
ଏହା କହି ଯାଅ ।”

*୦ଶତ୍ ପଦ—ସୁଗର୍ଭଦେଶୀ ସୀତା କନକାସୀ ନାୟକ ସହକ
କଥାକାର୍ତ୍ତା କରକା ହେତୁ ବାଟ ଗୁଲିକାରେ ବଳମ୍ବ କରନ୍ତେ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ ତାତ
ଦେଲେ (ବଳମ୍ବ ନ କର ଅସ-କହିଲେ) । ସେହିକେବଳେ ସୀତା ସେ ନାୟକାନଙ୍କୁ
‘ଏ ଦୟା’ ଏହା କହି କୋଷ ଦେଲେ (ଏ ଦେବର ଚିତ୍ରାର ଦେବାରୁ ଅପର
ଜଣକ କର ବୋଲି ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା) ଓ ଗର୍ଭାଳସୀ ହଂସୀର ମନ୍ତ୍ରର ଗତିରୁ ନିଜ
ବୁଦ୍ଧିର ମନ୍ତ୍ର ଗତିରୁ ସେ ବୁଦ୍ଧି କର ଶୀଘ୍ର ଗୁଲିଲେ ।

*୧ଶତ୍ ପଦ—ଗର୍ଭାଳସୀ ହଂସୀ ପଦ୍ମପତ୍ରେ ଗୁଲିର ପ୍ରାୟ ସୀତାଙ୍କ
ଗମନ ପ୍ରକାଶ ଦେଲା । ଏହା ମିଥ୍ୟା କଥା ନୁହେଁ, କାରଣ ସୀତାଙ୍କ ପଦ୍ମପତ୍ରେ
ସ୍ଥାନରେ ପଦ୍ମଫୁଟି ଉଠୁଛି (ତାଙ୍କ ପଦ୍ମଚିହ୍ନ ପଦ୍ମଫୁଲ ପ୍ରାୟ ଦେଖା ଯାଉଛି) ଓ
ସେଥିରୁ ପଦ୍ମଗତ ତାହାରୁ ଥିକାରୁ ଭ୍ରମରମାନେ ପଦ୍ମ ଭ୍ରମରେ ବୁଦ୍ଧି
ବୁଦ୍ଧିପ୍ରାପ୍ତି ।

*୨ଶତ୍ ପଦ—ଏମାନେ ଅଦୃଶ୍ୟ ହେବାପାଇଁ ଅରଣ୍ୟର କୁଟୀରବାସୀ
ନାୟକମାନେ ଗୁଡ୍ଡ ଥିଲେ । ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଯାନ୍ତେ ସେମାନେ ଫେରି ଗଲେ ।
ଅନନ୍ତର ସୀତା ଓ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ସହକ ମିଳି ରାମଚନ୍ଦ୍ର ରେଳା ନାହିଁ ଗଙ୍ଗାନଦୀରୁ
ପାର ହୋଇ ଗଲେ ଓ ଚିତ୍ରକୂଟ ପର୍ବତରେ ବିଜେ କଲେ । ବାରଦର କାହିଁ
ପଦ୍ମରେ ଏ ପ୍ରମ କହିଲେ ।

ଅଷ୍ଟାଦଶ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ—ବିଭାସଗୁଜ୍ଜରୀ

କନ୍ୟା ଶିଖରର ତହିଁ ବିପ୍ରଲବ୍ଧ ପ୍ରୟ ହୋଇ
ରୁଚିକାର ପ୍ରକର୍ତ୍ତା ଅଛି ଯେ ।

ବିଷୟ ପ୍ରକାଶକର ସଙ୍ଗତ ସହକାରୀ
ପୁର ଅଭିମୁଖ ହୋଇଛି ଯେ । ୧ ।

ବିରସ ଖଣ୍ଡ ତା ସେହି ଚିତବାଣୀରେ ଛଳଇ
ପ୍ରକାଶ କରଇ ମନକୁ ଯେ ।

ବସୁରଣ କର ସଙ୍ଗ ସମ୍ବୋଧନ ଫଳ ହୁଏ
ପୁରୁଷ ପ୍ରକାଶ ରଞ୍ଜନକୁ ଯେ । ୨ ।

୧ମ ପଦ—କନ୍ୟା—କନ୍ୟାପୁତ୍ର । ଶିଖର—ପର୍ବତ । ରୁଚିକାର—
ରତିସମୃଦ୍ଧ । ବିଷୟ—ପଦ, ବିଷୟରୂପ । ସହକାରୀ—ସଖୀ, ଝିଣ୍ଟିନାମକ ବୃକ୍ଷ-
ବିଶେଷ । ପୁର—ଗୃହ, ଗୁଳ୍ମ ।

୨ୟ ପଦ—ସମ୍ବୋଧନ—ନାମକେଳି, ପ୍ରମଦ । ହୁଏ—ଭଲ ।
ପୁରୁଷ—ପୁରାଣ ବୃକ୍ଷ, ନାୟକ । ରଞ୍ଜନ—ରଞ୍ଜିତମାନ ।

ଅଷ୍ଟାଦଶ ଛାନ୍ଦ

୧ମ ପଦ—ବିଷୟର ପର୍ବତର କନ୍ୟାପୁତ୍ର ବିପ୍ରଲବ୍ଧା ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରାୟ ଶୋଭା
ପାଉଅଛି । ବିପ୍ରଲବ୍ଧା ସ୍ତ୍ରୀ ‘ରୁଚିକାର’ମାନ କରକାରେ ମନ୍ତ୍ରପାତ୍ର, ଏ କନ୍ୟା
ସେହିପରି ‘ରୁଚିକାର’ ରତିସମୃଦ୍ଧ ହୋଇ ମନ୍ତ୍ରପାତ୍ର । ବିପ୍ରଲବ୍ଧା ନାମ ବିଷ
ପୁରୁଷଙ୍କୁ ହସ୍ତ ହରାଇ ନାହିଁ କିନ୍ତୁ ପାୟ, ଏ କନ୍ୟା ବୃକ୍ଷର ପରିମାନକୁ ପକନ ହୋଇ
ହୋଇଅଛି । ଅର୍ଥ ମଧ୍ୟ ସେ ସଖୀଙ୍କ ସହକାରୀ ବୃକ୍ଷାବିମୁଖୀ ହୋଇ ପରି
ଏ କନ୍ୟା ଝିଣ୍ଟିବୃକ୍ଷର ସଙ୍ଗତ ଲଭ କରୁଅଛି, ଗୁରୁତ୍ବେ ବୃକ୍ଷର ଅଭିମୁଖୀ
ହୋଇଅଛି ।

୨ୟ ପଦ—ପୁଣି ସେହି କନ୍ୟା-ନାୟକା କୋକିଳଧ୍ବନି ରୂପ କଥାରେ
ଖଣ୍ଡିତା କବନ କହୁ କାମରୂପ କସନ୍ତ ପକନକୁ ବୁଝି କରୁଅଛି । ଭଲ ଓ
ହସ୍ତ ହୋଇ ପୁଣି ହୋଇ ନ ଥିବା ପ୍ରମଦ ନାମକେଳି ଫଳ ଦେଖାଇ ପୁରୁଷର
ଅଭିମୁଖକୁ ଦର୍ଶାଉଅଛି । (ଅନ୍ତର୍ଥ—ଭକ୍ତ କନ୍ୟା ସଙ୍ଗତ କସନ୍ତ ପକନ
କହୁଛି, କୋକିଳ କୋରାଉଛି । ଗୁରୁ ଭକ୍ତରେ ଫଳପ୍ରାପ୍ତି ହେଉ ଭକ୍ତ କନ୍ୟା
ନାମକେଳି ଅପୁରଣ ହୋଇଅଛି । ଅର୍ଥ ମଧ୍ୟ ସେଠାରେ ପୁନଃ, କନ୍ୟା ପ୍ରଭୃତି
କହୁତ ଗୁଣ ଅଛି) ।

ବହୁର ଲକ୍ଷଣ ଘନ ପବନ ଭଗ୍ନ ଚନ୍ଦନ
 ଦାରୁ ଅସି ଗୁରୁବାସ ବହୁ ଯେ ।
 ବହୁ ମେ କାହାର ସ୍ଥର ବାହୁ ନକଦରେ ଦେଇ
 ବହୁ ଗୁରୁ ବେଦେ ବହୁ ଲିଖି ଯେ । ୩ ।
 ବାରଣ ବାରଣ ରଣ— ବଞ୍ଚେ ଯେଉଁ ରଦରୁଣ୍ଡ
 ଯୋଦ୍ଧା ବର ଅକ୍ତିରେ ପକାଇ ଯେ ।
 ବୈଦେହ୍ୟ-ସଂସଦ ମିଳି ଲକ୍ଷଣ ଏକାନ୍ତ ଦେଲି
 ହରଷେ ଦକ୍ଷ ନିଶି ନେଇ ଯେ । ୪ ।
 ବୃକ୍ଷପୁଷ୍ପରେ ଧୂପିତ ସେ ଓଦ କଲେ ନିରତ
 ଦ୍ରାକ୍ଷା ଅଶନରେ ହୋଇ ତୋଷ ଯେ ।
 ବସୁନ୍ଧା ସୁପୁର ନର୍ମ ଶଯ୍ୟା କୁସୁମାର ଚର୍ମ
 ଏବେ ଶୁଣି ସାଧୁ ଆନ ରସ ହେ । ୫ ।

୩ୟ ପଦ—ବହୁର—ଅଳ୍ପତର । ବହୁ, ମ—କୋମଳ ପଦ ।
 ୪ର୍ଥ ପଦ—ବାରଣ—ହସ୍ତ । ରଣ—ଯୁଦ୍ଧ । ରଦରୁଣ୍ଡ—ବହୁରୁଣ୍ଡ ।
 ଯୋଦ୍ଧା—ରୁଣ୍ଡ କା ଧୂଳି । ଅକ୍ତିରେ—ଅଗଣାରେ ।
 ୫ମ ପଦ—ବୃକ୍ଷ ଧୂପରେ—କୃତ୍ରିମ ଧୂପରେ କା ସରଳ ଧୂପରେ ।
 ଧୂପିତ—ସୁବାସିତ । ଓଦ—ଗୁଡ଼ ।

୩ୟ ପଦ—ଲକ୍ଷଣ ସେହି ଚନ୍ଦନ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ଦୂରକୁ ଯାଇ ନିବିଡ଼ କନକୁ
 ପବନ ଯୋଗେ ଭଗ୍ନ ହୋଇଥିବା ଚନ୍ଦନ ଦାଣ୍ଡ ଅସି ସୁନ୍ଦର ଗୁଡ଼ ନିର୍ମାଣ କଲେ
 ଓ ତାହା ବୃକ୍ଷର କୋମଳ ପଦରେ ଗୁଆସି କରି କେଶା ଚେରର ବାହୁ ଦେଲେ
 ଏବଂ ବହୁ ଓ ଗେରୁରେ ବନ୍ଧି ଲେଖିଲେ ।

୪ର୍ଥ ପଦ—ହସ୍ତୀ ହସ୍ତୀଙ୍କ ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ଦନ୍ତର ଘର୍ଷଣ ହେତୁ
 ଯେଉଁ ଦନ୍ତରୁଣ୍ଡ ସବୁ ପଡ଼ିଥିଲା, ତାହା ଅସି ଗୁଡ଼ର ଅଗଣାରେ ପକାଇଲେ ।
 ସେହି ଗୁଡ଼ରେ ଗ୍ରାସିତ, ଓ ସୀତା ଦୁର୍ଦ୍ଦେ ମିଳି ଆନନ୍ଦରେ ଦିନରତ ସାପନ କରି
 ଏକାନ୍ତରେ ଦେଲି କଲେ ।

୫ମ ପଦ—ସେହି ପର୍ଣ୍ଣକୁଟୀରକୁ ସରଳ ଧୂପରେ ସୁବାସିତ କଲେ ।
 ଦ୍ରାକ୍ଷାରସ ହେଉଥିବା ନିରନ୍ତର ତୋଷ ହୋଇ ମୁଖ ଚର୍ମର ଶଯ୍ୟାରେ ଶୋଇ
 ଅଯୋଧ୍ୟାର ଗେଲ କୌତୁକ ହାସ ପରିହାସକୁ ବୁଲିଲେ । ହେ ସାଧୁଜନେ ।
 ଏବେ ଆନ ଦୟା ସ୍ଥକ୍ଷ କର ।

ବାହୁଡ଼ ସୁମନ୍ତ ଗଲ ନୃପ ସବୁରୁଁ ଚଢ଼ଇ,
 ସୁଶୀରୋହେ ସାହେ ତହୁଁ ଥିଲେ ସେ ।
 ବହୁ ମୁନିହସି ବେନି ଜାନକୀ ସଙ୍ଗରେ ବେନି
 ନ ବହୁ ବିପଥେ ସୁହୁଁ ଲେଲେ ସେ । ୬ ।
 ବନବାସ ରାତି ଶୁଣି ବନବାସ ନେହେ ଅଣି
 ହୃଦୟରେ ରାମ ବିହରତ ସେ ।
 ବି-କଳଦୃଶରେ ଲେଲ ସୁମନ ରାମରେ ମେଲ
 ଦଶରଥ ଏମନ୍ତ କଥୁକ ସେ । ୭ ।
 ବ୍ୟାଧ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ମୁହଁ କଳସାଟ ଉଠିଆଇ
 ଅଳ୍ପ ଚପିସୁତ ନେଉଁ ନୀର ସେ ।

୨୪ ପଦ—ସୁଶୀରୋହେ—ସୁଶୀରଦୃଶ । ବିପଥରେ—ଅନ୍ଧାରରେ ।
 ୨୫ ପଦ—ବନବାସ—ଲେତକ ଜଳ । ବି-କଳ ଦୃଶ—ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର
 ମଧୁର ସ୍ବର । ଲେଲ—ଚଢ଼ାଇ । ସୁମନ—ସୁସ୍ଥ, ଉତ୍ତମ ମନ ।

୨୪ ପଦ—ରାମ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଓ ସୀତାଙ୍କୁ ତମସାଗରରେ ଛାଡ଼ି ସୁମନ୍ତ
 ବାହୁଡ଼ଗଲେ । ସୁଶୀରଦୃଶ ଓ ପାହମନ୍ତୀଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଥାଇ ରାଜା ଦଶରଥ
 ସଗୁରନ୍ତେ, ସେ କହେଲେ, “ରାମ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ହୁଇଥିଲେ ମୁନିବେଶ ଧରି ଜାନକୀଙ୍କୁ
 ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ମୋତେ ନ ଚାହୁଁ ଥାଉ ଅନ୍ଧାରରେ ବୁଲିଗଲେ ।”

୨୫ ପଦ—ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କର ବନବାସ କଥାମାନ ଶୁଣି ରାଜା ସେହି
 ବନବାସରୁ ନେହ ଓ ହୃଦୟରେ ସ୍ଥାନ ଦେଲେ, ନେହରେ ‘ବନ’ ଅର୍ଥାତ୍
 ଜଳ ବାସ କର (ନେହରୁ ଲେତକ ଝରିଲା) । ବନରେ ମୃଗ ବିହାର କଲାପରି
 ହୃଦୟରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବିହାର କଲେ । ସେ ସବୁକେଳେ ରାମ ରାମ ହୃଦୟରେ
 ରୁଣି ହେଲେ । ବନ ମଧ୍ୟରେ ପକ୍ଷୀମାନେ ଅବାନ୍ତ ମଧୁର ଧ୍ବନିରେ ଶବ୍ଦ କଲାପରି
 ରାଜାଙ୍କ ହୃଦୟ ବ୍ୟାକୁଳ ଶବ୍ଦରେ ଝରି ଉଠିଲା । ବନରେ ସୁସ୍ଥ ସବୁ
 ବ୍ୟାମାନଙ୍କରେ ମିଳିତ ହେଲାପରି ରାଜାଙ୍କର ଉତ୍ତମମନ ବ୍ରାହ୍ମଣେ ପୁଣି
 ହେଲା । (ରାମଙ୍କ ବନବାସ କଥା ଶୁଣି ଦଶରଥଙ୍କ ନେହରୁ ଲେତକ ଝରିଲା,
 ସେ ହୃଦୟରେ ରାମ ନାମ ଘୋରି ହେଲେ । ଚିତ୍ତ ବଡ଼ ବ୍ୟାକୁଳ ହେଲା
 ଏବଂ ତାଙ୍କର ଅନ୍ତରମନରେ ମଧ୍ୟ ବିଭ୍ରମ ଉତ୍ପନ୍ନିଲା) । ଅନନ୍ତର ଏହାପରି
 ବ୍ୟାକୁଳିତ ଓ ଅସ୍ଥିର ଚିତ୍ତ ଦଶରଥ କହିଲେ—

୨୬ ପଦ—“ସୁବେ ମୁଁ ବ୍ୟାଧପ୍ରାୟ ହୋଇ ଜଳ ଘାଟରେ ଜୀବ କଥ
 ବସିବା ପାଇଁ ଜଗି କପିଥିଲି । କିନ୍ତୁ ଅଳ୍ପ ମୁନିଙ୍କ ସୁଧି ଜଳ ନେବାବେଳେ

ବୁଢ଼ାଙ୍କ କୃଷ୍ଣ ସେ କୁମ୍ଭୀ ଶବଦ ଭ୍ରମେ ଅରମ୍ଭି
ତାକୁ ନାହିଁ ପ୍ରହାର ବୋଧେ । ୮ ।

କଥା କହିଲେ ମାତା ଦିବ୍ୟା ସଜଗୁଣା
ରାଜା ରାଜ ମୋହର କରେ ଯେ ।

ବାୟୁସଙ୍ଗାରେ ପଶିଲେ ସେବାରେ ଏ ଶାପ ଦେଲେ
ସ୍ବତ ମୁଖ ନ ଦେଖି ନାଶରେ ଯେ । ୯ ।

ବିଶ୍ୱାସୀ ସେବା କାର୍ଯ୍ୟ

ଜୀବନ ଯୋଗ ମୁକ୍ତି

ହେଉ ଅଭିଳାଷୀ ମନରେ ।

କ୍ଷୀର ଗଣେଶ ଶ୍ରାବଣ ମୁକ୍ତିକ ଚରଣେ ଯମ
ଯମକୁ ସେ ହୋଇ ନାହିଁ ପାଣି ଯେ । ୧୦ ।

ମମ ପଦ—ବ୍ୟାଧି—ଶବ୍ଦ । ବ୍ରହ୍ମ—ମାତା । ବ୍ରହ୍ମୀ—ହସ୍ତୀ ।

ଏମ ପଦ—କିତା—ଶୁଣାନାହି । କାୟସଖା—ଅଟେ ।

୧୦୭ ପଦ୍ୟ—ପାଞ୍ଚ—ପାଖରେ ।

ହୁମ୍ଭ ଜଳରେ ବୁଡ଼ାନ୍ତେ, ସେ ହୁମ୍ଭ ‘ହିମ୍ଭା’ ହସ୍ତୀର ପ୍ରାୟ ଶବ୍ଦ ବଢ଼ି ।
(ମାଠିଆ ପାଣିରେ ବୁଡ଼ାଇଲେଲେ ଯେ ଦେ ହେଲ, ତାହା ହାତର ଶବ୍ଦପରି
ଶୁଭବ) । ମୁଁ ବୁଲିବତଃ ହସ୍ତୀ ଦୋଇ ମନେ କରି ଶର ପ୍ରହାରଦ୍ୱାରା ତାକୁ
ବିନାଶ କଲି ।”

୧ମ ପଦ—“ପରେ ଭାଷିପାରି ସେ କଥା ଯାଇ ବହୁକାରୁ ତାହାର ମାତା ପିତା କାହୁଁ ତ ଉପରେ ମୋଡ଼ ହୁଏରେ ଚିତାଗୁଁ କରୁଲେ ଏକ ସେପରି ପଡ଼ିକା ନାହିଁ ପଡ଼ିର ଚିତାରେ ପ୍ରବେଶ କରେ, ସେହିପରି ସେ ଅଗ୍ନିରେ ପଶିଲେ । ସେତେବେଳେ ମୋତେ ଶାପ ଦେଲେ, ତୋହର ନାଶ ସମୟରେ ତୁ ସୁନ୍ଦର ମଧ୍ୟ ଦେଖିବୁ ନାହିଁ ।”

୧୦ମ ପଦ—ସେହି ଶାପର ସମୟ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା (ମୋହର ମୃତ୍ୟୁ ସୁନିଶ୍ଚିତ) । ମହାତ୍ମା କେବେନ୍ଦ୍ରୀ ମର୍ଦ୍ଦାପୀରୁପ ଅଶୁଭ ସ୍ବପ୍ନ ପରି ହେଲା (ମର୍ଦ୍ଦାପୀ ସ୍ବପ୍ନ ଦେଖିଲେ ମୃତ୍ୟୁ ହୁଏ) । ବୀର ମଣେଶ ସମୟ ମଣିବ କରବାକୁ ଏହା ସମ୍ଭବ । ଗଣେଶରୂପା ବୀରଶେଷ୍ଠ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ତ ମୋ ପାଖରେ ନାହାନ୍ତି । (ସମ ହାତରୁ ମୋତେ ଆଉ କିଏ ରକ୍ଷା କରିବ ?)

ବହୁ ପ୍ରତିପଦୁଁ ଚାହିଁ ପକ୍ଷ ବାରି ପୋଷି ହୋଇ
 ପୂର୍ଣ୍ଣେ ରାଜା କ୍ଷୟାତଥ ହେଲ ଯେ ।
 ବଦନ ଏଣୁ ସେପକ୍ଷ ମାସ ସଦୃଶ ପ୍ରମାଣ
 କରଣ ଗୁଣି ସମ୍ଭାବ ଥିଲ ଯେ । ୧୧ ।
 ବଡ଼ମାହର ମନ୍ଦରେ ସେ ନୃପ ପେଣୁ ବରୁରେ
 ତୈଳପାତେ ତେଣୁ କଲେ ଦାନ ଯେ ।
 ବଡ଼କୁ ଭରତପାତେ ପ୍ରେମଣ କଲେ ରଜସେ
 ନଟ ବଦ୍ୟାସ୍ତ୍ରୀୟ ରଜି ଆନ ସେ । ୧୨ ।
 ବଡ଼ ସେ ମେଘ ଗମନ ପ୍ରାୟେ ତତାର ବମାନ
 ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲେ ଅଯୋଧ୍ୟାର ଯେ ।

୧୨ଶ ପଦ—ବଡ଼ମାହର—ଗର୍ବହର । ମନ୍ଦ—ଶନମହାପ୍ରଭା । ବଡ଼କୁ—
 ଦୁଇ ।

୧୩ଶ ପଦ—ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଶୁନ—ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଦୁନୀ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ ନ ଥିବାରୁ ।
 ରାମରଜ—ରାମରୂପ ରଜାରସ ।

୧୧ଶ ପଦ—ସେପକ୍ଷ ଗୁଣୁ ମାସରେ ପ୍ରତିପଦାଦି ତଥା, ପକ୍ଷ, ସେ ବ,
 କାର, କରଣ ଓ ଗୁଣିମାନଙ୍କର ସମ୍ଭାବ ଥାଏ, ସେହପରି ଏହି କଥା ଚହୁ ବହୁ
 ତାଙ୍କର ପ୍ରତି କଥାରେ ସ୍ବଭାବ ହେଲ ଓ ମୃତ୍ୟୁସମୟର ସାଦୃଶ୍ୟ ଲକ୍ଷଣମାନ
 ପ୍ରକଟ ପାଇଲା । କ୍ରମେ ଲକ୍ଷ୍ମଣସଦୃଶ୍ୟ ଶିଥିଲ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ମୃତ୍ୟୁ
 କାହାଙ୍କର ଅତଥ୍ୟ ରୂପେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ତେଣୁ ଏହି ମୃତ୍ୟୁ ସମୟ
 ଗୁଣୁମାସ ସଦୃଶ ବଦିତ ହେଲା । (ଚନ୍ଦ୍ର ପେଷର କ୍ରମଣଃ କ୍ଷୀଣ ହୋଇ
 ଅମାବାସ୍ୟାରେ କ୍ଷୟ ହୁଏ, ସେହପରି ରାଜା ଦଶରଥ କ୍ରମଣଃ ଶିଥିଲ ହୋଇ
 ଶେଷରେ ବିନାଶ ଲଭିଲେ) ।

୧୨ଶ ପଦ—ରାଜା ଦଶରଥ ସେହେକୁ ଶନଶ୍ଚରର ବଡ଼ମାହୁ ଖର୍ବ
 କରିଥିଲେ, ତେଣୁ ପାତ୍ର ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ବିଚାର କରି ତାଙ୍କର ମୃତ ଦେହକୁ ତୈଳ
 ପାତ୍ରରେ ରଖିଲେ । (ସୁହମାନେ ପାତ୍ରରେ ନ ଥିବାରୁ ମହାବୀର ଦଶରଥଙ୍କ
 ମୃତ ଦେହ ତୈଳ ପାତ୍ରରେ ରଖାଗଲା । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଶନିଦୃଷ୍ଟି ସମୟରେ ତୈଳ-
 ପାତ୍ର ଦାନ କରିବା ବିଧି) । ରାଜତଙ୍କ ନିକଟକୁ କେଶରେ ଦୁଇ ପ୍ରେରଣ କଲେ ।
 ସେ ଦୁଇମାନେ ଯାହା ଜାଣିବ ସବୁ କଥା କଥାମାନ ଭରତଙ୍କୁ କହିଲେ ।

୧୩ଶ ପଦ—ଦୁଇଜଣଠାରୁ କେତେ କଥାମାନ ଶୁଣି କାଶ୍ମିରୋସେ ମେଘ
 ଗମନ କଲା ପ୍ରାୟ ଭରତ ରଥ ତଳାଇ ଆସି ଅଯୋଧ୍ୟାରେ ପ୍ରବେଶ ହେଲେ,

ବଧବା ନାରୀ ସମାନ ଦଶେ ସେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଗୁଳ
 ରାମରଙ୍ଗ ହୋଇବାରୁ ଦୂର ଯେ । ୧୩ ।
 ବିମନରେ ନରପତି କୁରାଣ ସବ ଝୁରନ୍ତି
 ନିଶବଦ ଯଥା ମୁନିଗଣ ଯେ ।
 ବରପାଠକୁ ପ୍ରକାର ଅନ୍ତଃସୁରପ୍ତା ନିବର
 ଭର-ଭୂମି ପଳିଳ କରିଣ ଯେ । ୧୪ ।
 ବଣା ଗଣୀ ଏଣୀ ପ୍ରାୟେ ଏଣେ ତେଣେ ଗୁଡ଼ି ଦିଏ
 ଚିତାପର ହୃଦେ ଜଳେ ଚିନ୍ତା ଯେ ।
 ବନତ ମାତାଙ୍କୁ ଚଣ୍ଡୀ ଅଗ୍ରେ ଯଥା ସିଂହ ମନ୍ତ୍ରୀ
 ପୁରୁଷ ପୁରୁଷ ପ୍ରାୟେ ଶୋଭା ଯେ । ୧୫ ।
 ବକ୍ରା ହୋଇଲେ ଜନମା ପ୍ରଥମ ଯୁଗ ନ ମାନ
 ଜଳାବତ୍ତି ବହୁ ତବ ତାତ ଯେ ।
 ବହୁଥିଲେ ଅଭିଷେକ ଶ୍ରୀରାମେ ହୋଇ ରାମୁକ
 ଭସାୟେ ମୁଁ ତାହା କରି ହତ ଯେ । ୧୬ ।

୧୨ଶ ପଦ—ପ୍ରଥମ ଯୁଗ—ସତ୍ୟ । ଜଳାବତ୍ତି ବହୁ—ଭ୍ରମରେ ପଡ଼ି ।

ଆସି ଦେଖିଲେ, ଅଯୋଧ୍ୟା ରାମ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କ ବିଦ୍ଵାନବେ ‘ରାମରଙ୍ଗ’ ବେଳ ଓ ‘ଲକ୍ଷ୍ମଣ’ ସିନ୍ଧୁ ସ୍ଵରୂପ ତତ୍ତ୍ଵ ଦ୍ଵୟ ବଧବା ନାରୀ ପ୍ରାୟ ଦେଖା ଯାଉଅଛି ।

୨୪ଶ ପଦ—ଦୁଃଶନ ମନରେ ଲୋକମାନେ କପୋତା ପରି ଝୁରୁଛନ୍ତି ଓ ମୁନିଗଣ ନିଶବଦରେ ଯୋଗ ସାଧନ କରି ପରି ପୁରା ଜରକ ହୋଇଅଛି । କର୍ଣ୍ଣା ରତ୍ନରେ ଭୂମି କାଦୁଆ ହେଇ ଯେ ଅନ୍ତଃସୁରର ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ନେତ୍ର ଜଳରେ କମ୍ପଦେଶକୁ ଚିତାଇ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି ।

୧୫ଶ ପଦ—ପ୍ରଥମେ ଦୃଶ୍ୟ ପରି ଦେଖି ସ୍ତ୍ରୀ ଏଣେ ତେଣେ ଗୁଡ଼ି ଛାଡ଼ି । ସମସ୍ତଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଚିତା ଅଗ୍ନି ପରି ଚିନ୍ତା ଜଳୁଅଛି । ଏସବୁ ଅମଙ୍ଗଳ ମାନ ଦେଖି ଭରତ ମାତାଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କରି ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ଅସ୍ତ୍ରତରେ ସିଂହ ଉପବେଶନ କରି ପ୍ରାୟ ମାତାଙ୍କ ଆଗରେ କସିଲେ । ପୁଣି ଶୋଭା ପୋଷିବକୁ ପରୁର ସବୁ ଗୁଡ଼ି ଛାଡ଼ି ପରି ଅଯୋଧ୍ୟାର କଥା ସବୁ ପଚାରିଲେ ।

୧୬ଶ ପଦ—ଜନନୀ କୈକେୟୀ ବକ୍ରା ହୋଇ କହଲେ, “ଭ୍ରମର ପିତା କଶିକଥା ଭ୍ରମକତେଃ ସତ୍ୟ ଲଭନ କରି ଉତ୍ସୁକ ମନରେ ଶ୍ରୀରାମଙ୍କର ଅଭିଷେକ କରୁଥିଲେ । ମୁଁ ଉପାୟ ଦ୍ଵାରା ତାହା ବିନାଶ କରି ।”

ବସୁଧା ପତ ହୋଇ ସୀତାବତୀର ବସୁଧା
 ସବୁକୁ ଦେଖି ସେହି କନ ଯେ ।
 କନାଶ ତାମସୀ ମତେ ସମ ଲକ୍ଷଣକ ଅସ୍ତେ
 କରପତ ହୋଇଲେ କହନ ଯେ । ୧୭ ।
 କଳସ ତୁ ଇନ ହୋଇ କର ଦାସ କର ମନ୍ତ୍ର
 କରଣରେ ସେ ଭରତ ଭାଷେ ଯେ ।
 କୋଇବା ତ ମାତା କୁମ୍ଭେ ବଡ଼ ହେଉ ଏ ଅରମ୍ଭେ
 ଦୁଃଖରେ କେନିକୂଳ ଗ୍ରାସେ ସେ । ୧୮ ।
 କଳ ପଦାର ମଧ୍ୟର କେନିକୂଳ କର ମାତ
 ଏ ବୁଦ୍ଧି ଶିଖିଲ ବାହୁଁ ଏବେ ଯେ ।
 କୋଇଲେ ଧାଣୀ ମନ୍ତ୍ରଣ ସୁରକ୍ଷ ସେ ପରମ୍ପରା
 ଗୋପାଳପୁତ୍ରେ ଧାର୍ମରେ କେବେ ଯେ । ୧୯ ।

୧୭ଶ ପଦ—ବସୁଧା ପତ—ପୃଥ୍ବୀ ପତ । ତାମସୀ—ସୂର୍ଯ୍ୟ ।

୧୮ଶ ପଦ—ଇନ—ସୂର୍ଯ୍ୟ । କର—କରଣ । ଦାସ—ଭକ୍ତ ।

୧୭ଶ ପଦ—“ପୃଥ୍ବୀ କନା ସୀତାବତୀ ପତ ସମତନ୍ତ୍ର ଶାସ୍ତ୍ର ପୃଥ୍ବୀବର ପତ ହେବା ପାଇଁ ଉତ୍ପଦ ହୋଇଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଏହି ପଶୁକୁ ଦେଖି କହୁ ନୁଁ କନକୁ ସେହିଦେଲି (ପଶୁ କନ ମଧ୍ୟରେ କାସ କରେ) । ଲକ୍ଷଣସ୍ତ୍ର ମନୋହର ଚନ୍ଦ୍ର ଅସ୍ତ ହେଲେ ସେପରି ସୂର୍ଯ୍ୟ କନକୁ ଦୃଶ୍ୟ, ସେହିପରି ସମ ଲକ୍ଷଣ କନ ଗମନରେ ସୁଖା ତରଳଥ ବନାଶ ହେଲେ । ”

୧୮ଶ ପଦ—“ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗଲେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ନିଜ କରଣପ୍ରଭା ଦେଖାଇ ପୃଥ୍ବୀରେ କଳସିର ପରି ତୁ ସୁଖା ହୋଇ ପ୍ରଜାତାତୁ କର ଅତ୍ୟନ୍ତ ତର ଅସୋଧ୍ୟ ସ୍ୱରୂପେ ବଢ଼ାଇ କର ।” ଭରତ ମାତାଙ୍କର ଏହି ବସା ଶୁକଣ କର ଦେଲେ, “କୁମ୍ଭେ ତ ମାତା, କୁମ୍ଭେ ଅଧିକ ତା ଦପଣ ଦେଲି ? ବଡ଼ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷସ୍ତ୍ର ମନାକାସ୍ୟ ଓ ପୃଷ୍ଠିମାରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଭୟକୁ ଗ୍ରାସ ଦରପରି କୁମ୍ଭେ ଅସୋଧ୍ୟର ଉତ୍ତର ସମୟରେ ଅମ୍ଭ ଦୁଇକୁଳ (କୁମ୍ଭ ଦଧାକୃଷ୍ଣରେ ସମତନ୍ତ୍ର, କୁମ୍ଭୀ ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ମୋପରି ସୂର୍ଯ୍ୟକୁଳ) ଗ୍ରାସ କଲ ।

୧୯ଶ ପଦ—“କଳ ମଧ୍ୟରେ କଳ ପଦାର ଦୁଇ ଭାଗ କର ଦେଲ । ଏବେ ଏ ବୁଦ୍ଧି ବାହୁଁ ଶିଖିଲ ।” (ଅଗେ ତ ଏ ବୁଦ୍ଧି ନ ଥିଲା) । ଭରତଙ୍କ ଦଧା ଶୁଣି କେତେକ୍ତା ଦେଲେ, “ଦାସୀ ମନ୍ତ୍ରଣ ହସ୍ତାରେ ମନ୍ତ୍ରରେକ ଶିଖାଇଲ ।” ଏହା ଶୁଣି ପିତ୍ର ଗାର ପାଖକୁ ଧାଇଁ ଗଲେ ପରି ଭରତ କେତେକ୍ତା ମନ୍ତ୍ରଣ ପାଖକୁ ଦଉଡ଼ି ଗଲେ ।

ବୃଷାଣ ଦେଶ ଧରଣେ ଲଗୁତ ପ୍ରହାର ଚଳେ
 ଚରଣକୁ ବାନ୍ଧିଲେ ରକ୍ତରେ ଯେ ।
 ବେନ ଦ୍ରୁତ ଯୋଡ଼ି ଯାଇଁ କୌଶଲ୍ୟା ସାଶେ ବନସୀ
 ବୋଧୁରେ ସେ ବଚନ ମଞ୍ଜରେ ଯେ । ୨୦ ।
 ବୈଷ୍ଣାଦ ବୃଣ ଆସି ମନ୍ତ୍ରପଦ ଦ୍ରୁତ ଗସି
 ବୋଇଲେ ସେ କି ବୋଲି କୋବିନ୍ଦେ ହେ ।
 ବଳି ସଙ୍ଗରେ ଗୁଟିକି ସମମୂଲ୍ୟ ଅବିବେକ
 ଏତେ ବିବେକ ନ କଲି ହୃଦେ ଯେ । ୨୧ ।
 ବିଧିପ୍ରବେ ତହୁଁ ଗଲେ ସେଇକି ଯାକୁ ସାରିଲେ
 ଆତ୍ମାନେ ବସିଲେ ପ୍ରାନ୍ତ ଦନ ଯେ ।
 ବେଶୁନ ଜନସମସ୍ତ ସୁଫଳେ ପୁଣେ ଭରତ
 କେଉଁଦିନେ ଶ୍ରୀରାମ ଗମନ ହେ । ୨୨ ।

୨୦ଶ ପଦ—ବୃଷାଣ-ଦେଶ—ବେଶୁପଦ ଶୂନ୍ୟ । ଲଗୁତ—କାତ ।
 ମଞ୍ଜରେ—ମନୋହର ଭାବରେ ।

୨୨ଶ ପଦ—ଆତ୍ମାନେ—ସଭାରେ । ପ୍ରାନ୍ତ—ଶେଷ ।

୨୦ଶ ପଦ—ଉତ୍କଳ ପିଲା ଗାଁରେ ଝିଅ ଲେଉଟ ପରି ଭରତ ମନ୍ତ୍ରପଦ
 ଶେଷ ଧରଣେ । ତାକୁ କାତ ଦ୍ଵାରା ହଠାତ୍ କହି ତହାର ପାଦକୁ ଦଉଡ଼ାରେ
 ଭାଙ୍ଗିଲେ । ତେଣୁରେ ବୌଦ୍ଧୋଦ୍ଧୃଷ୍ଟ ପଶୁକୁ ଯାଇ ଦୁଇହାତ ଯୋଡ଼ି ବନସ୍ତ
 ପ୍ରଦାନ ପୁରୀର ତାକୁ କୋଷ ଚଳେ ।

୨୧ଶ ପଦ—ଭରତ ଆସିବାର ଶୁଣି ବୈଷ୍ଣାଦ ପାତ୍ରମାନେ ଆସି
 ପଚାରେ, “ତୁମ୍ଭେ ଗୁଣ ଦୁଆଁ” । ଭରତ କହିଲେ, “ହେ ଶ୍ରୀକର୍ଣ୍ଣ ! କି ପଥା
 ଦେଖୁଛ ? (ଶ୍ରୀକର୍ଣ୍ଣର ଅଞ୍ଜନର ପରି କହୁଅଛ) । ତୁମ୍ଭେ ବଣ ଦୁଆଁସୁରେ
 ବନ୍ଧୁର ଦରପାତ୍ର ନ ହୁଁ ଯେ, କେବଳ ଅବିବେକ ଲୋଭ ଦ୍ଵାରକର ମୂଲ୍ୟ ସହଜ
 ହୃଦେ ପଥରେ ମୂଲ୍ୟ ସମାନ କରିଥାଏ । (ବସନ୍ତ ସହଜ ମୋତେ ସମାନ
 କଲେ ତୁମ୍ଭେ ଅବିବେକେ ସହଜ ଗଣନା ହେବ) ।”

୨୨ଶ ପଦ—ତପ୍ତରେ ଭରତ ଯାଇ ବିଧିପ୍ରବେ ଶ୍ରୀକାନ୍ତ ପ୍ରେତଦର୍ମ
 ସମାପ୍ତ କଲେ । ଶେଷଦିନ ସକ୍ତ ମନ୍ତ୍ରପଦେ ପାତ୍ରମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ବେଶୁ ତହାର
 ତପ ସୁମନ୍ତ ମନ୍ତ୍ରାଦି ପରୁଲେ, “ଶ୍ରୀରାମ ଦେଉଁ କରେ ଭଲେ କି ।”

ବିନାୟକ ଲମ୍ବୋଦର ହେତେ ହେଲେ ଗଣେଶ୍ୱର
 ତାତ ବୋଲେ ତାତ ତୋତେ ଦେଲେ ଯେ ।
 ବାଳଚନ୍ଦ୍ର ଯେ ଅଛନ୍ତି ଶ୍ରୀମନ୍ଦିରେ ସେହି ମତ
 ଦୁଃଖ ନୃପ କଶିଷ୍ଠେ ବୋଲଇ ଯେ । ୨୩ ।
 ବାଣୀରେ ଭବତ ମୋହ ଗଜମୁଖ ନେତ୍ରେ ମୁହ
 ଗିରିକୁଣ୍ଡ ଘାତ କପା କର ହେ ।
 ବଧୂର ଅଜ୍ଞାତ ଦୋଷ କଳଙ୍କ ଯଥା ପ୍ରକାଶ
 ଧାତା ମାତା ରଖିଲ ମୋଠାର ଯେ । ୨୪ ।
 ବାହାରରେ ଶ୍ରୀମନ୍ଦିର ନନ୍ଦା ଶୂନ୍ୟ ସେହିପରି
 ବୃଥା ବୋଲି ମନ୍ଦୀ କରୁଁ ବିଦ୍ୱା ଯେ ।
 ବଶୁଦ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଦିଉଳ ମିଶ୍ରିତ ଯେବେ ତା ଜଳ
 ପ୍ରତିଭାରେ କଲେ ଶହୁଦା ଯେ । ୨୫ ।

୨୩ଶ ପଦ—(ମୁଁ ରାଜା ହେବାକୁ ଅସୋଗ୍ୟ, ଏହା ଭରତ ପୁରୁଷ
 ବ୍ରହ୍ମାଦିଙ୍କୁ) କଶିଷ୍ଠ କହିଲେ, “ସାନ ପୁଅ ଗଣେଶ ‘ବିନାୟକ’ ନାୟକ ପଦର
 ଅସୋଗ୍ୟ, ସୁଖି ଲମ୍ବୋଦର ହୋଇ ମଧ୍ୟ (ଅସୋଗ୍ୟ ହେଲେ ସୁଖ) ପିତା
 ମହାଦେବଙ୍କ କୋଳରେ ଗଣନାଥ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ସେହିପରି ପିତା ଦେବ
 ହୁଏତ ରାଜପଦ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । କାହିଁକି ଥାଉଁ ଥାଉଁ ଗଣେଶ ଗଣନାଥ
 ହେବ ପ୍ରାୟ ଶ୍ରୀମନ୍ଦିରେ ସୁଖା ପିତା କୋଳରେ ରୁହେ ରାଜା ହୁଅ ।”

୨୪ଶ ପଦ—କଶିଷ୍ଠଙ୍କ କଥା ସୁଖି ଭରତ ଉତ୍ତରରେ ମୋହତ କହି
 କହିଲେ, “ମୁଁ ଗଜମୁଖ ଟିକ୍ତେ, ମୋତେ କାହିଁକି ଏ କଟନ ରୂପ ଅନୁଗ୍ରହ
 ଅବାଧ କରୁଅଛ ? ସେପରି ବ୍ୟାଧା ଅଜ୍ଞତ ଦୋଷରେ (ବିନା ଦୋଷରେ)
 ତନ୍ମୁଖରେ କଳଙ୍କ ରଖିଲ, ସେହିପରି ମାତା କୈତେୟୀ ମୋଠାରେ ମୋର
 ଅଜ୍ଞତରେ ଅପବାଦରୂପ କଳଙ୍କ ରଖିଅଛ ।”

୨୫ଶ ପଦ—ଏହା କହି ଭରତ ଶ୍ରୀମନ୍ଦିର ଅଧିକାରୀଙ୍କୁ ବାହାରରେ
 ନନ୍ଦା ଶୂନ୍ୟ ହୋଇଗଲା, (ନନ୍ଦର ପ୍ରଜାମାନେ ତାଙ୍କ ସହୃଦ ଶ୍ରୀମନ୍ଦିର ଅଧିକାରୀଙ୍କୁ
 କାହାଣୀଲେ) । ଏହା ଦେଖି ମନ୍ଦୀମାନେ ‘ସିଦ୍ଧା ବୃଥା’ ଏହା ବ୍ରହ୍ମା ସିଦ୍ଧାସାର୍ଥ
 କାଷ୍ଠା ଦିଅନ୍ତେ, ଶହୁଦ ପ୍ରତିଭାରେ କଲେ, “ବଶୁଦ ସୁବର୍ଣ୍ଣରେ ଦିଉଳ ଦିଶିଅଛି,
 ତାହା ଯେତେବେଳା ଉଡ଼ିବ । (ବଶୁଦ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଭରତଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ମାତ୍ର ରୁମ୍ଭଣା)
 ରୂପ ଦିଉଳ ମିଶିଛି । ଶ୍ରୀମନ୍ଦିର ଅଧିକାରୀ ରୂପ ପରିଷ୍କାର ପେଟଦେଲେ ଭରତଙ୍କ
 ବଶୁଦିଆ ପ୍ରକାଶ ପାଇବ) ।”

କାଟରେ ହେଲ ଏମନ୍ତ ଶୁଭକ୍ଷେତ୍ର ଆବଦାତ-
 କର ମହାଧନରେ କବାଦୀ ଯେ ।
 ଚନ୍ଦ୍ର ଏକ ସଦିକା ସେ ନାନାରତ୍ନେ ଶୋଭିକା
 ନିର୍ମଳ ହୃଦେ ହେଲ ପ୍ରମୋଦ ଯେ । ୨୨ ।
 ବଢ଼ିଲେ ଭରଦ୍ବାଜର ସବଳେ ପ୍ରବେଶ ବାର
 ତସୋବଳେ ସମସ୍ତ ଚର୍ଚ୍ଚିଲେ ସେ ।
 ଚନ୍ଦ୍ରପାୟେ ମୁଖାକୁଳ୍ୟା ଶ୍ରେୟନ ଦେଲେ ତତ୍ତ୍ୱାତ
 ସୁରପାୟ ସନ୍ତୋଷେ ଭୁଞ୍ଜିଲେ ସେ । ୨୩ ।
 ବ୍ୟାଧିପତି ରତ୍ନରତ୍ନ ଶ୍ରେୟ ପ୍ରାୟ ଦୟାଶୀଳ
 ସେବିଲେ ଫଳବନନେ ଶୋଭୁ ଯେ ।
 ବଜ୍ରାନ ତଳେ ଶେଷରେ କହର ମହାସୁଖରେ
 ବହୁ ନାହିଁ ସଦି ଗଲ ପାତ୍ର ଯେ । ୨୪ ।

୨୨ଶ ପଦ—କେବେ—ଅବା । ଏକପଦ—ଗୁରୁପଣ ।
 ୨୩ଶ ପଦ—କେବେ—ସର୍ବକ୍ଷେତ୍ର । ଦୟା ଲୀଳ—ସର୍ବର ରମଣୀ ।
 ବଜ୍ରାନ—ଗୁରୁପଣ ।

୨୨ଶ ପଦ—ଅବା କ୍ୟବସାୟୀ ଗୁରୁପଣ ଚଉତି ଧର ନାନାରତ୍ନରେ
 ମୁଣ୍ଡିତ ମହା ଧନବନ୍ତ ଶ୍ରେୟ ସହଜ କବାଦୀ ହେଉପର, ଭରତ ଯାଉଁ ଯାଉଁ
 କେବେବେପୁରର ଅଧିପତି ରୁହେ ଶବ୍ଦର କହୁଯେନା ପରବେଷ୍ଟିତ ଭରତଙ୍କ
 ସଙ୍ଗେ କବାଦୀ ହୋଇ କାଟରେ କାଷା ଦେଲା । ମାତ୍ର ଦୟାକରୀ ହେଉପରେ
 ତତ୍ତ୍ୱାତକି ହୋଇ ସୁତ ହୃଦୟରେ ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କଲା ।

୨୩ଶ ପଦ—ସେଠାରୁ ଯାଇ ବାର ଭରତ ସୈନ୍ୟ ସହକରେ ଭରଦ୍ବାଜ
 ମୂଳକ ଆଶ୍ରମରେ ପ୍ରବେଶିଲେ । ସେ ମୂଳ ତପୋବ୍ରହ୍ମକରେ ସେମାନଙ୍କୁ ତର୍କି
 କଲେ । ତେ ଦେବତାଙ୍କୁ ଅମୃତ ଦେଲା ପ୍ରାୟ, ଋଷି ତତ୍ତ୍ୱପଣା ସେମାନଙ୍କୁ
 ଅମୃତ ସମ ଶ୍ରେୟନ ଦେଲେ । ସେମାନେ ଦେବତାଙ୍କୁ ପର ସନ୍ତୋଷ ମନରେ
 ଚାଡ଼ି ବୁଝିଲେ ।

୨୪ଶ ପଦ—ଶ୍ରୀମତେଷୁ ଋଷି ସେମାନଙ୍କୁ ସର୍ବସୁଖ ପ୍ରଦାନ କଲେ ।
 ଦୟା ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଫୁଲ ତରୁନରେ ଶୋଭିତ ହୋଇ ଆସି ସେମାନଙ୍କୁ ପୂଜା କଲେ ।
 ଗୁରୁଆ ତଳେ ମହାସୁଖରେ ବହୁର ଭର ସେମାନଙ୍କର ସଦି ପାତ୍ରକଲା ।
 ପ୍ରଭାତରେ ସେମାନେ ଦେଖିଲେ ସେ ଅଉ କହି ନାହିଁ । (ଋଷିଙ୍କର ତପ
 ଛବିଦେ ବଶରେ ସବୁ ସୁଖ ଯିଲେ, ମାତ୍ର ଛବିଦେ ଦେଖି ହୋଇଗଲା) ।

ବସେଇ ମୁନି ଯେହୁ ସୁବାହୁବଳେ ସୁବାହୁ
 ନାଶି ଚୁନି ବନା ଚୁଡ଼ ଚୁଷା ଯେ ।
 ବିଜ୍ଞାନ ଲକ୍ଷଣେ ଯେହୁ ସହଜ ଲକ୍ଷଣେ ସେହୁ
 ଜ ନକା ନୋହୁ ଜାନକୀ ଅଶା ଯେ । ୨୯ ।
 ବରକୁ ଚିହ୍ନିବେ ବହରେ ଚିହ୍ନିବେ
 କଟକକୁ ଚେକି କଟକରେ ସେ ।
 ବସେଧାଭାଷ ଶୁଣି ସେ ଗମନ କଲେ ଉଭୟେ
 ସରବେଶ ହୋଇ ନିକଟରେ ସେ । ୩୦ ।
 ବ୍ୟାଳସମୁଦ୍ରକୁ ହାସି ସିଂହ କ ଘରୁ ଅସି
 ଘୋଷି ଦନ୍ତେ ଉଠି ସୌମିହେୟ ଯେ ।
 ବଲେକରେ ପ୍ରଜାପତି ବାଜା ହସ୍ତେ ଧରନ୍ତି
 ହର ଦିଅ ସେ ଯେ ଯେ ଯେ । ୩୧ ।
 ବାହନ ବସି ସୁଦନ୍ତୀ ବେତେ ବହେ ଉପେ ଗତି
 ବେଳୀ ଚକ୍ରପାଣି ଶୂନ୍ୟ ଯେ ।

୨୯ଶ ପଦ—ମୁନି ଋଷିବାକ୍ୟରେ କହଲେ, “ସମତରୁ
 ‘ସୁବାହୁ’ ଉତ୍ତମ ବାହୁକଳରେ ସୁବାହୁ ଦୈତ୍ୟକୁ ମାର ‘ଚୁଡ଼’ ସମ୍ପର୍କ ତା’ର
 କର ‘ଚୁଡ଼’ ଉପୁ ଚିହ୍ନିତ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ‘ଲକ୍ଷଣେ’ ହରି ଗୁମସ୍ତକ ରାଜ-
 କ୍ଷେତ୍ର ନେତ୍ରେ ଲକ୍ଷଣେ ସହଜ ଏବଂ ‘ଜାନକୀ’ ରଥ ସୁଖ ପରିହାର ପୂର୍ବେ
 ଜାନକୀ ସୀତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ବନରେ ବୁଲୁଅଛନ୍ତି ।”

୩୦ଶ ପଦ—“ଅସୋଧାର ଅପୁର ଦପରେ ବରକୁ ହୋଇ ସେ ସମ
 ତରୁଟ ପର୍ବତ ଲେଦେଶରେ ବହୁର ବେହୁଅଛନ୍ତି ।” ଉଭୟ ଉଭୟାକ
 ରାଜିକଠାରୁ ଏହପରି ବିଶେଷାଭାଷ ଶୁଣି ସେଠାରୁ ବେଗରେ ଗମନ କଲେ ଓ
 ତରୁଟ ପର୍ବତ ନିକଟରେ ପ୍ରବେଶ ହେଲେ ।

୩୧ଶ ପଦ—ଉଭୟ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କ ସହଜ ଶାସ୍ତ୍ର ତେରେ ଅସନ୍ତେ
 କଳତନୁମାନେ ପକାର ସିକାରୁ ‘କାଘ, କଲୁ, ଶ୍ରୋ, ଡୁଡୁଡୁ ହୁମ୍‌ହୁମ୍‌ହୁ ଶାସ୍ତ୍ର
 ଦେଇ ସିଂହ ଘରୁ ଅସୁଛି କି ?” ଏହା ବରୁଣ ଲକ୍ଷଣ ଦର୍ଶନ ଉପରେ ଉଠି
 ଦେଖିଲେ ଯେ, ପଦାତ ଅସାବେଶ ସୈନ୍ୟମାନେ ବୃଷ୍ଟର ଧଳାଶର ଧରି
 ଶ୍ରେଣୀବଦ୍ଧ ଭାବରେ ଅସୁଅଛନ୍ତି ।

୩୨ଶ ପଦ—ବେତେବ ସୈନ୍ୟ ଉତ୍ତମ ବୃଷ୍ଟୀ ଉପରେ ବସି, ବେତେବ
 ରଥରେ ବସି ଅସୁଅଛନ୍ତି । ପଦାତ ସମୁଦ୍ର ନ୍ୟାୟରେ ବହୁଅଛନ୍ତି ।

ବସୁ, ସଦା ଦିଏ ଲେ ରଜନବରକୁ ମିଳି
 ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଚନ୍ଦ୍ର କହେ କହନ ଯେ । ୩୨ ।
 ଦୈମାସେୟ ଗୁଣ ଭଳି । ଚୋର ଯେମନ୍ତ ବାବୀ
 ବଞ୍ଚେନ ଶତ୍ରୁନେ ସାଜି ଭଣେ ଯେ ।
 ବିବାଦ ରଚି ତେମନ୍ତ ସପ୍ତେନ୍ଦ୍ର ହୋଇ ଭରତ
 ଗମନ କରବା ପ୍ରାୟ ମଣେ ଯେ । ୩୩ ।
 ଦୋଷେ ଶ୍ରମ ନଦା ସର ଡ଼େଶ କୃଷ ଅବର
 ମୂର୍ତ୍ତି ଭଲ ସେ ଏକ ଜୀବନ ଯେ ।
 କରପା କରେ ଅବଳ ତା ନିଜ ଗୁଣ ନିର୍ମଳ
 ଶୀତଳକୁ ନ ଗୁଡ଼ନ୍ତି ସେନ ଯେ । ୩୪ ।
 ବନତ ଯୋଡ଼ଣ କର ବନତାସୁତ ପ୍ରକାର
 ଦଣ୍ଡ ପ୍ରାୟ ଦଣ୍ଡେ ମନ୍ତ୍ରା ରଜି ଯେ ।

(ସଦା ଦ୍ଵାରା ଚହୁଁଲେ ଲେ ଥିବାର ସୁଚିତ ହେଲା) । ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ଉକ୍ତ
 ଅବାଶ୍ଵ ଅଭାବନ କରି ପକାଇଅଛି । (ସେଷାଂଶ—‘ରଜନ ବର’ ଯେ
 ବସୁଙ୍କ ପାଦକୁ ଚିହ୍ନିଅଛି) । ଭରତଙ୍କର ସୈନ୍ୟ ନେଇ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଚିତ୍ରପାରି
 ରାମଙ୍କ ଆଗରେ ଆସି ବହଲେ,—

୩୩ଶ ପଦ—“ବାଳୀପତି ଦୈମାସେୟ ଗୁଣ ବହନ କରି ଚୋର ସହକ
 ସେପରି ଯୁଦ୍ଧ କରିଥିଲା (ବାଳୀ ସପ୍ତ କନ୍ଦୁରୁଷ ଓ ଡ଼େଶ ବନତା ସୁତ, କନ୍ଦୁ
 ବନତାର ସପତଣୀ), ସେହପରି ଭରତ ଦୈମାସେୟ ରାଜସେନା ସମ୍ବଳରେ
 ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ସହିତ ବିବାଦ ଭେଦକୁ ଆସିଛନ୍ତି ଏ ମନେ କହୁଛି । ”

୩୪ଶ ପଦ—ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କର ଏପରି ଯଥା ଶୁଣି ରାମ କେତେଦୂର ବହଲେ
 “ନଦୀ, ହ୍ରଦ, ପୁଷ୍କରିଣୀ ଓ କୁପର ମୂର୍ତ୍ତି ବନ, ମାତ୍ର ସେମାନଙ୍କର ଜୀବନ
 ଏକ ଅର୍ଥାତ୍ ସେ ଯଦୁପୁରେ ଯୋଡ଼ାଣି ହେଉଥାଏ ସେ ଅଟେ; ସେହପରି ଆତ୍ମ
 ରାଜ୍ୟର ମୂର୍ତ୍ତି ବନ ମାତ୍ର ଜୀବନ ଏକ । ଡ଼େଶ ଜଳ ସେନା, ହ୍ରଦ,
 ପୁଷ୍କରିଣୀ ଓ କୁପର ଲେଖା ଗୋଟିଏ ଦୟାସ, କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ନିଜ ଗୁଣ
 ନିର୍ମଳତା ଓ ଶୀତଳତା ହେତୁ ଡ଼େଶକୁ ମାତ୍ର, ଏହା ମନରେ ହେଉ । (ବୈଦେହ୍ୟ
 ଦ୍ଵାରା ଚିହ୍ନିତ ହେଲେ ଯେ ଭରତ ନିଜର ନିର୍ମଳ ଗୁଣ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରୁଛନ୍ତି) । ”

୩୫ଶ ପଦ—ଏହା ସମୟରେ ଭରତ ଆସି ଡ଼େଶ ପ୍ରଧାନ ବନସ୍ତରେ
 ବସୁଙ୍କୁ ଶୋଭିଲେ (ଡ଼େଶର ଅନ୍ଧେଇ ଡ଼େଶ ସେପରି ଦେଖାଏ) ଏବଂ

ବେଗେ ସବୁବେଳେ ଡେଇଁଲେ ଶିଖା ଗୁରୁଗାୟ ଦେଲେ
 ବେନିଗ୍ରାତ ମନ ରକ୍ଷା ରକ୍ଷା ପେ । ୩୫ ।
 ବେନିଲେ ଜନ ଜନମା ଶୁଭ ଚତୁରଥ ଘେନି
 ଦରିଦ୍ର ଧନ ଲଭିବ ପର ସେ ।
 ବଢ଼ିବୁ ସର୍ବ ଦମ୍ଭଲେ, ଭରତ ପଦ ଧରଲେ
 ଗମନ କରିବା ପାଇଁ ପୁରା ପେ । ୩୬ ।
 କୋଲେ ସମ ସଦାଦାସୀ ପଦେ ଅନ୍ୟାର୍ଥ ସମାଦ
 ସମସ୍ତେ ପଣ୍ଡିତ ଶୁଣି ଆସି ହେ ।
 ବଳ ପେଦୁ ଜନକର ନ ନାଚେ ସେ କ କୁମର ?
 ଶ୍ରେ ଧର ରେଣୁକ କୁ ନାଶି ହେ । ୩୭ ।
 କୋଲେ କେବେସିନ୍ଧୁ ଦୈତ୍ୟମାତାଠାରୁ ଜାତ
 ହେଉଁ କାତ ଇନ୍ଦ୍ର, ଘାତ କରି ହେ ।

ଦଣ୍ଡେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦଣ୍ଡ ପ୍ରାୟ ମହାକି ଭଜିଲେ ଅର୍ଥାତ୍ ଦଣ୍ଡେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭୂମିରେ
 ଶୋଇ ସାହୁକା ହୁଏତ ବଳେ । ସମସ୍ତେ ସେହର ସହକ ରୁ ଶିଖାକୁ
 କୋଳ ଧରି ପ୍ରାୟ ତତ୍ପରାତ୍ କୋଳ ଧରିଲେ । ତାହା ପରେ ହୁଏ ଭର
 ମନ ସେନା ସେନା ହେଲେ ।

୩୫ଶ ପଦ—ତଦନ୍ତର ପ୍ରକାଶେତେ ଓ ମାତାମନେ କଣ୍ଠେ, ଦଶ୍ୟପ,
 ଜାତାଳ, କାମଦେବ—ଏହି ଗୁରୁ ଶୁଭ ସହକ ଦରିଦ୍ର ଧନ ଭର ପର ପର
 ସମସ୍ତେ କୁ ପାଇ ଅନନ୍ଦରେ ବେଢ଼ିଗଲେ । ବଶେଷ୍ଟ ସବୁ କଥା କହିଲେ ।
 ଅସୋଧ୍ୟାକୁ ଫେରିଯିବା ପାଇ ଭରତ ସମସ୍ତଙ୍କ ପଦ ଧରି ଅନନ୍ଦ
 କଲେ ।

୩୬ଶ ପଦ—ଅନନ୍ତର ସମସ୍ତେ କହିଲେ, “ହୁଏ ସମସ୍ତେ ପଣ୍ଡିତ
 ହେଉ ଟୁଙ୍ଗା ମୋତ ପିତୃଦେବଙ୍କୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କଳାକାର ଅସିଅନ୍ତ । ସେଇ ସୁଦ୍ଧା
 ପିତାଙ୍କର ନାମ ନ ପାଲେ ସେ କଣ ସୁନ୍ଦର ପଣ ? (ସେ ସୁଦ୍ଧା ହୋଇସୁଦ୍ଧା
 ସୁଦ୍ଧା ହେ) । ସୁଦ୍ଧା ପିତାଙ୍କୁ ଯଥା ପାଳନ କରି ମାତା ବେଶ୍ୱରୀକୁ ନାମ
 କରୁଥିଲେ ।”

୩୭ଶ ପଦ—ସେଇ ଭାବେ ହେଲେ, “ଦୈତ୍ୟମାତା ଦତ୍ତଠାରୁ
 ଜାତ ହୋଇଥିବା ପଦକୁ କେନ୍ଦ୍ର ଅବଶେଷେ କହି ଦାସିଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେ
 ଦେବତା ହୋଇ କେନ୍ଦ୍ରର ବାସୀ ହେଲା, ଦୈତ୍ୟସେନା ମନ୍ଦବୁଦ୍ଧ ଧରୁନ

କଣ୍ଠାସୀ ଗାଈର ହେଲେ ଦେବ ହୋଇ ନ ଧରଇ
 ମନ୍ଦଗୁଣ, ମୁହଁ ସେହୁସରି ହେ । ୩୮ ।
 କହରବା ମାନସର ମଧ୍ୟେ ହଂସକୁ ସୁନ୍ଦର
 ଅନ ପରିରେ କସେ କ'ଣ୍ଡିତ ଯେ ?
 ଶେମ ବୁଦ୍ଧି ପ୍ରକାଶ କେବେ ନୋହୁବ ନିହୁଷ
 ପ୍ରାୟ ନାଶ ପିକାକୁ ମୋ ଋତ୍ର ଯେ । ୩୯ ।
 କାହୁଡ଼ିକାକୁ ସମ୍ମତ ନ ବରୁଁ ଜାନକୀପତି
 କୁଶେଶସ୍ତ୍ର ହେଲେ ସନ୍ତ୍ରମରେ ଯେ ।
 ଚକ୍ରାୟସୁଁ ବେଦକାଶୀ ତୋ ପ୍ରସ୍ତୁତୁଆଁରଣିଣୀ
 ନିଶା ଦୋଷା ହୋଇଲ ପ୍ରକାରେ ଯେ । ୪୦ ।
 ବାହୁଡ଼ିଲେ ଶରବ ଦୁର୍ଯ୍ୟବଂଶ ବୁଦ୍ଧିଯିବ
 ଶୁଣି ଉଠି ପତିବେଶ କହୁ ଯେ ।

ନାହିଁ । ମୁଁ ସେହୁପରି ମାତା ଦୋଷରେ ଦୋଷୀ ସିନା ! (ମୋତେ ସେହୁପରି
 ଶୋଷ କରନ୍ତୁ) ।

୩୯ଶ ପଦ—‘ବ୍ରହ୍ମ ସିନା ମ ନିସଂସେବରରେ ବହୁର କଲେ ସୁନ୍ଦର
 ଦୃଷ୍ଟି, ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷୀ ତାହା ଲଜ୍ଜା କରବା କ ? (ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷୀ ବହୁର କଲେ ତମ
 ସୁନ୍ଦର ଦୃଷ୍ଟି କ ? ସେହୁପରି ଅଯୋଧ୍ୟାରେ ଅପଣ ରଜା ହେଲେ ଯେପରି ସୁନ୍ଦର
 ଦୃଷ୍ଟି, ମୁଁ ରଜା ହେଲେ ସେପରି ଦୃଷ୍ଟି କ ? ନିହୁଷ ପ୍ରାୟ ନାଶପିକା ପାଇଁ
 ମୋ ମନରେ ରଜା ହେବା ରୂପକ ଶେମ ବୁଦ୍ଧି କେବେ ହେଲେ ପ୍ରକାଶିତ
 ହେବନାହିଁ ।’ (ନିହୁଷ ସ୍ଵର୍ରେ ଲଜ୍ଜା ହେବାକୁ ଲଜ୍ଜା କରି ବିନାଶ ହୋଇଥିଲେ,
 ମୁଁ ସେହୁପରି ଅଯୋଧ୍ୟାର ରଜା ହେବାକୁ ଲଜ୍ଜା କଲେ ବିନାଶ ହେବ) ।

୪୦ଶ ପଦ—ସୀତାପତି ରାମଚନ୍ଦ୍ର, ଅଯୋଧ୍ୟାକୁ ଫେରି ସିତାକୁ ସମ୍ମତ
 ନ ହେବାକୁ ଭରତ ପଦ୍ମ ପ୍ରମରସ୍ଵଳ ହେଇ ପ୍ରାୟ ପ୍ରମରଗତଃ ଅନଶନ କ୍ରନ୍ତ
 ସହଜ ଭୁଗଣସ୍ୟା କଲେ । ସେହି ସମୟରେ ଅରଣ୍ଧ୍ର ଦେବ ବାଣୀ ହେଇ,
 “ହେ ଭରତ ! ତୋହର ମାତା ପୃଥ୍ଵୀ ଶୋକାଗଣୀ ଅଛନ୍ତି । ବିନା ତୋପରେ
 ସନ୍ଧିକୁ ଦୋଷା ନାମ ଦେଇ ପ୍ରାୟ ସେ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷରେ ଦୋଷୀ ବୋଲି କଳହ
 କହଲେ ।”

୪୧ଶ ପଦ—“ହୁମ୍ବେ ଏପରି କାଠାର ଅନଶନ କ୍ରନ୍ତ ଭର ନାଶହେଲେ
 ଅମ୍ବେ ସବୁ ମରିବୁ, ଦେଶ ଦୂର୍ଯ୍ୟବଂଶ ବୁଦ୍ଧିଯିବ”—ରାମ ଏହା କେତେ ଦେଇ ତହ
 ଭରତଙ୍କୁ ଅଯୋଧ୍ୟା ସେଇପିକା ପାଇଁ ବୁଝାଇଲେ । ରାମଙ୍କ କଥା
 ଶୁଣି କୁଶେଶ୍ଵର ଉଠି ଭରତ ସତ ଦେଶ ଧରି ଫେରିଲେ । ରାମଙ୍କ

କନ୍ଦଲେ ପାଦୁକା ସଜା ସମ୍ପଦେ କରଣ ପୂଜା
 ନନ୍ଦୀଗ୍ରାସେ ପୁରୁ କରି ରହୁ ସେ । ୧ ।
 ବଶେଷ କାରୁଣୀ ହୋଇ କରୁଣାସାଗର ଚର୍ଚ୍ଚି
 ତାତକାହିଁ କରୁଁ ବିୟା ସାର ଯେ ।
 କୟାଳଣ ସଦେ ଗୁଣ ବହେ ରଞ୍ଜି ଉପଭକ୍ତ
 ସୀତା ସୁମ ବାନନବିହାରୀ ଯେ । ୨ ।

ଉନବିଂଶ ଛାନ୍ଦ ରାଗ—ପଞ୍ଚମବସତି

କରୁର ମାଳସମକରେ କରି ମନେ ।
 ବୁଲେ ସମ ସମ ସମନେନ୍ଦ୍ରୀ ଶେଷ କରେ ଯେ ।
 ବୃହତ୍ତାକୁ ଭୁଲୁ ଭୁଲୁ ପ୍ରସନ୍ନ ତାପ ନାହିଁ ।
 ବୃତ୍ତ ତମାଳମାଳ ମାଳଗାରତା ଯହିଁ ଯେ । ୧ ।

୧ମ ପଦ—ସମ—ରମଣୀୟ, ସୁନ୍ଦର । ସମ—ସମତନ୍ତ୍ର । ସମନେନ୍ଦ୍ରୀ—
 ମୁଗନେନ୍ଦ୍ରୀ । ବୃହତ୍ତାକୁ—ଅତି । ଭୁଲୁ—ସୂର୍ଯ୍ୟ । ଭୁଲୁ—ବରଣ । ତମାଳ-
 ମାଳ—ତମାଳ ବୃକ୍ଷ ସମୃଦ୍ଧ ।

ତାତକାହିଁ ଅତିମୁର ସହଜ ପୂଜା କରି ରାଜା କଲେ, ନିଜେ ପାଦ ପ୍ରାୟ
 କନ୍ଦଳା କଲେ । ନନ୍ଦୀଗ୍ରାସରେ ପୁର ନିର୍ମାଣ କରି ରହୁଲେ, (ଅସୋଧ୍ୟାକୁ
 ଫେରି ଗଲେ ନାହିଁ) ।

୪୨ଶ ପଦ—ଭରତ କାନ୍ଦୁଡ଼ ସିଦ୍ଧା ପରେ କରୁଣାସାଗର ସମ
 ପିତାଙ୍କର ବିନାଶ କାହିଁ ପାଇଥିବା ହେତୁ ବଶେଷ ଭାବରେ ସ୍ନେହନ କଲେ ।
 ସ୍ନେହ କ୍ରିୟାମାନ ସମାପ୍ତ କରି ସୀତା ସୁମ ବନବିହାରୀ ହେଲେ । ଏ ସୁନ୍ଦର
 କୟାଳଣ ପଦରେ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ କହୁଲେ ।

—୦—

ଉନବିଂଶ ଛାନ୍ଦ

୧ମ ପଦ—କରି ‘ମାଳସମକରେ’ ବନ୍ଦନା କରିବାକୁ ମନରେ ବନ୍ଦୁ
 କରେ । (ମାଳସମକ ଲକ୍ଷଣ,—ଏକମାତ୍ର ଶବ୍ଦ ଭିନ୍ନାର୍ଥକରେ ଦୁଇରୁ ଅଧିକ ଥର
 ପ୍ରୟୋଗେ ହେଲେ ମାଳସମକ ହୁଏ । ଯଥା,—‘ସମ ସମ ସମ ନେନ୍ଦ୍ରୀ’) ।

ସୁନ୍ଦର ସମତନ୍ତ୍ର ମୁଗନେନ୍ଦ୍ରୀ ସୀତାଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ଶେଷ ବାନନରେ
 ଭ୍ରମଣ କରନ୍ତି । ସେହି ବନରେ ତମାଳ ବୃକ୍ଷମାନଙ୍କ ଦେହରେ ମାଳଗାରତା
 ଭିନ୍ନ ଭାବରେ ମାଡ଼ିକାରୁ ଅତି ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟ ବିରଣର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କାଷେ ନାହିଁ ।

ବହୁଳ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଝରଝର ଅବିରତ ।
 ଉଷେଷ ଚରଣ ରଙ୍ଗ ରଙ୍ଗଣୀ ଶୋଭିତ ଯେ ।
 ବହୁ ବହୁ ବହୁ ବହୁ ଶୀତକୁଳ ବାତ ।
 ବହେ ମନ୍ଦ ମନ୍ଦ ମନ୍ଦସୁତ କରେ ବୁଡ଼ି ଯେ । ୨ ।
 ବହେ ଘନଘନ ଘନ କୁଣ୍ଡଳକଣ ପଥା ।
 ବୃଷ୍ଟି ମଧୁର ମଧୁର ମଧୁରକେ ତଥା ଯେ ।
 ବରାଜନ ଭୁବ ଭୁବ ଭୁବ କରେ ବେଳି ।
 ବନା ବନା ବନିତା କି ପୁଷ୍ପହାସେ ଝଳି ଯେ । ୩ ।
 ବୋଧ ଶୃଙ୍ଖଳାରେ ରଞ୍ଜନାଥ ସୀତା ମଳ ।
 ବିଚିତ୍ରି ବିଚିତ୍ରି ଯେ କୁଟକେ ବ୍ରଜିତ ଯେ ।

୨ୟ ପଦ—ନିର୍ଦ୍ଦେଶ—ଝରଝର । ବହୁ—ବହୁଳ । ବହୁ—ବହୁର ।
 ବହୁ—ଜଳ । ମନ୍ଦସୁତ—ବୋକଳ । ବୁଡ଼ି—ଧୁନି ।

୩ୟ ପଦ—ଘନ—ମେଘ । ବୃଷ୍ଟି—ଜଳକଣା । ମଧୁର—ମହୁଲ
 ଗଛ । ମଧୁର—ମନୋହର । ମଧୁର—ମୁଲରେଣୁ । ଭୁବ—ଗୁଡ଼ିକ୍ ଗଛ ।
 ଭୁବ—ଭୁବରାଜ ଗଛ । ଭୁବ—ଭ୍ରମର । ବନିତା ସ୍ତ୍ରୀ ।

୪ର୍ଥ ପଦ—ବ୍ରଜଜଗତ—ଲତାସମୂହ । ଅବିରତ—ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶୋଭା ।
 ବାସନ୍ତୀ—ମାଧବୀଲତା । ବିଚିତ୍ରି—ସୁଶୋଭିତ । କୁଟକ—ଘରମଞ୍ଜିବା ।
 ବ୍ରଜିତ—ମଣ୍ଡିତ ।

୨ୟ ପଦ—ଝରଝର ସବୁକେଳେ ଝର ଝର ହୋଇ ବହୁଅଛି । ସେହି
 ଝରଝର ସ୍ଵୋତର ଦୁଇ ପାଶ୍ଵରେ ବିଭିନ୍ନ ବର୍ଣ୍ଣର ରଙ୍ଗଣୀ ପୁଷ୍ପ ଫୁଟି ଶୋଭା
 ପାଉଅଛି । ପବନ ଜଳ, ବର୍ଷା ଓ ଘୋର ବୈଦାଘ୍ୟକୁ ଧରଣ କର ଧୀରେ
 ଧୀରେ ବହୁଅଛି । ବୋକଳ ଅନବରତ ଧୁନି କରୁଅଛି ।

୩ୟ ପଦ—ମେଘର ମେଘ ଶୁଭ୍ର ଘନରାଜରେ ଜଳକଣାସବୁ ବହେ
 (ମେଘ ଦୃଶ୍ୟ ଝଡ଼େ), ସେହିପରି ମହୁଲ ଗଛ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଗୁଣବା ମହୁ ଓ ଫୁଲର
 ରେଣୁ ବଞ୍ଚୁଅଛି । ଶୋଭା ପାଉଥିବା ଭୁବରାଜ ଓ ଗୁଡ଼ିକ୍ ବୃକ୍ଷରେ ଭ୍ରମରମାନେ
 ବେଳ ବରୁଅଛନ୍ତି । ସେ ‘ବନା’ । କାନନ ‘ବନା’ ସୁନ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରାୟ ପୁଷ୍ପବିକାଶ
 ଜଳରେ ହାସ ପ୍ରଦାଣ କରୁଅଛି । (ସୁନ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀ ବୃକ୍ଷରେ ଯେପରି ଅତ୍ୟନ୍ତ
 ସୁନ୍ଦର ଦୃଶ୍ୟ, ସେହିପରି କାନନରେ ଫୁଲ ଫୁଟୁଥିବାରୁ ଦେଖି ମନୋହର ସୁନ୍ଦର
 ଦୃଶ୍ୟ, ସେହିପରି କାନନରେ ଫୁଲ ଫୁଟୁଥିବାରୁ ଦେଖି ମନୋହର
 ହୋଇଅଛି) ।

୪ର୍ଥ ପଦ—ରଞ୍ଜନାଥ ସୀତାଙ୍କର ମନ ବୋଧ କରିବା ନିମିତ୍ତ ଶୃଙ୍ଖଳାକଳ
 ଫେରେ କେଳେ, ‘ଦେଖ, ନାନା ଶୋଭାରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ବିସକଟ ପର୍ବତ

ବିଚାରରେ ଜୟନ୍ତୀ ଅଗ୍ନି ବାସନ୍ତୀ ।
 ବାସନ୍ତୀ ସତରେ ପୁଣି ପୁଣି ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଯେ । ୪ ।
 ବର୍ଣ୍ଣିକ ଭବ ଅଳି କଳି ଯେ ବିଚାର
 ବିଚାର ମାନ ମାନ ଶୁଦ୍ଧ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଯେ ।
 ବିଚାର ଉତ୍ତମ ନେତ୍ର କେତକିୟତା
 ଦାସିନୀ ପ୍ରକାଶ କାଶୀ ସୁଭବ ଭବନୀ ଯେ । ୫ ।
 କୈବର୍ତ୍ତ ସୁଦ୍ଧ ଶୋଭିତ ଭାବ ଦୈତ୍ୟାକ
 ଦୈତ୍ୟାକ ସୁରସା ରସା କରକର ଶକ୍ତ ଯେ ।

*ମ ପଦ—ବର୍ଣ୍ଣିକ—ବର୍ଣ୍ଣିତଦ୍ଵାରା । ଚକ୍ର—କାନ୍ଦୁ । ଚକ୍ରାଳ । ଅଳି
 ଅଳି—ଦଳ ଦଳ । ବାସିନୀ । ପୁରୁଷୋତ୍ତମ । ସୁଭବ—ସୁଭବତଃ । ଭବନୀ—
 ଭବବତୀ ।

୫ଷ୍ଠ ପଦ—ଦୈତ୍ୟାକ—ସୁଭବଦ୍ଵାରା । ଦୈତ୍ୟାକ—ଦେବୀପ୍ରମାଣ ।
 ରସା—ସୁଧାବା । କରକର—ଭାଳିମ୍ବର । ରସବାର—ଅନୁରୋଧେୟ । କାଳଶ୍ରୁତି
 —ବଦଳିଗତ । ସୁର - ଶୁକ୍ଳଗତ । ସୁର—ଅଗରେ ।

ଗିରିମଞ୍ଜିତାରେ ମଣ୍ଡିତ ହୋଇଅଛି, ଲତାସମୂହ କେନ୍ଦ୍ରିତ ଜୟନ୍ତୀ ବୃକ୍ଷସବୁ
 ଅତି ଶୋଭାପାଉଅଛନ୍ତି; ରେ ସତ ! ମାଧବା ଓ ସୁଧାବା ଲତା ପ୍ରସ୍ତୁତିତ ହସ୍ତମରେ
 ଭୂଷିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି ।”

*ମ ପଦ—“ବର୍ଣ୍ଣି ଓ ବାସନ୍ତୀଦ୍ଵାରା ଦଳ ଦଳ ହୋଇ ବିଚାର
 କରୁଅଛନ୍ତି । (ଅନ୍ୟାର୍ଥ ‘ବର୍ଣ୍ଣ’ ସମୀପରେ ‘ବର୍ଣ୍ଣି’ ବ୍ରବର୍ଣ୍ଣ ‘କ’ ମସ୍ତୁରମାନେ
 ଦଳ ଦଳ ହୋଇ ନୃତ୍ୟ କରୁଅଛନ୍ତି) । ଉତ୍କଳ ବିଚାର ଗାନପତି ଶୁଦ୍ଧପଣର
 ମନୋହର ଗାନ ମନରୁ ଅଭିମାନକୁ ହରଷ କରୁଅଛି । ରେ ମୃଗମତସୁନ୍ଦରୀ
 (ବସୁନ୍ଧା ବାସନ୍ତୀପରି ଯାହାର ଦେହର ବାସନ୍ତୀ) ମୀତେ ! ହେ ତ୍ରିୟେ ! ତୁମର
 କରଳ ନେତ୍ର ପଦାର ଦେଖ, ମୁରୁକ୍ଷଣ ଓ ଉତ୍କଳ ଜାଗାୟ ମାଳତୀ ଲତା
 ଯେଉଁ ହସ୍ତମତୀ ହୋଇଅଛି ।”

୫ଷ୍ଠ ପଦ—“ଏହା ସୁଭବଦ୍ଵାରା ଶୋଭା ପ କନର
 ଶୋଭାରେ ଭାବ ହୋଇଅଛି (ଏ କନର ଶୋଭା ଦୈତ୍ୟାକ ନାମକ ଦେବ
 ଉଦ୍ୟାନର ଶୋଭାଠାରୁ କେଣି ମନୋହର) । ହେ ସୁରସା ! ସୁଧାବା ଦାତ୍ରମ
 ଫଳର ମଞ୍ଜିରେ ଦେବୀପ୍ରମାଣ ହୋଇଅଛି । (ବାତ୍ରମ ଫଳ ବୃକ୍ଷରେ ପାତ୍ର ଫଳ
 ମଞ୍ଜିସବୁ ତଳେ ଯେ ମୃଦୁର କଣ୍ଠ) ହେ ସଖୀ ! ବଦଳିଗତ, ବଦଳି ଗାଳ

ଭଜନମିତ ମିତ ହରଷ ରସବାର
 କାରଣରୂପା ବୃକ୍ଷାଳସାଳ ସୁର ସୁର ଯେ । ୬ ।
 ବୋଧନ୍ତି ରାମ ସିଂହାଦଲେକନେ ଅବଳା
 କଳାକାପନ୍ତି କବିକୁ ଧୁବକୁ ଧବଳା ଯେ ।
 କଳାର ମାନସ ମାନ ଅନା ପ୍ରାଣବନ୍ଧୁ
 କରୁଛ ରଞ୍ଜନ ଅତି ରଙ୍ଗ ନିରବକ୍ଷୁ ଯେ । ୭ ।
 କରୁଛ ସପ୍ତଚି ହେଲି ହେଲି ପଦ ବଳା
 କଳାଦୃଶ ପ୍ରାୟେ ବିଶି ଶବଦ ପ୍ରବଳା ଯେ ।
 କଳାପନ୍ତି ଫଳକଟା ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ସେବଣୀ
 କଳଶଲକ୍ଷଣା ଦେଖ କହରେ ପାବଣୀ ଯେ । ।
 କଟାଶ୍ଚ ଅର୍ଦ୍ଧ ହୋଇ କେତେ ନାଗବନ୍ଧୀ
 କଳିକା ଲଳେ ସମ୍ବନ ରୂପରାସବଳି ଯେ ।

୨ମ ପଦ—କଳାକାପନ୍ତି—କରପକ୍ଷୀସମୂହ । ଧୁବକୁ—ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ।
 ୮ମ ପଦ—କଳୁରପଥ—ଖାଲଦିପ ସ୍ଥାନ । ବିଶି—ବିକାଶୀ ।
 କଳାପନ୍ତି—କାଳିଅଂଳା । ପାବଣୀ—ପ୍ରଜାପତି ।

ଚନ୍ଦ୍ର, ଗୁରୁତ୍ବ ପ୍ରଭୃତି ବୃକ୍ଷମାନେ ଆଗରେ ରହୁ ହୁଏ ଓ ଅନୁଗ୍ରହ ସମୂହକୁ ଜାତ
 କରୁଅଛନ୍ତି । (ଏମାନଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ହର୍ଷ ଓ ଅନୁଗ୍ରହ ହୃଦୟରେ
 ଜନ୍ମୁଅଛି) ।”

୨ମ ପଦ—ସୂର୍ଯ୍ୟ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ସିଂହାଦଲେକନ ଲକ୍ଷଣରେ ସୀତାଙ୍କୁ କୋଷ
 ଦେଇ କହୁଅଛନ୍ତି, “ରେ ପ୍ରାଣବନ୍ଧୁ ! ମୋ କଥା ମାନି ଅରେ ଗୁହ୍ୟ ଦେଖ,
 କରସବୁ ଫୁଲ୍ଲୀ ଗଛମାନଙ୍କୁ ଧବଳେ କରି ଅଛନ୍ତି । (ଫୁଲ୍ଲୀ ଗଛରେ କହୁତ
 ଗଛ ବସିଥିବାରୁ ତାହା ଧବଳେ ହୋଇଅଛି) । କଥୁଲ ସୁସ୍ଥ ଗାଡ଼ ସରରଙ୍ଗ
 ହେତୁ ଅନୁଗ୍ରହଜନକ ହୋଇଅଛି ।”

୮ମ ପଦ—“ରେ କଳୁ । ଏ ଖାଲ ଦିପ କାଟ, ଏହା ମନେ କରି
 (ସାବଧାନ ହୋଇ) ପାଦ ଫୋଲି ଗୁଲ (ତୋର କଳା ଧୂଳି ପ୍ରାୟ ବିକାଶୀ
 କେ ପ୍ରକଳା ହୋଇଅଛି । କାଳିଅଂଳା ଗଛସବୁ ଫଳବଣୀ ହୋଇଅଛନ୍ତି ।
 ସେବଣୀ ଲତାରେ ପୁଲ୍ଲ ପୁଷ୍ପଅଛି । ରେ ଲକ୍ଷଣବିଶେଷୀତେ ! ପ୍ରଜାପତି ଗାଈ
 ଚନ୍ଦ୍ରରେ କପରି ବହାର କରୁଛି ଦେଖ ।”

୯ମ ପଦ—“କେତେ ପାନ ଲତା ‘ଅର୍ଦ୍ଧ ବଟାଶ୍ଚ’ ଅବଶେଷ ହୋଇ
 ଅଛି । ଲତାମାନଙ୍କ ଢଳରେ ଗୁରୁତ୍ବ ନୁହେଁ ସେନ କରିଅଛନ୍ତି । ତାହା ଦେଖି

ଚଳିବ ଚରଣରଥୁଁ ଏମନ୍ତ ଭବନା
 କନାଳୀ ପ୍ରଭୁ କରିଣ କର ସମାଜନା ଯେ । ୯ ।
 ବ୍ୟାଘ୍ରଗତିରେ ସମୀଢ଼ କହନ୍ତି ବାର ସେ
 ବାରତରୁ ରେ ତରୁଣୀ କୁସୁମ କରସେ ଯେ ।
 ବର ଭଲତ ଭଲତ ଭସମା-ବିଘ୍ନନ
 ବହୁତ ବଦିଛି ବିହୁ କହୁଥା ବଦନ ଯେ । ୧୦ ।
 ବତ ସହୃଦରେ ସହୁ ପ୍ରକାଶେ ବିଭୁତ
 ବିଭୁଷଣ କମ୍ପା ପଣସୁଷ୍ଟ ଅବରତ ଯେ ।
 ବରତ ଭାରଣ ବର ଭାରଣ ବିହାରେ
 ବିହାୟସେ ଲସ୍ୟ ଉଲ୍ଲାସକୁ ନ ବିସରେ ଯେ । ୧୧ ।

୧୨ମ ପଦ—ନାରଦା—ପାନଲତା । କଞ୍ଚିତା—ଲତା । ଚୈତ୍ରରଥ
 ଦୃବେରକ୍ଷ ଉଦ୍ୟାନ । କନାଳ—କନସମୁଦ୍ର

୧୩ମ ପଦ—ବାରତରୁ—ଅର୍ଜୁନ ଚକ୍ର । ବରଭଲତ—ଅତ ଉତ ।
 ତରୁର—ଦଶ, ଅର୍ଜୁନବୃକ୍ଷ ।

୧୪ଶ ପଦ—କଟ—ଘୋଡ଼ା । ଭାରଣ—ଭରତୀୟ ଯୋଦ୍ଧା ।
 ବିହାୟସେ—ଅବାଶରେ । ଲସ୍ୟ—ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ମଣ୍ଡଳାକୃତି ନୃତ୍ୟ ।

ମନରେ ଭବନା ହେଉଛି, ଏ କନ ଦୃବେର ଉଦ୍ୟାନଠାରୁ ମଧ୍ୟ ଅଧିକ
 ମନୋହର ଅଟେ । ଏ କନ କନମାନଙ୍କର ପ୍ରଭୁ—ଏହା ସମ୍ଭାବନା କର ।”

୧୫ମ ପଦ—ବାର ସମକନ୍ତ୍ର ତତ୍ପରେ ବ୍ୟାଘ୍ରଗତ ଲକ୍ଷଣରେ
 ଧୀରଭାବରେ କହୁଅଛନ୍ତି, “ରେ ତରୁଣୀ । ଅର୍ଜୁନବୃକ୍ଷ ସୁଷ୍ପମାନକୁ ବର୍ଣ୍ଣ
 କରୁଅଛି ! ସେ ବୃକ୍ଷ ବେ ଉତ ଓ ଭସମାବିଘ୍ନନ ଅଟେ । ବ୍ୟାଧିତା ଏହାକୁ
 ଯେଉଁ କହୁର ନାମ ଦେଇଅଛି, ତାହା ଉଚିତ ହୋଇଅଛି ।”

୧୬ମ ପଦ—“ରେ ସହ । ଏହୁ ଅର୍ଜୁନ ବୃକ୍ଷ ଶୁକପତ୍ନୀଙ୍କ ସହୃଦ
 ‘ବ-ଭୂତ’ ପତ୍ନୀ ରୂପ ଯୋଗ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରୁଅଛି (ବୃକ୍ଷରେ କହୁତ ପତ୍ନୀ
 ଦସ୍ୟୁକାରୁ ବୃକ୍ଷ ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ଅନ୍ଧାନ୍ତ ହୋଇଅଛି) ଏବଂ ସଦାକା
 କମ୍ପା ଓ ପିଣସୁଷ୍ଟ ଗଛର ଫୁଲ ଦ୍ୱାରା ଏ ବୃକ୍ଷ ଭୂଷିତ ହୋଇଅଛି ।
 (ବୃକ୍ଷ ଉପରେ ଶୁକପତ୍ନୀ ଏବଂ ତଳେ ରେର ରହୁଥିବା କମ୍ପା ଓ ପିଣସୁଷ୍ଟଗଛର
 ଫୁଲ ଯୋଗେ ଶୋଭିତ ହୋଇଅଛି) ଭରତୀୟପତ୍ନୀ ସୁନ୍ଦର ଶବ୍ଦ କରି ବିହାର
 କରୁଅଛି । ଉଲ୍ଲାସ ମନରେ ନୃତ୍ୟକ୍ରମରେ ଅବାଶକୁ ଉତ୍ତମାଦ ସୁଖି ଅସି
 କରୁଛି । (ଭରତର ପତ୍ନୀ କୌଶସିଂହାରେ ସ୍ଥିର ହୋଇ ବସେ ନାହିଁ । ସେ
 ଅନନ୍ଦ ମନରେ ଅବାଶରେ ଉଡ଼ୁଛି ସୁଖି ଅସି ସେ ବୃକ୍ଷରେ କରୁଛି)

ଶେଷ ମନ୍ତ୍ରୀକାଳୁଳ କଳୁଳ ଦସତ
 ଶେଷେ ବସନ୍ତ ମଧୁକରେ ବିଳସନ୍ତ ଯେ ।
 ବିଳସନ୍ତଃ ଗନ୍ଧସାର ଗନ୍ଧରେ ବିଦିତ
 ବିଦିତ ଦିବ ଜବନେ ପବନେ ବାସିତ ଯେ । ୧୬ ।
 ବସନ୍ତବସନ କଥା ମହାସମକରେ
 ବସନ୍ତ ବସନ୍ତପତ୍ନୀ ବସନ୍ତଦୁମରେ ଯେ ।
 ବଥୀ ବଥୀ ଶୋଭା ଦିଶି କୁମୁଦ କୁମୁଦ
 ବଲେବ ହାସ ପ୍ରକାଶି କୁମୁଦ କୁମୁଦ ଯେ । ୧୭ ।

୧୬ଶ ପଦ—ଶେଷ—ଶୁକ୍ଳ । ମଧୁକର—ଭ୍ରମର । ଗନ୍ଧସାର—ଚନ୍ଦନ
 ଜବନେ—ଶୀତ୍ର ।

୧୭ଶ ପଦ—ବସନ୍ତବସନ—ପୀତାମ୍ବର (ରାମଚନ୍ଦ୍ର) । ବସନ୍ତ—
 ଅସୀନ ବା ଉପବିଷ୍ଣୁ । ବସନ୍ତପତ୍ନୀ—ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର । ବସନ୍ତଦୁମରେ—
 ଅମ୍ବୁଗନ୍ଧରେ । ବଥୀ ବଥୀ—ଶ୍ରେଣୀ ଶ୍ରେଣୀ । କୁମୁଦ—ରକ୍ତପଦ୍ମ କୁମୁଦ
 ବର୍ଣ୍ଣ । କୁମୁଦ—ଦୁଆ ଅନନ୍ତ ।

୧୭ଶ ପଦ—“ମନ୍ତ୍ରୀବୃତ୍ତା କହୁତ ପୁର ପୁଞ୍ଜିତା ଯୋଗୁ ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣ
 ହୋଇଅଛି । ଏ କନ କହୁଳ ବୃକ୍ଷରେ ପୁଞ୍ଜି ହୋଇଅଛି । (ଅନ୍ୟାଥ—
 ଏ କନ ଶୁକ୍ଳ ମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ବହୁଳ ଚନ୍ଦ୍ରର ବାସସ୍ଥାନ ହୋଇଅଛି) । ଭ୍ରମରମାନେ
 ବର୍ଣ୍ଣାବୃତ୍ତ ହୋଇ ପୁଲ୍ଲମାନଙ୍କରେ କସ୍ତୁ ଅଛନ୍ତି । ସୁଗନ୍ଧରେ ମୋହିତ କରିଥିବା
 ଚନ୍ଦନ ବୃକ୍ଷମାନଙ୍କରେ ସର୍ପମାନେ ବିହାର କରନ୍ତି । ଦିବ ବିଦିତସବୁ ପବନ-
 ସୋରେ ଅଦୃଶ୍ୟ ସୁବାସିତ ହେଉଅଛନ୍ତି ।”

୧୮ଶ ପଦ—ବସନ୍ତବସନ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମହାସମକରେ ବସି ହୋଇ
 ବସୁଅଛନ୍ତି, (ମହାସମକ ଲକ୍ଷଣ—ସ୍ତବେଽଽ ପାଦରେ ଏବଂ ଶେଷ ସମ୍ପର୍କ
 ନିମ୍ନରେ ରହିଥାଏ) “ହେ ସର୍ବୀ ! ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ପତ୍ନୀ ଅମ୍ବୁଗନ୍ଧରେ କସି
 ଅଛନ୍ତି । ସୁଗନ୍ଧରେ ରକ୍ତପଦ୍ମ ଓ ବର୍ଣ୍ଣାବୃତ୍ତ ଧାତୁ ଧାତୁ ହୋଇ ପୁଞ୍ଜି
 ଶୋଭା ପାଉଅଛି । ହମ୍ବେ ସେମାନଙ୍କୁ ହାସ ପ୍ରକାଶ କରି ଦେଖ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ
 ଦୃଷ୍ଟି ପ୍ରକାଶକୁ ମୁଦ୍ରିତ କରି କଥା । (କୁମୁଦ ହାସ ଦେଖି ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ନେତ୍ରର
 ଶୋଭା ଦେଖି ପଦ୍ମ ଲତାରେ ମୁଦ୍ରିତ ହୋଇଯିବେ) ।

ବଦନେ ଡୋଲଇନ୍ତୁ ଦେଶର ଦେଶର
 ବଳସେ ଶାଖାରେ ଦେଖ ଦେଶର ଦେ ସର ସେ ।
 ବଦାରି ଯାଇଛି ବରଦେଶର ଦେଶର ।
 ବନ୍ଧୁନ ଡୋଲଇ ମାତ୍ର ଦେଶର ଦେଶର ସେ । ୨୪ ।
 ବାଳାକୁ ହସ୍ତ ଦେଖାଇ ପୁଣି ରଦ୍ଧକର
 ବାଦ୍ୟ ସମ୍ପୋଷନ ଶୁଣି ସବ ପମଦର ସେ ।
 ବଇଦେହୀ ପୁମନା ପୁମନା ଏ ସୁରର
 ବଇଦେହୀ ପୁମନା ପୁମନା ଏ ସୁରର ସେ । ୨୫ ।
 ବଦ୍ୟଲେକରେ ପ୍ରିୟକ ମାଧବୀ ସଂଘାତ
 ବଦ୍ୟ ଲେକରେ ପ୍ରିୟକ ମାଧବୀ ସଂଘାତ ସେ ।

୧୪ଶ ପଦ—ଦେଶର—ନାସେସର । ଦେଶର—ସୁରର । ଦେଶର
 —ମନେଷ ବଶେଷ । ବରଦେଶର—ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହସ୍ତୀ । ଦେଶର—ସିଂହ । ଦେଶର
 —ଘୋଷକ ।

୧୫ଶ ପଦ—ପୁମନା—ଦେବପୁଷ୍ପ ବା ଲବଙ୍ଗ ବୃକ୍ଷ । ସୁରର
 —ସୁରର । ବଇଦେହୀ—ପିପ୍ପଳୀ ଗଛ—ପୁମନା—ମନୋରମା । ପୁମନା—
 —ଶୀର । ସୁରର—ଜାଇଫଳ ଗଛ ।

୧୪ଶ ପଦ—“ପୁଣି ଏ କନରେ ପୁନାଙ୍ଗ, ନାସେସର ବୃକ୍ଷମାନେ
 ସୁଷ୍ପିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ତଳରେ କାନରମାନେ ରଚକ୍ରୀଡ଼ା କରୁଅଛନ୍ତି ।
 ତାଙ୍କ ରଚକ୍ରୀଡ଼ା ସହିତ ଆଉକିଏ ସମାନହେବ ? (ଆଉ ଦେହସମାନ ହୁଅନ୍ତି) ।
 ଦେଖ, ଏଠାରେ ସିଂହ ଶ୍ରେଷ୍ଠହସ୍ତୀକୁ ବଦାରିଣ ବର ଯାଇଅଛି । (ତୁ ମନେ
 ଦରୁ, ମୁଁ ତ ବରଦମନା ଓ ଘୋରୁମୁଣ୍ଡନା, ସିଂହ ମୋତେ କଲେ ବଦାରିବ ।
 ମାତ୍ର ସେ ଭୟ ବର ନାହିଁ । କାରଣ, ସେ ହସ୍ତୀକୁ ବଦାରିଣ ବର ଗୁରୁ ଯାଇ
 ଅଛି—ଏଠାରେ ନାହିଁ) । ଏ କନ ସହିତ ଦେହ ସମାନ ହେବେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ
 ଏ କନ ଦେବକ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଘୋଷକ ବନ୍ଧୁନ ହୋଇଅଛି । (ଏ କନରେ ସବୁ ଅଛି
 ମାତ୍ର ଉତ୍ତମଜାତୀୟ ଅଶ୍ବ ନାହାନ୍ତି) ।”

୧୫ଶ ପଦ—ତତ୍ପରେ ରଘୁବାଚ ସୀତାଙ୍କୁ ସମ୍ପୋଷନ କରି ହସ୍ତ
 ଦ୍ଵାରା ଦେଖାଇ ଦେଇ ସର୍ବସମକରେ କହିଲେ, (ସର୍ବସମକ ଲକ୍ଷଣ,—ସମସ୍ତ
 ପାଦ ଲୋଟିରେ ଏବେକି ବଞ୍ଚିଛୁ ହେଲେ ସର୍ବସମକ ହୁଏ) “ହେ ବୈଦେହୀ !
 ହେ ମନୋରମେ ! ହେ ଧୀରେ ! ଦେଖ, ଏ ମାଳତୀ ପୁଷ୍ପ, ଏ ମୋପୁଷ୍ପ, ଏ
 ପିପ୍ପଳୀ ବୃକ୍ଷ, ଏ ଲବଙ୍ଗ ବୃକ୍ଷ, ଏ ଜାଇଫଳ ବୃକ୍ଷ ।”

୧୬ଶ ପଦ—“ହେ ସଂଘାତ । ହେ କାଳେ । ହେ ଚମକକର୍ଣ୍ଣେ ।
 ଦେଖ, ଏ ଧୀରକ ଲେକର ପ୍ରିୟ ଛଳିଣୀ ବୃକ୍ଷ । କେନ୍ଦ୍ର ବୃକ୍ଷ ମାଧବୀ ଲକା

କାଳିକା ଦନବକାନ୍ତି ଦନବ ଦନବ
 କାଳିକା ଦନବକାନ୍ତି ଦନବ ଦନବ ଯେ । ୧୭ ।
 ଚଳାସିନି ଏ ସାରଙ୍ଗ ସାର ସଚକ୍ରେ
 ଚଳାସିନୀଏ ସାରଙ୍ଗ ସାରସ ଚକ୍ରେ ଯେ ।
 ବସବ ବରେ ପ୍ରକାଶ ମାନ ଯେ କନ୍ତରେ
 ବସବବରେ ପ୍ରକାଶମାନ ଯେ ଦନ୍ତରେ ଯେ । ୧ ।
 ବୋଲନ୍ତି ଗୋମୁଖରୁଦେ ହସ ହସ ହୋଇ
 ବାଣୀପ୍ରଭାବ ରେ ଅନା ତୋଳାକୁ ଖେଳାଇ ଯେ ।

୧୭ଶ ପଦ—ସେବରେ—ସଂସାରରେ । ସେବ—ବେଶ । ପ୍ରିୟକ—
 ବଦନ ଗନ୍ତ । ମାଧବୀ—ଭୁଲସୀମନ୍ତ । ସଂସାତ—ସମୁଦ୍ର । କାଳିକା—କାଳିକେ
 କା କାଳେ ହୋଇ ସମ୍ପ୍ରାପ୍ତ । କାଳିକା—ଲକ୍ଷ୍ମୀପୁରୀ । ଦନବକାନ୍ତି—ସୁବର୍ଣ୍ଣ
 ଓ ତମ୍ବାକ ପରି କାନ୍ତିବିଶିଷ୍ଟା ସ୍ତ୍ରୀ ।

୧୭ଶ ପଦ—ଚଳାସିନି—ଚଳାସବନୀ ସ୍ତ୍ରୀ । ସାରଙ୍ଗ—ରଞ୍ଜିତ, ରଞ୍ଜି-
 ତରଞ୍ଜିତ , ପଦ୍ମ, ଚକ୍ରବାତ, ମହିଷାସୁର । ସାର—ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ସଚକ୍ରେ—ସମୁ-
 ଦ୍ରରେ । ସାରଙ୍ଗ—ଦଂସ । ସାରସ—ସାରସ ପକ୍ଷୀ । ଚକ୍ରେ—ଚକ୍ରବାତ ପକ୍ଷୀ ।
 ବସବବରେ—ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବସବମାନେ । ମାନ—ରାଜା । ବସବବରେ—ପ୍ରଧାନ
 ଯୁଦ୍ଧରେ । ଦନ୍ତରେ—ପଦ୍ମ ଶୂଙ୍ଗରେ କା ଲତା ବୃକ୍ଷରେ ।

୧୮ ନିପଦ—ବାଣୀପ୍ରଭାବ—ବହୁଂଭବ ଗୌରୀ । କାର କାର—
 ସୁନଃପୁନ । ତାରତର—ଅତୁଟ୍ଠ । ବିରତର—ରତିକ୍ରୀଡ଼ାରେ ବିଶେଷରେ
 ଅସକ୍ତ । ଏଣି ଏଣି—ମୁଦା ମୁଦା ।

ସମୁଦ୍ରରେ ବେଷ୍ଟିତ ହୋଇ ଶୋଭା ପାଉଅଛି । ସୁଣି ନାଭେଶ୍ବର, ସୁନାଭ,
 ବଂଶୁକ ଓ ମୋ ବୃକ୍ଷ ବିପରି ଶୋଭା ବିସ୍ତାର କରିଅଛନ୍ତି ।”

୧୭ଶ ପଦ—“ହେ ଚଳାସିନି । ଏ ସୁସୁରଶୀର ଜଳ ଚକ୍ରବାତ ସହକରେ
 ଶୋଭମାନ ହୋଇଅଛି । ଏ ଭ୍ରମର ପଦ୍ମ ସମୁଦ୍ରରେ ଚଳାସବନୀ ହୋଇଅଛି । ହେ
 ବରେ । ବେଶ, ବିପରି ଘୋରତର ଯୁଦ୍ଧରେ ମହି ହେଉ ପ୍ରାୟ ଦନ୍ତ ଦେଖାଇ
 ପର୍ବତରେ ଶୂଦ୍ଧମାନେ ବୁଲୁଅଛନ୍ତି ।”

୧୮ଶ ପଦ—ସୁଣି ଭ୍ରମର, ବସ ବସ ହୋଇ ଗୋମୁଖ ଛନ୍ଦରେ
 ବହୁକ୍ତି, “ହେ ବହୁଂଭବ । ମଣି ସୁଷ୍ପଷ୍ଟ ସମୁଦ୍ର ତୋର ଚେତୁସ୍ବର

ବାରଦାର ତାରତର ମଞ୍ଜିଘଣି ଜ୍ୟୋତ
 ଚରତର ସୁରତର ଏଣି ଏଣି ପ୍ରୀତି ପେ । ୧୮ ।
 ବଣ ରତ୍ନନିଧି ଗୁଞ୍ଜ ସଙ୍ଗ ଅସନରେ
 ବଣ ପତ୍ର ବହୁ କୁଞ୍ଜଭଙ୍ଗ ପ୍ରସନ୍ନରେ ପେ ।
 ବାଘାବାତ ବେଶ୍ ଥାଇ ଥାଇ ପ୍ରେମଶ୍ରୀତା
 ବେଦବତ ମଣ୍ଡିଆଇ ପାର ସମ ଶିଳା ପେ । ୧୯ ।
 ବ୍ୟଥା କରକଳି ପାଦ ପ୍ରକାଶି କସିଲେ
 ବସାଇ ଜାନୁରେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧିପେ ଶୁଣିଲେ ପେ ।
 ବହାରସ୍ଥାନ ବେ ମୀନମାନଙ୍କ ଅଟଇ (ବନ)
 ବାୟୁସରେ ବେଦୁ ପ୍ରତିପାଳିତ ହୁଅଇ ପେ । ୨୦ । (ପେ)
 ବିଭବଗୁ ପ୍ରକାଶେ କି ବଲେ ପକ୍ଷୀଅଳି (ବୁଦ)
 ବିଭୁପାଶ ନେତ୍ରାନଳେ ବେଦୁ ଗନ୍ଧ ଜଳି ପେ (ମାର)

୧୯ଶ ପଦ—ଗୁଞ୍ଜ—ବାଇଷ । ସମଶିଳା—ସୁନ୍ଦର ପ୍ରସ୍ତର । ରତ୍ନନିଧି
 ରତ୍ନସମୃଦ୍ଧ ।

୨୦ଶ ପଦ—ବିଭବଗୁ—ସୁଦ୍ଧ । ପକ୍ଷୀଅଳି—ପକ୍ଷୀସମୃଦ୍ଧ । ବିଭୁପାଶ—
 ମହାଦେବ ।

ତୋଳାକୁ କାରମ୍ବାର ଖେଳାଇ ନିଶ୍ଚୟ କର, ମୁଖୀ ଓ ମୁଖମାନେ କପର
 ସୁରତରେ ବିଶେଷଭାବରେ ରତ ହୋଇ ଛାଡ଼ା କରୁଅଛନ୍ତି ।”

୧୯ଶ ପଦ—“ଅସନ ବୃକ୍ଷରେ ମାଡ଼ିଥିବା ବାଘଟି ରତାର ଫଳସବୁ
 ରତ୍ନମାନଙ୍କୁ ସୁଦ୍ଧା ଧୂଳିଦାର କରୁଅଛି । ବାଧାତା ନିର୍ମଳ ବୃକ୍ଷମାନଙ୍କରେ
 ପ୍ରମଦସବୁ କସି ଅଛନ୍ତି । ହେ ପ୍ରେମଶ୍ରୀଲେ ! ବାଘଟି ଗଛରେ ପବନ ପଶି
 ତାରୁ କପର କାନ୍ଦନଶାଳ କରୁଅଛି, ଶୁଣ ।” ଢେପରେ ସମତନ୍ତ୍ର ଶୁଣି ଏ
 ସୁନ୍ଦର ପଥର ପଡ଼ିଥିବାର ଦେଖି ତାକୁ କେନ୍ଦ୍ରା ପ୍ରାୟ ମନେ କଲେ ।

୨୦ଶ ପଦ—“ହେ ସୀତେ ! ତୋର ପାଦ ବ୍ୟଥା କରକଣି ।” ଏପରି
 ବହୁ ସେ ଶିଳା ଉପରେ କସିଲେ । ସୀତାଙ୍କୁ ଲାଜ ଉପରେ କସାଇ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧିପରେ
 କହିଲେ, “ମୀନମାନଙ୍କର ବହୁର ସ୍ଥାନ କିଏ ? ‘ବାୟୁ’ ବାଦ ଦ୍ଵାରା କିଏ
 ପ୍ରତିପାଳିତ ହୁଏ ?

ବିଷ୍ଣୁ ବୋଲେ ସବୁକାଳେ କେତୁ ମନୋହର (ରମା)
 ବିଷ୍ଣୁରେ କରୁଛି କେତୁ ପର ଉପକାର ଯେ । ୨୧ । (ଚରୁ)
 ବାନରଙ୍କର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ନାମ କେ ଜଗତେ (ବସି)
 ବିଗୁର ଗୁହଗଣନା ସଂଖ୍ୟା ସୁନଃ କେତେ ଯେ (ନବ)
 ବସୁଧା ସୁସୁମ୍ନରେ ବନ୍ୟାକୁ କିଏ ବହୁ (ବର)
 ବୋଲଇ ଜୀବ ମଧ୍ୟରେ ସାରସ୍ୱତ କେତୁ ଯେ । ୨୨ । (ନର)
 ବୋଲନ୍ତି ଯଦନେ ଇଷ୍ଟଦେବରେ କି ଶୁଷ (ପିର)
 ବସୁଧାପତି ପ୍ରଜାଙ୍କଠାରୁ ଘେନେ କିଏ ଯେ । (ବର)
 ବାମନମୂର୍ତ୍ତି ନନ୍ଦନ ବୋଲନ୍ତି ବାହାର (ରୁର)
 ବାହୁଁ ସଂସାରୁ କି ହୋଏ ଗୁରୁଶିଷ୍ୟଠାର ଯେ । ୨୩ । (ଭର)
 ବସୁରେ ଯୁଦ୍ଧରେ କେତୁ ବନେ ବହୁ । (ମାର)
 ବସନ୍ତ ହୋଇଲେ କିଏ ବରଇ କେବଳ ଯେ । (ରବ)
 ବିପ୍ଳବବ୍ୟା ପ୍ରଭାତେ କି କରେ ଉପକାନ୍ତେ (ମାନ)
 ବ୍ରହ୍ମଣ୍ଡେ ଜୀବନମୂଳ ଅଟଇ କେ ସତେ ଯେ । ୨୪ । (ଭସା)

୨୧ଶ ପଦ—“ରାଜ ପ୍ରଜାଣ ଦୃଷ୍ଟନ୍ତେ ପଣି ସମୁଦ୍ର ଦଶ କରନ୍ତି ? ମହାଦେବଙ୍କ ନେତ୍ରାନଳରେ କିଏ ଜଳଗତ ? ସବୁ ସମୟରେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ବୋଲରେ କିଏ ଶୋଭା ପାନ୍ତି ? ସଂସାରରେ ପରର ଉପକାର କିଏ କରୁଛି ?”

୨୨ଶ ପଦ—“ଜଗତରେ ବାନରମାନଙ୍କର କେଉଁ ନାମ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ? ସୁଖି ଗଣନା ବଳେ ଗୁହସଂଖ୍ୟା କେତେ ହେବ ? ବିଗୁର ବର, ସୁସୁମ୍ନର ବାଳରେ ସଖୀ ବନ୍ୟାକୁ କଣ ବହେ ? ଜୀବମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କିଏ ?

୨୩ଶ ପଦ—“ଯଦନମାନେ ଇଷ୍ଟଦେବଙ୍କୁ କଣ ବୋଲି କହନ୍ତି ? ମହା ପ୍ରଜାଙ୍କଠାରୁ କଣ ନିଅନ୍ତି ? ବାମନମୂର୍ତ୍ତି ବିଷ୍ଣୁ ବହାର ସୁଦ ଅଟନ୍ତି ? ଏ ସଂସାରରେ ଗୁରୁ ଶିଷ୍ୟଠାରେ କଣ ହେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି ?

୨୪ଶ ପଦ—“ସୋର ଯୁଦ୍ଧରେ କି ଚହଳ ବାଦ୍ୟ ଶୁଣାଯାଏ ? ବସନ୍ତ ସମୟରେ କେବଳ ଦଶ କରେ ? ବିପ୍ଳବବ୍ୟା ବାମନେ ଭାରସୁରୁଷ୍ଠି-ଠାରେ ପ୍ରଭାତରେ କଣ କରେ ? ସଂସାରରେ ପ୍ରଭାତରେ କିଏ ଜୀବନୁତ ଅଟେ ?”

କେତେ କେ ଆଉ ଅଧିକ ଯଜ୍ଞ ସାମ ଦେଇ (ରୁକ)

କସତ୍ତେ କେ କେ କିପୋଗୀ ଶହ, କହ ହେବି ଯେ ।

ତନ ପିତା ରୁକ ମାର କୋରେ କରଦେଲା

ବିଶେଷ ତୋଷ କୁମ୍ଭନ ଆଜ୍ଞାନ କହୁ ଯେ । ୨୫ ।

କହୁଲି ପି କହୁ ବେନି ବେନି ବର୍ଣ୍ଣ ଲେଖି

କାମ ନାଶି ଦକ୍ଷିଣବର୍ଣ୍ଣକୁ ଭଜ ସଖି ଗୋ ।

(ଶିବ) କହ୍ୟ କେ ଜଗତେ, କେହୁ ତଳବର ସ୍ଥାନ (ଭାବ)

(ସଭ) କପି ରାଜା କି କର ବେଶ୍ୟାର କି ରଞ୍ଜିତ ଯେ । ୨୬ (ରୁପ)

(ଚଣ୍ଡୀ) ବ୍ୟାମଦେଶମୋହନୀ କେ, ଶୁଣ କେ ପାଳଇ (ମାତା)

(ସଖା) କହ ଶେଷରେ କେ ଶୋନ, ଘନ କି ମୁଞ୍ଚିଲ ଯେ ? (ମାର)

(କବି) ଚରଣେ କେହୁ ପ୍ରବନ୍ଧ, ରଖି କି କରନ୍ତି (ଉପ)

(ଚିତ୍ତ) ବଢ଼େ ଭଞ୍ଜ ଶୂନ୍ୟ କେ, ବିସେ କି ହୁଅନ୍ତି ଯେ । ୨୭ (ବ୍ରତ)

୨୭ଶ ପଦ—କୋମଳକେଶ—ମହାଦେବ । ଗନ—ମେଘ ; ଉଦ୍ଭିଦ—
ଅତି ଉଚ୍ଚ । ବିସେ—ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ।

୨୫ଶ ପଦ—“ଅଧିକ, ଯଜ୍ଞ, ସାମଦେବକୁ ଗୁଡ଼ି ଆଉ କି କେବି
ରହିଲା ? କସତ୍ତେ ତାଳରେ ଭରଣ୍ଡମାନଙ୍କର ଶହ କେଉଁ ମାନେ ? ଏହା ହେବି
କହ । (୧୯ଶ ପଦଠାରୁ ୨୫ଶ ପଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର
‘କନ ପିତା ରୁକ ମାର’ ‘ରମା ତରୁ କପି ନକ’ ‘କର ନର ଫର କର’ ‘ରୁର
ତର ମାର ରକ’ ‘ମାନ ତପୀ ରୁକ’ ହେଲା) ଶେଷରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସବୁଲେ,
କନସ୍ତରେ ଭରଣ୍ଡର ଶହ କିଏ ? (ଭରଣ୍ଡକୁ କେଉଁ ମାନେ କହୁ ଦିଅନ୍ତି ?)
ସମସ୍ତଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନ ଶୁଣି ବିଦେହୀ କହଲେ, “କନ, ପିତା, ରୁକ ମାର ।” ଏହା ଶୁଣି
ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଆନନ୍ଦିତ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ କୁମ୍ଭନ ଓ ଆଜ୍ଞାନ କଲେ ।

୨୬ଶ ପଦ—ସୁଖି କହୁଲି ପିତା କାକ୍ୟ ପ୍ରଦାଶ କର କହଲେ, “ଗୋ
ସଖି ! ଦୁଇ ଦୁଇ ଅକ୍ଷର ଲେଖି କାମ ଅକ୍ଷର ନାଶ ଦକ୍ଷିଣ ଅକ୍ଷରକୁ ହେତୁ କର ।
ଜଗତରେ ପୁତ୍ୟ କିଏ ? ତଳବର ସ୍ଥାନ କିଏ ? ରାଜା ବଣ କର କସନ୍ତି ?
କେଶ୍ୟାର ରଞ୍ଜିତ କଅଣ ?”

୨୭ଶ ପଦ—“ଶିବଙ୍କର ମୋହନ କିଏ ? ପିତାଙ୍କୁ କିଏ ପାଲେ ?
ଶେଳି ମଧ୍ୟରେ କହ କିଏ ? ମେଘ କଣ କାମ କରେ ? କିଏ ପ୍ରବନ୍ଧ ରଚନା
କରନ୍ତି ? ଉଚ୍ଚ ଗୁଡ଼ କିଏ କହେ ? ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ କଣ ହୁଅନ୍ତି ?”

(ଗଦା) ଶତ୍ରୁ ଅସୁଧ କେ କହ ବିନା, କେ ଅଗମ୍ୟ ? (ବନ)
 (ଲେକ) ବ୍ରହ୍ମା କି ପାଇନ୍ତି, କେହୁ ରଚନ୍ତି ସଂଗ୍ରାମ ଯେ ? (ସାର)
 ବୁଝି ଯେଥିଲୀ ଭାଷିତ ଗୁରୁ କିର ନାହିଁ
 କେ ଲେ ଶୁଦ୍ଧ ଅଗୁରୁବିଦ୍ୟା ସିନା ସେହୁ ଯେ । ୨୮ ।
 ବଦାଣି ମୁଖା ପ୍ରକାଶି କନ୍ଦନ ବିଶେଷ
 କଲେ ଯେ ଧୂପି ଯେ କି ବଳିଛୁ ମାନସ ହେ ।
 କୋଲି ନୁହଁଥାଇ ତୋର ଉଦାରପଣକୁ
 ଉଦ୍ଧରେ ଲାଗିଲେ ଗର୍ଭବିକରେ ଶିବକୁ ଯେ । ୨୯ ।
 ବଳିମୁଖ ମୁଖରନଦରେ ଯାଉଁ ପାଶେ
 ବେଗେ କରେ କରେ କୋଳ ଭ୍ରୁମଣି ହାସେ ଯେ ।
 ବସେ ସେ ବିଚିତ୍ର ଶିବ ଲାଗି ଶୋଭା ପାଇ
 ବାରିଦେ କି ଅରୁଣ ଅରୁଣ ଗର୍ଭ ଭର୍ତ୍ତି ଯେ । ୩୦ ।

୨୮ ଶ ପଦ—ସଂଗ୍ରାମ—ଯୁଦ୍ଧ ।

୩୦ ଶ ପଦ—ଲୀମୁଖ—କାନର । କରେ—ହସ୍ତରେ ।

୨୮ ଶ ପଦ—“କେ ବିନା ଶତ୍ରୁଙ୍କର ଅସୁଧ ବଣ ? ଅଗମ୍ୟ କିଏ ?
 ବ୍ରହ୍ମା କହାକୁ ପାଇନ୍ତି ? କିଏ ସଂଗ୍ରାମ କରନ୍ତି ? (ସମ୍ପର୍କର ଏହି ପ୍ରଶ୍ନର
 ଉତ୍ତର ପେଲିନୋଟି ଦେ ଲେଖି ଓଡ଼ିଆ ପଦର ଦ୍ଵାରା ଅକ୍ଷର ଲିଖିତ କେଉଁ
 ତାହାଟି ଅକ୍ଷରମାନ ପଢ଼ିଲେ ହେଉ, ‘କଲହ ପଣ୍ଡିତା ସାର, ବିପଦକୁ ଦାନ
 କରା ।’) ଏହା ବୁଝାଉ ଶୀତା କହଲେ, ‘ମୁଁ ତ ଗୁରୁ କର ନାହିଁ । (ମୁଁ
 ତାହା ଜାଣେ ନାହିଁ) ।’ ସମ୍ପର୍କ ଉତ୍ତର ଦେଲେ, ‘ତାହା ଅଗୁରୁ ବିଦ୍ୟା
 ସିନା ।’ (ସେ ବିଦ୍ୟା ଶିଖିବାପାଇଁ ଗୁରୁର ଦରକାର ନାହିଁ) ।

୨୯ ଶ ପଦ—ସମ୍ପର୍କ କଥା ଶୁଣି ଶୀତା ମୁଖାବଳୀ ପ୍ରାୟ ସବୁ ଜାଣି
 କିଛି ନ ଜାଣିଲପରି ହୋଇ କହିଲେ, “ଅଗୁରୁ କି କନ୍ଦନ ବିଶେଷ, ତାହା
 କୋଳ ହେବାପାଇଁ କା ଧୂପ ଦେବାରେ ହୃଦୟ ମନ ବଳିଛି କି ?” “ଏହା
 କହବାକୁ କଣ କେଉଁ ଉଦାରପଣ ଲାଗିଥିବ ?” (ଅହା କିଛି ସେପରି
 ଜାଣେ ନାହିଁ ; ଉଦାରପଣ ହୁଏଥାଏ ବିନା),—ଏହା କହୁ ସମ ଶୀତାଙ୍କ
 ଲାଗିଲେ କେତେ ତଳକ ଦେଲେ ।

୩୦ ଶ ପଦ—ଏହି ସମୟରେ ଗୋଟିଏ ମାଙ୍କଡ଼ ଖିଁ ଖିଁ ଶବ୍ଦ କରି ତାଙ୍କ
 ପାଦେ ଯାଆନ୍ତି, ଭୟାବୁ ଶ୍ରେଣୀ ଶୀତା କହୁ ପାଇଁ ସମ୍ପର୍କ ଅତି ଘରେ ହସ୍ତ
 ବୁଝିଲେ ଦୃଶ୍ୟର ପଦାବଳି । ସେ କେତେ ଚିତା ସମ୍ପର୍କ ପ୍ରକରେ ଲାଗି ମେଘରେ
 ଅରୁଣ ଶ୍ରେଣୀ (ବାବୁ) ଉଠିଲା ଓ ମୁଁ ବିଦେଶ ଶୋଭା ଦେଖିଲା ।

ଚକ୍ରପାଣି କାନ୍ତବ୍ରତ କବନ ପ୍ରକାଶି
 କାଳା ପୁଷ୍ପ ଶୁଭ ଶୁଭ ସଗ ଛନ୍ଦେ ଦିଶି ଯେ ।
 କାରେ ହସି ମଉନ ଉଲଟପ୍ରମା ଦଳା
 ବସ୍ତ୍ରୀଣୁ ମଧ୍ୟମତ ଏ ଶୁଭେ ଦେଇଲ ଯେ । ୩୮ ।
 କାରଣଦେଶର ସୁସ୍ଥ ଚୋରୁ ପଡ଼ି ରକ
 କାର କଲୁଛି ଅଭୁତେ ନେତ୍ର ସରସ୍ବତ ଯେ ।
 ବେଗୁଲଣ ହିୟା ମାନ ପ୍ରାୟ ଚକ୍ରଲତ
 ଚକ୍ରମେମେ ମେଘପୁଷ୍ପରେ ଗୁଡ଼ି କୁଡ଼ି ଯେ । ୩୯ ।
 କରଦ କରସ ନନ ସାର କରକ
 କଥ ମାନ କରତ ରେଜନ ମାଧବ ଯେ ।

୩୮ଶ ପଦ—ସଗ—ଅନୁସର କା ହେବ । ସଗ—ରଥ ।

୩୯ଶ ପଦ—କାରଣଦେଶ—ନାଦେଶରେ । ସରସ୍ବତ—ପଦ୍ମ ।

୩୮ଶ ପଦ— କାହା ଦେଖି କେବଳ ଦମ ମନୋହର କବନ ପ୍ରକାଶିତ
 ପଦରେ, “ହେ ପ୍ରଭୁ ! କାଳାର ଦେବତାଦେବ ସେବକ ଯେ ଛନ୍ଦେ
 ଦିଶିଲ । (ଶତସ୍ଥଳ ଯତେକେଳେ ସୁଦୃଷ୍ଟ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ସୁଦୃଷ୍ଟ ରୂପେ ବଦେକେ
 ହୋଇଥିବାରୁ ସୁଦୃଷ୍ଟରେ ସ୍ତ୍ରୀର ସୁସ୍ଥରେ ଗୁଣ ଦେଖିଲେ) । ଏହା ଶୁଣି
 ଉଲଟପ୍ରମା କାଳା ସୀତା ଥରେ ହସି ମୌନ ହେଲେ । ଏହା ଶୁଭରେ ମଧ୍ୟମତ
 ଲକ୍ଷଣ ବସ୍ତ୍ରୀଣୁ ଦେଲେ । (୩୮ଶ ପଦଠାରୁ ୩୯ଶ ପଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟମତ ।
 ମଧ୍ୟମତରେ ଲକ୍ଷଣ—ପାଦର ମଧ୍ୟରେ ଯମକ ନିୟମ ଅନୁସୃତ ହୋଇଥିଲେ
 ମଧ୍ୟମତ ହୁଏ) ।

୩୯ଶ ପଦ—କାହାପରେ ରମକର ନାଦେଶରେ ଚୋରକାଦେଶେ
 ପ୍ରକାର ପ୍ରକାର ସୀତାଙ୍କ ନେତ୍ର ପଦରେ ପଡ଼ିବାରୁ ଜଳ କଲୁ ଅଭୁତ ଦେଖା
 ଗଲା । (ଜଳରୁ ପଦ୍ମ ଉତ୍ପତ୍ତି, ମାତ୍ର ଏ ନେତ୍ରଦ୍ୱାରା ଜଳ ଚାତ ହେଉଅଛି,
 ଦେଖି ଅଭୁତ) । କାହା ଦେଖି ‘ହିୟା ମାନ କେ କ ?’ ଏପରି ବରୁଣ
 ରମକର, ହେଲେ ଲେମବେମେ ମେଘପୁଷ୍ପ ଛନ୍ଦରେ ଗୁଡ଼ି କୁଡ଼ି ଯେ । (ଲେମ
 ବେମେ ମେଘପୁଷ୍ପ ଲକ୍ଷଣ—ପାଦର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦରୁ ମୂଳରୁ ଶେଷ ପାଠ
 ଦେଲେ ପାଦା ମେଘରୁ ମୂଳରୁ ପାଠ ଦେଲେ କାହା) ।

୩୯ଶ ପଦ—“ହେ ପ୍ରଭୁ ! ପ୍ରଭାତ ହୁଅ । ହସର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମୁଖରେ
 ପୁଷ୍ପପଦା ବରସ ଲବର ନାଶ ଦର, ଚକ୍ରପାଣି ଦ୍ରାବ୍ୟୁତ ହୁଅ । (ଲବ ଚକ୍ରପାଣି

କିଏ ମାର ତ ଦେବ ବଦେ ତର ମାଧବ
 ବଦେ ସଦା ତସେ ଶରତ ଦାସ ହେବ ଯେ । ୩୩ ।
 ବନ୍ଦୋନ୍ତ ପ୍ରକାଶ କରି ତେଜୋରତନ
 ବିପ୍ରାଶୁ ନିତ୍ୟ ଶେଷ ତେ କି କହି ମାନ ଯେ ।
 ବନ୍ଧୁର ତହିଁ ମଧୁର ଚାରିବ ରଚନା
 ଦେଖି ନ ଚିଲେ ନାଚନ୍ତା ଉତ୍ପ୍ରେକ୍ଷ ସୁମନା ଯେ । ୩୪ ।
 ବଦନକୁ ନୁଆଇଁ ବଦଲେ ରସବତୀ
 ବିସୋରକ ନାହିଁ ସବୁ ସେ ସୁରସପତି ଯେ ।

୩୩ଶ ପଦ—ବରଦ—ପ୍ରସନ୍ନ । ଚରସାନନ—ବିମର୍ଶି ମୁଖ । ବିଦରକ
 —ବିଶେଷରେ ଦ୍ରବ୍ୟଭୁକ୍ତ । ଦଧି—ନାଶ । ଜରତ—ବୃଦ୍ଧ । ଜର୍ଜନ—ଭୟ ।
 ମାଧବ—କଷତ୍ରପାଳ । ବିଦ୍—ଭେଦନ । ମର—ବ୍ୟର୍ଥ ।

ବର) କଷତ୍ର ଜର୍ଜନ କରି ଅସୁଅଛି । ସେ ତାର ଶର ବିଦିନ ଓ ମାରିବ ।
 ବାସନ୍ତୀଲତା ଉଦ୍‌ବେଗିତ ହେଉଅଛି । ଏହା ଦେଖି ମୋ ମନରେ ହାସ ଲାଜ
 ହେଉଛି । ତୁ ତୋର ବିଶେଷ ଭାବରେ କହୁଥିବା ଏ ମାନକୁ ତ୍ୟାଗ କର । ମୁଁ
 ସାମୁଦ୍ରେ ଘୋର ତୋର ଦାସ ହେବି । (କଷତ୍ରର ଶୋଭା ଦେଖି ମୋ ମନରେ
 କନ୍ଦର୍ପର ଭେଦ ଲାଜ ହେଉଅଛି । ତୁ ଏତେବେଳେ ମାନ କଲେ କନ୍ଦର୍ପ ମୋତେ
 କହୁତ ଦୁଃଖ ଦେବ । ତୁ ମୁଖ ନ ଶୁଖାଇ ଓଷଣା ହୁଅ, ମୁଁ ତୋର ଦାସ
 ହେବି) ।”

୩୪ଶ ପଦ—ଏହା ଶୁଣି ଚତୁର୍ଥ ରତନ ସୀତା କହୋନ୍ତ ପ୍ରକାଶ କରି
 ବଦଲେ, “ଦିଏ ମୋ ଶତ୍ରୁର କରୁଥିବା, ଶେଷ ହେଲା କି ? ମାନ କୋଲି
 କଣ କହୁଛ ? (ନିତ୍ୟ ଶେଷରେ ମାନ ହୁଏ, ଏଠାରେ ଦେହ ନିତ୍ୟ ବରୁ ନ
 ଥିଲା, ମାନ କୋଲି କଣ କହୁଛ ?)” ତତ୍ତ୍ୱ ଶୁଣି ସୁମତୀ ମଧୁର ସ୍ଵରରେ
 ଧନ୍ୟାର୍ଥ କେନା କରି କହିଲେ, “ଦେବୀ ଅର୍ଥାତ୍ ମୟୂର ‘ସୁମନା’ ମାଳତୀଙ୍କୁ
 ‘ଉତ୍ପ୍ରେକ୍ଷ’ ପୃଷ୍ଠା ସମୟରେ ନିତ୍ୟ ଶତ୍ରୁର କରେ । କର୍ତ୍ତବ୍ୟେ ମାଳତୀ ଫୁଲ
 ପୃଷ୍ଠେ ଓ ମୟୂର ନିତ୍ୟ କରେ) । ତୁ ତ ସୁମନା, ‘ଉତ୍ପ୍ରେକ୍ଷ’ ଉଚ୍ଛ୍ଵସିତ ହେଲେ
 ତୋ ଦେଖି ନାଚନ୍ତା ।” (ଅର୍ଥାତ୍ ତୁ ବିଷୟବେଶ କଲେ ତୋର ଦେଖି
 ନାଚନ୍ତା ସେନା) ।

୩୫ଶ ପଦ—ରସବତୀ ସୀତା ବାନ୍ତବର ବିଷୟର ରତ ମାତୈବାର
 ଅଭିପ୍ରାୟ ମୁଖ ଲକ୍ଷରେ ଦେଖି କେହି ମୋତେ କହିଲେ, “ସେ ରସବତୀକୁ

ବଳସି ବଳସି କନେ ପଶ୍ୟୁବାସେ ଯାଇ
 ବନ୍ଦ୍ୟ ଅନ୍ୟସମକ ପିଣ୍ଡିତ ଶୁଣେ ତହିଁ ଯେ । ୩୫ ।
 କଳି କଳିପୁଷ୍ପ ଝାମ୍ପେ ଅହାର ଲେଉଟେ
 ବଳି କଳିଶୋଭନା ତାହାର ନିବାସରେ ଯେ ।
 କାସ କାସଅଙ୍ଗୀର ଶସିଲ ଘାତ୍ର ପ୍ରନ
 ବମ୍ବ ବମ୍ବଅରୁଣର ଯେ ଓଷ୍ଠ ନିନ୍ଦନ ଯେ । ୩୬ ।
 ଚପଡ଼ ଚ-ପଡ଼ ଚଞ୍ଚ ଘାତରେ ବହନ୍ତେ
 ବିରସ କାରସତ୍ତ୍ୱମ କାଶସର ବୃତେ ଯେ ।
 ବୃନ୍ଦ ବୃନ୍ଦ ମନ୍ଦର ତାଡ଼ଲ ନେନ୍ଦ ଦିବେ
 ବିଧିରେ ବିଧିରେ ମଜ୍ଜି ଏକଦୋଷେ ସବେ ଯେ । ୩୭ ।

୩୬ଶ ପଦ—କଳି—କାରଣ ନ ମାନ । କଳିପୁଷ୍ପ—କାକ ।
 କଳିଶୋଭନା—ବିକଳୀ ଶୋଭିତା । କାସ—କସ୍ତୁରୀ । କାସଅଙ୍ଗୀ—ସୌରଭଙ୍ଗୀ ।
 ବମ୍ବ—ବର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାବୁଡ଼ି ।

୩୭ଶ ପଦ—ବମ୍ବ—ମଣ୍ଡଳ ! ବି—ପତ୍ନୀ । ଚଞ୍ଚ—ଧୂଳି । ଚମ୍ପ—
 କ୍ରୋଧ । ମନ୍ଦ—ଦାକ । ଚକ—ସ୍ୱର୍ଗ କା ଅକାଶ । ବିଧିରେ—ଦୈବସୋପାନରେ ।
 ବିଧିରେ—ଧୀରତା ବିଜ୍ଞାନରେ ବା ମୁର୍ଖତାରେ ।

ମନରୁ ପାସୋରିବ ନାହିଁ ପରା ? (ଅନ୍ୟର୍ଥ—ସେ ସୁରସମୟରୁ ପାସୋରିବ
 ନାହିଁ ପରା) ? ଏହିପରି ସେ ଦୁହେଁ ଜନରେ ବିହାର କରି କରି ପଶ୍ୟୁ-
 ବୃକ୍ଷୀରେ ପଡ଼ିଥିଲେ । ସେଠାରେ ମାଂସ ଶୁଖାଇକାରେ ଅନ୍ୟସମକ ସ୍ତବାଣ
 ହେଲା । (ଅନ୍ୟସମକ ଲକ୍ଷଣ—ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦର ପ୍ରଥମରେ ସମକ ଶ୍ରେଣୀ
 ଅନୁସୂତ ହେଲେ ଅନ୍ୟସମକ ହୁଏ ।

୩୫ଶ ପଦ—କଳିକାନ୍ତ ବାକ ଅହାର ଲେଉଟେ ଶୁଣୁଥିବା ମାଂସକୁ
 ଝାମ୍ପନ୍ତେ ସୀତା ତାହା ନିକାରଣ କରିବାକୁ ଗଲେତେଲେ ସେହି ସୀତାଙ୍କ ଓଷ୍ଠ
 ବମ୍ବପଲକୁ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳକୁ ନିନ୍ଦା କରେ, ସେହି ସୌରଭଙ୍ଗୀ ବିକଳୀ-
 ଶୋଭନା ସୀତାଙ୍କ ଦେହରୁ ଲାଗା ଖସି ପଡ଼ିଲା । ତେଣୁ ପ୍ରନ ଦେଖାଗଲା ।

୩୬ଶ ପଦ—କାସପତ୍ନୀ ପାଦ ଓ ଧୂଳି ଘାତରେ ସୀତାଙ୍କର ଓଷ୍ଠ ଓ
 ପ୍ରନକୁ ଆଘାତ କରନ୍ତେ ବାରଶ୍ରେଷ୍ଠ ରାସବନ୍ଦ, ବାଲିସିଦ୍ଧାଣର ପ୍ରୟୋଗ କରି
 ମୂଳରେ ଥିବା ଅସଂଖ୍ୟ ବାକଙ୍କର ନେନ୍ଦ ଉପାଡ଼ି ପକାଇଲେ । ଦୈବ
 ସୋପାନରେ ଓ ବିଧାନାନ୍ତସାରେ ଗୋଟିକ ଦୋଷରେ ସମସ୍ତେ ମଜ୍ଜିଲେ ।

ବନସ୍ତ ବନସ୍ତ ରଖି ଲେଟନ୍ତେ ସେ ଅଗେ
 ବହୁତମେ ବହୁ ଗମେ ହାତୁ ସୀତା ମଗେ ଯେ ।
 ବାରେ ବାରେ ଖେଦ ଦେବ ବାଣୀ ଏ ଯେମନ୍ତ
 ଚକ୍ର ବସନ ଯେମନ୍ତ ସଲିସ ତେ ହୃଦ ହେ । ୩
 ବଦ୍ୟ ପ୍ରାନ୍ତପମରେ ଚହୁବା ନେହଦାନ
 ବହୁ ଚିତ୍ତ ରଖି ମାତ୍ର ବଲେ ନେହ ଦାନ ଯେ ।
 ବଢ଼ିଲ ତୋଷ ଅଶେଷ ଲଭି ଗରେ ଗତ ।
 ବୃଷା-ସୁତ ଶରଦର୍ଶି ଲେଲି ଶ-ରେ ଗତ ଯେ । ୩୪
 ବିଶ୍ୱେରେ ଅନୁବଦ ପୁଅ ଦାନବକୁ
 ବନୋଦରେ ସଞ୍ଜ ଘେନି ହରେ ଦାନବକୁ ଯେ ।

୩୩ ଷଡ଼—ବ—ପକ୍ଷୀ । ନୟ—ନୟ । ବନସ୍ତ—ବନସ୍ତ । ବହୁତମେ
 —ପକ୍ଷୀମାନେ !

୩୪ ଷଡ଼—ସରେ—ବେଗରେ । ଗତ—ଗମନ । ଶ-ରେ—
 ଅବାସରେ ।

୩୩ ଷଡ଼—ଅଖି ପୁଅ ସିତାରୁ ସେ ବାଦପକ୍ଷୀମାନେ ବନସ୍ତରେ
 ଓ ପିଞ୍ଜରରୁ ସୁଦୃଢ଼ ସୀତାଙ୍କ ଅଗେରେ ଯାଆନ୍ତି । ତାହା ଦେଖି ସୀତା ପ୍ରାର୍ଥନା
 କଲେ, “ଏ ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କୁ ହାତ ଦେ । ଏମାନଙ୍କର ଚକ୍ର ସୁଖି ପ୍ରଦାନ କର ।”
 ସମ୍ପର୍କେ, ଚକ୍ରରେ, “ଏ ଓଷ୍ଠ ଓ ସ୍ତନର ପ୍ରତିକ୍ତ କାରମୁର ମୋ ମନରେ ହୁଏ
 ଦେବ । ତେଣୁ ତାଙ୍କୁ ନିଷ୍ଠୁର ଦେବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ।” ସୀତା ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତରରେ
 କଲେ, “ଗଲ ଚକ୍ର-ସନି ପାଦରେ ହୃଦ, ଏ ପ୍ରତିକ୍ତ ସେହପରି ବନେ
 ହେଲେ ହୃଦପ୍ରତି ହେବ ।”

୩୪ ଷଡ଼—ବୃଷାମାନ ପ୍ରାନ୍ତପମରେ ଚହୁବା । ନେହ ଶକ୍ତିନିର୍ବାଣ
 ସମ ଦୟା ପ୍ରଦତ୍ତ ଦେବନ ମାତ୍ର ବହୁ ଚିତ୍ତ ରଖି ବାଦମାନଙ୍କୁ ନେହ ଦାନ
 କଲେ । (ବାଦମାନେ ନେହ ପାଇଲେ ମାତ୍ର ହେବ ହେଲେ) ଏହପରି ଶର-
 ଶନୀ ବାଦମାନେ ନେହ ପାଇ ଅତୀତ ତୋଷ ହେଲେ ଓ ଶାନ୍ତି ଭାବ
 ଅବାସରେ ଯାଆନ୍ତି ବଲେ ଗଲେ ।

୩୫ ଷଡ଼—ବିଶେଷ ଭାବରେ ସ୍ତ୍ରୀର ଅନୁପମ ଶ୍ରଦ୍ଧା, ସମ୍ପର୍କେ,
 ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତର ସୀତାଙ୍କୁ ସଞ୍ଜରେ ଘେନି ଦେବ ବନୋଦରେ ବନ ବାଟରେ । ଯେ

କଣ ଧ୍ୟାନମାନସେ ଶ୍ଵାସ ସେ ସୁଖ ସଦେ
କୋଳେ ଭଣ୍ଡି ଭସଇନ୍ଦ୍ର ବେନିଦଂଶ ସଦେ ସେ । ୪୦ ।

ବିଂଶ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ—ବଙ୍ଗଳାଶ୍ରୀ

ତୋଳରେ ସୀତା ଶିତାଂଶୁମୁଖୀ ଏତଦନେ ଅତି ଘନ ହୋଇ ।
ବହୁ ବହୁଇ ବନବାସ ବାସରେ ନୁହଇ ହେବାର ପାଇ ।
ବିଚାରୀ ଯଥା ଅଳକା ତୋଳର ଉତ୍ସବସ୍ତୁ ଶମଶାନେ ।
ବସ୍ତୁକୁ ରତନସରଳ ଛଡ଼ାଇ ଲଜ୍ଜାର ସର୍ବ-ସଦୃଶେ । ୧ ।
କିସୋର ନ ପାଇ ଅବଧୁ ବସୁକି କିପାର ବୋଲଇ ବଧୁ ।
ବସାଇ କୋଳେ ଶ୍ରୀରାମ ତତେ ଭୋଲେ ରସାଇ ଲବଣ୍ୟନୟ ।

୧ମ ପଦ—ଶିତାଂଶୁମୁଖୀ—ଚନ୍ଦ୍ରକନ୍ଦନ । ଅତି ଘନ—ଅତି
ଭୂଷିତ । ବାସରେ—ବନରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଅବସେଇ ବନରେ ।

କାର ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଓ ସଖୀ ସୀତାଙ୍କ ପାଦରେ ଧ୍ୟାନମନା ହୋଇ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ଏ
ଛାନ୍ଦକୁ ଗୁଡ଼ିଶ ପଦରେ କହିଲେ ।

ବିଂଶ ଛାନ୍ଦ

୧ମ ପଦ—କେନେ ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖୀ ସୀତା ଅତି ଭୂଷଣବଦେ କହିଲେ,
“ସୁଦ୍ଧି ପାହୁଲେ ଗଜା ହେବାର କଥା ମର । ବ୍ୟାଧା ସେପରି ସିଦ୍ଧି
ଅଳକା ବୁଦ୍ଧି ଛଡ଼ାଇ ଶୃଙ୍ଗନରେ ବୁଲଇଲା, ବସ୍ତୁକୁ ରତନସରଳ ଛଡ଼ାଇ
ସର୍ବ ଶଯ୍ୟାରେ ଶୁଆଇଲା, ସେହିପରି ଆମ୍ଭ ଦଶାଳରେ ଗଜ ସୁଖ ଛଡ଼ାଇ
ବନବାସ ବ୍ୟାଧାନ ଦଲା ।”

୨ୟ ପଦ—“ ‘ଅବଧୁ’ ଅନୁଚିତ ବ୍ୟାଧାନକୁ ସେ ପାଶୋଇ ନ ପାରେ
ସେ କାହିଁକି ବଧୁ ନାମ କହିଛି ?” ଏହା ଶୁଣି ଶ୍ରୀରାମ ଲବଣ୍ୟନୟ ସୀତାଙ୍କୁ
ଦେଲରେ କସାର ସ୍ତମ୍ଭେଲରେ ତାଙ୍କ ମନକୁ ରସାଇ କହିଲେ, “ବରୁଣି (ସେ
ବହୁତ ଆଚରଣ ଦଣ୍ଡେ) ପାଦପାଦ ସଙ୍ଗତରେ ଏକାନ୍ତରେ ଦେଲ ଦରକାପାଇଁ
ଭଣ୍ଡିରୁ ଶୃଙ୍ଗନରେ ବୁଲଇଲା, ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଏକାନ୍ତରେ ବିହରିବା ପାଇଁ

ବରଷ ଏକାନ୍ତ ଦେଲିକି ବରଷ ଗଢ଼ାଣୁ କମଳା ସଙ୍ଗେ ।
 ବଜନ ସ୍ଥାନ ବୋଇଟି ଘୋଷେ ମୋତେ କଷଣ ବହୁସର ରଙ୍ଗେ ।
 କବେଳିକ ବର ରସିକ ରସିକାର ଏଥୁ ଅଛି କି ଉତ୍ସବ ।
 ବୃଷଭାସ୍ୟା ତେଜ ମତସ୍ତସ୍ୟାତେ ବସନ୍ତେ ଅସେ ବାସବ ।
 ବ୍ରହ୍ମସେବ ଗୁଣ ସେହୁ ପୁଣି ଲେଖ ଗଳ୍ପମାତ୍ର ନିଶାସ୍ତ ।
 ବରଷୁ ଅସୁର ସୁରସେନାଶା କି ଉଦ୍ଧା ଅଛି କି କର ? ୩ ।
 ବହୁର ସରସ ସଦନେ ବହୁର ସରସସଦନେ ଧନ ।
 ଦେବି ତାକୁଆନ୍ତି କଷ୍ଟକର ଦେବି କାକୁନ୍ତି କଷ୍ଟକର ।

୩ୟ ପଦ—ବାସବ—ରାଜା । ସୁରସେନାଶା—ରତନଶିଳା ।

୪ର୍ଥ ପଦ—ସରସ ସଦନେ—ବୋଠାଗରେ । ସରସ ସଦନେ—
 ରତନଗୁଡ଼ରେ । କଷ୍ଟକର—କ୍ଷୋଭା କା ଅନ୍ତଃସୁରସ୍ତ ନୟନସରସବ । କଷ୍ଟକର—
 ସର୍ପ । କଷ୍ଟକର—ଗୁରୁଆ । କଷ୍ଟକର—କଷ୍ଟ କରଣ । ସରସ—ସର୍ପୀ
 ସରସ—ଶିଳା ଗୁଣ ।

ବହୁର ସାଗର ମଧ୍ୟରେ ସର୍ପ ଶୟନରେ କଳସାୟି । ଏ କନି କର୍ଜନ ସ୍ଥାନ
 ବୋଲି ସେ ବ୍ୟାଧା ବୋଲେ ଓ ମୋତେ ଏକାନ୍ତରେ ନାନାରଙ୍ଗରେ ଦେଲି
 ବରଷା ପାଇଁ ପଠାଇଅଛି ।” (ବ୍ୟାଧା ଯାହା ଦେଖି ତା ଅବସ୍ଥା ଦୃଷ୍ଟେ, ଉଚ୍ଚିତ
 ବାଣୀ ଦେଇଛି । ଏହାକୁ ବରଷର ସୁଖ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସମ୍ପାଦିତା ଗୁଣ ସ୍ଥଳିତ
 ହେଲା) ।

୩ୟ ପଦ—“ହେ ଗୁଣେ । ମନରେ ବରଷ ବର, ରସିକ ରସିକାର
 ଏଥୁ କି ଅଛି ଅନନ୍ତ ଅଛି କି ? ରାଜା ଏକାନ୍ତରେ ବହୁର ବରଷା ନିମିତ୍ତ
 ସୁରସେନା ଗୁଣ ଦେବତା କାଳରେ ମନସ୍ତୁ ପଦକକୁ ଆସନ୍ତି । ସେହି
 ବ୍ୟାଧା ପୁଣି ବ୍ରହ୍ମସେବ ହୁଏ ବହୁର ନିମିତ୍ତ ଗଳ୍ପମାତ୍ର ପଦକ ଗୋଟିଆସନ୍ତି ।
 ହେ ରତନଗୁଣ । ଅସୁର ଏଠାରେ ଯିହୁର କିଛି ଉଦ୍ଧା ଅଛି କି ?”

୪ର୍ଥ ପଦ—“ହେ ଧନ ! ଅମେ ଅସୋଧାର ରତନକରରେ
 ବହୁରସରେ, ଏଠାରେ ରତନମାନଙ୍କର ଗୁଡ଼ରେ ବହୁରସାୟ ; ସେଠାରେ ‘କଷ୍ଟକର’
 ଗୁଡ଼କାମାନେ କେହି ରହୁ ତାହା ଧନେ, ଏଠାରେ ‘କଷ୍ଟକର’ ସର୍ପମାନେ
 ବରଷାଦେ ବେଳେ ରହୁ ଶକ୍ତି ଦେଖାଅଛି । ସେଠାରେ ଗୁରୁଆ ତଳେ
 କସୁଥାଲେ, ଏଠାରେ କଷ୍ଟକର ତଳେ କସୁଥାଲେ । ସେଠାରେ ସର୍ପୀ ସମୁଦ୍ରରେ

କହିଥାଇ ଚନ୍ଦ୍ରାବତ ଚଳେ କହିଥାଇ ଚନ୍ଦ୍ରାବତ ଚଳେ ।
 ଦେଖିବ ଯେ ସହଚରକୁଳେ ଦେଖିବ ଯେ ସହଚରକୁଳେ ।
 ଦୁଇବା ଥିଲା ଜଗତରେ ଦୁଇବା ଜଗତରେ ଦେଖିବ ଯେନ ।
 କଲେକୁ ଥାଇଁ ଚନ୍ଦ୍ରାବତ କଲେକୁ ଥାଇଁ ଚନ୍ଦ୍ରାବତ ପୁନ ।
 କହିବୁ ଶେଷେ ରଜନୀକର ଶେଷେ କହିବୁ ରଜନୀକର ।
 କୋଷକ ସୁଦେଶ ଗିରି ଦେଉଥିଲା କୋଷକ ସୁଦେଶ ଗିରି ।
 ବାରେ ବାରେ ଦେଖି ଉଦ୍ର ଉଦ୍ରକୁ ଉଦ୍ର ଉଦ୍ରକୁ ଦେଖି ।
 କଶେଷ ଶାନ୍ତର ଚଳିତ କଶେଷ ଶାନ୍ତର ଚଳିତ ସୁଖି ।

୧ମ ପଦ—ଜଗତ - ଅନ୍ଧାର । ଜଗତରେ—ସୁଧାବତ । ଚନ୍ଦ୍ରାବତ—
 —ସା.ଗୁପ୍ତ । ରଜନୀକର—କରୁଁ ରଜନୀ । ରଜନୀକର—ସୁଦେଶ । ସୁଦେଶ—
 ଉଦ୍ରମ ଦେଶ । ସୁଦେଶ ସୁଦେଶ ।

୨ୟ ପଦ—ଉଦ୍ରଭୁବନ—ମନର ଭୁବନ । ଉଦ୍ରଭୁବନ—ଉଦ୍ରଭୁବନ
 ଉଦ୍ରଭୁବନ । ଶାନ୍ତ—ଶାନ୍ତ । ଶାନ୍ତ—କରୁନୀତି । ଅନ୍ଧାର—ଅନ୍ଧାର ।
 ଅନ୍ଧାର—ଚନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର । ଶାନ୍ତ—ଦୁଃଖ । ସୁଖି—ଉଦ୍ର ପଥର ।

ଦେଖିବ ଦେଖିବ ଯେ, ଏଠାରେ ଦେଖିବ ଦେଖିବ ସହଚର ଦେଖିବ ଦେଖିବ
 ଦେଖିବ ।”

୧ମ ପଦ—“ସେଠାରେ ‘ଜଗତରେ’ ଅନ୍ଧାରରେ ଦୁଇଥରେ, ଏଠାରେ
 ‘ଜଗତ’ରେ ମନରେ ଦୁଇବାର ଦେଖିବ । ସେଠାରେ କାନ୍ତମାନଙ୍କରେ ଦେଖିବ
 ଦେଖିବ ଦେଖିବ ଦେଖିବ ଦେଖିବ ଦେଖିବ, ଏଠାରେ ଉଦ୍ର ପଥରେ ଦେଖିବ
 ଉଦ୍ରଥରେ ଉଦ୍ରଥରେ ପଥରେ ପଥରେ ଦେଖିବ । ସେଠାରେ ଶାନ୍ତରେ
 ‘ଉଦ୍ରଭୁବନ’ ଦେଖିବ ଦେଖିବ ଦେଖିବ ଦେଖିବ, ଏଠାରେ ଶାନ୍ତରେ ‘ଉଦ୍ରଭୁବନ’
 ଧୂଳି ସହଚର ଦେଖିବ ଦେଖିବ । ସେଠାରେ ଉଦ୍ରମ ଦେଶର କାନ୍ତ ଅର୍ଥାତ୍
 ଦେଖିବ ଦେଖିବ ଦେଖିବ ଦେଖିବ, ଏଠାରେ ସୁଦେଶର କାନ୍ତ ଦେଖିବ
 ଦେଖିବ ଦେଖିବ ।”

୨ୟ ପଦ—“ସେଠାରେ ଧରେ ଧରେ ମନର ଭୁବନକୁ ଦେଖି
 ଧରେ, ଏଠାରେ ‘ଉଦ୍ର’ ଉଦ୍ରଭୁବନ ପଥରେ ଧରେ ଦେଖିବ ।
 ଦେଖିବ । ସେଠାରେ କରୁନୀତି ଦେଖିବ କରୁନୀତିର ଧରେ ଦେଖିବ,
 ଏଠାରେ କରୁନୀତି ଧରେ ଦେଖିବ କରୁନୀତିର ଧରେ ଦେଖିବ । ସେଠାରେ
 ଦେଖିବ ଦେଖିବ ଦେଖିବ, ଏଠାରେ ‘ଅନ୍ଧାର’ ଧରେ ଦେଖିବ

କହୁ ନୋହେ ତଥୁ ଅକ୍ଷୟା ଏଥୁ କହୁ ନୋହେ ଅକ୍ଷୟା ।
 ବସିଥାନ୍ତି ସାକ୍ଷୀ ସୁଖିନୀ ଅଛନ୍ତି ଏବେ ତ ସାକ୍ଷୀ ସୁଖିନୀ । ୨।
 କଣ କରୁଥିଲ ଶବ୍ଦ ଶୀରସାନ ବସି କରେ ଶୀରସାନ ।
 କାଳା ଶୁଣୁଥାଇ ଅନବ ସ୍ବନକୁ ଶୁଣିମା ଅନବ ସ୍ବନ ।
 କଥରେ ଗଜବେ ଗାୟନ କରନ୍ତି ବୋଧନ୍ତି ସୁମନାବାସେ ।
 କଥାରେ ଗଜବେ ଗାୟନ କରନ୍ତି ବୋଧନ୍ତି ସୁମନାବାସେ । ୩।
 କାଳକ ଏଥୁରେ ଦେଖାଯାଉ ନାହିଁ ନାଚିବାର ନୃତ୍ୟବାସ ।
 କେଣୀ ନାସ ମଣି ରମଣୀମଣିରେ ନରୁ ଅନୁଗ୍ରହ କର ।
 କହନ୍ତି ନୂତନ ନୂତନକରନ୍ତି ଅଛନ୍ତି ନୂତନକରନ୍ତି ।
 ବୋଲି କହୁଛ ନାସାସୁକା ପୂର୍ବର ଶିରଶାଳ ଦେଇ ରହୁ । ୮।

୨ମ ପଦ—ଶୀରସାନ—ଦୁର୍ଗମାନ । ଶୀରସାନ—ଜଳସାନ । ଅନବ
 —ପଞ୍ଚଦକାୟ । ଅନବସ୍ବନ—ସଞ୍ଜକ ମେଘ । ସୁମନା—ପଣ୍ଡିତମାନେ ।
 ବାସେ—ଗୁଡ଼ରେ । ଗଜବେ—ବୋକଲମାନେ । ସୁମନା—ସୁଲ ।

ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟରେ ହେଉଅଛି । ସେଠାରେ ସାକ୍ଷୀ ହୋଇ ସୁଖିନୀ ସଖୀମାନେ କହିଥାନ୍ତି,
 ଏଠାରେ ‘ଗାକ୍ଷୀ’ ବୃକ୍ଷସବୁ ଓ ‘ସୁଖିନୀ’ ଉଦ୍ଭିଦ ସଥର ଶ୍ରେମାନ ରହୁଅଛି ।”

୨ମ ପଦ—“ସେଠାରେ ‘ଶୀରସାନ’ ଦୁର୍ଗମାନ ଓ କଣ କରୁଥିଲ,
 ଏଠାରେ ‘ଶୀର’ ଶୀରଗଛ ଓ ‘ସାନ’ ସାନ ଲତା—ଏମାନେ ଅଥବା ପକ୍ଷୀ
 ଜଳ ସାନ ଓକ୍ଷକଣ କରୁଅଛ । ହେ କାଳା । ସେଠାରେ, ‘ଅନବସ୍ବନ’
 ପଞ୍ଚଦକାୟ ନାଚୁ ଶୁଣୁଥିଲେ, ଏଠାରେ ‘ଅନବସ୍ବନ’ ମେଘ ଧ୍ବନି ଶୁଣିବା ।
 ସେଠାରେ ‘ଗଜବେ’ ଯୁଦ୍ଧମାନେ ଉତ୍ତରେ ଗାନ କରୁଥିଲେ, ଗୁଡ଼ରେ
 ସୁମାନେ ବୋଧ କରୁଥିଲେ ଅଥବା ପଣ୍ଡିତମାନେ ବୋଧ କରୁଥିଲେ),
 ଏଠାରେ ‘ଗଜବେ’ ବୋକଲମାନେ ବଧୂକଣରେ ଗାୟନ କରୁଅଛନ୍ତି ଓ
 ସୁସୁମାନେ ବାସନାରେ ମନକୁ ତୋଷ କରୁଅଛନ୍ତି ।”

୮ମ ପଦ—“ହେ କାଳକ ! ସେଠାରେ ଯାହା ଥିଲା, ତାର ଅନୁରୂପ
 ସବୁ ଏଠାରେ ଅଛି, କିନ୍ତୁ ସେଠାରେ ନୃତ୍ୟବାସମାନେ ଥିଲେ, ମାତ୍ର ଏଠାରେ
 ନୃତ୍ୟବାସମାନେ ନାଚିବାର ଦେଖାଯାଉ ନାହିଁ । ହେ ରମଣୀମଣି ! ଅନୁଗ୍ରହ
 କର କେଣୀ ଓ ନାସାମଣିକ ଥରେ ନରୁ ।” (ଏହାହାର ବସନ୍ତର ଋତୁ ମାଗିବାର
 ଜଣାପଡ଼େ) । ଏହା ଶୁଣି ସୀତା କହଲେ, “ସେଠାରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନାଟ୍ୟମାନେ ନୃତ୍ୟ
 କରୁଥିଲେ, ଏଠାରେ ନାଟ୍ୟ ମୟୁରସବୁ ଅଛନ୍ତି”—ଏହା କହୁ କହୁ ସୀତା
 ନାସା ସୁକା ପୂର୍ବର ଯୁଗ୍ମ ହସର ଦେଇ ରହୁଥିଲେ । [ଏହାହାର ନାସାମଣି ଓ
 କେଣୀ ହୃଦେ ନାଚିଲେ] ।

ବ୍ୟାକ ପାଳନା ଏକକ ବୋଲି ଶୁଣ ମୁଁ ଯେତେବେଳେ କିଏ ।
 ବିଦ୍ରୁ ଯାହା ତାହା ସୁଦେହା ସୁଦେହା ଜାଣି ତ ଥିବୁ ଅବଶ୍ୟ ।
 ବିମଳ ଆଦରଣ ପରା ତୋ ହୃଦ ମୋ ବାଞ୍ଛିବା ବିମ୍ବ ଥିବ ।
 କରୁଣ ଦଗ ଚନ୍ଦ୍ର ଲତା ଚରୁଣୀ ଅନାଇଁ ଅନାଇଁ ଧବ । ୧ ।
 ବାଞ୍ଛିଲ ସମ୍ପଦ ଦରିଦ୍ରରେ ପରାପତ ପରା ପତ ଭଣି ।
 ଚଳି କଦରେ ଶରଣ ଦାନପଣେ ହୁଅଥିଲି ପୁରସଣି ।
 ବାଣୀ-କଳକଣ୍ଠ, କିଣାକଣ୍ଠି ! ଗଣ୍ଠିରତ ମନ-ବୃଷଣର ।
 ବିଦେହ-ନରଗଣ-କେମା ତୁ ମୋର ପରାଣ ଯେ ପରାଣର । ୧୦ ।
 ବଳି କଥରକାରୁଥରରେ ବଳି ତୁ ମୋ ରକ୍ଷଣରେ ।
 ବଢ଼ିଲା ଭରୁ ତୁଳା କୋଟିକାଦିନି ପିତୁଳା ମୋ ଭକ୍ଷଣରେ ।

୧୨ମ ପଦ—ଆଦରଣ—ଦର୍ପଣ । କରୁଣଦଗ—ପଣ୍ଡିତବର । ଚରଣୀ—
 ଧୂଳି ଧବ—ସ୍ବାମୀ ।

୧୨ମ ପଦ—ଏହା ଦେଖି ରାମ ବହଲେ, “ଏ ଛଳ ପାଳନା ସିନା,
 [ମୁଁ ଯାହା ବହଲ—ଏ ସେପରି ନୁହେଁ]” ଏକକ ବହଲେ ଚରୁଣ ସୀତା ପ୍ରେମ
 ଭେଳରେ ଜାଣି ସୁଦ୍ଧା ନ ଜାଣିଲପର ବହଲେ, “କି କଥା ? (ହୁଁମ୍ବେ ଆଉ କଣ
 କହୁଥିଲ କି) ?” ରାମ ଭବର ଦେଲେ, “ହେ ସୁଦେହା ! ହେ ସୁଦେହା ! ତୁ ଯାହା
 ବହୁ ଓ ବହୁ, ତାହା ତ ଅବଶ୍ୟ ଜାଣିଥିବୁ । ତୋହର ହୃଦୟ ଦର୍ପଣପର
 ନିର୍ମଳ, ତେଣୁ ମୋର ମନ କଥା ସେଥିରେ ପ୍ରତିବିମ୍ବିତ ହୋଇଥିବ ନିଶ୍ଚୟ, (ତୁ
 ହୃଦୟରେ ମୋ କଥା ନିଶ୍ଚୟ ବୁଝିପାରୁଥିବୁ) ।” ରାମଙ୍କ ଏହି କଥାରେ ଚରୁଣୀ
 ସୀତା ପଣ୍ଡିତବର ଓ ଚରୁଣକାକୁ ଅନାଇଁ ପତକୁ କୋଷ ବଲେ । (ଧୂଳି
 ପଣ୍ଡିତରେ ଅସ୍ତ ଗଲେ ଗୁପ୍ତର ଲତା ବେଷ୍ଟିତ ହେଲା ସ୍ବାୟ ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ଅଙ୍ଗରେ
 ବେଷ୍ଟିତ ହେବି, ତୁମ୍ଭ ବାମନା ପୁଣି ହେବି ।”

୧୩ମ ପଦ—ସୀତାଙ୍କ ସମ୍ପଦ ପାଇବାରୁ ରାମତମ୍ଭ ଦରିଦ୍ର ସେବ
 କାହିଁର ବିଷ ପାସ୍ତ ହେଲା ସ୍ବାୟ ଆନନ୍ଦତ ହୋଇ ବହଲେ, “ହେ ପୁରସଣି !
 ଦାତାପଣରେ କଳି ଦେହଠାରେ ହାର ମାନି ହିକଳୀ ଆକାରରେ ତୋ
 ଭବରରେ ଶରଣ ପଶିଥିଲି, ମାତ୍ର ମୁଁ ସେ କଥା ଦୃଢ଼ ଯାଉଥିଲି । ବାଣୀକଣ୍ଠ
 ବଣି ! ହେ ବୋକଳକଣ୍ଠ ବଣି ! ମୋ ମନରୁ ପ ବୃଷଣର ତୁ ଗଣ୍ଠିରତ । ହେ
 ଦେବେହ ! ତୁ ସେ ମୋର ପ୍ରାଣର ପ୍ରାଣ ।”

୧୪ଶ ପଦ—“ହେ କରୁକବଳକରତ ଅଧର ! (କଧୁରୁ ପୁରୁଷ
 ରଙ୍ଗମାରେ ବଲେ ଦେଲେ ଯହାର ଅଧର) ହେ ହିଁମ୍ବେ ! ମୋତେ

ବଦେହସ୍ତେଷୁ ଝାଡ଼ିକାକୁ ଅନ୍ତରକର୍ତ୍ତୁ ତୋ ବାଣୀ ମନ୍ତ୍ରର ।
 ଦୈତ୍ୟ ହୋଇ ବିଦୁ ରସ ଦାନ ହୃଦକରଣେ ବିରହକର । ୧୧ ।
 ବାହୁବଳୀ ଗଳାମାତା କରି ପୁଷ୍ପଦାସରେ ମଣ୍ଡନ ବିଦୁ ।
 ବଡ଼ ସେନାସେନୀ ସେନା ମନୋରମ ଭରମ ଦେଖାଇ ନାହିଁ ।
 ବଶୋତ ସ୍ତମ୍ଭେ ଶମ୍ଭୁ ଭରପଦେ ପୁରୁ କାଳ ଭୟ ନାହିଁ ।
 ବିଦୁ ତୁ ମୁଁ ଦାସ ଏହି ରୂପେ ଏକା ହୋଇଥିବୁ ଅନୁକ୍ରାନ୍ତ । ୧୨ ।

୧୧ଶ ପଦ—ଉତ୍ତ—ଭଗନ । ଭୂନାଦୋଷ—ନୂପୁର । ଉକ୍ଷଣ—
 ତସ୍ୟ । ବଦେହସ୍ତେଷୁ—ପାମଭୂତ ।

୧୨ଶ ପଦ—ବାହୁବଳୀ—ବାହୁଲତା । ଭରମ—ପୁଷ୍ପଦେଶ ବା ପିଠି ।
 ସ୍ତମ୍ଭେଶମ୍ଭୁ—ସ୍ତନରୂପ ସ୍ତମ୍ଭେଶ୍ବର ।

ଉକ୍ଷା କରକାରେ ହୁ ଏପ୍ରକାର ମୋର ବନ୍ଧୁ । (ଦେଖି ଗମ୍ଭରୁ ରଖିକାରେ
 ହୁ ଏପ୍ରକାର ବନ୍ଧୁ) । ହେ ବର୍ତ୍ତୁଳଭର ! ହେ ନୂପୁରବାଦନ ! ତୁ ମୋର
 ଦେହପିଣ୍ଡୁଳା ଅଟ । ମୋର ଅନ୍ତର୍ଦେହୁ ପାମ ଭୂତକୁ ଝାଡ଼ିକାପାଇଁ ତୋର
 ବାଣୀ ମନ୍ତ୍ରପ୍ରାୟ ଅଟେ । ମୋର ବିରହକରକୁ ନାଶ କରିବାରେ ତୁ ବୈଦ୍ୟ
 ହୋଇ ଶୂନ୍ୟର ରସରୂପ ରସାୟନ (କ୍ଷୁଦ୍ର ନାଶକ ଉଷଧ) ଦାନ କର ।”

୧୩ଶ ପଦ—“ତୁ ତୋ ବାହୁଲତାକୁ ଗଳାର ମାଳା ସ୍ବରୂପ କରି
 ପୁଷ୍ପ ସମ ହାସ ପ୍ରକାଶ ପୁରବ ମୋ ଗଳାରେ ମଣ୍ଡନ କର । ହେ ତ୍ରିସ୍ତେ ।
 ମୋଠାରେ ତୋର ବଡ଼ ସ୍ନେହ ଥିବାରୁ, ତୁ ଅକ୍ଷୟ ଏ ମୋତେ ତୋର ସୁନ୍ଦର
 ପୁଷ୍ପଦାସ ଦେଖାଇ ନାହିଁ । ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କେବେ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଅଭିମାନରେ
 ମୋ ଅଡ଼କୁ ପିଠି କରି ଶୋଇ ନାହିଁ” ତୋହର କକ୍ଷରେ ଥିବା ସ୍ବୟଂଜାତ
 ମହାଦେବକୁ (ସ୍ତନଶମ୍ଭୁ) ଭରପଦେ ପୁରୁଷାକୁ ମୋହର କ୍ଷମ ରୂପ
 ଦାନର ଭୟ ଅଛି ନାହିଁ । ମୁଁ ତୋର ସ୍ତନଶମ୍ଭୁ ପୁରୁଷାକୁ ହୁ ଶ୍ରଦ୍ଧା
 ମୁଁ ଦାସ । ଏହପରି ସବୁକେବେ ଅନୁକ୍ରମ ରଖିଥର । (ତୁ ସେଦ୍ୟ, ମୁଁ ସେବକ
 ଝାଡ଼ିକାପାଇଁ ସେପରି ସବୁକେବେ ଥିବୁ—ଅର୍ଥାତ୍ ତୋର ସ୍ତନ ଶମ୍ଭୁ ମୁଁ ସେପରି
 ସବୁକେବେ ଭରପଦେ ପୁରୁଷୁଥବି) ।”

ହୋଇଲେ ସୁମତ ଏ ସଙ୍ଗେ ସମ୍ମତ ସ୍ଵାସ ପ୍ରଭୁ ନାଶ ଦାସୀ ।
 ହୋଇଲେ ତେ ଶୁଣି ବିରାଜ ମାନସ ନ ଶେନିମ ହେଲେ ଶେଷୀ ।
 କେତେ ଶତାବ୍ଦି ସମ୍ମତେ ଏତେ ବଡ଼ ଉତ୍ସାହ କେତେ ଭାବ ।
 ବିବାହନିବାସେ କେ ତରଣ ହୁଏ ଉତ୍ସାହ କେତେ ସଦା । ୧୩ ।
 କରକଣ୍ଠିନି ଅନୁପମା ସୁଷମା ଧବଳ ଗୁଣରେ ଝଳି ।
 ଭାଲ ଅଧର ହାସ ଦାସ କୋମଳ ପଦାଢଳେ ଗଦାଢଳି ।
 ବସୁକ ଅଞ୍ଜନ ସିନ୍ଦୂର ଚର୍ଚ୍ଚର କପ୍ତଳ ଲକ୍ଷଣୀ ଅସି ।
 ବୋଧନ୍ତୁ ତୋ ଶିର ଶିବକ ଲେପନ ହୋଇ କେ ଚାହିଁରେ ମିଶି । ୧୪
 ବାରିକ ଲକ୍ଷଣୀ ନିକୟ ତୁ ଲକ୍ଷଣୀଲକ୍ଷଣୀ ବୋଲକହୁ ଯେଣୁ ।
 କଦଳ ସୁଷମା ସମ ନୋହୁ ପଦତଳରେ ଶରଣ ତେଣୁ ।

୧୩ଶ ପଦ—ବାରିକ—ପଦ । କଳୟ—ସଦା । ସୁଷମା—ଶୋଭା ।

୨୩ଶ ପଦ—ଏହା ଶୁଣି ବୁଦ୍ଧିମତୀ ସୀତା କହଲେ, ‘ଏହା ସଙ୍ଗେ
 ସମ୍ମତ ଅଟେ ସେ, ସୁରୁଷ ପ୍ରଭୁ ଓ ନାଶ ଦାସୀ । କିଏ ସେକା ଓ କିଏ ସେକତ—
 ଏ ଦୟା ମନରେ ବିରାଜ କର । ମୁଁ ଦୋଷୀ ହେଲେ ମୋ ଦୋଷ ମନରେ
 ଧରି ନାହିଁ ।’ ଏହା କହ ସୀତା ନାନା ରତ୍ନସ୍ୟାବର ସେବକ ଉତ୍ସାହ ଶୀତ
 ଯାଇ ସମସ୍ତ ତରଣରେ ପ୍ରମାଣ କଲେ । (ଏହାଦ୍ଵାରା ସମ ସେକା ଓ ସୀତା
 ସେବା—ଏହା ସୁଚିତ ହେଲା) । ତାହା ଦେଖି ସମ ଉତ୍ସାହ କଲେ, ‘ବିବାହ
 ଦାଳରେ କିଏ ତରଣ ହୁଏ ? (ବିବାହ ଦାଳରେ ସୁରୁଷ ସ୍ତ୍ରୀର ଗାତ ହୁଏ । ତେଣୁ
 ସୁରୁଷ ସେକତ ଓ ସୀ ସେକା) ।

୧୪ଶ ପଦ—ରାମଚନ୍ଦ୍ର, ଶୁଣି ବ୍ରହ୍ମସା କର କହଲେ, ‘ହେ
 କରକଣ୍ଠିନି ! ତୋର ଶୋଭା ସଙ୍ଗେସଙ୍ଗେ ଗୁଣରେ ଝଳି ଅନୁପମ ହୋଇଅଛି ।
 ତୋର ଦେଶ ବିଶୁଦ୍ଧ ଅଞ୍ଜନର ଗନ୍ଧକୁ କଳ ପଦାଢଳି, ତୋର ଶସ୍ତ୍ର ସିନ୍ଦୂର
 ଗନ୍ଧକୁ ଦକ୍ଷିଣ, ତୋର ହାସ କପୁରର ଗନ୍ଧକୁ ଦକ୍ଷିଣ, ତୋର ଦେହର
 ଦାସନା କପ୍ତଳ ଗନ୍ଧକୁ ଦକ୍ଷିଣ, ତୋର କୋମଳତା ଲକ୍ଷଣୀର ଗନ୍ଧକୁ
 ଦକ୍ଷିଣ । ତେଣୁ ବିଶୁଦ୍ଧ ଅଞ୍ଜନ, ସିନ୍ଦୂର, କପୁର, କପ୍ତଳ, ଲକ୍ଷଣୀ ଅସି
 ଏକ ଅନ୍ୟ ସମ୍ମତ ମିଶି ତଳେ ଓ ଅଙ୍ଗର ଲେପନ ହୋଇ ତୋର
 ସେବା କରବା ଦ୍ଵାରା ମନକୁ କୋଷ କରନ୍ତି । [ଅଞ୍ଜନ ଓ ସିନ୍ଦୂର ଲକ୍ଷଣୀରେ
 ମିଶି ତଳେ ଦୁଅନ୍ତି, କପ୍ତଳ ଓ କପୁର ମିଶି ଅଙ୍ଗଲେପ ଦୁଅନ୍ତି] ।’

୧୫ଶ ପଦ—‘ପଦ ଲକ୍ଷଣୀର ବାସସ୍ଥାନ ଅଟେ । ସେ ହେତୁକୁ ହେ
 ଶୋଭାଲକ୍ଷଣୀ ବୋଲିଅଛି, ତେଣୁ ପଦ ତୋର କଦଳ ଶୋଭାକୁ ସମ ନ ହୋଇ

ବନ୍ଧନ-କାଶୀ ଅନ ନାଶ୍ୱମାନଙ୍କେ ରମ୍ଭା ରତ ପରା ବହୁ ।
 ବନ୍ଧନ ନିଶ୍ଚୟେ କଣ ଶୋଭାକୁ ନିରାକା ହବନ୍ତି ସ୍ୱପ୍ନ । ୧୪ ।
 କାଶ୍ୟପୀରେ ଶମ୍ଭୁ ସେବ ନିରାକା ହୋଇନ୍ତି ନୁହଇ କିଛି ।
 ବସୁଧାସୁନ ସ୍ୱପ୍ନେ ଶମ୍ଭୁ ପ୍ରଭୁ ସେ ଶୋଭା ପରେ ହୋଇଛି ।
 ବୋଇନ୍ତି ତୋ ସଙ୍ଗ ମନାସି ବନାଶିଥିଲୁ ଅଙ୍ଗ ଗଙ୍ଗାମରେ ।
 ବସୁଧାରେ ସ୍ୱପ୍ନରେ ବନାସିବା ହାରେ ସଦାକରୁସେ ସେ ହାରେ । ୧୫ ।
 ବସୁଧାସୁନ କିଛି ଅଛି ନାହିଁ ଦୁର୍ବଳତା କାନ୍ଦରେ ।
 ବସୁଧା ପ୍ରାଣପାଳ ମନ ଗହରେ ପାଏ ଯାହା ପ୍ରାଣାକରେ ।

ତୋର ପଦକ୍ଷେପେ ଶରଣ ପଶିଅଛି । ଅନ୍ୟ ନାଶ୍ୱମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଶଂସା
 କରୁକେଲେ ତାଙ୍କୁ ରମ୍ଭା ରତ ପ୍ରାୟ କୋଇ ଉପମା କେଉଁଥାନ୍ତି ।
 (ଏ ନାଶ୍ୱ ରମ୍ଭା ପ୍ରାୟ ସୁନ୍ଦରୀ କା ରତ ପରା ସୁନ୍ଦରୀ କୋଇ କହୁଥାନ୍ତି) ।
 ହେ ବନ୍ଧନ ! ସେହି ରମ୍ଭା ଓ ରତ ଦୁହେଁ ତୋର ନିଶ୍ଚୟେ ଶୋଭାକୁ
 ସାମାନ୍ୟ ମାତ୍ର ଲଭେ, ପାଇଁ ଭବ ହେଉଛନ୍ତି ।

୧୬ଶ ପଦ—‘କାଶ୍ୟପୀରେ ମହାଦେବଙ୍କୁ ସେବ ତୋତେ ଭଲ
 ଦେଖି,—ମୁଁ ଏହା କା ବହୁନ୍ତି, ମାତ୍ର ତାହା ଠିକ୍ ନୁହେଁ । କାଶ୍ୟ, ତୋର
 ସ୍ୱପ୍ନେ ଶମ୍ଭୁ ରୂପ ପ୍ରଦାନ ଶୋଭା ସେ କାଶ୍ୟର ଶୋଭା ଉପରେ ପ୍ରଭୁ
 ହୋଇଛି । [ସ୍ୱପ୍ନେ କାଶ୍ୟର ତ ତୋ ପ୍ରଦାନ କରରେ ହୁଏ, କେଣୁ ତାଙ୍କୁ ସେବ
 ତୋତେ ପାଇଛି—ଏ କଥା କିପରି ଦେଖ ?] ତୋସଙ୍ଗ ପାଇକ ମାନସ ଦର
 ମନା ଜଳରେ ମୋ କେବେ ବନାଶିଥିଲୁ—ଏହା କା ବହୁନ୍ତି; ମାତ୍ର ତାହା ମଧ୍ୟ
 ଭୁଲ । କାଶ୍ୟ ତୋ କପରେ ନିର୍ମଳ ରାତରେ ବହୁଥିବା ହାର ଶୀତଳ,
 ନିର୍ମଳ ଓ ଶୁଭ୍ର ରୂପେ ମନାକୁ ହୋଇଅଛି । [ନିଶ୍ଚୟ ସେବା କରି ଉଚ୍ଛ୍ୱସ
 କଷ୍ଟ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା ଅସମ୍ଭବ] ।

୧୭ଶ ପଦ—‘ତୋହର ଶ୍ରୀକାଶୀ କନ୍ତକୁ ପଠିନିତାରେ ଓ
 ସ୍ୱପ୍ନେ କୁଶଳରେ କିଛିଅଛି । କେଣୁ ତା ସହୃଦ ବକାଶ ହେବାକୁ ଅଛି କିଛି
 ଅଛି କି ? ସେହି କାଶୀ ପ୍ରସାଦରୁ ଜଠରରେ ମନ ଶକ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଶଂସା
 ପାଇଥାଏ, ସେହି ଶ୍ରୀକାଶୀ ଯୋଗୁ ଉଦରକୁ ପ୍ରଶଂସା କରି ମନୋହର କା
 ଶ୍ରୀକାଶୀ ଦେଖାନ୍ତି] ତା ପ୍ରସାଦରୁ ଭଲ ରୂପ କା କି ପ୍ରଶଂସା ନ ପାଇବ ?
 ମୋଠାରେ ଦୟା ସୁଦ୍ଧା ‘କାଶ୍ୟପାତ କର ମୋର କାମହସ୍ତରେ ହରଷହର

ବହୁ ବୃଦ୍ଧା ତଥା ଅଳ୍ପବୟସ୍କା ଶ୍ରମିତୁଲ୍ୟ ଭୁବନୀରେ ।
 ବାମେ ଶେଷ ଶେଷ ସେ ଧନୁ ଶ୍ରମିତୁଲ୍ୟ ଧନୀ ତୋର ସଙ୍ଗରେ । ୧୬।
 ବନଗେରାବରଣ ଶୁଣି ଭଣି ପ୍ରୀତିମତ ମନୋହାରୀ ।
 ବୃନ୍ଦାଅସୁରା ଭୁଲସୀ କର ହର ଶିରେ ଘେନିଲର ପର ।
 ବିଧୁ ମହେଶର ବଡ଼ ତ ନୂହର ସେ ମୁକୁଟ କଲ ପ୍ରାୟେ ।
 ବସୁଧାସରେ ଜନ୍ମ ଧନ । ସେରୁଖେ ମୋଠାରେ ପ୍ରଭୁ ସଦୟେ । ୧୭।
 ବୋଲବୋଲ ହେଉଁ ସ୍ନେହ କବନ ସେ ବିଚିତ୍ର ରଜନୀ ମିଳ ।
 ବିରାଜୁଲଲ ଯେ ରମଣୀରତନେ ପଦନେ ପ୍ରଭୁପ କେଳି ।

ବନ୍ଧୁ ଭବନ ବରପୁର (ମୁଁ ତୋର ଚଟାକ୍ଷପାତରେ ଲେଳି ହୋଇ ଥିବାରୁ
 ବରପୁର କାମ ହସ୍ତରେ ଧରି ଭାବି କାରୁ କ୍ଷମ ହୋଇଥିବି) । ତେଣୁ ତୋ ସବାଣେ
 ମୁଁ ଧନ୍ୟ ହୋଇଅଛି । ”

୧୮ଶ ପଦ—ରାମଙ୍କର ସହପରି ବନୟ କବନମାନ ଶୁଣି ଚିତ୍ତହାରଣୀ
 ଗ୍ରୀୟା ସୀତା କହଲେ, “ବିଷ୍ଣୁ ବୃନ୍ଦାକଣ ଅସୁରାକୁ (ବୃନ୍ଦାକଣ ସ୍ବପ୍ନେ ଜଳନର
 ଅସୁରର ସ୍ତ୍ରୀ ଥିଲେ) ଭୁଲସୀ କର ଝରରେ ଘେନିଲପର ଏ ହୋଇଛି । (ମୁଁ
 ତୁମ୍ଭ ଅନୁଗ୍ରହରୁ ବଡ଼ ହୋଇ ତୁମ୍ଭ କହଣୀ ମତାବଦ ଗୁଣମାନ କହୁଅଛି)
 ଶିଳପଠାକୁ କହୁ ତ ବଡ଼ ନୁହେଁ, ସେ ଶିଳ କହୁକୁ ମୁକୁଟ ପ୍ରାୟ ମସ୍ତକରେ
 କହୁ ଅଛନ୍ତି । ସେହିପରି ମୁଁ ବସୁଧାକୁ ଭାବ ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧାତୁମ୍ଭ ସୋଗେ
 ଧନ୍ୟ ହୋଇଅଛି । (ଶିଳ ଦୟାପୂର୍ବକ କହୁକୁ ଫିରରେ କହୁନ କର ତାକୁ ଧନ୍ୟ
 କଲ ପ୍ରାୟ ତୁମ୍ଭେ କହୁ କର ମୋତେ ଏପରି କହଣେ ଦେଇ ଧନ୍ୟ କରୁଅଛ ।
 ଗୁରୁତରେ ମୁଁ ଉପସ୍ଥୁତ ନୁହେଁ) ।

୧୯ଶ ପଦ—ସେହି ରାମ ସୀତା ଦୁହେଁ ଏହିପରି ଅନୁଗତ ମିଶ୍ରା କାଶୀ
 ତଥାକାଶୀ ହେଉଁ ହେଉଁ ବିଚିତ୍ର ଗୁଣି ଅସି ପ୍ରକେଶିଲ । (ଗୁଣି ବିଚିତ୍ର
 ବାହୁବ ?) ସେ ଗୁଣି ରମଣୀରୁ ସୀତାଙ୍କଦ୍ବାରା କହୁ ପୂର୍ବଦ ‘ସୁରୁପ ଦେବୀ’
 ବିଷୟର ରଚି ବରଜନ କଲ (ସ୍ତ୍ରୀ ସୁରୁପର ନ୍ୟାୟ ଦେବ କରକାରୁ ଗୁଣି
 ବିଚିତ୍ର ହେଲା) ସୁଣି ଦେବୀର ମଧ୍ୟଭାଗରେ ‘ବ୍ରହ୍ମଶିଖ’ ହର ସମସ୍ତ
 ପ୍ରଦାନ କଲ ଅର୍ଥାତ୍ ଜଗନ୍ନାଥ ଦେଲେ । ଜଗନ୍ନାଥ ମହାଦେବ ତାଣ୍ଡବ ନୃତ୍ୟ
 କଲବେଳେ ସ୍ବର୍ଗରେ ମହାଲ କାଳେ ଓ ନାରଦ ବାଣୀ କାବନ କରନ୍ତି,
 ସେହିପରି ବିଷୟକ ସମୟରେ ସୀତାଙ୍କର ରସନା (ଅଳଙ୍କାର ବିଶେଷ)

କାଳିନ୍ଦ ରସନା କାନ୍ୟ ମରଦତ ମଧ୍ୟେ ଦ୍ରୁତିଶ୍ଚ ଦେଇ ।
 ବାଣୀନାଦ ହୁଁ ହୁଁ କୃତ ଜାତ ବସେ ବଣ ନାରକ ବସଇ । ୧୯ ।
 ଚଳିତ ରମ୍ଭା ବିରୁଦ୍ଧୀ ଧମା ଚଞ୍ଚଳ ଶେଷ ଅଂଶୁକ ।
 ବୃହ ସନ୍ତକପରେ ତହିଁ ସନ୍ତକ କାଟିଲେ ହେଲେ ରସିକ ।
 ଚରକର ପଳ କରେ ନିତ୍ୟକୃତ୍ୟ ଚିତ୍ତକୃଷ୍ଟ ବେଳି ଶେଷ ।
 ବଂଶପଦେ ଶୁଦ୍ଧ ଉପଲବ୍ଧ ବାରବର ରଚିକାରେ ତୋଷ । ୨୦ ।

ଏକବିଂଶ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ—ଦେଶାଶ

ବିଦୁଷଣ ଗୀତ ସୁକନେ ଶୁଣ । ବିଦ୍ୟାଳୀ ଚିତ୍ତକୃଷ୍ଟ ରସିଗଣ ।
 ବିଷ୍ଣୁବର ଶ୍ରୀରାମଙ୍କୁ ନ ଚିନ୍ତି । ବିରୁଦ୍ଧ ଏ ରମ୍ଭା ରାସସ ବୋଧ ।
 ବିନାଶେ ଅମ୍ଭ ଧନ । ପୋଷିତ । ଦୋଳବୋଲି ହୋଇ ଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରବଚ

୧ମ ପଦ—ଧନ—ଧନ—କର ।

କାନ୍ୟ କାଳିକାରୁ ଓ ହୁଁ ହୁଁ କୃତ ବାଣୀତାନ ଶୁଭକାରୁ ସେ ରସି ‘ବ୍ରହ୍ମସିଂହ’
 ସ୍ୱର୍ଗ ସୁସ ଦାନ କଲ ।

୨ମ ପଦ—ସ୍ୱର୍ଗରେ ରମ୍ଭା ଓ ଉର୍ବଶୀ ସ୍ୱର୍ଗଦେଶ୍ୟା ଦୁହେଁ
 ନୃତ୍ୟକାଳରେ ବିଚଳିତ ହେବାରୁ ତାଙ୍କ ଲିଙ୍ଗର ପଶତ ଚଞ୍ଚଳ
 ହୋଇଥାଏ । ସେହିପରି ଏ ବିମଣ୍ଡିତ ରଚ କାଳରେ ରମ୍ଭାରୁ ସୀତା ନୃତ୍ୟ
 କଲ ପ୍ରାୟ ବିଚଳିତ ହେବାରୁ କସନର ଶେଷ ମଧ୍ୟ ରହିଲା ନାହିଁ । ସେ ସମୟରେ
 ରସିକ ସମତନ୍ତ୍ର ହେଲେ ଶମ୍ଭୁ ରୂପ ସୀତାଙ୍କ ବର୍ତ୍ତୁଳ ପ୍ରନୟନରେ ସେ
 ନିଶ୍ଚିତ କାଟି ସନ୍ତକ ରଖିଲେ, କାହା ଲହରୀ ଉପରେ ସନ୍ତକ କାଟିଲା ସ୍ତ୍ରୀ
 ହେଲା । (ରଚ ସୁଖ ସେ ଲହରୀରୁ ଉତ୍ତୁଷ୍ଟ, କାହାର ସୁଚନା ରଖିବା
 ପାଇଁ ଏ ସନ୍ତକ କାଟିଲେ) । ରସି ଶେଷରେ ନିତ୍ୟବର୍ମମାନ ଶେଷ କଲେ ।
 ଏଠାରେ ଚିତ୍ତକୃଷ୍ଟ ବେଳ ସମାପ୍ତ ହେଲା । ଦୋହର ପଦରେ ଏ ସ୍ତମ୍ଭ ବାରବର
 ଉପେକ୍ଷା ରଚନା କର ତୋଷ ଲାଗିଲେ ।

ଏକବିଂଶ ଛାନ୍ଦ

୧ମ ଓ ୨ୟ ପଦ—ହେ ସାଧୁଜନମାନେ ! ଦୋଷଶୂନ୍ୟ ଏ ଗୀତକୁ
 ଶ୍ରବଣ କର । ଚିତ୍ତକୃଷ୍ଟ ପର୍ବରେ ଥିବା ପଞ୍ଚମ ରସମାନେ ଶ୍ରୀରାମଙ୍କୁ ବହୁ

ବିଦେଶବର ଶୁଣି ଥାଅ ଭାଷି । ବାଳୀ ଶ୍ରୁତ ଶେନ ଦଣ୍ଡେ ପଶି ।
 ବରଷାରେ ଲକ୍ଷା ତେଜ ମାନସ । ବରଷା ସଖା ସଙ୍ଗେ ଶେନ ହଂସ ।
 ବନଜନାଭ ସମ୍ମଳ କରି । ବାଣ ଶରାସନ ତେସନ ପରି । ୨।
 ବାସୁଦେବ କେତେ ଦୂର ତଳେ । ବରଷ ଅସୁଛି ଧରଣ ଶୂଳେ ।
 ବରଷ ହରିଣ ଗୁମ୍ଫା ତହିଁ । ବହୁବା ବକତ ନେଉଛି ଲେହ ।
 ବସ୍ତ୍ରରୁ ତୁଣ୍ଡ ଏମନ୍ତ ଦିନି । କେତେ କି କର ଯାଏ ପଶି । ୩।

୨ୟ ପଦ୍ୟ—ରସା—ପୁଥୁବା । ବରଷା—ହଂସୀ । ବନଜନା—
 ପଦ୍ମନାଭ । ସମ୍ମଳ—ପାଥେୟ, କାଟକତ । ଶରାସନ—ଧନୁ ।
 ୩ୟ ପଦ୍ୟ—ବାସୁଦେବ—ବାସୁଦେବ । ଲେହ—ଗୁମ୍ଫା । ଭନୁ—
 ସୂର୍ଯ୍ୟ । ବର—ବରଷା ।

କୋଇ ଚିତ୍ତି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ସେ ଭୟ ପାଇ ବରଷ ଦଳେ, “ରାକ୍ଷସମାନେ
 ମନେ କରିବେ, ଅମ୍ଭର ବିନାଶ ପାଇଁ ରାକ୍ଷସମାନେ ଆଣି ଏ ଧନୁର୍ବାଣ ଦୂର
 ବାରକୁ ଖୋସିଅଛନ୍ତି [ରାକ୍ଷସମାନେ ଏହା ବରଷ ଅମ୍ଭକୁ ମାରବେ] । ଏହି
 ପରି ପରସ୍ପର ବୁଢ଼ାବୋହୁ ହୋଇ ଚିତ୍ତିକୂଟ ପକ୍ଷୀ ପ୍ରତି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କାହାରହେ,
 ବିଦେଶବର ସମନ୍ତେ ତାହା ଜାଣିପାରି କହିଲେ, “ତୁମ୍ଭେ ଥାଅ (ଚିତ୍ତିକୂଟ
 ପ୍ରତି ତୁମ୍ଭେ ଶାଅ ନାହିଁ ।)” ତତ୍ପରେ ସୀତା ଓ ଭାଇ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ
 ନେଇ ଚିତ୍ତିକୂଟ ପ୍ରତି ଯାଇ ଦଣ୍ଡବାରଣ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ସେପରି
 କର୍ଣ୍ଣାଜାଳରେ ହଂସ ଓ ହଂସୀ ପୁଥୁବାକୁ ପ୍ରତି ସାଙ୍ଗ ସାଥୀମାନଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ଧରି
 ପଦ୍ମନାଭକୁ ପାଥେୟ ସ୍ବରୂପ ନେଇ ମାନସଭୋବରେ ପଶେ, ସେହିପରି ଭ୍ରମ ଓ
 ସୀତା ଚିତ୍ତିକୂଟ ଦ୍ଵାରା ବନ୍ଦ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ଧନୁର୍ବାଣକୁ ସମ୍ମଳ କରି
 ଦଣ୍ଡବାରଣ୍ୟରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । (ପଥରେ କଳ ଦେଇ ସବୁ ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା କରିବ
 କୋଇ ଧନୁର୍ବାଣ ସମ୍ମଳ ହୋଇଅଛି) ।

୩ୟ ପଦ୍ୟ—ବାସୁଦେବ ରାମଚନ୍ଦ୍ର, ସେଠାରୁ ବନ୍ଧୁ ଦୂର ତଳେପଡ଼େ
 ଦେଖିଲେ, ବରଷ ନାମକ ରାକ୍ଷସ ଗୋଟାଏ ଶୂଳ ଧରି ଅସୁଅଛି । ସେ ଶୂଳରେ
 ସେ ରାକ୍ଷସ ବରାହ ମୂଳ ପ୍ରଭୃତ ପଶୁମାନଙ୍କୁ ଗୁମ୍ଫା ଓ ପଶୁମାନଠାରୁ କୋହ
 ପଦ୍ମଥୁବା ରକ୍ତକୁ ଗୁମ୍ଫା ପକାଉଛି । ସେ ରାକ୍ଷସ ପାଟି ବସ୍ତ୍ରର ଦରକେନେ
 ଗୁମ୍ଫାରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ବିଶେଷ ପଶିଲେ ହାୟ ଦେଖାଯାଉଛି ।

କିନ୍ତୁରେ ପଲ୍ଲବ ରୁଧିର ସମ୍ପା । କବଶିଲ ପୁଷ୍ପ ସର୍ବସ୍ୱେ ସମ୍ପା ।
 ବାହୁ ଶାଖାରେ ହୋଇଛି ଦାଢ଼ିତ । ବିଗଳିତ ଝାଳ ମଧୁ ସଂଜାତ ।
 ବୁଲଇ ଡୋଳା ଦେଉଛି ଗୁହଁ । ବିଶେଷ ଭଙ୍ଗ ଚରିତ କହୁ । ୪ ।
 ବିବେକିଲ ସେହୁ ଜନକଶତ୍ରୁ । ବିରୁଦ୍ଧମାନ ଅଶିଲ ମନକୁ ।
 ବେନିଗରେ ତମ୍ବା ତମାଳ ତରୁ । ବିବରପୁଷ୍ପେ ବେ ସନ୍ଦେ ବେ ଗୁରୁ ।
 କହୁଛି ମଧ୍ୟେ ଲବଣୀ ସର । ବାରିକ କୁମୁଦ କଞ୍ଚାରେ ସାର । ୫ ।

୪ର୍ଥ ପଦ:—ପଲ୍ଲବ—ରାକ୍ଷସ, ପଲ୍ଲବଗଛ । ଭଙ୍ଗ—ବ୍ରମର ।

୫ମ ପଦ:—ବିବର—ସ୍ତମ୍ଭୁଟିତ । ସର—ଜଳ । ବାରିକ—ପତୁ ।
 କଞ୍ଚାର—ଝେଡ଼ପତ୍ର ।

୪ର୍ଥ ପଦ—ସେ ରାକ୍ଷସ ବ୍ରହ୍ମତରେ ଗୋଟାଏ ପିଲଣ ବୃକ୍ଷପରି ହୋଇ
 ଅଛି । ତା ଦେହରେ ଲଗିଥିବା ରକ୍ତଚିହ୍ନସବୁ ପଲ୍ଲବ ବୃକ୍ଷରେ ଫୁଲ ସଂଜାତ
 ପ୍ରାୟ ଦେଖା ଯାଉଅଛି । ତାହାର ବାହୁଦ୍ୱୟ ଡାଳରୂପେ ଶୋଭା ପାଉଅଛି ଓ
 ଦେହରୁ କହୁଥିବା ଝାଳ ମଧୁ ସରି କୋଷ ହେଉଅଛି । ସେ ରାକ୍ଷସ ତୋଳା
 ବୁଲଇ ଗୁହଁ ଦେଇକେଲେ, ବ୍ରମର ତଡ଼ାକାର ଗଡ଼କର ସର ଜଣା ଯାଉଅଛି ।
 [ରାକ୍ଷସ ରୂପ ପଲ୍ଲବ ବୃକ୍ଷର ରକ୍ତ ଚିହ୍ନ ରୂପ ସ୍ତମ୍ଭୁଟିତ ପ୍ରକୃତିର ଝାଳ ରୂପ ମଧୁ
 ସାନ ନିମନ୍ତେ ତୋଳା ରୂପ ବ୍ରମର ତଡ଼ାକାରରେ ଲମ୍ବୁ ଅଛି କି ?]

୫ମ ପଦ—ସେ ବିରାଧ ରାକ୍ଷସ ରାମ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଓ ସୀତା, ଏ ତନୁଗଣଙ୍କୁ
 କେଶି ମନରେ ବିରୁଦ୍ଧ ଦର, ଏକ ପାଶରେ ସ୍ତମ୍ଭୁଟିତ ସୁଷ୍ପ ଶୋଭିତ ତମ୍ବା ବୃକ୍ଷ
 ଓ ଅନ୍ୟ ପାଶରେ ମନୋହର ପତ୍ର ଶୋଭିତ ତମାଳ ବୃକ୍ଷ ବିରକ୍ତ ଅଛି ଏବଂ
 ମଧ୍ୟ ଭୂମିରେ ମନୋରମ ଜଳସ୍ରବାହୁ କହୁଅଛି । ସେହି ମନୋରମ ଜଳ ସ୍ରବାହୁ
 ଫୁଟୁଥିବା ପତ୍ର, ଖଲ ବର୍ତ୍ତ ଓ ବଞ୍ଚାର ସୁଷ୍ପ ଯୋଗେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଲବ ଦେଉଅଛି ।
 (ଏଠାରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର, ମନୋହର ତମାଳ ବୃକ୍ଷ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ସୁଷ୍ପିତ ତମ୍ବା ବୃକ୍ଷ
 ରୂପେ ଦର୍ଶିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଦୁହେଁ ଦୁଇ ବଡ଼ରେ ଓ ସୀତା ମଧ୍ୟରେ ଥିବାରୁ
 ସୀତା ବୃକ୍ଷ ଶୋଭିତ ଦୁଇ ଚଟର ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଲବଣୀ ଜଳସ୍ରବାହୁ ରୂପେ
 ଗତ ହେଉଅଛନ୍ତି । ଜଳସ୍ରବାହୁରେ ପତ୍ର ଫୁଟୁଇ ସର ସୀତାଙ୍କର ମୁଖପଦ୍ମ
 ମନୋହର, ଲଳୋପୁଲ ପ୍ରାୟ ସୀତାଙ୍କ ନୟନସମ୍ବଳେ ତଳତଳ ଓ ବଞ୍ଚାର
 ଫଳ ନିମନ୍ତେ ସବୁ ଶୁଭ୍ର ହୋଇଅଛି) ।

ବାରେ ଚଳୁଅଛି ଲଳିତପୁର । ବାଣ ଭୁଞ୍ଜାଳରେ କି ମହୋଦଳ ।
 ବିହାର ବରୁଛି ମଦ୍ୟମସୀ । ବୃତ୍ତ ଶରବାଳେ ବମଳବଳ ।
 ବିଲେଇ ଘନରସ ପୁର । ବିଚର୍କ ସବୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଏତେ ମାତ୍ର । ୨।
 ବିନାମି କରୁଁ ଶିବଟକୁ ଗଳ । ବିଗ୍ରହବନ୍ତ ଦରଶନେ ଶିଳ୍ପ ।
 ବସିବ ନେତ୍ରେ କାମ ଜଳିଗଲା । ବୃଷ୍ଟିସୁଧା ଇନ୍ଦ୍ର ଅସ୍ଥିରେ ବଳ ।
 ବସନ୍ତ ସଙ୍ଗୀ ରହୁ ସ୍ବରୂପ । ବଂଶ ଲେହ ସୁସ୍ବ କମାଣ ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ୩।
 ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ଏକ ସୁନ୍ଦର ଏ ରାଜ । ବିନା ଏକେ ଶୋଭା କେଉଁ ସୁଦତ୍ତ ।
 ବେତେ ଜେଇଥିଲ ଶମ୍ଭୁରସୁର । ବିବାହେ ଶିଶି କି କରିଛି ରୋଷ ।
 ବିବେକ ଏହି ରୋଷ ପ୍ରମାଣ । କନେ ପଶେ ଶେନି ଜଟାଧାରଣ ।

୨୪ ପଦ—ବାଜି—ଲହରୀ । ଭୁଞ୍ଜା—ଭ୍ରମରସମୃଦ୍ଧ । ମସୀ
 —କୂଞ୍ଜୀ । ବିଲେଇ—ଚଞ୍ଚଳ । ଘନରସ—କଦୁଳଜଳ, ଶୁଙ୍ଖାରରସ ।

୨୫ ପଦ—ବିଗ୍ରହବନ୍ତ—ଦେହବନ୍ତ । ବିବକ—ମହାବେକ ।
 ସୁସ୍ବକମାଣ—ଫୁଲଧର ।

୨୬ ପଦ—ପଦନ ଯୋଗରେ ଗାଳୋପୁଲ ଦୋହଲିଲ ଗ୍ରାସୁ
 ସୀତାଙ୍କର ନୟନଯୁଗଳ ଭଲ ଭଲ ହେଉଅଛି । ତାହାଙ୍କର କାହ୍ନୁଗଳ
 ଲହରୀ ସଦୃଶ ଅମୋକିତ ହେଉଅଛି ଓ ପଦ୍ମପରେ ଭ୍ରମରସରୁ କସି ଶୋଭା
 ପାଇଲାପରି ସୀତାଙ୍କ ମୁଖପଦ୍ମ ଉପରେ ଥିବା କୃତ୍ରିମ କୁନ୍ତଳ ସବୁ ଦେଖାଯାଉଅଛି ।
 ତାହାଙ୍କର ଗେ ମଞ୍ଜୁହୀର ଗମନ ଭୁଲ୍ୟ ହୋଇଅଛି । ପଦ୍ମବତ୍ରି ଭୁଲ୍ୟ
 ପ୍ରମୁଦ ହସ୍ତ ଶୈବାଳ ରୂପ ବସୁବାର ଅଛାଡିତ ହୋଇ ସୁନ୍ଦର ଦେଖାଯାଉଅଛି ।
 ଚଞ୍ଚଳ ଗ୍ରହାବ ଜଳରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉଗ୍ରାସୁ ସୀତା ନିଶିତ ଶଙ୍ଖରରସରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ
 ହୋଇଅଛନ୍ତି । ବିବସ ରାସ ସତ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ଏହମରି ଶ୍ରେଷ୍ଠଭାବରେ ମନରେ
 ବିଗୁର ବଲ ।

୨୭ ପଦ—ତପ୍ତରେ ସେ ରାସ ସାଦ ନିକ୍ଷେପ କରି ତାଙ୍କ ନିକଟରୁ ଗଲ
 ଓ ଦେହଧାରୀ ତନି ମୁର୍ଖକୁ ଦେଖି ମନରେ ଚିନ୍ତା କରି, “ଶଙ୍ଖରର
 ନେତ୍ରପାତ ଯୋଗେ ବନ୍ଦିତ ଜଳ ଯାଇଥିଲା । ତାହାର ଅସ୍ଥିରେ ରହି ଅମୃତ
 ବ୍ରଷ୍ଟି କରିବାରୁ କୋଷଦ୍ବୟ ସେ ବନ୍ଦିତ ନିଜ ରୂପରୁ ଧରି ତାହାର ସଖା ବସନ୍ତରୁ
 ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ରଚରୁ ସଙ୍ଗରେ ଶେନି ଆସୁଅଛି । ସୁଣି ସେ କୁସୁମଧନୁ ଓ ପୁଲଶର ଗୁଡ଼
 କାହିଁଶଧନୁ ଓ ଲହା ଶରରୁ ଧରିଅଛି ।”

୨୮ ପଦ—“ଏ ସ୍ତ୍ରୀ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡମଧ୍ୟରେ ଏକମାତ୍ର ସୁନ୍ଦର ରଚକେବା ।
 ତାହା ବିନା ଏକେ ସୁନ୍ଦର ଅଉ କେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ କା ହେବ ? ବଳାଭାରରେ

ଦେବ ପୁରୁଷ ଅସ୍ତି ସଦୃଶଃ । ବଧୂ ଭକ୍ତିଂ ଅଗସ୍ତିଂ ସୁମରଃ ।
 ବିଜାଣ୍ୟ ଦେବଜ୍ଞ ଗାଣ୍ୟଂ ବରଦେବ । ବୃଷ୍ଟିପୁଷା ପିତୃ ଅମର ଦେବ ।
 ଚକ୍ରତାମଣି ପୁର ପୌରଣୀ । ବିନେ ବିଦୁରଂ ଏହା ଘୋରୀ । ୧ ।
 ବାସାଙ୍ଗେ ଜଣେ ପାରିଜାତବକୁ । ବୋଲିବ ଯୋଜନଗନ୍ତା ଏହାକୁ ।
 ବିଲେପ ବରଦେବ ରତନାମ । ବାଦେ ଜିଣିମାନ୍ତୁ କେ ମୋତେ ଶମ ।
 ବିରୁର ଗୁମ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଧର । ବହି ଦେବପୁତ୍ରେ ଗମନ କରି । ୧୦ ।
 ବତାସ ବୃଷ ଉପୁଷ୍ଟି ଉତ୍ତର । ବଞ୍ଚିବି ସଥା ପ୍ରଦମ୍ଭ ଦେବ ।
 ବର୍ଜମାନ ଏହୁ ଲକ୍ଷ ସେଠାରେ । ବାର ପୁଣି ସୀତା ନୟନୁ ଝରେ ।
 ବମନ ମୋତାପତ୍ନି କି ବରେ । ବିନିମିତ୍ତୁ ଝସ ଉପମା ଧରେ । ୧୧ ।

୧୦ମ ପଦ୍ୟ—ବାସାଙ୍ଗେ—ଦେବ ସୌରଭରେ ।

୧୧ମ ପଦ୍ୟ—ବଞ୍ଚିବି—ରତା । ବମନ—ବାନ୍ତି । ବିନିମିତ୍ତୁ—
 ପଲକ ନ ପଡ଼ିବାରୁ ।

ଶମ୍ଭୁପୁର ଏହୁ କି କି ପୁରମଧ୍ୟକୁ ନେଇଥିଲା । ଏ କନ୍ଦର୍ପ ତା ସହିତ ବିଚାଡ଼
 କରି କିମ୍ବା ଚୋରର ସୁନ୍ଦରୀକୁ ଆଣିଅଛି । ଏ ସେତେବେଳେ ଜଣା ଧାରଣ କରି
 କନ ମଧ୍ୟରେ ଲୁଚି ବୁଲିଅଛି, ସେଥିରୁ ମନେହେଉଛି ଯେ, ଏ ଶମ୍ଭୁ ଚୋର
 କରି ଆଣିଅଛି । (ଯୁଦ୍ଧରେ ଜଣେ କରି ଆଣିଥିଲେ ବନରେ ଲୁଚି ଲୁଚି ବୁଲିବା
 ବାହୁଁକ) ? ”

୧୨ମ ପଦ୍ୟ—“ଏ ଦୁଇ ପୁରୁଷଙ୍କୁ ମାରି ହାତ ସହିତ ଖାଇବ ଓ ଅଜାଣି
 ହେଲେ ଅଗସ୍ତି ମୁକନ୍ତୁ ସୁରଣା କରି ଜାଣି କରିଦେବ । ପୁରୁଷ ବୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିବ
 ଅମୃତ (ବନ୍ଦର୍ପର ଅସ୍ତିତ୍ବେ ଲକ୍ଷ ଅମୃତ ବୃଷ୍ଟି କରିବାରୁ ଏ ପୁରୁଷ ଜୀବନ
 ପାଇଅଛି, ସେହି ଅସ୍ତିତ୍ବେ ପଡ଼ିଥିବା ଅମୃତ) ପାନ କରି ମୁଁ ଅମର ହେବି ଓ
 ଏହି ଚରଣୋକନା ସ୍ତ୍ରୀରହୁ ନେଇ ବନରେ ବହାର କରିବି । ”

୧୩ମ ପଦ୍ୟ—“ଏ ସ୍ତ୍ରୀର ଅଙ୍ଗସୌରଭ ପାରିଜାତ ପୁଷ୍ପର ସୌରଭକୁ
 ଜଣିଅଛି, ତେଣୁ ଏହାକୁ ଯୋଜନକୋ ଦହ ତାକିବ । ଏହାର ରତ ନାମକୁ
 ଲୁଗୁଇଦେବ । ମୋତେ ବିଚାଡ଼ରେ ଜଣିବାରୁ ସମର୍ଥ କିଏ ଅଛି ? (ମୋତେ
 ବିକିଦେବ ଦେହ ଜଣି ପାରିବେ ନାହିଁ) । ” ଏହୁପରି ବିରୁର କରି ସେ ରାମ
 ଲକ୍ଷ୍ମଣ ହୁହୁଁକି ଦୁଇ କନ୍ଦରେ ବସାଇ ନେଇଗଲା ।

୧୪ମ ପଦ୍ୟ—ପ୍ରବଳ ପବନ ବୃକ୍ଷକୁ ଉପାଡ଼ି ଉଡ଼ାଇ ନେଇବେଳେ
 ବୃକ୍ଷର ଅସ୍ତିତ୍ବ ଲତାକୁ ପ୍ରଦମ୍ଭିତ କରିବା ଉପମା ଏଠାରେ ବର୍ଜମାନ ହେଲା ।

ବିଚିତ୍ର ହେଲା ବିଚିତ୍ର ଦେବାରୁ । ରହୁଲା ତୁଣ୍ଡାଦୁର ଯେଣୁ ମେରୁ ।
 କାର ପରେ ଯଥା ହଂସୀଗୋଡ଼ାର । ବଧୂରେ ଯଥା ମାଗଧ ବିଜର ।
 ବିକଳ ଶୁଣି ସୋଦର ଦୁର । ଦାଳ ଧରି ଦେଇ ଲେଟାଇମନ୍ତୁ । ୧୨
 କଲେମ ଲେମ ଗଡ଼ାଗଡ଼ କଣେ । କରୋଧ ବଧ ଖ୍ୟାତ ଖାତକୋଣେ ।
 ବିମାନେ ସ୍ୱର୍ଗ ପ୍ରତି ଦିବ୍ୟରୂପେ । ବନ୍ଦନା କଲେ ବିବୁଧକଳାସେ ।
 କୈଦେନ୍ନୁ ମହାସନ୍ତୋଷ ହେଲେ । ବୃକ୍ଷକ ମୂଳେ ସେଦିନ ରହୁଲେ । ୧୩

୧୨ଶ ପଦ—କାର—ବୋତା । ମାଗଧ—କୃଷ ।

(ସେ ସେସ ରାମଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ କଳରେ ବନ୍ଧୁ ଭାବେ ନେଇଯିବରୁ ସୀତା ରୟରେ ବନ୍ଦି କାନ୍ଦୁ ଶୁଣିଲେ) । ସୁଖି ସୀତାଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦମେଷ ନେତ୍ରରୁ ଲାଜୁ ବନ୍ଧୁ ଝରିଲା । ତା ଦେଖି ମନେହୁଏ ମୀନ ମୋକ୍ଷପତ୍ର କମଳ କରୁଛି କି ?

୧୨ଶ ପଦ:—ସେଣୁ ତୁଣ୍ଡାଦୁର ସଦୃଶ ବିରାଧ ରାକ୍ଷସ ମେରୁ ପଦ୍ମତୁଲ୍ୟ ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ କହୁନ ବରି ବିଚିତ୍ର ଘଟଣା ଘଟାଇ ଦେଲା, ସେହି ଦେହକୁ ମୀନ ମୋକ୍ଷ କମଳ କରୁକା ରୂପ ବିଚିତ୍ର ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖାଇଲା । ତତ୍ପରେ ସୀତା ଘୋଷକ ପଦ୍ମରେ ହଂସୀ ଗୋଡ଼ାଇଲା ପ୍ରାୟ ରାକ୍ଷସ ପଦ୍ମରେ ଗୋଡ଼ାଇଲେ ଓ କଧୁର ଅଗରେ ଗୁଡ଼ ପାଠ କଲା ପରି ରାକ୍ଷସକୁ କହୁତ ଅନୁନୟ ବନୟ କଲେ । (ସେତେ ପ୍ରତି ପାଠ କଲେ ସୁଦ୍ଧା କଧୁର ସେପରି ନ ଶୁଣେ, ରାକ୍ଷସ ସେହିପରି ସୀତାଙ୍କ ଅନୁନୟ ବନୟ ଶୁଣିଲା ନାହିଁ) । ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଦୁଇ ଭାଇ ସୀତାଙ୍କ ବିକଳ କ୍ରନ୍ଦନ ଶୁଣି ରାକ୍ଷସର ଦେଶ ଧରି କଳରୁ ଦେଇ ପତି ତାକୁ ଭୂମିରେ ଗଡ଼ାଇ ଦେଲେ ।

୧୩ଶ ପଦ:—ସେ ଦୁଇଭାଇ ବିରାଧକୁ ଏଣିକି ଦେଶିକ ବୋପରା ବୋପରି କରକା ହାତା ସେ କଥା ହେଲା । ସେଠାରେ କ୍ରୋଶଠ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଖାଇ ହୋଇ ଶିକାରୁ ତାହା ବିରାଧ ଖାତ ନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ପାଇଲା । ରାକ୍ଷସ ବନ୍ଧୁରୂପ ଧରି ବିମାନରେ ବସି ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ ପ୍ରତି ବରି ସ୍ୱର୍ଗପୁରକୁ ଗଲା । ଅନନ୍ତର ଦେବତାମାନେ ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ କନ୍ଦନା କଲେ । ବିରାଧର ମୁଣ୍ଡରେ କୈଦେନ୍ନୁ ଅନନ୍ଦତା ହେଲେ । ସେ ଦିନ ଗୋଟିଏ ବୃକ୍ଷ ମୂଳରେ ସେ ଚଳିତଳ ରହିଲେ ।

ଦଧିରେ ପୁରୁ କୁର କୁରଣୀ । ବସ୍ତ୍ରରେ ସେହି ଲକ୍ଷ୍ମଣକୁ ଅଣି ।
 ବନେ ସବୁଦିନେ ସିନା ଶୟନ । ବନେ ହରିଲେ ଦଳ ନୋହୁଁ ଘାନ ।
 କ୍ଷୁଦ୍ରରେ ଶ୍ୟାମ ପୁରୁଷରୂପେ । ବନେଗଲବଶେ ଦୁର୍ଗତପୁଷ୍ପେ । ୧୪ ।
 ବସ୍ତ୍ରର ସହକେ ପତି ରଞ୍ଜନ । ବାୟୁସଖାରେ ହୁଅଇ ମୃଦନ ।
 ବାଜଇ ସୀତାର ନୁପୁର ଘଣ୍ଟି । ବଶେ ମୁଗବର୍ଗ ପାଶେ ପ୍ରବଟି ।
 ବିଗତ ଭୟ ଦେଖି ସ୍ଥବିର । ବକ୍ଷୀ ଲକ୍ଷ୍ମଣେ ଗତିଲ ବଡ଼ । ୧୫ ।

•

୧୪ଶ ପଦ୍ୟ—କୁର—ନାରାୟଣ, ସିନ୍ଧୁ । କୁରଣୀ—ସିନ୍ଧୁ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ ।
 ବନେ—ଜଳରେ, ଅରଣ୍ୟରେ । ବୃତ୍ତେ—ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ, ପଶି ସମୃଦ୍ଧ ।
 ୧୫ଶ ପଦ୍ୟ—ବାୟୁସଖା—ଅଗ୍ନି ।

୧୪ଶ ପଦ୍ୟ—ରାମ ଓ ସୀତା ପୁରୁଷରୂପେ ‘କୁର କୁରଣୀ’ ନାରାୟଣ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କ ପରି (ଲକ୍ଷ୍ମଣ ନାରାୟଣ ନିର୍ଭୟରେ ସମୁଦ୍ର ଜଳରେ ଅନନ୍ତ ଶୟନ କରି ପରି) ନିର୍ଭୟରେ ସେହି ଲକ୍ଷ୍ମଣକୁ ବହୁଲେ ଅର୍ପାଦ ‘କୁର କୁରଣୀ’ ସିନ୍ଧୁ ସିନ୍ଧୁ ନିର୍ଭୟରେ ବନରେ ଭ୍ରମଣ କରି ପ୍ରାୟ ରାମ ସୀତା ନିର୍ଭୟ ଅବସ୍ଥାରେ ସେ ବନରେ ବିହାର କଲେ । ପୁରୁଷ ସବୁଦିନେ ସିନା ଜଳରେ ଶୟନ କରୁଥିଲେ, ଏବେ ବନରେ ଦୁଃଖ ଅନୁଭବ ନ କରି ମଧ୍ୟ ଦିନ କଟାଇଲେ । ସଂସାରରେ ପୁରୁଷମୟୀ ପ୍ରଥମକୁ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଗର୍ବ ମୁକ୍ତି ପାଇବାପାଇଁ ସୁସ୍ଥ ପ୍ରଦାନ କରି ପୂଜା କରୁଥାନ୍ତି । ସେହିପରି ହଂସପକ୍ଷୀମାନେ ମଧ୍ୟବନେ ହେତୁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରଦାନ ସୀତାଙ୍କୁ ପୂଜା କରୁଅଛନ୍ତି । ଅନ୍ୟାର୍ଥ—ସୀତା ବନେ ହେତୁ ପାଦ ପକାଇଲେ ବେଳେ ହଂସମାନେ ଓ ପଦ୍ମପୁଷ୍ପମାନେ ସେ ବନନକୁ ଓ ପାଦକୁ ସମାନ ନ ହେବାକୁ କନ୍ଦନା କରୁଅଛନ୍ତି ।

୧୫ଶ ପଦ୍ୟ—ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କର ତେଜ ଅତି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ହୋଇଥିବାରୁ ଅଗ୍ନି ବ୍ୟାପୀ ପୁରୁଷ ହୁଏ । (ଅଗ୍ନିଠାରୁ ଅଧିକ ତେଜ ହେତୁକୁ ଅଗ୍ନି ପୂଜା କରେ) । ସୀତାଙ୍କର ନୁପୁର ଘଣ୍ଟି ପ୍ରାୟ ଶବ୍ଦ କରେ । ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କ ତେଜ ରୂପ ଅଗ୍ନି ଦେଖି ଓ ସୀତାଙ୍କ ନୁପୁର ଘଣ୍ଟି ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ମୁଗମାନେ ବଶ ହେଇ ଆସି ନିର୍ଭୟ ଅବସ୍ଥାରେ ପାଶରେ ମିଳିଲେ ଓ ରାମ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ ଦେଖି କହାଇ ନିର୍ଭୟ ବାସ୍ତି ପିତୃକା ପ୍ରାୟ ସ୍ଥିର ଭାବରେ ଯିବା ହେଲେ ।

କକୁଳ ଅଶୋକ କଦମ୍ବ ଝିଣି । ଚକଟି କୁସୁମ ଗନ୍ଧ ଚଢ଼ିଟି ।
 କାମା କାମପାଦ ଲାଗି ଗମନେ । ବିଟିକାଶେଷ ପାନର ପତନେ ।
 କଣ୍ଠୋର୍ଥ ପଥେ ବୋଳ ରଚନେ । ବହୁ ସଖୀ ନାମସ୍ମେତ୍ତ ବୃନ୍ଦନେ । ୧୬
 କଳସେ ଅଳିଅକ ବାଳନନେ । ବୋଧ ହିବାଳପୁଲ ମଧୁପାନେ ।
 ବାଞ୍ଛାକଲ୍ଲତରୁ ବାଞ୍ଛିବା ନିଶ୍ଚେ । ବିବଧ ପଳଗର୍ଭ ଦାନ ସଞ୍ଚେ ।
 ବେଲରେ ମଧୁସୂଦନ ସେହୁ । ବଞ୍ଚନ୍ତି ବାଳକୁ ବନୋଦ ବହୁ । ୧୭
 ବିଶ୍ୱାତ ଅନନ୍ତ ଶରତମାନ । ବିନାଶନରେ ଅନୁକ ସୁମନ ।
 ବିନିଦ୍ରବିପୋତୀ ଦାସାରୁ ବର । ବାସର ନିଶା ନିତ ନିତ ହର ।
 ବସୁଧା ନ କଲେ ପିଣାଚୀନ୍ତନ । ବୋଲନ୍ତି ଯେଣୁ ପତତ ପାଦନ । ୧୮

୧୬ଶ ପଦ :—ଅକ୍ଷୟକଳୀ—ବ୍ରମରସମୂହ । ମଧୁସୂଦନ—ମଧୁଦେବୀ
 ଛନ୍ଦା ବା ରାମଚନ୍ଦ୍ର, ମଧୁସ୍ର ଯୁ ବା ବ୍ରମର ।

୧୮ଶ ପଦ :—ବିନାଶନରେ—ଅନାହାରରେ । ଅନୁକ—ସାନଲୁଇ ।
 ବସୁଧା—ପୃଥିବୀ ।

୧୭ଶ ପଦ :—ସୀତାଙ୍କର ଗମନ ସମୟରେ ତାଙ୍କର କାମପାଦ ଲାଗି
 ଅଶୋକ ବୃକ୍ଷରେ, ଚକଟ ଶେଷ ପାନର ପତନରେ କଳ୍ପଲ ଗଛରେ ପଥ ମଧ୍ୟରେ
 ଯାଉଁ ଯାଉଁ ଚଳିବା ମାନସରେ ବୋଳ କରବା ହେବୁ କଦମ୍ବ ଗଛରେ ସହଚରୀ
 କୋର ବହୁ ସେହୁରେ ଚୁମ୍ବନ ଦେବା ଦ୍ୱାରା ଅଳି । ଗଛରେ ପୁଲ ପୁଟି ସୁଗନ୍ଧ
 ବଢ଼ି ଗଲ । (ଏହା ଦ୍ୱାରା ଦୋହଡ଼ ଲକ୍ଷଣ ସୂଚିତ ହେଲା) ।

୧୮ଶ ପଦ :—ଅସମୟରେ କକୁଳାଦି ବୃକ୍ଷମାନେ ସୃଷ୍ଟିକ ହୁଅନ୍ତେ
 ବ୍ରମରମାନେ ସେ କନରେ ବଳସିଲେ । ହିବାଳ ପୁଲ ଅର୍ଥାତ୍ କର୍ଣ୍ଣ, କସନ୍ତ ଓ
 ହେମନ୍ତ ଋତୁର ଫୁଲସବୁ ଏକ ସମୟରେ ଫୁଟିବାରୁ ସେମାନେ ମଧୁପାନ କରି
 ଚନ୍ଦ୍ର ହେଲେ । ସେବମାନଙ୍କୁ ବାଞ୍ଛିତ ଫଳ ପ୍ରଦାନ କରି ବାଞ୍ଛାକଲ୍ଲତରୁ
 ବୋଲଇଥାବା ମଧୁଦେବୀଛନ୍ଦା ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବ୍ରମର ପ୍ରାୟ ହିବାଳସୁଷୋପମା
 ସୀତାଙ୍କ ସହଚର ହେବାର କରି ହିବାଳ କଟାଇଲେ ।

୧୮ଶ ପଦ :—ସୁସଜ୍ଜ ଓ ଅସଜ୍ଜିତ ଗର୍ଭିମନ୍ତ ଅନୁକ ଲକ୍ଷଣ
 ଅବେଦନରେ ବିନିଦ୍ର ରହୁ ସୁଦ୍ଧା ଅନନ୍ଦ ମନରେ ଦିନ ଓ ରାତି କଟାଇଲେ ।
 ସେ ଯେଣୁ ପତତର ପବିତ୍ରଦାରକ ଅଶ୍ୟା ପାଦଲଗ୍ନ, ତେଣୁ 'ପିଣାଚ'
 ରାସମାନଙ୍କୁ ନାଶ କରି ସ୍ୱର୍ଗଗତ ଦେବା ଦ୍ୱାରା ପବିତ୍ର କଲେ ।

ବାସନ୍ତାର୍ଦ୍ଧେ ଶରରେ ପେଶୁ । ବୃଦ୍ଧରେ ଶାର୍ପମାନଙ୍କରେ ତେଶୁ ।
 ବାଳା ସ୍ବେଦ ସରସ୍ବତୀଙ୍କ ଧାଳି । ବଦନ ସରସ୍ବତୀରେ ସେ ମିଳି ।
 ବାଣିଷ୍ଠୀ ବାସୀସୁଦାସୀ ସଙ୍ଗେ । ବିଧୌଚକବନ୍ଧୁ ବାବେଶୁ ଭଙ୍ଗେ । ୧୧
 ବହୁ ନର୍ମଦା ବେନି ନର୍ମଦା । ବାହୁଦା ଦୁବନେ ବାନ୍ତ ବାହୁଦା ।
 ବୃଦ୍ଧ ହଂସପରି ହଂସକାନ୍ତାରେ । ବାରେ ଗମନ ପ୍ରସ୍ତୁତ ବେଦାରେ ।
 ବଦନୀ ବାଣୀ-ସରତେ ସ୍ବାୟୀ । ବିଷ ବନ୍ୟାରେ ବନ୍ୟା ସେନିପାରି
 ବେଦବତୀ ପତି ସୁବତୀ ତୋଷି । ବ୍ରାହ୍ମୀ ଚନ୍ଦ୍ରୋଦ-ଚନ୍ଦ୍ରୋଦରେ ପଶି ।
 ବେଣୀଶୋଭା ନେଇ କୃଷ୍ଣ ବେଣୀକି । ନିକ୍ଷେପି ପାଣିରେ ଶିରେ ପାଣିକି ।
 ବେଗରେ ଗୟା ପ୍ରୟାଗ କରି । ବିଚ୍ଛିନ୍ନା ପୁଣ୍ୟ ସୀତା ମଞ୍ଜିରୀ । ୧୨

୧୧ଶ ପଦ—ଶାର୍ପବିଜ—ସମୁଦ୍ର । ସରସ୍ବତୀ—ବାଣୀ ବା ବନନ ।
 ବାଣିଷ୍ଠୀ—ଗୋମତୀ ନଦୀ । ବାସୀସୁଦାସୀ—ସୌରର ମୟୀ । ଚକବନ୍ଧୁ—ସୋପାନ ।
 ଭଙ୍ଗେ—ଭଙ୍ଗରେ ।

୧୨ଶ ପଦ—ନର୍ମଦା—ଲଳାବାୟୁଣୀ । ହଂସକା—ସମୁଦ୍ର । ବିଷବନ୍ୟା—
 —ମହାନଦୀ ।

୧୩ଶ ପଦ—ପାଣିରେ—ହସ୍ତରେ । ପ୍ରୟାଗ—ଗମନ । ମଞ୍ଜିରୀ—
 ରତ୍ନ ।

୧୧ଶ ପଦ—ପେଶୁ—ସମତଳ, କର୍ତ୍ତୃମାନ ସମୁଦ୍ର ଶରରେ ବାସ ବହୁ
 ପତ୍ତନ (ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରରେ ତାହୁକୁ ରୂପେ ଅବସ୍ଥାନ କରି ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରକୁ ମନ୍ଦିର ଶାର୍ପ
 କରିଅଛନ୍ତି) ସେହି ସମତଳ, ସେତେବେଳେ ନାନାଗର୍ଥରେ ଭ୍ରମଣ ପରେ ।
 ବ୍ରାହ୍ମୀ ସୀତାର ସ୍ବେଦସୁର୍ଣ୍ଣ ବାଣୀକୁ ପାଳନ କରି ଶାସ୍ତ୍ର ସରସ୍ବତୀ ନଦୀ ଶରରେ
 ମିଳିଲେ । ତତ୍ପରେ ସୌରରମୟୀ ଓ ସୁବନ୍ଧନ ପରସ୍ପର ସୀତା ସମ୍ମିଳ ସଙ୍ଗରେ
 ସାର ବାବେଶୁ ନଦୀର ତରଙ୍ଗ ଭଙ୍ଗରେ ‘ଚକବନ୍ଧୁ’ ଦେଖିବା ପାଇତ ପରେ ।

୧୨ଶ ପଦ—‘ନର୍ମଦା’ ଲଳାବାୟୁଣୀ ସୀତାଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ସମତଳ,
 ନର୍ମଦା ନଦୀରେ ବ୍ରୀଡ଼ା ପରେ । ବାହୁଦା ନଦୀ ପାର ହେଲା ବେଳେ ସୀତା
 ସମତଳକୁ ବାହୁ ଦାନ ପରେ (ଅର୍ଥାତ୍ ସମ ସୀତାଙ୍କ ବାହୁ ଧରି ନଦୀ ପର୍ବତର
 ନେଲେ) । ସମୁଦ୍ର ତଳରେ ହଂସ ହଂସୀପରି ବୃଦ୍ଧ ବେଦାନନ୍ଦୀଙ୍କୁ ସ୍ନାନ ପାଇଁ
 ଗମନ କଲେ । ବାଣୀକ୍ଷେତ୍ର ସମୀପବର୍ତ୍ତୀ ଗଙ୍ଗା ନଦୀରେ ସ୍ନାନ କରି ବିଷବନ୍ୟା
 ମହାନଦୀକୁ ସୀତା ସହ ଗମନ କଲେ ।

୧୩ ପଦ—ତତ୍ପରେ ବେଦବତୀ ନଦୀକୁ ସାର ସୁବତୀ ସୀତାଙ୍କୁ
 ତୋଷି ପ୍ରଦାନ କଲେ । ବ୍ରାହ୍ମୀ ନଦୀର ଚଞ୍ଚଳ ଲହରୀସୂକ୍ତ ତଳରେ (ଅର୍ଥାତ୍

ବସିଣ ଫଲ୍‌ଗୁରେ ଫଲ୍‌ଗୁନାମରେ । ବାଲିଗୋଡ଼ ପିଣ୍ଡେ ଗୋଡ଼ ଉଦାରେ
 ବିପ୍ରାର ବର ଦଶରଥ ଭର । ବିଦର ଶାପରେ ବାର ତା ବାର ।
 ବାହାର ହାରଣୋଭିନା ଦେନି । ବିପ୍ରେ ବରନ୍ତି ବିପ୍ରାପ ୧୬ ।
 ବର ବେନି ଏକ ବରବରନା । ବିଟ ଏ ବିଟପୀ ପକାନ୍ତି ଦେନି ।
 ବକ୍ର ପଦ୍ମ ଯାଉ ମସ୍ତକ ଫାଟି । ବକ୍ର ଅଦି ରତ୍ନ ବରଦା ଲୁଟି ।
 ବାମାଣୀ ବାମା ବସନାଞ୍ଚଳ । ବଳେ ଧର୍ମ ଧରଣୀକା ଅକୁଳ ୧୭

୨୨ଶ ପଦ—ବାମରେ—ଅସାର କାମନାରେ ବା ବୌଦ୍ଧବରେ ।
 ବାଲିଗୋଡ଼—ବାଲିଗୁଣି ।

୨୩ଶ ପଦ—ବକ୍ର—ସ୍ତମ୍ଭ । ବସନାଞ୍ଚଳ—ବାନପଣ୍ଡିତ । ଧରଣୀକା
 —ସୀତା ।

ସରସୋତା ବ୍ରାହ୍ମୀ ନଦୀର ତଳରେ) ପଶି ସ୍ନାନ କଲେ । ବେଣୀଶେଷ
 ସୀତାଙ୍କୁ ବୃଷ୍ଟବେଣୀ ନଦୀକୁ ନେଇ ତାହା ତଳକୁ ହସ୍ତରେ ଧରି ମସ୍ତକରେ
 ଛିଞ୍ଚି ଦେଲେ । ସେଠାରୁ ଶୀଘ୍ର ଗୟା ଗର୍ଭକୁ ଚଲେ । ସେଠାରେ ଲତା ପୁଷ୍ପିତା
 ଦେଇ ପ୍ରାୟ ସୀତା ପୁଷ୍ପବନ ଦେଲେ ।

୨୨ଶ ପଦ—ତାହା ପରେ ସୀତା ଫଲ୍‌ଗୁ ନଦୀରେ ବସି ଖେଳ
 ବୌଦ୍ଧବରେ ବାଲି ସବୁକୁ ଟିଣ୍ଡ କରି ଗୋଡ଼ ଉଦାରଣ ପୁଂବ ସ୍ଥାନ କରନ୍ତେ,
 ଦଶରଥ ହସ୍ତ ବଢ଼ାଇ ଟିଣ୍ଡ ନେଲେ ଓ ମୋକ୍ଷ ହୋଇଗଲେ । (ତତ୍‌ପରେ ରାମ
 ଆସି ପିଣ୍ଡ ଦେଇକେଲେ ଦଶରଥ ପିଣ୍ଡ ନେଲେ ନାହିଁ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଫଲ୍‌ଗୁନାଦି
 ଏହାର କାରଣ ପରୁରନ୍ତେ ନଦୀ କିଛି ଉତ୍ତର ନ ଦେବାକୁ) ରାମଚନ୍ଦ୍ର, ଅଭିଶାପ
 ଦ୍ଵାରା ତା ତଳକୁ ନିକାରଣ କଲେ । (ତୁ ଜିଜ୍ଞା ହୋଇସିବୁ ବହୁକାରୁ ନଦୀର
 ତଳ ଶୁଷ୍କ ହୋଇଗଲା) । ସୁନର୍ବାର ଫଲ୍‌ଗୁ ବିନୟ ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତେ କର
 ଦେଲେ,—‘ତୋ ବାଲିକୁ ବିଦାରଣ କଲେ ତଳ ଦେଖ ସିକ ।’ ସେଠାରୁ ହାର-
 ଶୋଭିତ ସୀତାଙ୍କୁ ନେଇ ବାହାର ହୋଇ ସିକାକେଲେ ଗର୍ଭର ପୁରବ
 ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟମାନେ ବିରୋଧ କରନ ପ୍ରଦାନ କରି କହିଲେ—

୨୩ଶ ପଦ—ଗୋଟିଏ କରବର୍ଣ୍ଣିନୀ ସ୍ତ୍ରୀ ସହଜ ଭୁଲଗୋଟି ସୁରୁଷ
 ଅଛନ୍ତି, ଜଣା ଯାଏ ଚନ୍ଦ୍ରପୁଷ୍ପ ଦୁହେଁ ବଟପୀ ସ୍ତ୍ରୀ କୁ ଦେନି ପଳାଇ ଯାଉଛନ୍ତି ।
 ବକ୍ର ପଦ୍ମ ଏମାନଙ୍କର ମସ୍ତକ ଫାଟିଲେ, ଏ ସ୍ତ୍ରୀ ଖାତରେ ଥିବା ସ୍ତମ୍ଭ ଅଦି ରତ୍ନ
 ସବୁ ଅମେ ଲୁଟିକରି ନିଅନ୍ତେ । ଏହା କହ ସେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ କାମରେବନା
 ସୀତାଙ୍କୁ ଲଗା ପଣ୍ଡ କଲେ ଧରି ଶାଣିକାରୁ ସୀତା ଅକୁଳ ଦେଲେ ।

ବୋଲନ୍ତି ବହୁ ବନ୍ଧୁଧର ପାଶେ । ବିହାର ଦଣ୍ଡ ବନ୍ଧାଉବା ପାଶେ, "।
 ବହେଦ୍ର ସମ ସମା ବସୁ ଖଡ଼ଗେ । ବେଗ ଦେଶ ଯାଉ ଗୋଡ଼ାଇ ସଙ୍ଗେ
 ବସାରୁ ଶୁଣେ ଗାୟକମାର୍ଗଣେ । ବୀର ଲକ୍ଷ୍ମଣ ପଳାନ୍ତି ମାର୍ଗଣେ ॥୧୪
 ବ୍ୟାକୁଳ ଭନାଶେ ନଗ୍ନନାମଣି । ବସୁଜ ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗାଳିକା ପୁଣି ।
 ବିପଥେ ଚନ୍ଦ୍ର ଭାଗାରେ ସମ୍ପର୍କ । ବାଲୁକାରେ ଶିବ ଶିବଦ କର ।
 ବିଦ୍ଵାନ ରସିକା ରସିକାରେ । ବିନୋଦ ରସିକାବକୁଳ୍ୟାଙ୍ଗରେ ॥
 ବିହୁ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ସଦ ଲକ୍ଷ୍ମୀକୁରେ । ବିଲ୍ଵ ଅଟନ୍ତି ସଦା ଲକ୍ଷ୍ମୀକୁରେ ।
 ବହନ୍ତେ ପଥ ଅତି ମଠେ ମିଳେ । ବିଧୁହେଲ ଯାହା ଲେକନମଳେ ।
 ବାସ୍ତବେ ସୁବଲ୍ୟାଶ ସୁଦୟା । ବନ୍ଧିଲେ ସୀତା ଦେଖି ଅନୟା ॥

୨୪ଶ ପଦ—ଦଣ୍ଡଧର—ରାଜା । ବୃଷ—ଧନୁ । ଗାୟକମାର୍ଗଣେ—
 ଗାୟକ ଶରଦ୍ଵାରା ।

୨୫ଶ ପଦ—ନଗ୍ନନାମଣି—କାମିନୀଶ୍ରେଷ୍ଠୀ, (ସୀତା) । ବିଲ୍ଵଜ—
 ଶେରମାନ । ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗାଳିକା—ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ର ସଦୃଶ । ଶିବଦ—ମଙ୍ଗଳସ୍ତବ ।
 ରସିକ—ରସିକନା ।

୨୬ଶ ପଦ—ଲକ୍ଷ୍ମୀକୁରେ—ସୁଯ୍ୟବଶରେ । ଲକ୍ଷ୍ମୀକୁରେ—ଲକ୍ଷ୍ମୀ-
 କୁମ୍ଭୀରେ ।

୨୪ଶ ପଦ—କ୍ରାନ୍ତଶମାନେ ସୀତାଙ୍କୁ ପଶନ୍ତୁ ଶାଶି ବହନେ, “ରାଜା
 ଅଗରେ ବହୁ ହୁମୁକୁ ଦଣ୍ଡ ବିଧାର ଦଉଡ଼ିରେ କଳାଉଛୁ ।” କ୍ରାନ୍ତଶମାନଙ୍କର
 ଏ ଆଚରଣ ଦେଖି ସମତନ୍ତ୍ର ହିନ୍ଦୁର କସ୍ତ ଖଡ଼ଗରେ କାଟି କରକରରେ ସେଠାକୁ
 ଚାଲିଯାନ୍ତେ, ବିପ୍ରମାନେ ତାଙ୍କ ପଛରେ ଗୋଡ଼ାଇଲେ । ବୀର ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଧନୁରେ
 ଗାୟକ ଶରକୁ ବସାଇ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରନ୍ତେ, ଯାତକ ବିପ୍ରମାନେ କନ୍ଦୁରେ ପଳାଇ
 ଗଲେ ।

୨୫ଶ ପଦ—କ୍ରାନ୍ତଶମାନେ ପଳାଇଯିବାରୁ ସୀତାଙ୍କର ବ୍ୟାକୁଳତା
 ଦୂର ହେଲା । ଅନନ୍ତର ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ର ପରି ଶୋଭମାନ ଲଭିଛ ଯାହାର
 ଏପରି ସେ ସୀତା, ତାଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ଭେଦି ଅକାଟରେ ଯାଇ ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା ନଗ୍ନା ତଟରେ
 ପ୍ରବେଶ ହେଲେ । ମଙ୍ଗଳ ଦାମନା ପାଇଁ ସେଠାରେ ବାଲୁକାରେ ଶିବ
 ମୂର୍ତ୍ତି ବସାଇ ପୂଜା କଲେ । ତତ୍ପରେ ରୋଷ ଶାନ୍ତନା ରସିକନା ସୀତାଙ୍କୁ ସବୁ
 ରସିକତା, ନଗ୍ନତାକୁ ଯାଇ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ସେଠାରେ କେଳି କଲେ ।

୨୬ଶ ପଦ—ଲକ୍ଷ୍ମୀକୁ ବଂଶର ପ୍ରଭୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ‘ଲକ୍ଷ୍ମୀକୁରେ’ ଲକ୍ଷ୍ମୀ
 କୁମ୍ଭୀରେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମୂର୍ତ୍ତି ଲେଖି ତାଙ୍କୁ ପୂଜା କର, ପଥରେ ଯାଉ ଯାଉ ଯାହା

କଲୋହ ଅମ୍ଳାନଶାଳୀ କ ଶୋଭା । ବିଦ୍ୟାଦ୍ରପା କୁର କରେ ପ୍ରଭା ।
 ବୋଇଲେ ବନେ ତ ରଜତ ନାହିଁ । ବନ୍ଧିରେ ଧୌତପେଦେ ମୁନ ହୋଇ
 ବୈଦେହୀ ଚିତ୍ତ ହରଣେ ସାଧୁ । ବଡ଼ ଅନନ୍ତ ସୁଖି ସମତନ୍ତ୍ର, ୧୭୩
 ବହୁରୁ ବହୁରୁ ଦନ୍ତକାରଣେ । ବୃନ୍ଦ ବୃନ୍ଦ ରହି ଦେଖି ସୁପୁଣ୍ୟେ ।
 ବଦେହ ବୋଟି ଏକଦେହ ବହୁ । ବୋଇଲେ ଏ ଲକ୍ଷ କହୁ ନୋହୁ
 ବନଦ-ଶ୍ୟାମ ବାହିଁ ଏ ଥିଲ । ବରଲ ଏ ସୁମା କ ତପ ବର । ୧୭୮
 ବଧାତା ଅମୁକ୍ତ ବରଦା ନାଶ । ବର ହୁଅନ୍ତେ ଏ ବୋଦନ୍ତଧାରୀ ।
 ବ୍ରହ୍ମପଦ୍ମ ପାଇ ହେବ କସ । ବହୁବା ତ ବର ବାମିନାଦେଶ ?
 ବରୁରୁ ପୁରବତ ଶରୀରେ । ବେପଥୁ କଲି ଅରଜି ବୃକ୍ଷରେ । ୧୮୧

୨୮ଶ ପଦ୍ୟ—ବଦେହ ବୋଟି—ବୋଟି-ବନ୍ଦପ । ବନବିଶ୍ୟାମ—
 ବନଶ୍ୟାମ ।

୨୯ଶ ପଦ୍ୟ—ବେପଥୁ—ବମନ ।

ନେତ୍ର ମଳରୁ ବନ୍ଧୁ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲେ, ସେହୁ ଅନ୍ଧି ରଖିବି ଯଠରେ ସୁଦେଶ
 ହେଲେ । ସେ ରଖି କହା ସହକ ବଳ୍ୟାଶ ବାଞ୍ଛିଲେ । (ସମ ଲକ୍ଷଣ ନମସ୍କାର
 ବରକାରୁ ରଖି ବଳ୍ୟାଶ ବଲେ) । ଅନ୍ଧି ରଖିବି ପତ୍ନୀ ଅନସୁୟାଙ୍କୁ ଦେଖି ସୀତା
 ତାଙ୍କର ପଦ ବନ୍ଦନା ପଲେ [ନମସ୍କାର କହଲେ] ।

୨୭ଶ ପଦ୍ୟ—ସେ ଅନସୁୟା ସୀତାଙ୍କୁ ଶୁଣୁ ସୁନ୍ଦର ଓ ବିଦ୍ୟାଦ୍ରପା
 ଶବ୍ଦ ଶାସ୍ତ୍ରମାନ ଅମ୍ଳାନ ଶାଢ଼ୀକୁ ଦେଇ ବହଲେ, “ବନରେ ତ ଧୋକା
 ନାହାନ୍ତି । ଯେବେ ଏହା ମଇଳା ହେବ, ତେବେ ଏହାକୁ ଅଗ୍ନିରେ ଧୌତ
 କରିନେବ । (ଅମ୍ଳାନ ବସ୍ତ୍ର ଅଗ୍ନିରେ ଧୌତ ହେଲେ, ତାହାର ମଇଳାତା
 ଦୂରହୁଏ ଓ ଶୋଭା କହେ) । ଏହା ଶୁଣି ସୀତାଙ୍କ ମନ ହର୍ଷପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା ଓ
 ସମତନ୍ତ୍ର ଅନନ୍ତତ ହେଲେ ।

୨୮ଶ ପଦ୍ୟ—ସମ, ଲକ୍ଷଣ ଓ ସୀତା ଏହିପରି ଦନ୍ତକାରଣରେ ବୁଲ
 ବୁଲ ଅସଂଖ୍ୟ ରହି ଉତ୍ତମ ପୁଣ୍ୟଫଳରେ ତାଙ୍କୁ କର୍ମନ ଭେ ମନରେ ବିଚାରିଲେ,
 “ଗୋଟିଏ ବନ୍ଦପ ଗୋଟିଏ ଦେହ କହୁଅଛନ୍ତି, ଏ ଲକ୍ଷଣ ଏହାଙ୍କୁ ଦେଲେ ସୁଦା
 ସମାନ ହେବ ନାହିଁ । [ଗୋଟି ବନ୍ଦପର ଶୋଭା ମଧ୍ୟ ଏ ଶୋଭାଠାରୁ ନ୍ୟୁନ
 ହେବା] ଏ ବନଶ୍ୟାମ ମୁଣ୍ଡ ଦେହ ଠାରେ ଥିଲେ ? ପୂର୍ବେ କି ତପ କରିଥି-
 କାରୁ ଏ ସ୍ତ୍ରୀ ତାଙ୍କୁ ପଦଧୂପେ ବରଣ ବଲେ ?”

୨୯ଶ ପଦ୍ୟ—‘ପଦ ବଧାତା ଅମୁକ୍ତାଙ୍କୁ ନାଶ କରିଥାନ୍ତେ ଓ ଏହୁ
 ଦେବଶ୍ରଦ୍ଧା ଅମର ବର ହୋଇଥାନ୍ତେ, ତେବେ ବ୍ରହ୍ମପଦ୍ମରେ ଅମର

ବିରମ ଉତ୍ସୁକଗଲ ମାନସ । ଦୋଇଲେ ସଖାକୁ ସଖି ଗୋ ଅସ ।
 କହୁବା ତୁମ୍ଭୀକ ଉତ୍ତରେ ରଖି । କଣ୍ଠୋରୁତ ହେବ ଭବରେ ସୁଖୀ ।
 ଦେଖି ଏ ଭାବି ଜଟା ଲମ୍ବାଇ । ବିଷୟ କୁସୁମ ମନ୍ତ୍ରରେ ନେଇ । ୩୦ ।
 କହୁଥିଲେ ଯେ ଅଦୃଢ଼ ଅଗ୍ନିର । ବିସୋଇଲେ ସ୍ବାହା ଅଦ୍ୟ ଅସର ।
 କହେ ଗୁହଁ ତା ପୁନଃ ପୁନଃ କହ । ବିବେକା ତାଙ୍କର ସବବ ଗୁହଁ ।
 କେକେଗୁଣ ଲକ୍ଷ୍ମଣର ଅନ୍ତର । ବାଞ୍ଛି ବରଦାନେ ରଚନ ରେ । ୩୧ ।
 କଷ୍ଟବା ତୁମ୍ଭେ ହୋଇବ ହାସରେ । କ୍ରନ୍ଦେ ରହୁକୁ ଅମ୍ଭେ ବଂସ ଚରେ
 ବୃନ୍ଦାବନରେ ହେବ ରାସବେଳି । କଷ୍ଟବା ଏକା ଏ ଦେହେଁ ମେଥିଲି ।
 କହୁକୁ ଗୋପୀନାଥ ନାମକୁ । ଦୋଲେ ଉପେନ୍ଦ୍ର କେହୁଣରେ ତାକୁ । ୩୨

୩୨ଶ ପଦ—କଷ୍ଟବା—ଗୋପାଳୁଣୀ । କଷ୍ଟବା—ପତ୍ନୀ ।

‘କରବାର ଦଣ୍ଡ ? ଏବେ ଆମେ କିପରି ନାଶ ଦେଖି ଧାରଣ କରିବା ?’ ଏହା
 ବିଚାରନ୍ତେ ତାଙ୍କ ଶରୀର ସେମାଣ୍ଡିତ ହେଲା । କେପଥୁଅକ ଭବମାନ ଜନ୍ମକାରୁ
 ସେମାନେ ବୁଝନ୍ତୁ ଆଉକି ଠିଆ ହେଲେ ।

୩୦ଶ ପଦ—ତାଙ୍କ ମନରେ ଭ୍ରମ ତାତ ହେବାକୁ ସେମାନେ ସଖାକୁ
 ‘ଗୋ ସଖି ଅସ’ ଏହା କହିଲେ । ତାଙ୍କ ହାତରେ ଥିବା ଲୁହ ତୁମ୍ଭୀକ ସ୍ଥଳରେ
 ରଖି ଏ ଆମ୍ଭର ସ୍ତନ ବୋଲି ଭାବି ସୁଖୀ ହେଲେ । ନିଜ ନିଜର ଜଟା ଯିଠିକି
 ପତାଇ ଦେଇ ‘ଏ ଆମ୍ଭର ଦେଖି’ ଏପରି ଭାବି କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ନାନାବ୍ରକାର ଫୁଲ
 ମନ୍ତ୍ରରେ ।

୩୧ଶ ପଦ—ସେହି ରହିମାନେ ଅଗ୍ନିରେ ଅଦୃଢ଼ ହେଉଥିଲେ,
 ସେମାନେ ସ୍ବାହାର ଅଦ୍ୟ ଅସର ଅର୍ଥାତ୍ ସ୍ବା ବୃକ୍ଷସାଇ ଦେବଳ ହା ହା କାରମ୍ଭାର
 କହୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ କନ୍ତ୍ରାକରେ ଗୁହଁଲେ । ତାଙ୍କର ଏପରି ବିରହ ଭବମାନ
 ଦେଖି ସୁବଚ ସୀତା ଓ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କଠାରୁ ଅନ୍ତର ହୋଇ ଯାଇ ସେମାନଙ୍କୁ ମନ
 ହୋଇ କର ପ୍ରାପ୍ତି ହେବାପାଇଁ ଏହି କାବ୍ୟ କହିଲେ;—

୩୨ଶ ପଦ—“ହେ ମୁନିମାନେ ! ହାସର ଯୁଗରେ ତୁମ୍ଭେମାନେ ଗୋପୀ
 ହେବ । ମୁଁ ବୃଷ୍ଟି ରୂପେ ତାତ ହୋଇ ବଂସ ଭୟରେ କ୍ରାନ୍ତସୁରରେ ରହୁବି ।
 ବୃନ୍ଦାବନରେ ତୁମ୍ଭର ଓ ମୋର ରାସବେଳି ହେବ । କେଶୁ ମୁଁ ଗୋପୀନାଥ
 ନାମକୁ କହିବି । ଏ ଅବକାରରେ ସୀତା ଏକମାତ୍ର ମୋର ପ୍ରିୟା ।” ଉପେନ୍ଦ୍ର
 କହେ, ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଏହିପରି ରହିମାନଙ୍କୁ କୋଷ ଦେଇ ଗଲେ ।

ଦ୍ଵାବିଂଶ ଛାନ୍ଦ

ଭାଗବତ ବାଣେ

କାତାପି ସୂଦନ ଅଶ୍ରମ	। ବିନେ ପ୍ରବେଶ ଶ୍ରୀରମ	। ୧ ।
କରଣ ହଂସା ଚର୍ଚ୍ଚିତ	। କରଣ ସନ୍ଧିତ କପୋତ	। ୨ ।
ବାୟୁସ କରଣିତ ମେଳ	। ବସି ଅଛନ୍ତି ଏକ ତାଳ	। ୩ ।
ବ୍ୟାଳ ପଶାକୁ ଟେକି ଖେଳ	। କରନ୍ତୁ ପାଶେ ନୃତ୍ୟଶାଳୀ	। ୪ ।
କାରଣ ସ୍ଥିତି ଏକ ସ୍ଥାନ	। ବିରାଗ ଅଛନ୍ତି ଶୟନ	। ୫ ।
ବ୍ୟାଘ୍ର କୁରଙ୍ଗ ରଙ୍ଗ ବହୁ	। ବୃକାଳ ମିଳୁଛନ୍ତି ଚର୍ଚ୍ଚିତ	। ୬ ।
ବସୁଧା ଖେଳୁଛନ୍ତି ମହୁଷିର	। ବିଶ୍ଵେଷ ସାନ କରେ ଶୀର	। ୭ ।

୩ୟ ପଦ—ବାୟୁସ—ବାଦ । କରଣିତ—ପେଶୁ ।

୪ର୍ଥ ପଦ—କରଣ—ମୟୂର । ବ୍ୟାଳ—ସର୍ପ ।

*ମ ପଦ—କାରଣ—ହସ୍ତି ।

୭ମ ପଦ—କୁରଙ୍ଗ—ବୃକ । ବୃକାଳୀ—କଳିଆ ବୃକରସମୂହ ।

ଦ୍ଵାବିଂଶ ଛାନ୍ଦ

୧ମ ପଦ—ଅନନ୍ତର ଶ୍ରୀରମ ‘କାତାପିସୂଦନ’ ଅଗସ୍ତ୍ୟଭଟ୍ଟିଙ୍କ ଅଶ୍ରମବନରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । (ଅଗସ୍ତ୍ୟଭଟ୍ଟିକାତାପି ନାମକ ଅସୁରକୁ ଘାତ ଜାଣି ତର ଦେଇଥିଲେ) ।

୨ୟ ପଦ—ସେ ବନରେ ଶହ ଶହ ହଂସାକୃତ ନାହିଁ । ତେଣୁ ସଞ୍ଜାଣପଣୀ ପାଖରେ କପୋତ ରହୁଅଛି ।

୩ୟ ପଦ—ବାଦ ଓ ପେଶୁ ଏକାଠି ଗୋଟିଏ ତାଳରେ ବସି ଅଛନ୍ତି ।

୪ର୍ଥ ପଦ—ସର୍ପ ପଶାକୁ ଟେକି ଖେଳୁଅଛି ଓ ମୟୂର ତାହା ପାଖରେ ନିତ୍ୟ ଚରକାରେ ରତ ହୋଇଅଛି ।

*ମ ପଦ—ହସ୍ତି ଓ ସ୍ଥିତି ଏକସ୍ଥାନରେ ଶୟନ କରୁଅଛନ୍ତି ।

୭ମ ପଦ—ବ୍ୟାଘ୍ର ଓ ମୃଗ ମଣି ଛାଡ଼ି କରୁଥିଲେ କଳିଆବୃକର ଆସି ତାଙ୍କ ସହଚାରିତ ହେଉ ଅଛି ।

୭ମ ପଦ—ଭାଇମାନଙ୍କର ହୁଆ ସବୁ ଅର୍ଥାତ୍ କାହାଣୀମାନେ ନିର୍ଭୟରେ ମରାଣୀଠାରୁ ଦୂଧ ଖାଉଅଛନ୍ତି ।

କବ ପାଶରେ ଜଳବାଟେ	। ବିଶାରଦୁଳୁଁ ଚଢ଼େ	। ୮ ।
ଦ୍ରାଘଶ ଚପୋକକ ସାର୍ଥ	। ବିଶୁର କଲେ ରଘୁନାଥ	। ୯ ।
କଲେକ ସୀତା ରପିଶିଷେ	। ବିଦଳି ଏମନ୍ତ ମାନସେ	। ୧୦ ।
ବୃକ୍ଷଶବ୍ଦରେ ବୋସୀ ପରା	। କନେ ଅସୁର ଗୁରୁଧାରୀ	। ୧୧ ।
ବୋଧନ୍ତ୍ର ଗୋଡ଼ାଇ ସଙ୍ଗେ	। ବିଦ୍ୟାଧର ସୁଗଳ ରଙ୍ଗେ	। ୧୨ ।
ବୋଧ ନ ଦେଲୁ କି ଅଦମ୍ଭ	। କଳେ ଜାଲୁରେ ଯେଉଁ ରସା	। ୧୩ ।
କନକପାଦେ ଦେଇ ଦେଖା	। ବିନକ ଧର ବିହରେଖା	। ୧୪ ।

୮ମ ପଦ—ବିଶାରଦୁଳ—ବିଶାରଦୁଳ—ମୀନ ସମୂହ ।
 ୧୦ମ ପଦ—ବୃକ୍ଷଶବ୍ଦ—ରଘୁ । ଗୁରୁଧାରୀ—ଶତୀ ।
 ୧୩ମ ପଦ—ଅଦମ୍ଭ—ଅଧିକ ।
 ୧୪ମ ପଦ—କନକପାଦେ—ପଦ୍ମପାଦରେ । ବିହରେଖା—ଅଳକା
 ରେଖା ।

୮ମ ପଦ—ଜଳବାଟରେ କବ ପାଶରେ ମହାମାନେ ଓଲଟି ପାଲଟି
 ଘେନା ଦୃଢ଼ପଦ୍ଧତି ।

୧୨ମ ପଦ—ଏହା ଦେଖି ରଘୁନାଥ ବିଶୁର କଲେ, ‘ଅଗସ୍ତ୍ୟ ରବିଙ୍କ
 ଚପୋକକ ସାର୍ଥକ ଅଟେ ।’

୧୦ମ ପଦ—ଅଗସ୍ତ୍ୟଙ୍କ ଶିଷ୍ୟମାନେ ସୀତାଙ୍କୁ ଦେଖି ମନରେ
 ବିଶୁର କଲେ—

୧୧ମ ପଦ—‘ରଘୁଙ୍କଠାରେ ବୋସ କର ଶତୀ କନକୁ ଅରସ କି ?’

୧୨ମ ପଦ—‘ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ବିଦ୍ୟାଧର ସଙ୍ଗରେ ଗୋଡ଼ାଇ ନାନା ରଙ୍ଗରେ
 ବୋଧ ଦେଉଅଛନ୍ତି ।’

୧୩ମ ପଦ—‘ଶତୀ ବୁଦ୍ଧି ଗୁରୁ ଯାଉଥିବାକୁ ସ୍ବଦେଶ୍ୟ ରମ୍ଭା
 ଦଉଳୀପତ୍ର ରୂପ ଧରି ବଳାହାରରେ ଏହାଙ୍କ ଜାନ୍ତି ସଙ୍ଗେ ଜଡ଼ିତ ହୋଇଅଛି
 କି ? (ପାଦ ଧରି ଅନୁମୟ ଦୃଷ୍ଟି) ।

୧୪ମ ପଦ—‘ପଦ୍ମପାଦରେ ଦେଖା ଯାଉଥିବା ‘ବିହରେଖା’ ଅଳକା
 ରେଖା ଦେଖି ମନେ ହୁଏ ସ୍ବଦେଶ୍ୟ ବିହରେଖା ଦୁରପାଦ ଧରି ବନର
 ଦୃଷ୍ଟି କି ?’

ବିମଳ ଚନ୍ଦ୍ରବନ୍ଧୁ ହୃଦ୍	। ବିନୟୀ ଚନ୍ଦ୍ରବଳା ହୋଇ । ୧୫ ।
ବାସପତ୍ନୀରେ ଅଭିଜନ	। ବିଚିତ୍ର କଳାବତୀ ଶେନ । ୧୬ ।
ବିଶିଷ୍ଟ ସେ ସୁରଭାବଦ	। ବିଦେ ଏ ସୁରଭାବ ପଦ । ୧୭ ।
ବାପା ଚନ୍ଦ୍ରରେ ବେଦ ହୋଇ	। ବିବେଧୀ ଚାନ୍ଦ୍ରୋ ଚାନ୍ଦ୍ରପାୟ । ୧୮ ।
ବେ'ଲେ ସେ ଗୌତମ ଅବଳା	। ବୃଷାସଙ୍ଗମ୍ ଶାସେ ଶିଳା । ୧୯ ।
ବିକୁଶିବ୍ୟାଶୀ ରାମପଦ	। ବାଳି ତା ପୁରୁଷ ସମ୍ପଦ । ୨୦ ।
ବକ୍ତ୍ରର ରସେ ବଡ଼ ପ୍ରୀତି	। ବଳାଭୟକ ପୁଣି ମତି । ୨୧ ।
ବିଦ୍ଧ ସଙ୍ଗେ ସୁଦକ୍ଷିଣ	। ବୋଇଲେ ଶୁଣି ଚନ୍ଦ୍ରପଣ । ୨୨ ।

୧୭ଶ ପଦ—ସୁରଭାବ—ଭଦ୍ରାଣୀ ।

୧୮ଶ ପଦ—ବୃଷା—ଭଦ୍ର । ଶିଳା—ପଥର ।

୨୦ଶ ପଦ—ବିକୁଶିବ୍ୟାଶୀ—ସୂର୍ଯ୍ୟବ୍ୟାଶୀ ।

୨୧ଶ ପଦ—ବକ୍ତ୍ରର—ଭଦ୍ରାଙ୍କର ।

୧୫ଶ ପଦ—“ଚନ୍ଦ୍ରବଳା” ଚନ୍ଦ୍ରରେଖା ସଦୃଶ ନିର୍ମଳ ଓଷ୍ଠକୁ ଦେଖି ମନେ ହୁଏ ଚନ୍ଦ୍ରରେଖା ନାମକ ସୁବେଶ୍ୟା ବିନୟ ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛୁ କି ?

୧୬ଶ ପଦ—ବିଚିତ୍ର କଳାବତୀ ଶାଢ଼ୀ ଦେହରେ ଜଡ଼ିତ ଥିବାକୁ ଜଣା ପାଉଛି, କଳାବତୀ ନାମୀ ସ୍ବର୍ଗ ଦେଶ୍ୟା ତାଙ୍କୁ ଅଭିଜନ କରିଅଛି ।

୧୭ଶ ପଦ—ସୁରଭାବ ସମ୍ପଦରେ ବେଶ୍ଟି ତା ହେବାରୁ ଏ ଭଦ୍ରାଣୀ ପଦକୁ କହିଅଛନ୍ତି ।

୧୮ଶ ପଦ—ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ବେଦକୁ ପ୍ରତିକାତ କରି ଦେଖି, “ଗତୀ ବାନ୍ତାରେ ବିଭେଦୀ ହେବେ କାହିଁକି ?”

୧୯ଶ ପଦ—ପ୍ରଥମ ଶିଷ୍ୟ କହିଲା, “ଭଦ୍ର ଗୌତମପତ୍ନୀ ଅବଳାଙ୍କ ସହଚ ପ୍ରୀତି କରିବାରୁ ଗୌତମଙ୍କ ଶାସରେ ଅବଳା ପାଶାଣ ହୋଇଥିଲେ ।”

୨୦ଶ ପଦ—“ସୂର୍ଯ୍ୟ ବଶରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିବା ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପଦ କାଳିକାକୁ ସେ ଅବଳା ପାଶ ଶରୁ ନକରି ହୋଇ ପୁରୁଷ ପାଇଅଛନ୍ତି ।”

୨୧ଶ ପଦ—“ଭଦ୍ରାଙ୍କର ଅବଳାଠାରେ ବଡ଼ ସ୍ନେହ ଥାଏ । ପୁଣି ସେ ଅବଳାଙ୍କୁ ମନ କଲାଅଥିବେ; ତେଣୁ ଶତୀ ରୁଷି ରୁଲି ଅସନ୍ନିତ ।”

୨୨ଶ ପଦ—ଏହା ଶୁଣି ନିକାଳନ୍ତି ପଣ୍ଡିତ ସୁଦକ୍ଷିଣ (ଅଗସ୍ତ୍ୟ ଋଷିଙ୍କ ସ୍ବପ୍ନ) ଚନ୍ଦ୍ରପଣାଦ୍ କହିଲେ—

ବିଦ୍ୟାଧର ନୋହେ ଏ ବେଳ	। ବିଳେ ସମ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଘେନି । ୨୩ ।
ବିଶ୍ଵମୋହନରୂପ ଦୁଇ	। ବିଧୁ ମଦନ ନ ଘଟଇ । ୨୪ ।
ବହେ କଳଙ୍କ ଏକ ଅବେ	। ବିଦେହ ଏକ ଶୋଭା ଅବେ । ୨୫ ।
ବିଦେହ ରାଜପୁତ୍ରା ସଙ୍ଗେ	। ବିହୁଇ ଲକ୍ଷ୍ମୀକୁ କରଙ୍ଗେ । ୨୬ ।
ବସୁଏ ହେଲେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଶ୍ରୀ	। ବହୁନା କାହୁଁ ଏତେରୁଚି । ୨୭ ।
କର୍ଣ୍ଣନା କବିମାନଙ୍କର	। ବିହୁବା ସୀତାଠାରେ ସାର । ୨୮ ।
ବ୍ୟର୍ଥ ଅନ୍ୟ ପ୍ରଶଂସା ଠାର	। ବୋଲିବା ନ ଥିଲ ନୋହୁବ । ୨୯ ।
ବର୍ଣ୍ଣମାନରେ ଅଛି ଏହି	। ବିଶ୍ଵ ଖୋଜିଲେ ଆଉ ନାହିଁ । ୩୦ ।

୨୪ଶ ପଦ—ବିଧୁ—ବନ୍ଧୁ । ମଦନ—କନ୍ୟା ।

୨୫ଶ ପଦ—ବିଦେହ—ବିଦେଶୀୟ ।

୨୬ଶ ପଦ—ରୂପ—ଶୋଭା ।

୨୩ଶ ପଦ—“ଏ ସୁରୂପ ଦୁହେଁ ବିଦ୍ୟାଧର ନୁହନ୍ତି, ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ ସଙ୍ଗେ
ଧରି ସମବନ୍ଧୁ କଲେ କରୁଅଛନ୍ତି ।”

୨୪ଶ ପଦ—“ଏ ଦୁହେଁ ରୂପ ଜଗତକୁ ମୋହନ କରୁଛି । ବନ୍ଧୁ ଓ
କନ୍ୟାର ଶୋଭା ଏହାଙ୍କ ସହିତ ଭଲନାହିଁ ହୋଇ ନ ପାରେ ।”

୨୫ଶ ପଦ—“ଏହାଙ୍କ ଶୋଭା ଦେଖି ଶ୍ରୀତ ହୋଇ ବନ୍ଧୁ ବେତ୍ତରେ
କଳଙ୍କ କହୁଅଛୁ ଓ କନ୍ୟା ଅବେହ ହୋଇଅଛୁ ।”

୨୬ଶ ପଦ—“ବିଦେହ ରାଜପୁତ୍ରା ସୀତା ଏହାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଅଛନ୍ତି ।
ତୁମ୍ଭେ ଚୋରୁବରେ କି ଉପମା ବା ଦେଲ ? (ତୁମ୍ଭେ ଶ୍ରୀ ସହିତ ସେ ଉପମା
ଦେଲ, ସେ କହି ନୁହେଁ । ଶ୍ରୀ ଏହାଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନୁହନ୍ତି) ।”

୨୭ଶ ପଦ—“ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କର ଶ୍ରୀ ଗୋଟିଏ ଶରୀର ବହୁଲେ ସୁଖ
ଏପରି ଶୋଭା ପାଇଲେ କି ?”

୨୮ଶ ପଦ—“କବିମାନଙ୍କର କର୍ଣ୍ଣନା [ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ କର୍ଣ୍ଣନା] ଦେବଳ
ସୀତାଙ୍କଠାରେ ସାର୍ଥକ ହୋଇଅଛି ।”

୨୯ଶ ପଦ—“ଅନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କଠାରେ ସେ ବର୍ଣ୍ଣନାସବୁ ବୃଥା ଅଟେ ।
ଅନ୍ତରେ ନ ଥିଲ କି ଉପମାରେ ନ ହେବ ।”

୩୦ଶ ପଦ—“ବର୍ଣ୍ଣମାନ ଦେବଳ ଏହି ଏକା ଅଛନ୍ତି । ବିଶ୍ଵସ୍ତର ଖୋଜି
ଆସିଲେ କି ଆଉ ଗୋଟିଏ ନିକଟ ନାହିଁ ।”

କଳକାସନା ପଞ୍ଚି ପେତେ	। ବାର ବାର ଜନ୍ମିବ ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ । ୩୧ ।
କହି ନ ଥିବ ନ କହିବ	। ଶ୍ରଦ୍ଧାଦେ ଏପରି ସ୍ଵଭାବ । ୩୨ ।
କୋଇ ସେ ଅଶ୍ରମ ପ୍ରବେଶ	। ବାଧୁପୁରୁଷକୁ ଭେଟି । ୩୩ ।
କସାର ପ୍ରଣିପତ୍ୟ ଶିଖେ	। ବିଧିସମ ସେ ସବୁ ଜାଣେ । ୩୪ ।
କରନ୍ତି ମାନସିକ ପୂଜା	। ଦେବତା ପାଶେ ଜନକଜା । ୩୫ ।
କରନ୍ତି ଚନ୍ଦ୍ରାର ପାଶରେ	। ବିବଚ ସଦୃଶ ପ୍ରକାରେ । ୩୬ ।
କିନ୍ତୁସେ ପ୍ରଣୀତ ସଦା	। କିନ୍ତୁ ସୁନ୍ଦର ଲେଖାମୁଦ୍ରା । ୩୭ ।
ବେଦେନ୍ଦ୍ର ତା ଲେଖ କରାଏ	। ବାଛୁ ଅମୁଦ୍ରା ମୁଦ୍ରା ପ୍ରାୟେ । ୩୮ ।

୩୧ ଶ ପଦ—ବୈଦର୍ଭ—ଅଗ୍ରସ୍ୟପତ୍ନୀ । ଜନକା—ସୀତା ।

୩୨ ଶ ପଦ—କଞ୍ଜାର—କର । ବିବଚ—ସୁସ୍ପଷ୍ଟିତ ।

୩୧ ଓ ୩୨ ଶ ପଦ—“ପଦ୍ମାସନା ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ କାରମୁର ସେଇ”
ସ୍ଥାନରେ ସେତେଥର ଜନ୍ମିଛନ୍ତି ସେ ଏପରି ଶୋଭା ଧରି ନାହାନ୍ତି, କି ଧରିବେ
ନାହିଁ । (ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମଧ୍ୟ ଏପରି ସର୍ବାଙ୍ଗସୁନ୍ଦରୀ ରୂପ ଧରି ନ ପାରିବେ ।)”

୩୩ ଶ ପଦ—ସୁଦକ୍ଷିଣ ରାତି ଏହା କହିବା ସମୟରେ ରାମ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଓ
ସୀତା ଅଗ୍ରସ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ ହୋଇ, ‘କାରଧ୍ୟ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ’ ଅଗ୍ରସ୍ୟ ରାତିକୁ ଭେଟିଲେ ।
(ଅଗ୍ରସ୍ୟ କମଣ୍ଡଳ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ପାଣିରୁ ଜଳ ହୋଇଥିଲେ, ମାତ୍ର ସମୁଦ୍ରରୁ ଗନ୍ତୁଥିବେ
ଚକ୍ରରୂପେ ପାନ କରି ଦେଇଥିଲେ) ।

୩୪ ଶ ପଦ—ଅଗ୍ରସ୍ୟଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କରିବା ସମୟରେ ମୁକି ତାଙ୍କୁ
ଆସନରେ କସାରଲେ । ସେ ମୁକି ବିଧାତା ପରି ସବୁ କଥା ଜାଣିପାରନ୍ତି । (ବିଷ୍ଣୁ
ରାମ ଅବତାରରେ ରାବଣ ବଧ ନିମିତ୍ତେ କନରେ ବୁଲୁ ଅଛନ୍ତି—ଏ କଥା ସେ
ଜାଣି ପାରଲେ ।)

୩୫ ଶ ପଦ—ତେଣୁ ଅଗ୍ରସ୍ୟ ମନ ମଧ୍ୟରେ ମେଚନ୍ଦ୍ରକୁ ପୂଜା କଲେ ।
ଅଗ୍ରସ୍ୟ ରାତିରୁ ପତ୍ନୀ କେଦର୍ବୀଙ୍କ ପାଖରେ ଜାନକ ପ୍ରବେଶ ହେଲେ ।

୩୬ ଶ ପଦ—କଞ୍ଜାର ସୁସ୍ପଷ୍ଟିତ ପଦ୍ମ ସେପରି ଶୋଭାପାଏ,
ଏ ସେହିପରି ଶୋଭା ପାଇଲେ । (ବୈଦର୍ଭୀ କଞ୍ଜାର ଓ ସୀତା ସୁସ୍ପଷ୍ଟିତ ପଦ୍ମ) ।

୩୭ ଶ ପଦ—ସବୁକାଳରେ ଲେଖାମୁଦ୍ରା (ବୈଦର୍ଭୀଙ୍କ ଅନା ନାମ)
କିନ୍ତୁ ସୁନ୍ଦର କୋଇ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ପ୍ରଣୀତ ହୋଇଥାନ୍ତି ।

୩୮ ଶ ପଦ—‘ଲେଖାମୁଦ୍ରା କିନ୍ତୁ ସୁନ୍ଦର’ ଏହି କଥାକୁ ସୀତା ମୁଦ୍ରା
ନ ଥିବା ଅର୍ଥାତ୍ ସନ ନ ଥିବା ହେତୁ କାହିଁ ଦେଇ ପ୍ରାୟ ଲେଖ କରି

ବିଧାତା ହୃଦ ପ୍ରସୂତକୁ	। ବୋଲିବା ଲେଖାମୁଦ୍ରା ତାକୁ । ୩୩।
ବସୁକୁ ଶୁଣି ଆସଣାର	। କଲେକେ ସୀତା ମନୋହର । ୪୦।
ବିନାଶନ ରୂପସର୍ବିତା	। ବଦାଇ ଶତ୍ରୁ ହୋଇଲ ତା । ୪୧।
ବାର ବାର ସେ ଡୋଳାଅଳି	। ବିଚିତ୍ରବନ୍ଧୀ ପରେ ଡାଳି । ୪୨।
ବିମଳ କିମ ପୁର ପୁର	। ବିଦିତ ଗୁଣ ଶତ ମେଳ । ୪୩।
ବିଗୁରେ ଏହାରେ ରଞ୍ଜିତା	। ବାଣୀ ପଦ୍ମନା ରସଲତା । ୪୪।

୪୨ଶ ପଦ—ତୋଳାଅଳି—ତୋଳାରୂପ ବ୍ରମର ।

ଦେଲେ । (ସୀତାଙ୍କ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ନିକଟରେ ଲେଖାମୁଦ୍ରାଙ୍କ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଶୂନପ୍ରଭ ହୋଇଗଲା) ।

୩୯ଶ ପଦ—ବିଧାତାଙ୍କ ହୃଦୟ ରୂପ ପରୁଆରେ ଯେତେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଥିଲା, ଦେଉଳୀ ସେ ସବୁ ଲେଖ ବର ଦେଲେ । ତେଣୁ ତାଙ୍କୁ ଲେଖାମୁଦ୍ରା । ଦୃଢ଼ ସଦା । (ବିଧାତାର ଯେତେ ଶୋଭା ଲବଣ୍ୟ ଥିଲା, ସେ ସମସ୍ତ ଦେଇ ବିଧାତା ଲେଖାମୁଦ୍ରାଙ୍କୁ ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲା) ।

୪୦ଶ ପଦ—ସେ ଲେଖାମୁଦ୍ରା ନିଜ ଦେହରୁ ଗୁଣ ସୁଖି ସୀତାଙ୍କ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟକୁ ନିରାପଣ କଲେ ।

୪୧ଶ ପଦ—ସୀତାଙ୍କ ଶୋଭା ଦେଖି ଲେଖାମୁଦ୍ରାଙ୍କର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବିଚିତ୍ର ମନରୁ ବିନାଶ ହେଲା ।

୪୨ଶ ପଦ—ସେ ଲେଖାମୁଦ୍ରା କାରମ୍ଭାର ନିଜର ନେତ୍ର ତୋଳାରୂପ ବ୍ରମରକୁ ସୀତା ରୂପ ଅସ୍ତ୍ରୀ ଲତକା ଉପରେ ଡାଳିଲେ । (ସୀତାଙ୍କୁ କାରମ୍ଭାର ଗୁଣିଲେ) ।

୪୩ଶ ପଦ—(ସୀତା ଅସ୍ତ୍ରୀ ଲତା କପର୍ଦ୍ଦ ହେଲେ ?) ନିର୍ମଳ ଜଳ ସମୁଦ୍ରୀ ଗୁଣଗୋଟି ଓ ସ୍ଥଳ ସମ୍ପର୍କୀୟ ଛଅଗୋଟି ପୁଲ ଏକତ୍ର ହୋଇ ସେ ବିଚିତ୍ର ଲତାରେ ଅର୍ଥାତ୍ ସୀତାଙ୍କ ଦେହରେ ବିକଟିତ ହୋଇଅଛି । [ଜଳ ସମୁଦ୍ରୀୟ ଗୁଣଗୋଟି ପୁଲ, ଯଥା—ମୁଖ—ଶ୍ରେତପଦ୍ମ । ନେତ୍ର—ନଳୋଦ୍ଭବଳ, ବେତଳ—ରକ୍ତପଦ୍ମ, ହାସ୍ୟ—ଦଞ୍ଜାର । ସ୍ଥଳ ସମ୍ପର୍କୀୟ ଛଅଗୋଟି ପୁଲ; ଯଥା—ଅଧର—କଂଜୁଲ, ନାସା—ଜଳ ପୁଲ, ଅଙ୍ଗୁଳ—ମେକ ବଳିତା, ବାନ୍ତି—ଦେବେ, ଦନ୍ତ—ହୃଦ ବଳିତା, ନଖ—ଜାଉ ବଳିତା) ।

୪୪ଶ ପଦ—ଲେଖାମୁଦ୍ରା ସୀତାଙ୍କୁ ଦେଖି ବିଗୁର କଲେ, “ମୁଁ ଦେଖି, ଏହି ଦେଖା ନାହିଁକାରୁ ଯେଲତା ନାମରେ ଶ୍ରେତ ବେଦା ଉପତ ।”

ବିନ୍ୟାସଭେଦ ସମେତ ଚର୍ଚ୍ଚା	। କୃତ୍ତ୍ଵାସ୍ତୁ ଗୁପ୍ତ ତୁଣ ଦେଇ	। ୪୫।
କୋଲେ ଏ ପରେ ସଦଶର	। ବଧ ବିରୁଦ୍ଧ ରଘୁବୀର	। ୪୬।
ଦତ୍ତବାନନ୍ତୁ ବଳି ଦେବେ	। ବଡ଼ ଏ ନାଶକସମାଜେ	। ୪୭।
ବିକିରା ହିପୁରେ ଚଳିଲେ	। ବୃଷାକ ଧନୁ ଜଳିଥିବା	। ୪୮।
ବାଣୀସନକୁ ତଥା ଶେନ	। ବଜ୍ରାଗ୍ନି ଦହଇ କି ଘନ ?	। ୪୯।
ବିଜୟ ତୁଣ ଝର ପରି	। ବାଣ ବିନ୍ଧୁଥିଲେ ନ ସରି	। ୫୦।

୪୫ଶ ପଦ—ବିନ୍ୟାସଭେଦ—ଅଗସ୍ତ୍ୟ । ଗୁପ୍ତ—ଧନୁ । ତୁଣ—
ଶରମୁଣା ।

୪୬ଶ ପଦ—‘ବିନ୍ୟାସଭେଦ’ ଅଗସ୍ତ୍ୟ ରଚି (ବିନ୍ୟାସ ପଦେ ବିନ୍ଦୁ ବିନ କରୁଥିବାରୁ ଅଗସ୍ତ୍ୟ ତାକୁ ଭୁଲାଇ ନମ୍ର ଅବସ୍ଥାରେ ରଖି ଦାହିଣାତ୍ୟକୁ ଯାଇଥିଲେ । ସେ ଫେରିଆସିଲେ ବିନ୍ୟାସ ପୁଣି କତିକାର କଥା ଥିଲା । ମାତ୍ର ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ନ ଫେରିବାରୁ ବିନ୍ୟାସ କତି ନ ପାରି ସେହିପରି ରହିଲା) ସମତନ୍ତ୍ରକୁ ତାଙ୍କ ଅଗ୍ରମରେ ରଖାଇଲେ ଓ ବ୍ରହ୍ମଣ୍ଡର, ଧନୁ, ତୁଣୀର ଦେଇ ବହଲେ,—

୪୭ଶ ପଦ—“ହେ ରଘୁବୀର ! ଏ ଶରଦ୍ଵାରା ସୁବର୍ଣ୍ଣର ବିନାଶ ସାଧନ କର ।”

୪୮ଶ ପଦ—“ଏ ଶରର ତେଜ କଳ୍ପକାରୀର ଚେତନାରୁ ଅଧିକ ଓ ଏହା ଶରସମୁଦ୍ରରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଟେ ।”

୪୯ଶ ପଦ—“ମହାଦେବ ହିସ୍ତସ୍ଵର ବଧ କରିବା ମାନସରେ ଏ ଶରକୁ ଅଜଗତ ଧନୁରେ ବସାଇଲେ, ତାହା ଜଗତର । ତେଣୁ ଶିଳ ତାହା କ୍ରହ୍ମାକୁ ଦେବାରୁ ବ୍ରହ୍ମା ହୁଏତ ଦେବା ନିମିତ୍ତ ମୋ ପାଶରେ ରଖାଇ ଥିଲେ ।”

୫୦ଶ ପଦ—ବାଳେ ସ୍ଵପ୍ନ ବହନେ, ‘ଏ ଶର ମହାଦେବଙ୍କ ଧନୁରୁ ତାଳ ଦେଇଛି, ମୋର ଏ ଧନୁକୁ ତାଳି ନ ଦେବ କିଆଁ ?’ ସେଥିପାଇଁ ଅଗସ୍ତ୍ୟ ବହୁହସ୍ତି, “ସେପରି କଳ୍ପାଗ୍ନି ମେଘରେ ଥାଇ ମେଘକୁ ବହୁ ବରପାରେ ନାହିଁ, ସେହିପରି ଏ ଶର ଏ ଧନୁକୁ ପୋଡ଼ିଦେଇ ନ ପାରେ ।”

୫୧ଶ ପଦ—“ଏ ବିଜୟ ତୁଣରୁ ସେତେ ଶର କାହାର କର ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ତା ଝରର ପାଣି ପରି ଶେଷ ହେବ ନାହିଁ ।”

ବନରେ ପଞ୍ଚବଟୀ ସାରି	। ଦେଶ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ଯାଇ ବର । ୧୧ ।
ବାଟଦେଖାକୁ ଶିଖ୍ୟ ଦେଲେ	। କଳୟ ସେ ସ୍ଥାନରେ କଲେ । ୧୨ ।
ବିଲେବ ନଦୀ ଗୋଦାବରୀ	। ତାମା କି ଶୁକ୍ଳ-ଅଭିସାରୀ । ୧୩ ।
ବିଷଦ ଫେନ ଗାଟ ଶାଢ଼ୀ	। ବାଣ ଦୋଳଇ ପୁର ପଡ଼ି । ୧୪ ।
ବିଶୁଳ ଦଶା ପ୍ରୀତି ହୋଇ	। ଗାଣି ବରକୁ ଟେକି ଦେଇ । ୧୫ ।
ବିଶେଷ କୁମୁଦ ଛଟକ	। ବିଷକେ ରଜତ ବଟକ । ୧୬ ।
ବୁଡ଼ି ଉଠଇ ଚକ୍ର ବସି	। ବାସ ଗତି କି ପ୍ରାଣ ଦମି । ୧୭ ।

୧୧ଶତ୍ ପଦ—ଦେଶ—ଶୁକ୍ଳ ।

୧୧ଶତ୍ ପଦ—“ବନମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପଞ୍ଚବଟୀ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଟେ । ତୁମ୍ଭେ ଯାଇ ସେହି ବନରେ ଗୁଡ଼ି କରି ରହ ।”

୧୨ଶତ୍ ପଦ—ଅଗସ୍ତ୍ୟ ଏହା ବହୁସାଧୁ ବାଟ ଦେଖାଇ ଦେବାପାଇଁ ଶିଖ୍ୟମାନଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ସହିତ ପଠାଇଲେ । ସମ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ, ସୀତା ପଞ୍ଚବଟୀରେ ପହଞ୍ଚିଲେ ।

୧୩ଶତ୍ ପଦ—ସେଠାରେ ଗୋଦାବରୀ ନଦୀରୁ ଦେଖି, ‘ଏ ଶୁକ୍ଳାର-ସାରିଣୀ ନାୟିକା କି ?’ ଏପରି ମନେ କଲେ [ଗୋଦାବରୀର ଜଳ ଶୁକ୍ଳ ଓ ସୁନ୍ଦର] ।

୧୪ଶତ୍ ପଦ—ଶୁକ୍ଳାରସାରିଣୀ ନାୟିକା ପୁଲକ୍ଷ ଯୁକ୍ତ ଶୁକ୍ଳ ପାଟ ଶାଢ଼ୀ ପିନ୍ଧିଥାଏ, ଏ ନଦୀ ଗାଈରେ ଥିବା ବୃକ୍ଷମାନଙ୍କର ପୂର୍ବରୁ ପଡ଼ି ପଡ଼ିଥିବା ଶୁକ୍ଳ ଫେନ ପାଟଶାଢ଼ୀ ପିନ୍ଧିଅଛି ।

୧୫ଶତ୍ ପଦ—ଅଭିସାରିଣୀ ନାୟିକା ବାନପୀଢ଼ାରେ ହୁକଳା ହୋଇଥିବା ହେତୁ ଭୁଷଣ ଭର ସହିତ ନ ପାରି ହସ୍ତ ଏପାଶ ସେପାଶ ଦୋହଲାଇ ପରି ଗୋଦାବରୀ ଭଉଁଟି ଖେଳରେ ମାତ ଲଢ଼ୁଣି ରୂପ କରିବୁ ଦୋହଲାଇ ଅଛି ।

୧୬ଶତ୍ ପଦ—ଶୁକ୍ଳାରସାରିଣୀର ରୂପା ଦଳଣ ସଦୃଶ ଗୋଦାବରୀର ଦଳୁଁମୂଳ ସବୁ ବସୁଅଛି ।

୧୭ଶତ୍ ପଦ—ଚକ୍ରବାକ ପକ୍ଷୀ ଜଳରେ ବୁଡ଼ି ଉଠି ପଡ଼ିଲାବେଳେ କୋଷ ହେଉଛି, ଅଭିସାରିକା ଶାଢ଼ୀ ଗତରେ ଗମନ କରିବା ହେତୁ ଦେହରୁ ବହୁ ଖସିଯିବାକୁ ପ୍ରାଣମଣ୍ଡଳ ଦେଖାଯାଉଅଛି କି ?

ବିପ୍ଳବ ପବନେ ପୁଲୀନ	। ବିପ୍ଳବ ଭରୁ ଦରଶନ	। ୫୮।
ବିପ୍ଳବେ କୀଡ଼େ ଦ୍ଵଂସଶେଖୀ	। ବାନ୍ଧିଛୁ ନିଃସ୍ଵନ କଞ୍ଜିଣୀ	। ୫୯।
ବାନ୍ଧିବନେନ୍ଦ୍ରେ ଭୂମା ଶେଳା	। ବିଚସେ କ ଚକ୍ରତ ତୋଳା	। ୬୦।
ବଣ ସନରସରେ ଅତି	। ବୁଢ଼ାଇ କୁ [କୁଳ ସଦା ଗତି	। ୬୧।
ବିଷମୀମାନେ ବେଳି ପାଶେ	। ବିଷେଷ କିମ୍ପା କରୁବ ସେ	। ୬୨।
ବିବିଧ ଗୋଡ଼ ବୃତ୍ତି କେ କହୁ	। ବୋଲଇ ଗରଜମୀ ଭୂତ	। ୬୩।

୫୮ଶ୍ଳୋକ ପଦ—ପୁଲୀନ—ନଦୀ ମଧ୍ୟସ୍ଥିତ ବାଲିବୃଦ୍ଧ ଚଟକେଷ ।

୫୯ତମ ପଦ—ବିପ୍ଳବେ—ନିଃଶବ୍ଦରେ । ନିଃସ୍ଵନ—ସ୍ଵନଶୂନ୍ୟ ।

୬୦ତମ ପଦ—ସନରସ—ନିବିଡ଼ ଝୁଙ୍ଗାର ରସ, ବହୁଜଳ ।

୬୩ତମ ପଦ—ବିବିଧଗୋଡ଼—ନାନାଜାତି ବା ନାନାପ୍ରକାର ।

ବୃତ୍ତି—ପକ୍ଷୀ, ବ୍ରାହ୍ମଣ ।

୫୮ଶ୍ଳୋକ ପଦ—ଶୀଘ୍ର ଗମନ ହେତୁ ଅଭିସାରିକର ପୁଅକୁ ଲବ୍ଧ ହେଲେ ବେଳେ ଦେଖାଗଲା ପରି ନଦୀ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ବାଲିବୃଦ୍ଧ ପବନ ସୋରେ ହେଉଥିବା ଲହରୀଦ୍ଵାରା ବେଳେ ବେଳେ ଆଛନ୍ଦ ହୋଇ ସୁଖୀ ଦେଖାଯାଉ ଥାଏ ।

୫୯ତମ ପଦ—ଅଭିସାରିକା ସ୍ଵନଶୂନ୍ୟ କଞ୍ଜିଣୀ କଣ୍ଠରେ ବାଜୁ ମେଳ ବନ୍ଧୁ ପରି ନଦୀର ଜଳରେ ଦ୍ଵଂସମାନେ ନିଃଶବ୍ଦରେ କ୍ରୀଡ଼ା କରୁଅଛନ୍ତି ।

୬୦ତମ ପଦ—ଅଭିସାରିକାର ନେତ୍ରିରେ ତୋଳା ଚକ୍ରମଗତରେ ଶେଳା ବନ୍ଧୁପରି ନଦୀ ଜଳରେ ପୁଟିଥିବା ପଦ୍ମଫୁଲରେ ପ୍ରମରମାନେ ଚକ୍ରମ ଗତରେ କ୍ରୀଡ଼ା କରୁଅଛନ୍ତି ।

୬୧ତମ ପଦ—ଅଭିସାରିକା ନିବିଡ଼ ଝୁଙ୍ଗାର ରସରେ ଅତିଶୟ ବଣ ହୋଇଥିବାରୁ ବୃକ୍ଷ ମୟୀବା ଲଘିନ ଦରି ନାୟକ ପାଖକୁ ଗମନ କରି ଗ୍ରାସ୍ତ, ଗୋଡ଼ାଚରା କହୁ ଜଳରେ ମୁଣ୍ଡି ହୋଇ ଉଭୟ ବୃକ୍ଷ ବୁଢ଼ାଇ ସଦା ଗତି କରୁଅଛନ୍ତି ।

୬୨ତମ ପଦ—ଅଭିସାରିକାକୁ ବା ପାଖରେ ଥିବା ଅସଙ୍ଗ ସମୀମାନେ ସେପରି କାରଣ କରନ୍ତି ନାହିଁ, ସେହିପରି ନଦୀର ଭୂର ଗରରେ ଥିବା ‘ବିଷମୀ’ ବୃକ୍ଷମାନେ ନଦୀର ଗଡ଼କୁ କାଧା ଦେଇ ନାହାନ୍ତି ।

୬୩ତମ ପଦ—ନଦୀ ଗରସ୍ଥ ବୃକ୍ଷମାନଙ୍କର ଥିବା ‘ବିବିଧଗୋଡ଼’ ବ୍ରାହ୍ମଣରୂପ ନାନାପ୍ରକାର ପକ୍ଷୀମାନେ କହୁଅଛନ୍ତି, ‘ଗୌତମୀ—ଗୌତମ ରବିବର ବନ୍ୟା ପକ୍ଷୀ ?’ (ଅର୍ଥାତ୍ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବନ୍ୟା ହୋଇ ଅସତ୍ ପଥରେ ଯାଉଅଛୁ ।)

ବହୁ ରସ ଶ୍ରେଣୀ ନ ଭୁଲ୍	। ବାକି ଲବଣୀୟା ନ ଭୁଲ୍	। ୨୪।
ବହୁରସଣୀ ଭାରେ ପ୍ରୀତି	। ବହୁସ ହେବ ପ୍ରୀତି ଜାତି	। ୨୫।
ବର୍ଜନା କ ଦେନିକ ଭାର	। ବିରୋଧ୍ୟ ବାମ ଶରୀର	। ୨୬।
ବୃଷ ରୂପକଶ୍ରେଣୀ ମିଶ୍ରା	। ବୃଷ କବିରଜନା ଶ୍ରୀ	। ୨୭।
ବହାଇ ତୋଷ ବନ ପୁଣି	। ବହୁ ଚିତ୍ତ କ ଚରଣୀ	। ୨୮।
ବନ୍ଧ୍ୟା ନୁହନ୍ତି ଫଳବତୀ	। ବୋଧ ସମସ୍ତେ ବାନ୍ତି ପ୍ରୀତି	। ୨୯।

୨୪ତମ ପଦ—ବାକ—ସମୁଦ୍ର ।

୨୫ତମ ପଦ—ବାମଶରୀର—ବୃଷପଣୀ ।

୨୪ତମ ପଦ—“ବହୁଜଳରୂପ ଶ୍ରେଣୀର ରସରେ ପୁଣି ହୋଇ ବହୁ
ପୁରୁଷ ରୂପୀ ସମୁଦ୍ରରେ ଭୁଲି ଯାଇଥିବୁ ? ସମୁଦ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟ—ଏହା ବହୁର
ତରୁ ନାହିଁ ?” (ତୋର ମଧୁର ଜଳ ନେଇ ସମୁଦ୍ରର ଲବଣ ଜଳରେ
ମିଶାଇ ଦେଉଥିବୁ କାହିଁକି ?)

୨୫ତମ ପଦ—“ତାହା ସହଜ ପ୍ରୀତି ବହୁପଣୀ ତୋହର ମଧୁର ଗୁଣ
ରୂପ ଉତ୍ତମ ଜାତି ପର୍ଯ୍ୟାୟ ବୁଲି ମର୍ଯ୍ୟାଦା ବିନାଶ ହୋଇଯିବ । (ତୋର
ଜଳ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହୋଇଯିବ । ”

୨୬ତମ ପଦ—ପରିସାରିତାର ହୃଦୟ ବାମଶରୀରରେ ବିକଳ ହୋଇଥାଏ,
ତେଣୁ ସେ ତାହାର ବିଷେଷ କାଳ ମାନେ ନାହିଁ । ସେହପରି ବାମପଣୀ, ବୃଷପଣୀ
ପଣୀ ଗୋଡାବରୀ ଜଳକୁ ବିକଳ କରି ବହୁରୁ ଅଛନ୍ତି ଏବଂ ନଦୀ ପ୍ରତ୍ୟେକର
ରହିତ ହୋଇ ପଡ଼ି ଚାଲିଯିବ ।

୨୭ ତମ ପଦ—ହେ ପଣ୍ଡିତମାନେ ! ରୂପକ ଶ୍ରେଣୀ ମିଶ୍ରା ବହୁର
ବଚନା ବୁଝିବୁ ବୁଝି ।

୨୮ତମ ପଦ—ପଞ୍ଚକଣ୍ଠୀ ଦର୍ଶନର ସନ୍ତୋଷକୁ ବର୍ଜନ କରି ।
ତହିଁରେ ପୁଣି ରହିଥିବା ବୃକ୍ଷମାନେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ତରୁଣୀ
ସ୍ତ୍ରୀ ପରି ।

୨୯ତମ ପଦ—ତରୁଣୀମାନେ ପୁଷ୍ପବତୀ ହେବା ସମୟରେ ପତଙ୍ଗ
ରତନାନ ପୁରୁଷ ତାଙ୍କର ମନ ସନ୍ତୋଷ କଲେ ଯେପରି ବନ୍ଧ୍ୟା ନ ହୋଇ ପୁଣି
ବନ୍ଧ୍ୟା ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି, ସେହପରି ତରୁମାନେ ପୁଷ୍ପିତା ହେବା ବାଳରେ (ବସନ୍ତ
ଋତୁରେ) ତାଙ୍କ ପତି ବସନ୍ତ ସମୟର ତୋଷିତାତା ହୋଇ ବନ୍ଧ୍ୟାକୁ ନ ପାଇ
ଫଳବତୀ ହୋଇଅଛନ୍ତି । (ବସନ୍ତର ସମାପନରେ ବୃକ୍ଷସବୁ ପୁଷ୍ପିତ ଓ ଫଳରେ
ଭୂତିତ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି ।)

ବ୍ୟାଘ୍ରର ପଶ୍ୟୁ ଶୋଭା	। ବନ୍ଧୀ ଧବ ପମୀପେ ରହୁ	। ୭୦।
ବଞ୍ଚାଇ କୁସୁମ ବିକାଶେ	। କଳ ପେ ସେ ମଧୁସେ ରସେ	। ୭୧।
ବାସ ପବନ ଦଣ୍ଡପାଣୀ	। ବଳେ ହରଇ ବୋଲି ଦୋଷୀ	। ୭୨।
ବିଦ୍ୟା ବନ୍ଦନ ନବଦୁଆ	। ବିହେ ସେ ଭୁବନରେ ପ୍ରୀତି	। ୭୩।
ବିଦେଶୀ ପ୍ରାୟ ପଶୁପତି	। ବିଗତ ଅଗତ ଦୁଃଖ	। ୭୪।
ବିଦିତ ଗୁରୁ ସ୍ବୟଂଭୂତା	। ବିଶ୍ରାମ ଏଠାରେ କରନ୍ତି	। ୭୫।
ବସି ଯା ବସୋତ ସସ୍ବନ	। ବଚନ ଭର ଯାହା ଦେନ	। ୭୬।

୨୨ ତମ ପଦ—ବନ୍ଧୁପାଣୀ—ସୁଜା ।

୨୫ ତମ ପଦ—ଗୁରୁ—ହୃଦୟ ।

୨୦ ତମ ପଦ—ଦୋଗୁରୁଣୀ ସ୍ତ୍ରୀ ନାୟକ ପାଖରେ ଶୋଭା ପାଇଲା ପରି ଲତାସରୁ ଧବ ଦୁଃଖ ନିବନ୍ଧରେ ଶୋଭା ପାଇ ଅଛନ୍ତି ।

୨୧ ତମ ପଦ—ଦୋଗୁରୁଣୀ ସ୍ତ୍ରୀ ସୁସ୍ବକ୍ଷଣ ହୋଇଛି କୋଇ କହୁ ନିଜ ସ୍ବାମୀକୁ ଠକାଏ ଓ ବିଶେଷ ଆଳାପ କରୁଥିବା ମଦ୍ୟପ ସୁରୁଷଠାରେ ରସେ । ତଦ୍ବୃତ୍ତ ଲତା ସୁସ୍ବିତା ସମୟରେ କଷ୍ଟ କାନ୍ତକୁ ଠକାଇ ‘ମଧୁସ’ ଭାବର ଆଳାପରେ ରସି ତା ସଙ୍ଗେ ଛାଡ଼ି କରୁଅଛି ।

୨୨ ତମ ପଦ—ସୁଜା ସେପରି ଦୋଷୀ କୋଇ ଦୋଗୁରୁଣୀର ଗୁଡ଼ ଲୁଚିବର ସମ୍ପର୍କସରୁ ନେଇଯାଏ, ପବନ ସେହପରି କଳାହାରରେ ଲତାର ସୁସ୍ବକାସନାରୁ ହରଣ କରି ନେଉଅଛି ।

୨୩ ତମ ପଦ—ଅସଗ ଦୁଗ ସଖୀ ଦାୟିରେ ଶ୍ରେୟତ ହୋଇ ସୁଜା ନିଜେ ବିଷସୁରୁଷ ସହିତ ରତ କରାପରି, ତଦ୍ବନ୍ଧୁସ ସର୍ବ ସହିତ ପ୍ରୀତି କରୁଅଛି ।

୨୪ ତମ ପଦ—ପଶୁସମୂହ ବିଦେଶୀ ଶ୍ରେୟତ ପରି ଗତାୟାତ କରୁଅଛନ୍ତି ।

୨୫ ଓ ୨୬ ତମ ପଦ—ସ୍ବୟଂ ଦୁଗ (ସେହି ନାୟିକା ନିଜେ ଦୁଗର ଦାୟି କରେ) ସେପରି ନାୟିକରୁ ‘ଏଠାରେ ବିଶ୍ରାମକର, କୋଇ ଦେଖୁ, ସେହପରି ଗୁରୁମାନେ ତଦ୍ବନ୍ଧୁସ ବସିଥିବା ବସୋତର ସ୍ବନ ଛଳରେ ବିଦେଶୀକୁ ଦେଖୁଅଛନ୍ତି—ଏଠାରେ କଥା ।

ବହୁତା ପ୍ରାଣ ତରୁ ହଳି	। ବହୁତା ପ୍ରାଣ ପତାକା	। ୧୭୭।
ବହୁତା ଦୃଢ଼ ହେବ ପ୍ରାଣ	। ବହୁତା ପ୍ରାଣ ପ୍ରମୋଦ	। ୧୭୮।
ବହୁତା ଦୟା ଅଶ୍ରୁ	। ବହୁତା ଦୟା ସୀତା ସୁମ	। ୧୭୯।
ବହୁତା ପ୍ରାଣ ପ୍ରାଣ	। ବହୁତା ଜଗନ୍ନାଥ ନାମ ତା	। ୧୮୦।
ବହୁତା ପ୍ରାଣ ପ୍ରାଣ	। ଦୈଦେନ୍ଦ୍ରାଣ ପ୍ରାଣ ପ୍ରାଣ	। ୧୮୧।
ବହୁତା ପ୍ରାଣ ପ୍ରାଣ	। ବାହୁତା ପ୍ରାଣ ପ୍ରାଣ	। ୧୮୨।

୧୭୭ତମ ପଦ—ବହୁତା—ସାମ୍ରାଜ୍ୟ, ନିବିଡ଼ । ପତାକା—ଦୃଷ୍ଟି,
ଗୈରବାଚକ ଅର୍ଥ ।

୧୭୮ତମ ପଦ—ବହୁତା—ପ୍ରାଣପ୍ରାଣ । ପ୍ରାଣ—ସୁଖ, ଆନନ୍ଦ ।

୧୭୯ତମ ପଦ—ବାହୁତା—ବାହୁତା ବାହୁ ।

୧୮୦ତମ ପଦ—ବହୁତା—ପ୍ରାଣପ୍ରାଣ ।

୧୭୭ତମ ପଦ—ସେହି ବହୁତାମାନଙ୍କ ଉପରେ ବହୁତା ପ୍ରାଣମାନେ ସୁଖ
ଦୁଃଖ ନାହିଁକାର ପ୍ରାଣ ଓ ବହୁତାମାନଙ୍କ ନିବିଡ଼ପରି ସମୁଦ୍ର ପ୍ରାଣ ଉପରେ ଲାଗିତ
ପତାକାପରି ଶୋଭା ପାଉଅଛି ।

୧୭୮ତମ ପଦ—ବହୁତା ମଧ୍ୟ ପତାକାପରି ବହୁତା ସୁଖଦୁଃଖ ପ୍ରାଣପ୍ରାଣ
ହୋଇପରି ହୋଇଅଛି । ସୁଖଦୁଃଖ ଆନନ୍ଦ ହେଉ ସୁଲବିତ ହେଉପରି ବହୁତା
ବହୁତା ଓ ବହୁତାରେ ବୋଧାୟିତ ହୋଇଅଛି ।

୧୭୯ତମ ପଦ—ସେ ବହୁତାରେ ଅଶ୍ରୁ ନିର୍ମଳ ବର ସୁମ, ଲାଗିତ ଓ ସୀତା
ଲାଗିତ ।

୧୮୦ ଓ ୧୮୧ତମ ପଦ—ସେଠାରେ ବାହୁତା ବହୁତା ବାହୁତା
ପ୍ରାଣପ୍ରାଣ ବାହୁତା ପ୍ରାଣ ପ୍ରାଣପ୍ରାଣ ବାହୁତା ପ୍ରାଣପ୍ରାଣ ପ୍ରାଣପ୍ରାଣ
ସୀତାକୁ ଜଗି ରହିବା ପାଇଁ ସମ୍ମତ ହେଲା ।

୧୮୨ତମ ପଦ—ବାହୁତା ବହୁତା ବହୁତା ଏ ପ୍ରାଣ ବହୁତା ପ୍ରାଣପ୍ରାଣ
ଗୈର ହେଲା ।

ତ୍ରୟୋବିଂଶ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ—ଚିନ୍ତାଦେଶାନ୍ଧ

ବୈଦେହୀ ଶ୍ରୀରାମ କ ସେ କରଣୀ ବସ ।
ବିନୋଦ ନଦୀରେ କୁଞ୍ଜକୁଟୀରେ ବସ । ୧ ।
ବିହ୍ୱଳ ମାନସ ପ୍ରେମମତ ଅଳସା ।
ବିରାଜିତ ପଦ୍ମ କରେ ପରାଗଛୁଷା । ୨ ।
ବିଭ୍ରାତେ ବନବିହାର ଲକ୍ଷା ରଞ୍ଜିନେ ।
ବସନ୍ତ ସିଳାମାନରେ ଅତି ରଞ୍ଜିନେ । ୩ ।

୧ମ ପଦ—ବସ କରଣୀ—ବ୍ରତୀ ବ୍ରତୀନ । ବିନୋଦ—ବ୍ରୀତା ।

୩ୟ ପଦ—ଲକ୍ଷା—ବୃକ୍ଷଶାଖା ।

ତ୍ରୟୋବିଂଶ ଛାନ୍ଦ

୧ମ ପଦ—ବ୍ରତୀ ଓ ବ୍ରତୀନ ଦୁହେଁ ନଦୀ ଓ କୁଞ୍ଜ ମଧ୍ୟରେ ବେଳେ ବସି
ପରି ରାମ ଓ ସୀତା ବେଳେବେଳେ ଗୋଦାବରୀ ନଦୀରେ ଓ ବେଳେବେଳେ
ବନର କୁଞ୍ଜ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ରୀତା କଲେ ।

୨ୟ ପଦ—ବ୍ରତୀ ଓ ବ୍ରତୀନ ଯେପରି ବେଳେବେଳେ ପ୍ରେମ ରସରେ
ସେଲ୍‌ପତିତ୍ୱ ହେତୁରୁ ବହଳ ହୋଇ ଜଳରେ ବୁଡ଼ିବା ଭୀଷ ଜଳ ବନ୍ଦୁରେ
ଶୋଭିତ ଓ ବେଳେବେଳେ ଧୁଳିରେ ଗତି ଧୁଳି ଭୂମିତ ହୁଅନ୍ତି, ସେହିପରି ରାମ
ଓ ସୀତା ଶୂନ୍ୟର ରସ ସେଲ୍‌ପତିତ୍ୱ ହେତୁରୁ ସମାନ ଭାବରେ ବହଳ ହୋଇଥାନ୍ତି ।
ସେମାନଙ୍କ ବ୍ରତରେ ପଦ ଚିତ୍ତଥୁବା ହେତୁ ଶୋଭା ପାଇଥାନ୍ତି ଓ ବ୍ରୀତା ବାଳରେ
ସ୍ତମ୍ଭ ରେଖରେ ଭୂମିତ ହେଇଥାନ୍ତି ।

୩ୟ ପଦ—ବ୍ରତୀ ଓ ବ୍ରତୀନ ନଦୀରେ ବୃକ୍ଷ ଶାଖାମାନ ଛାନ୍ଦି
ଅରଣ୍ୟରେ ବହାର କରନ୍ତି । ସେହିପରି ରାମ ସୀତା ନିର୍ବାଦି ଚିତ୍ତରେ ଲକ୍ଷାସୁଖ
ଭାବିବାପାଇଁ ବନବିହାର କଲେ । ବ୍ରତୀ ବ୍ରତୀନ ଅତି ସ୍ନେହରେ ଶିଳା ପ୍ରମାଣରେ
କସନ୍ତି । ତଦୃଶ ରାମ ସୀତା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅନୁରାଗର ସହିତ ପ୍ରସରଣଶ୍ରମାନଙ୍କ
ଭାବରେ କହୁଥାନ୍ତି ।

ବୁଲୁଅସି ସୁର୍ଣ୍ଣଶା ନାମେ ସଖସୀ ।
 ବୃକ୍ଷାନ୍ତରେ ରହୁ ଗୁହଁ ହୋଇଲ ଗୋଷୀ । ୪ ।
 ବଣା ଧଇଁନୀ ହୋଇ ସେ ସମ ବଣରେ ।
 ବିରୁରଇ ପୁନରୁକ୍ତ ବଦାଘ୍ରପରେ । ୫ ।
 ବିହୁ ବିଧୁ ମଦନ କଳପ କରଣ ।
 କର କାନ୍ତ ପତି ମୋର ହୁଅନ୍ତେ ପୁଣି । ୬ ।
 ବାସର ଦବସ ନିଶି ଲବ କରନ୍ତି ।
 ବିଧୁନନ ରତି କର ମତି ଗୋଷନ୍ତି । ୭ ।
 ବାଳୀକ ନାହିଁ ଭୁବନେ ଲୋକରେ ବଳି ।
 ବର୍ଣ୍ଣେ ବାଞ୍ଛନ କଳକ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଦଳି । ୮ ।

୪ର୍ଥ ପଦ—ବୃକ୍ଷ ଗୁରୁରେ—ପହୁ ଉଦ୍‌ବାହରେ ।
 ୫ମ ପଦ—ପୁନରୁକ୍ତ ବଦାଘ୍ରପ—ଏକ ଶିବରୁ ପୁନଃ ପୁନଃ କହୁଥିବାର
 ଗୁଣାକନା ।
 ୬ଷ୍ଠ ପଦ—ବିଧୁ—ବିଧାନ କର । କର—ଅତିଶୟ । କାନ୍ତ—ସୁନ୍ଦର ।
 ପତି—ସ୍ବାମୀ ।
 ୭ମ ପଦ—ବାସରେ—ଗୃହ ମଧ୍ୟରେ । ବିଧୁନନ—କମଳ ।
 ୮ମ ପଦ—ବାଳୀକ—ସ୍ତ୍ରୀକ । ବାଞ୍ଛନ—କମ୍ପାପୁର—ଦନଦ—ସୁନା ।
 ସୁବର୍ଣ୍ଣ—ଉତ୍ତମ କର୍ଣ୍ଣ ।

୪ର୍ଥ ପଦ—ସୁର୍ଣ୍ଣଶା ନାମକ ସଖସୀ ବୁଲୁ ଅସୁଥିଲା । ବୃକ୍ଷ ଉଦ୍‌ବାହରେ
 ରହୁ ସମ ସୀତାକୁ ଦେଖି ସେ ଅନନ୍ତ ହେଲା ।
 ୫ମ ପଦ—ସେ ସୁର୍ଣ୍ଣଶା ସମକ୍ତ ଶ୍ରୀକବିଗଣରେ ଅଧ୍ୟେୟୀ ହୋଇ ପୁନ-
 ରୁକ୍ତ ବଦାଘ୍ରପ ଅଳଙ୍କାରରେ ବିରୁର ଭଲ ।
 ୬ଷ୍ଠ ଓ ୭ମ ପଦ—ବିଧାତା କାମରୁ ଉଦ୍‌ହୃତ କରବାପାରୁ ଏହାରୁ
 ବିହୁର କି ? ଏପରି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମନୋହର ସୁବୁଦ୍ଧ ମୋର ପତି ହେଲେ; ମୁଁ ଗୃହ
 ମଧ୍ୟରେ ସୁରତରେ ଶ୍ରୀତି କରି ମନ ଗୋଷ କରନ୍ତି ଓ ରାଜଦାନକୁ ଲାଭେ ମାତ୍ର
 ସମୟ କରି କଥାନ୍ତି ।
 ୮ମ ପଦ—ସଂସାର ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏ କାଳରୁ କଳ ଅଧିକ ସୁନ୍ଦର
 ଅଛି ନାହିଁ । ଏହାର ଦେହର ଦନକରମ୍ପା, କାନ୍ତ ଉତ୍ତମ ସୁବର୍ଣ୍ଣକୁ ନିଜ
 ଦରୁଷଣ ।

ବଧୂ ଅନ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ର ଅଦରଶ ନିମନ ।
 ବଦନ ଅନନ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଶୋଭାସଦନ । ୧ ।
 ବଡ଼ ଶୋଭା ରତି ଅନ୍ତ ଶମ୍ଭରପୁରେ ।
 ବ୍ୟସ୍ତ କରିଦେବା ଏହା ଉଣା ତା ଶିରେ । ୧୦ ।
 ବିଭେଗୀ ଏହାରେ ଯେଉଁ ଦିବ୍ୟ ପୁରୁଷ ।
 ବିହଳିକ ନାହିଁ ପରା ମୋରେ ମାନସ । ୧୧ ।
 ବିରୁଦ୍ଧ ଭଙ୍ଗ ପୁଣି ମାଳତୀ ଫେନ୍ଦା ।
 ବାସନ୍ତେ ସଙ୍ଗ ହୁଅଇ ସରସ ବହୁ । ୧୨ ।
 ବିଧାତାକୁ ପ୍ରତି କର କର ସୁଦୟା ।
 ବସାଇଲ ପ୍ରାୟ ଚନ୍ଦ୍ର ବୋଲରେ ଶଶା । ୧୩ ।
 ବଳିହସୋଗ ଏହାର ମୋର ହୋଇଲେ ।
 ବଶ ହୋଇ ଗୋଡ଼ାଇକ ମୋହର ତୁଲେ ।

୧୨ ପଦ—ବଧୂ—ଚନ୍ଦ୍ର । ଅଦର—ପଦ୍ମ । ଚନ୍ଦ୍ର, ଅଦରଶ—ନିମ୍ନ
 ଦର୍ଶନ । ବଦନ—ମୁଖ । ଶୋଭା ସଦନ—ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଗୃହ ।
 ୧୪ଶ ପଦ—କଳ ଚରଣ-ପ୍ରକାର ସୁରତ କଳ ।

୧୨ ପଦ—ଚନ୍ଦ୍ର, ପଦ୍ମ ଓ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ମିତ ଦର୍ପଣକୁ ନିନ୍ଦା କରୁଥିବା
 ପୁଣି ଶୋଭାର ଗୁହ୍ୟତା ହୋଇଥିବା ଏହାର ମୁଖକୁ ଆଉ ଲକ୍ଷ୍ୟ ନାହିଁ ।

୧୦ଶ ପଦ—ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସୁନ୍ଦରୀ ରତିଦେବୀ ଶମ୍ଭରପୁରର ଗୃହରେ ଅଛି,
 ଏହାର ଉଣା ଅଙ୍ଗ ଅର୍ଥାତ୍ ପାଦ ପ୍ରଭୃତି ନିକୃଷ୍ଟ ଅଙ୍ଗ ତାହାର ମନ୍ଦ୍ର ସହିତ
 ତୁଳନା କରିବା ଉଚିତ । (ରତିର ବଦନ ଶୋଭା ଏହାର ପାଦ ଶୋଭା ସହିତ
 ସମାନ ହୋଇପାରେ ।)

୧୧ଶ ପଦ—ଏ ଯେଉଁ ଦିବ୍ୟ ପୁରୁଷ ଏହାକୁ ରସଭୋଗ କରୁଅଛି, ସେ
 ମୋ ସହିତ ବିହାର କରିବାକୁ ମନ କରିବ ନାହିଁ ପରା । (ସନ୍ଦେହୋକ୍ତ) ।

୧୨ଶ ପଦ—ସୁର୍ପଣ୍ଖା ପୁଣି ବିରୁଦ୍ଧ, ଭ୍ରମର ମାଳତୀ ପୁଷ୍ପରେ ଫେନ୍ଦା
 ହୋଇଥାଏ; ସେ ପୁଣି କି ସଙ୍ଗ ପୁଷ୍ପରେ ଅନ୍ତରାସ କହୁ ସଙ୍ଗ ହୁଏ । (ଏ ସୁନ୍ଦରୀକୁ
 ରସଭୋଗ କରୁଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେ ପୁରୁଷ ମୋ ପ୍ରତି ଅବା ଅନୁରକ୍ତ ହେବେ) ।

୧୩ଶ ପଦ—ସୁର୍ପଣ୍ଖା ବିଧାତାକୁ ପ୍ରତି କର କହୁ, “ମୋର ଉତ୍ତମ
 ଦଶା ହେଉ । ଚନ୍ଦ୍ର ବୋଲରେ ଶଶାକୁ ବସାଇଲ ପ୍ରାୟ ଏ ପୁରୁଷ ମୋତେ
 ବୋଲରେ ଯେପରି ବସାଇବ ।”

୧୪ଶ ପଦ—ଏହାର ମୋହର ରତି କଳ ଯୋଗେ ସଂଯୋଗ ହେଲେ,
 ଏ ବଶ ହୋଇ ମୋ ସହିତ ଗୋଡ଼ାଇବ ।

ଦେଶ୍ୟା ସଙ୍ଗତ ହୋଇଲେ ରସିକ ପୁଂସ ।
 ବଳ'ର କି ସୁଖାଦ୍ୱାରେ ସେ ଅଭିଳାଷ ? ୧୫।
 ବଶ ବର ପ୍ରେମେ ଚିତ୍ତ ନାଶିବି ଶୁଭ ।
 ବିଶେଷୋକ୍ତି ନ ଉପିବେ ଅନୁସେଧରୁ । ୧୬।
 ବିହ୍ୱଳ ସୁନ୍ଦର ରୂପ ଏମନ୍ତ ଶୁଭ ।
 ବିନାଶିକ ଯୋଗୀଯୋଗ ଗୁହ୍ୟରେ କାଳ । ୧୭।
 ଦୈରବୁଦ୍ଧି ଲୋକଜନନୀରେ ଭଜକ ।
 ବିଷ୍ଣୁ ଅନୁକୂଳେ ଯୁକ୍ତ ଅଶୁଭ ହେବ । ୧୮।
 ବାହାର ତରୁ ଅନ୍ତରୁ ଗେରଇ ହୋଇ ।
 ବାଟେ ନ ସକାର ଦେଉଅଛି ଫୁଲଇ । ୧୯।

୧୫ଶ ପଦ — ଶୁଭ — ସ୍ତ୍ରୀକୁ ।

୧୬ଶ ପଦ — ବିଶେଷୋକ୍ତି — ବିପରୀତ ବାଧା ।

୧୧ଶ ପଦ — ତରୁ ଅନ୍ତରୁ — ଗହ୍ୱର ଭିତରୁ ।

୧୫ଶ ପଦ — ରସକ ସୁରୂପ ଦେଶ୍ୟା ସଙ୍ଗମ ପାଇଲେ ଅପଣା
 ଭୂଷିତାରେ ଅତି ମାନସ କଳାଏ କି ?

୧୬ଶ ପଦ — ପ୍ରେମରେ ଏହା ଚିତ୍ତ ବଶ ବର ଏହାର ଗୁଣୀକୁ
 ବିନାଶ କରିବ । ଉପରୋଧ ହେତୁ ସେ ବିରୋଧ ବଚନ ବହୁତ ନାହିଁ ।
 (ମୋ ପ୍ରତି ସେହି ପ୍ରକାରେ ହୋଇଗଲେ ଗୁଣୀକୁ ମାଲଲେ ସୁଖା ସେ ବିରକ୍ତ
 ହେବ ନାହିଁ) ।

୧୭ଶ ପଦ — ଏହା ବିରୁଦ୍ଧ ସେ ସୁପ୍ତଶୟା ସୁନ୍ଦର ମୂର୍ତ୍ତି ଧରଇ ।
 ସେ ନେତ୍ର ତାଙ୍କ ଗୁହ୍ୟରେ ଯୋଗୀର ଯୋଗ ଭଗ୍ନ ହୋଇଯିବ ।

୧୮ଶ ପଦ — ସେହିଭଳିକ ମାତାଠାରେ ଶତ୍ରୁଜନ ଜାତ କରେ,
 ତାହାର ଅନୁକୂଳରେ ବିଷ୍ଣୁ ଯୋଗ ହେତୁ ଅଶୁଭ ହୁଏ । ସୁପ୍ତଶୟା ଲକ୍ଷ୍ମୀକୁଣ୍ଡା
 ସୀତାଦ୍ୱାରେ ଶତ୍ରୁ ବୁଦ୍ଧି ଜାତ କଲା, ତେଣୁ ତାହାର ଅନୁକୂଳ ବିଷ୍ଣୁ ଯୁକ୍ତ
 ହେଲା, ଅମଙ୍ଗଳ ନିଶ୍ଚୟ ହେବ ।

୧୯ଶ ପଦ — ସେ ସୁପ୍ତଶୟା ବୃକ୍ଷ ଭିତରୁ ଗେରଇ ହୋଇ ନାସିବାକୁ
 ଗୋଟାଏ ସୁଖା ଫୁଲଇ ଦେଇ କାହାର ହେଲା ।

ବସଣୀ ଟେକ ହେବାର କ ମନୋରମ ।
 ବସଣୀ ବରକ ଯୁକ୍ତା ଚିତ୍ତରେ ପ୍ରେମ । ୨୦ ।
 ବାହୁ ଖଡ୍ଗୁଝାଡ଼ି ମନ-ମାନକୁ ନେଇ ।
 ବାହୁ କୁଚ-କୁବେଶୀରେ ଥୋଇ ଲେଡ଼ଇ । ୨୧ ।
 ବନ୍ଧନା ଜଞ୍ଜଳୁ ଚେକ ଗୁଳିକା ରଙ୍ଗ ।
 ବନ୍ଧନ ସେ ପ୍ରମେ ଇଚ୍ଛେ ମନ-ମାତଙ୍ଗ । ୨୨ ।
 ବସିବେ ଭୁଲୁ ବନ୍ଧାର ଡେଲା ଖେଳାଇ ।
 ବସିବେମାଣେ ସବି ବନ୍ଧ ନ ଦେଇ । ୨୩ ।
 ବଦାଉଛି ମନ୍ଦନସମରେ ମୁଁ ଏକ ।
 ବଦର ଭାବେ ଟେକିଛି ଖଣ୍ଡ ଗଳ୍ପକ । ୨୪ ।

୨୦ଶ ପଦ—ବସଣୀ—ନାସିବାର ଅଳଙ୍କାର ବଶେଷ । ବସଣୀ—
 ବସିକା ।

୨୧ଶ ପଦ—ବନ୍ଧନା—ଅସନା । ଚେକ—କସ୍ତୁର । ମନମାତଙ୍ଗ—ମନରୂପ
 ମତ୍ତ ହସ୍ତୀ ।

୨୨ଶ ପଦ—ବମାଣ—ଧନୁ । ବସିଣ—ଗର ।

୨୪ଶ ପଦ—ମନ୍ଦନ ସମରେ—ବାସଯୁକ୍ତରେ ।

୨୦ଶ ପଦ—ତା ନାଦସୁଦ୍ଧା ପୁଣିକାରୁ ବସଣୀ ଟେକି ହୋଇ ଯାଇ କ
 ସୁନ୍ଦର ଦୃଶ୍ୟପତି । ତାହା ଦେଖି ଯୁବକଙ୍କ ଚିତ୍ତରେ ପ୍ରେମ ବସତ ସ୍ଥାପନ
 କରିବ ।

୨୧ଶ ପଦ—ପ୍ରେମର ମସ୍ତୁଜାବା ଜାଲ ବାନ୍ଧି ଝାଡ଼ି ଦେଇ ମାନକୁ
 ନେଇ ଖାଲେଇରେ ପୁରାଏ, ସେହିପରି ସୁର୍ପଣ୍ଖା ଖଡ୍ଗୁ କାନ୍ଧୁ ଝାଡ଼ି ଦେବାରେ
 ଯୁକ୍ତା ସୁରୁଷର ମନ-ମାନକୁ ନେଇ ବୁଡ଼ି ରୁଷ ଖାଲୋଇରେ ରଖି ଦେବ ।
 (କର ହାତ ଛଟା ଦେଖି ଯୁକ୍ତା ତାହୁ ଗୁଡ଼ିଇ ମାନ୍ଦବେ ଯୁକ୍ତାର ମନ ତାର
 ସ୍ତନଠାରେ ରଖି ରହେ) ।

୨୨ଶ ପଦ—ଅସନା ସୁର୍ପଣ୍ଖା ତାର ଜଞ୍ଜଳୁ ଥରେ ଥରେ ଲଗା କାନ୍ତି
 ଦେଉଅଛି । ତହାସ ଜଣା ଯାଉଛି, ସେ ତାର ଦର୍ପ ରୁଷ ସ୍ତମ୍ଭରେ ଯୁକ୍ତା
 ସୁରୁଷର ମନରୂପ ହସ୍ତୀକୁ କନିନ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଛି କି ?

୨୩ଶ ପଦ—ସେ ସୁର୍ପଣ୍ଖା ଭ୍ରୁଲତାକୁ ଖୁବ୍ ଶୀଘ୍ର ଗଡ଼ରେ ଚଳାଇ
 ତୋଳା ଖେଳାଇଅଛି । ତାହା ଦେଖି ମନେ ହୁଏ, ସେ ଭ୍ରୁଲତା ଧନୁରେ
 ନେହେରୁ ସଜାନ କରି ମାନ୍ଦ ବିଛ ନ ଦେଇ ରଖିଅଛି ।

୨୪ଶ ପଦ—ସେ ଭଲପଟରେ ଚଳିବ ରୁଷ ଖଡ୍ଗୁର ଡେଇ ରଖିବା
 ହାସ୍ତ ବୁଡ଼ାଉଛି ସେ, ବାମ ଯୁକ୍ତରେ ମୋ ବ୍ୟଗତ ଅଞ୍ଜ ଦେହ ନାହିଁ । (ତା
 ଭଲ ପଟରେ ଥିବା ଚଳିବ ଖଣ୍ଡା ଧାର ପରି ଦେଖା ଯାଉଛି) ।

କଳା ତେଜସ୍ବ ଦେଇ କ ଅପସରସା ।
 ବଳାକୁରେ ଶୋଭାଗୁଣେ ଛଡ଼ାଇ ରସା । ୧୫
 ବହୁ ରାଜା ତାମ୍ବୁଳ ପତର ଅଧରେ ।
 ବହୁରଙ୍ଗରୁଷା ମିଳେ ସମ ପାଶରେ । ୧୬
 ବୋଲଇ ଅରଣ୍ୟବାସୀ କର୍ପ । ସୁନ୍ଦର ?
 ଦୋଳ ଭୟ ଅଙ୍ଗେ ଶିରେ ଜିଟା କ ଧର । ୧୭
 ଚନ୍ଦ୍ର କାନ୍ତ କୋଦନ୍ତ ଶନ୍ଦିୟୁ ପରାୟ ।
 ଚନ୍ଦ୍ରନ କଥନ କରି ଛେଦ ହସୟ । ୧୮
 ଚନ୍ଦ୍ରସଙ୍ଗେ ଘେନଇ ରସିକପଣେ ।
 ଚନ୍ଦ୍ର ମୁଗ ଗନ୍ତକ ପିତୁ କୋଷଣେ । ୧୯

୧୫ଶ ପଦ—ଅପସରସା—ଅପ୍ସରମାନେ । ରସା—ପୁଅବା ।
 ୧୬ଶ ପଦ—ବହୁରଙ୍ଗ ରୁଷା—କାହାରେ ସୁନ୍ଦର ରୁଷା ।
 ୧୮ ପଦ—କୋଦନ୍ତ—ଧନୁ ।

୧୫ଶ ପଦ—ସେ କଳା ପିନ୍ଧୁଅଛି । ଗୁଣଗୁଣବେଳେ ସେ କଳା
 ଶକ୍ତରୁପ ତେଜସ୍ବ କାହା କଜାଇ ଜଣାଇ ଦେଉଛି । ସେ, ଶୋଭାଗୁଣରେ ମୁଁ
 ଅପ୍ସରମାନଙ୍କୁ ଜୟ କରି କଳାହାରରେ ତାଙ୍କୁ ପୁଅବାକୁ ତଡ଼ି ଦେଇ
 ସୁନ୍ଦର ରଖିଅଛି ।

୧୬ଶ ପଦ - ତାହାର ଓଷ୍ଠରେ ଖାନ ପିତ କୋହୁ ପଡ଼ୁଛି । କାହାରେ
 ସୁନ୍ଦର ରୁପ ସାଜିଥିବା ସେହି ରକ୍ଷଣୀ ରାଜା ନିକଟରେ ପ୍ରବେଶ କର ।

୧୭ଶ ପଦ—ସୁନ୍ଦରୀ । ସମୟ କହୁଛି, “ହେ ସୁନ୍ଦର ! ତୁମ୍ଭେ
 କନଗୁଣ କାହିଁକି ହେଲ ? ଦେହରେ ଭୟ କର୍ପ କୋଳ ହୋଇଅଛି ?
 ମନ୍ତ୍ରରେ ଜିଟା କାହାଁକି କାନ୍ଧୁଅଛି ?”

୧୮ଶ ପଦ—“ସୁଖି ପଡ଼ିଥିବା ପ୍ରାୟ ଧନୁର ଧରିଅଛି । ଏ କାରଣ-
 ମାନ ଶୀଘ୍ର ଦହ ମୋର ସନ୍ଦେହ ନିକାରଣ କର ।”

୧୯ଶ ପଦ—“ସୁଖି ରସିକ ପରି ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀ ସଙ୍ଗରେ ସେନି ଅଛି
 ତ ପିତୁ ସୁନ୍ଦର ସନ୍ତୋଷପାଇ ମୁଗଗଣ୍ଡା ଅଳ୍ପ ପଶୁକୁ ବଧ କରୁଅଛି ।”

ବୀର ସକଳ ପ୍ରକାଶି କନେ ଅସିବା ।
 ବିରସଭାବେ ଭବିତ ଶୁଣି ଦେ ମୁକା । ୩୦ ।
 ବଶୀଭୂତ ହୋଇ ତବ ଶୋଭାକୁ ରୁହିଁ ।
 ବସିବାକୁ ତୁମ୍ଭ କୋଳେ ଅସିଛି ମୁହିଁ । ୩୧ ।
 ବନ୍ଦନ କରି ଭୁକ୍ତରେ ଜାଣଇ ସତ ।
 ବନ୍ଧରେ ଯେ ସୁଖତନୁ ପୁରୁଷାୟିତ । ୩୨ ।
 ବିଶ୍ଵବାନନ୍ଦନା ମୁଁ ଯେ କୁଳରେ ସାଧୁ
 ବିପ୍ରକାର ଓଷ୍ଠ ପିଅ ମଧୁରମଧୁ । ୩୩ ।
 ବସୁନ୍ଧାତ ହରେ ଦେହେ କମଳବର ।
 ବସୁନ୍ଧେ ସେ ଫଳେ ଦେବ ବଳା ସ୍ଵର୍ଗର । ୩୪ ।
 ବାରଦେନିପୁରେ ରାଜା ମୋର ପସାଦର ।
 ବାରତା ପାଇ ହୋଇବେ ଦରପଇର । ୩୫ ।

୩୬ଶ ପଦ—ସୁରୁଷାୟିତ—ବିପ୍ରସ୍ଵତ ରତ ।
 ୩୭ଶ ପଦ—ବିପ୍ରକାର—ତରଳାର ।
 ୩୮ଶ ପଦ—ବସୁନ୍ଧେ—ସ୍ଵେଦୟୁକ୍ତ ହୋଇ ।
 ୩୯ଶ ପଦ—ବାରଦେନିପୁର—ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗସ୍ଵର । ସୋଦର—ଭ୍ରାତ ।

୩୦ଶ ପଦ—ସୁର୍ଯ୍ୟଶାର ଗୁଣ ଶୁଣି ବୀର ରାମଚନ୍ଦ୍ର କନକୁ ଅସିବ ।
 ତରଳମାନ ପ୍ରକାଶକଲେ । ତାହା ଶୁଣି ସୁର୍ଯ୍ୟଶା “ବିରସ ଭାବରେ କହୁଅ,
 “ଦେ ମୁକା ! ଶୁଣ ।” —

୩୧ଶ ପଦ — “ମୁଁ ତୁମ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଦେଖି ବଶୀଭୂତ ହୋଇ ତୁମ୍ଭ
 ଦୋଳରେ କସିବା ପାଇଁ ଅସିପଡ଼ି । ”

୩୨ଶ ପଦ—“କୁଳ ବନ୍ଧନ ତୁମ କହୁତ ସ୍ଵକାର ଅଭିମାନ ଏବଂ
 ତରପଠା କଳ ମଧ୍ୟରେ ତନ୍ମୟ ଓ ବାସନ୍ତ କଳ ମୁଁ ଜାଣେ । ”

୩୩ଶ ପଦ—“ମୁଁ ବିଶ୍ଵବା ରାଜିବ କନା, ଦେଶ ମୋର ଜାତ ଭବିଷ୍ୟ
 ଅଟେ । ମୋ ଓଷ୍ଠରୁ ମୁମିଷ୍ଠ ମଧୁ ସ୍ଵରର ମାନ କର । ”

୩୪ଶ ପଦ—“ମୋହର କସ୍ତକାତ ଶମ୍ଭୁରେ ସ୍ଵେଦୟୁକ୍ତ ହୋଇ (ସ୍ତନରେ)
 ତୁମ୍ଭ ପଦ ଦେଲେ, ତାହାର ଫଳରେ ତୁମ୍ଭେ ସ୍ଵର୍ଗର ରାଜା ଦେବ । (ମୋ
 ସ୍ତନରେ ହାତ ଦେଲେ ତୁମ୍ଭେ ସ୍ଵର୍ଗସୁଖ ଅନୁଭବ କରବ) । ”

୩୫ଶ ପଦ—“ମୋର ଭାଇ ତରଦ ବୁଦନର ରାଜା ଅଟେ । ସେ ଏ
 କଥା ଶୁଣି ପାରିଲେ ଅତିଶୟ ଦର୍ପ ଦେବ, ତା ଫଳରେ ତୁମ୍ଭର ମଙ୍ଗଳ ହେବ । ”

ବରଷ ଲେଖିଛୁ ଭାବପଥେ ତୁମ୍ଭର ।
 ବରଷର ନନ୍ଦନବନରେ ବହାର । ୩୬।
 ବନୋଡ଼ ଯେଉଁ ସ୍ୱପ୍ନରେ ବରଷ ମଳ ।
 ବନୋଡ଼ ନୋହୁଁ ଧରଣ ମୁଁ ସେହୁ ମୂର୍ଖି । ୩୭।
 ବୋଇଲେ ରଘୁନନ୍ଦନ ତର ସମାବର ।
 ବ୍ରତ ଅବରଣ ଏକପତ୍ନୀ ମୋହର । ୩୮।
 ବଡ଼ ବୁଲେ ଜାତ ଭୂଷ ଉଗିନା ତୁହ ।
 ବୃଷସ୍ୟନ୍ତୀ ଅବରଣ ଭର ତ ନୋହୁ । ୩୯।
 କାଷ୍ଠୋଷ୍ଠର ଅଧିବାସେ କି କାର୍ଯ୍ୟ ମୋର ?
 ବହୁ ନ ପାରେ ଧୂଳିର ନେତ୍ର ସିଂହର । ୪୦।
 ବିଷଭାବ ଲମ୍ପଟରେ ତେମନ୍ତ ସେହୁ ।
 ବିପର୍ଯ୍ୟେ ଶିଳାସ୍ତରୁପ ନ ବଡ଼ ତୁହ । ୪୧।

୩୬ଶ ପଦ—ବରଷ—ବିଧାତା ।

୩୭ଶ ପଦ—ଭୂଷ—ରାଜା । ବୃଷସ୍ୟନ୍ତୀ—କାମୁକା ।

୪୦ଶ ପଦ—କାଷ୍ଠୋଷ୍ଠ—ଲତ୍ତ ।

୩୬ଶ ପଦ—“ବିଧାତା ତୁମ୍ଭ କପାଳରେ ଲେଖିଛୁ ସେ, ତୁମ୍ଭେ ସ୍ୱର୍ଗର ନନ୍ଦନ ବାନନରେ ବହାର କରିବ । ଏହା ଅନ୍ୟଥା ହୋଇ ନ ପାରେ ।”

୩୭ଶ ପଦ—“ତୁମ୍ଭେ ଯେଉଁ କାମୁକା ସଙ୍ଗେ କେଳି କରିବାରୁ ମନ କରିବ, ମୋତେ ବିନୟ ନ ହେଉଣୁ ମୁଁ ସେହୁ ମୂର୍ଖି ଧାରଣ କରିବି ।”

୩୮ଶ ପଦ—ସୂର୍ଯ୍ୟଶାର ଉତ୍ତରରେ ସମତନ୍ତ୍ର କହଲେ, “ରେ ସମାବର, ମୁଁ ଏକପତ୍ନୀ ବ୍ରତ ସ୍ତବ୍ଧ କରିଅଛି । [ଅନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ ମୋର ଦରକାର ନାହିଁ]”

୩୯ଶ ପଦ—“ତୁ ବଳ କଂଠରେ ଜାତ, ପୁଣି ରାଜାର ରାଜଶ୍ରୀ ଅଟ । କେଉଁ ଏପରି କାମୁକା ପରି ଅବରଣ କରିବା ତ ଭଲ ନୁହେଁ ।”

୪୦ଶ ପଦ—“ଲତ୍ତର ସମ୍ପର୍କରେ ମୋର କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ । କାରଣ ମୁଁ ଦେହରେ ଏତେ ଅଶ୍ରୁ କହୁ ପାରିବି ନାହିଁ । (ଲତ୍ତ, ପରସ୍ପା ଦ୍ୱାରଣ କରି ବହୁ ନେତ୍ର ବହୁ ଅବସ୍ଥା । ମୁଁ ପର ସ୍ତ୍ରୀ ଦ୍ୱାରଣ କଲେ ତ ସେହୁ ଜଳ ପାଇବ) ।”

୪୧ଶ ପଦ—“ଲତ୍ତ, ବାଟଭାବରେ ଲମ୍ପଟୀ ହୋଇ ପର ସ୍ତ୍ରୀ ଅବଲମ୍ବନରେ ଅସକ୍ତ ହେବାକୁ ଏପରି ସହସ୍ର ନେତ୍ର ଧାରଣ କଲେ । ତୁ ବିନା କାରଣରେ ଅବଲମ୍ବନ ପରି ପାଶାଣ ରୂପ ହୁଅ ନାହିଁ ।”

କିନାଶନ ମୋ କନ୍ଧର ଭାଷେ କପଳ ।
 କିନାଶନରେ ଅମୃତ କରୁଁ ତ ଡାଳ । ୪୨।
 ବଡ଼ ମାନସାରୁ ଘେନ ଦାନସା ବାଳୀ ।
 ବସାଇ ହୃଦୟ ଭ୍ରମପାତ୍ରରେ ଭୁଲି । ୪୩।
 ବିଶେଷେ ରକ୍ତରେ ବେ ହୋଇବ ବରୁର ।
 ବଣିତ ଭାବରେ ତହିଁ ବଣିତ କର । ୪୪।
 ବିଷ୍ଣୁପଦା ଜଳାବେଦେ ନିର୍ମଳ ଯୋଗୀ ।
 ବାରିଦ ଅବଳ ଜଳେ ଗୁଡ଼କ ଅସୀ । ୪୫।
 ବଢ଼ିବଣା ଗିଳା ଚକୋର ହେ ନାଗର ।
 ବିଧବର ସ୍ବାଦୁ ଭୋଜି ଲୋଗୁ ତହିଁର । ୪୬।

୪୨ଶ ପଦ—କିନାଶନ—ଅର୍ଥାତ ମୃତ । କନ୍ଧର—ସ୍ବାମୀ ।
 କପଳ—ଶୀତ୍ର । କିନାଶନରେ—ନ ଶାର ।

୪୩ଶ ପଦ—ବିଷ୍ଣୁ ପଦା—ଫୋ । ଯୋଗୀ—ସ୍ତ୍ରୀ । ବାରିଦ—ମେଘ
 ଅବଳ ଜଳ—ଗୋଳିଆ ପାଣି ।

୪୪ଶ ପଦ—ବଢ଼ିବଣା —ନିଆଁ ଝୁଲ । ବିଧବର—ଚନ୍ଦ୍ର ବରଣ ।

୪୨ଶ ପଦ—ସୁର୍ଯ୍ୟଶା ଶୀତ୍ର ବହର, “ମୋର ସ୍ବାମୀ ମୃତ ହୋଇଅଛି ।
 ଆଉ କିଏ ଶାପ ଦେଇ ମୋତେ ପାପଣ ଦେବ ? ତୁମ୍ଭେ ସେଜନ ନ ବର
 [ରାମଦେବ ନ ବର] ମୋ ପର ଅମୃତକୁ ହସ୍ତରୁ ପିଆଁ ଦେବକ ବାହୁଁକ ?”

୪୩ଶ ପଦ—“ରାଜ୍ୟୀ ସ୍ତ୍ରୀ ମନୁଷ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ ଠାରୁ କଳ ଅଟେ । ଏହା ତୁମ୍ଭ
 ହୃଦୟ ରୂପ ନିବିଡ଼ରେ କସାଇ ଓଜନ ବର ।”

୪୪ଶ ପଦ—“ରକ୍ତରେ କିଏ ଅଧିକ ଦେବ ଏହା ବିରୁର ବର ବଣିତ
 ଭାବରେ ତାହାଠାରେ କେପାର ବର । (କଣିଆ ରକ୍ତ ପକାଇ ସୁନା ଓଜନ ବରେ
 ଓ ଯେ ଅଧିକ ହୃଦ ତାକୁ କଣି କେପାର ବରେ । ସେହପର ତୁମ୍ଭେ ଯାହାକୁ
 ଅଧିକ ରକ୍ତ ନିସୁଣା ବିରୁରକ, ତାହା ସହଜ ଗ୍ରାସି କରକ)”

୪୫ଶ ପଦ—ରାମଚନ୍ଦ୍ର ରକ୍ତର କଲେ, “ରେ ରମଣୀ ! ଫୋର ଜଳ
 ଯେତେ ନିର୍ମଳ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଗୁଡ଼କ ପଣୀର ଅଶା ତହିଁରେ ନ ଥାଏ । ମେଘର
 ଗୋଳିଆ ପାଣିକୁ ତାହାର ଅଶା ଥାଏ । (ସେହପର ତୁ ରକ୍ତନିସୁଣା ହେଲେ
 ମଧ୍ୟ ତେ, ଗୁଡ଼ ମନ ନ ଯାଇ ସୀତା ଗୁଡ଼ ଅକୃଷ୍ଣ ହେଉଅଛି) ।”

୪୬ଶ ପଦ—ସୁର୍ଯ୍ୟଶା କହଇ, “ହେ ନାଗର । ଅଗ୍ନିବଣା
 ଗିଡ଼ିଥିବା ଚକୋର ପଣୀ ଚନ୍ଦ୍ର ବେଶର ସ୍ବାଦୁ ପାଲେ ତହିଁରେ ଭୋଗ

ବିଶ୍ୱେଶୀ ଅସୁରା ଏ ବିଜ୍ଞାନ ନ କର ।
 ବିଷ୍ଣୁବଣ ଜଳଜର ମନୋହାରୀ । ୪୭।
 ବିଜେ କର ଉଠି କୁଣ୍ଡେ କରବା ବେଳି ।
 ବକ୍ରା ହେଲେ ରାମ ରାଜ ସମ୍ପାଦ କରା । ୪୮।
 ବନାସି ମନୁଜେ ନାହିଁ ଅନୁଜେ ରୁଦ୍ଧା ।
 ବୁଧ ସେ ମୋ ଅଜ୍ଞା କହ ହୋଇବ ନାହା । ୪୯।
 ବାମଲେଚନା ସଙ୍ଗେ ନାହିଁ ତାହାର ।
 ବାମ ନୋହୁ ତଳାଳ କରବ ସ୍ତ୍ରୀଚାର । ୫୦।
 ବିଲେକ ସେ ଅଲେକତ ସୁନ୍ଦର ରୁପ ।
 ବେଶେ ପାଇ କମୁକା ଲକ୍ଷ୍ମଣ ସମୀପ । ୫୧।

୪୯ଶତ ପଦ— ବକ୍ରାସ—ବୃଷାଳ ନୟନା । ମନୁଜେ —ମନୁଷ୍ୟ-
 ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ । ଅନୁଜ—ସ ନିଜର । ବୁଧ—ପଣ୍ଡିତ ।
 ୫୦ଶତ ପଦ—ବାମଲେଚନା—ସ୍ତ୍ରୀ ।

ହୋଇଥାଏ । (ହେମ୍ ମୋ ସହୃଦ ରତି କଲେ, କଲେ କଲେ ମୋ ପ୍ରତି ଅବୁଝ ହେବ) ।”

୪୭ଶ ପଦ—“ମୁଁ ଅସୁରା, ଦେଶୁ ହେସୋରାୟା ନୁହେଁ, —ଏହା ଭାବ ମୋତେ ହୁଏ ଜ୍ଞାନ କର ନାହିଁ । ଦେଖ ଜଳଜର ଅସୁରର ବୃଦ୍ଧୀ ବୃଦ୍ଧାବସ୍ଥାରେ ବିଷ୍ଣୁ ବଣ ହୋଇଥିଲେ ।”

୪୮ଶ ପଦ—“ଉଠି କୁଣ୍ଡେ ରତରତ ବିଜେ କର । ସେଠାରେ ଦେଇ କରବା ।” ସୂର୍ଯ୍ୟବାର ଏ ବଚନ ଶୁଣି ରାମଚନ୍ଦ୍ର କହିଲେ, “ହେ ବାଜ ! ତଟାଳ କର ନାହିଁ ।”

୪୯ଶତ ପଦ—“ମୋର ଅନୁଜ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଦେ ସୁନ୍ଦର ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ ରତରେ ଅଭି କେହି ନାହାନ୍ତି । ତାହୁ କେହି ଦୃଷ୍ଟିରେ ବୁଝି । ସେ ପଣ୍ଡିତ ଭେଦ, ମୋର ଅଜ୍ଞା ଦେବା ପଥା କହିଲେ, ସେ ତୋର ପତି ହେବ ।”

୫୦ଶତ ପଦ—“ସେ ଭାଇର ସ୍ତ୍ରୀ ସଙ୍ଗେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ସେ ତୋଠାରେ ପ୍ରତିକୂଳ ନ ହୋଇ ତୋ ପଥା ଶୁଣିବା ମାତ୍ରେକେ ରାଜି ହୋଇଯିବ ।”

୫୧ଶତ ପଦ—ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣି କାମୁକା ସୂର୍ଯ୍ୟବାର ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କର ଅତ୍ୟୁଦ୍ଧେବ ସୁନ୍ଦର ରୂପ ଦେଖି ଶୀଘ୍ର ତାଙ୍କ ଶାଶୁ ଗଲ ।

ବିନୟୀ ହୋଇ ନିବିଷାଦନୟୀ କହୁ ।
 ବକ୍ରବ୍ୟା ତରୁଣ ସମ ସେବକ ମୁହୁ । ୫୨ ।
 ଦ୍ରୁତାଶ୍ରେ ଏକ ସଜନବିନୀ ହେବ କି ?
 ଚିତ୍ତୁ ଚୁମ୍ବି-ଗୁପ୍ତ ଜାତ-ବନ୍ୟା ସେବକା । ୫୩ ।
 ବସେ ସହ ଯୋଗୀ ପ୍ରାୟ ନିଦ୍ରାକୁ ତେଜି ।
 ବାହୁଡ଼ ରେ ବରାଦନା ମୋତେ ନ ଭଜି । ୫୪ ।
 ବାହୁଡ଼ଲ ସେଷେ କାମବଶେ ଭାଷିତା ।
 ବିଲୋଡ଼ ମୋତେ ଯେମନ୍ତ ନଟଯୋଗିତା । ୫୫ ।
 ବାହୁସ୍ଥରସରେ ତବ ସ୍ଵାଧୀନଭରଣୀ ।
 ବିଯୋଗ କରବ ରଖି ନ ପାରେ ଧାତା । ୫୬ ।

*୨ଶତ୍ ପଦ—ନିବିଷାଦନୟୀ—ସୂର୍ଯ୍ୟା । ତରୁଣ—ଯୁବକ ।
 *୫୩ତ ପଦ—ନଟଯୋଗିତା—ନୃତ୍ୟକାଶ୍ୟା କେଶ୍ୟା ।

*୨ଶତ୍ ପଦ—ନିବିଷାଦନୟୀ ସୂର୍ଯ୍ୟା ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇ
 ବିନୟୀ ଭାବରେ ନିଜ କଥା କହୁଛନ୍ତି । ତା କଥା ଶୁଣି ତରୁଣ ଲକ୍ଷ୍ମଣ କହୁଲେ,
 “ମୁଁ ସମ୍ପର୍କର ସେବକ ଅଟେ ।”

*୫୩ଶତ୍ ପଦ—“ଦ୍ରୁତାଶ୍ରେ ଯେ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗୁଣର ଭଗ୍ନୀ, ସେ
 ଚୁମ୍ବି ଚୁମ୍ବି ଜାତ ହୋଇଥିବା ବନ୍ୟାର ସେବକା ହେବ କି ? (ହୁମ୍ବେ ମୋର
 ସ୍ତ୍ରୀ ହେଲେ ସୀତାଙ୍କର ଦାସୀ ହେବ, ମାତ୍ର ତା ଅନୁଜାତ । ବାରଣ ହୁମ୍ବେ
 ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗୁଣର ଭଗ୍ନୀ ଓ ସୀତା ମାତ୍ରତକ ଜାତ କୃଷକ ବନ୍ୟା) ।”

*୫୪ଶତ୍ ପଦ—‘ରେ ବରାଦନା । ମୁଁ ନିଦ୍ରା ନ ଯାଇ ସ୍ଵପ୍ନରେ
 ଯୋଗୀ ପ୍ରାୟ ଭାବେ କହେ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ମୋତେ ମନ ନ କଲାଇ ହୁ
 ସେବକା ଅଟେ ।”

*୫୫ଶତ୍ ପଦ—ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କର ନାସ୍ତି ବାଦ୍ୟ ଶୁଣି କାମାଦୁର ସୂର୍ଯ୍ୟା
 ସ୍ଵପ୍ନରେ ହେଉଥିବା ସମ୍ପର୍କକୁ କହୁଛନ୍ତି, “ମୋତେ କେଶ୍ୟାପରି ହୁ ଅନ୍ୟ
 ସୁରୁପିଣୀଙ୍କୁ ପଠାଉଅଛୁ ।”

*୫୬ଶତ୍ ପଦ—“ହୁମ୍ବର ପ୍ରିୟକଣ ଭାଷିତା ବାହୁସ୍ଥରସରେ ରକ୍ତ,
 ମାଂସ ହାତ ଫିଙ୍ଗି ବିନାଶ କରେ, ବ୍ୟାଧି ଏହା ଅନ୍ୟଥା କହ ନ ପାରେ ।”

ବଡ଼ାରି ହସ୍ତ ସୀତାର ନାଶ ଅଟେ ।
 ବହୁ ଲେଖ ଦେଲେ ତାକୁ ଭାଷା ଶ୍ରେଷ୍ଠରେ । ୫୭ ।
 ବାବୁ ନାବ ଶିଶୁ ଦାନ ଯୋଗ୍ୟ ଯୋଗୀକୁ ।
 ବହୁର ବାନନ ବର ଅଭିଜନକୁ । ୫୮ ।
 ବରଦେହୀଦାସୀ ଏ କି ଦେଖି ହୋଇବ ?
 ବଧୂରେ ଇନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଶଂସା ତୁମ୍ଭେ ପାଇବ । ୫୯ ।
 ବୋଧ ମତ ତାମାନ୍ତେ ନ ବୁଝି ହସିଲ ।
 ବାହୁଡ଼ାଇବେ ନାହିଁ ତ ଅଭି ଭାଷିଲ । ୬୦ ।

୫୮ଶତ ପଦ—ନାବଶିଷ୍ଟ—ସ୍ବର୍ଣ୍ଣସୁଖ, ନାସିକା ଶୋଭା । ଦାନ—
 ହେବନ, ଦେବା ।

୫୯ତମ ପଦ—ବଧୂରେ—ଦେବ ଯୋଗରେ; ମୂର୍ଖଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ।

୫୭ଶତ ପଦ—ଏହା ବହୁ ସୂର୍ଣ୍ଣଶା ସୀତାଙ୍କ ବିନାଶ ପାଇଁ ହସ୍ତ
 ବଡ଼ାନ୍ତେ, ସମକନ୍ତ୍ର ଶ୍ରେଷ୍ଠୋତ୍ତରେ ପଞ୍ଚ ଲେଖି ସୂର୍ଣ୍ଣଶାକୁ ଦେଲେ ।

୫୮ଶତ ପଦ—ସୂର୍ଯ୍ୟଶା ଗୁଢ଼ିକା ଅର୍ଥ—ରେ ବାବୁ ଲକ୍ଷ୍ମଣ !
 ସ୍ବର୍ଣ୍ଣ ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ଦେବାପାଇଁ ଯୋଗ୍ୟ ଏ ସେହି ରମଣୀ, ଏହାକୁ ଦୋଳ ବର
 ଦିନରେ ଏହା ସହଚ ବିହାର କର ।

ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ—ହେ ବାବୁ ! ଏ ବାନିନୀର ନାସିକା ଶୋଭା ହେବନ
 ଯୋଗ୍ୟ ଅଟେ (ଏହାର ନାବ କାଟିବା ଉଚିତ) । ଅଭିଜନ ନ ବର ଏହାର
 ଦାନକୁ ବିଶେଷଭାବରେ ହରଷ କର ।

୫୯ତମ ପଦ—ସୂର୍ଯ୍ୟଶା ଗୁଞ୍ଜିକା ଅର୍ଥ—ଏ ଜଣେ ପ୍ରଧାନ
 ରାଜାର ରଞ୍ଜିତ, ତେଣୁ ବାହୁଁକି ଏ ସୀତାଙ୍କର ଦାସୀ ହେବ ? ଦୈବକଳରେ
 ତୁମ୍ଭେ ଏହାକୁ ବିକାଡ଼ କଲେ ଇନ୍ଦ୍ର, ଭୂର୍ୟ ପ୍ରଶଂସାସ୍ବର ବରବ ।

ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ—ଏ ସ୍ତ୍ରୀ କି ରୁଣ ଯୋଗୁ ସୀତାଙ୍କର ଦାସୀ ହେବ ?
 (ଦାସୀ ହେବାର ମଧ୍ୟ ଅନୁପଯୁକ୍ତ) । ଏହାକୁ ପ୍ରହରଣ କଲେ, ତୁମ୍ଭେ ମୂର୍ଖମଧ୍ୟରେ
 ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ଏହି ପ୍ରଶଂସା ପାଇବ । (ମୂର୍ଖ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୋଲି ନନ୍ଦା ପାଇବ) ।

୬୦ତମ ପଦ—ସୂର୍ଣ୍ଣଶା କାମରେ ଅତି ହୋଇଥିବାରୁ ପସର ପ୍ରକୃତ
 ଅର୍ଥ ବୁଝି ନ ପାରି ମନକୋଷ ହୋଇଯିବାରୁ ଅନନ୍ତରେ ହସିଲ । ବୁଝି ପଡ଼ିଲ,
 “ଅଭି ବାହୁଡ଼ାଇବେ ନାହିଁ ତ ?”

ବୋଲେ ଦାଣ୍ଡରଥ ନାହିଁ ନାହିଁ ତପଣ ।
 ବେନି ଉତ୍ତର ଦେବାରେ ପଡ଼ି ଲକ୍ଷଣ । ୨୧ ।
 ବାହୁ ଟେକି ଉଠି ତାହାଁ ପାଣି ସଫଳ ।
 ବାହେ ଯତ ଏହିପଣି କରନ୍ତି କୋଳ । ୨୨ ।
 ବାଳ ଧରୁଁ ବିଗୁରୁର କଣ୍ଠାଟ ନାଶ ।
 ବଳ ସଂଯୋଗେ ନାୟକ କୁଳର ଧର । ୨୩ ।
 ବଢ଼େଇଁ ଏହାକ ଦେଶେ ଏରୁସେ ପୁଂସେ ।
 ବସୁଧାରେ ଧାଉଁ ଶୁଭେ ରକ ପ୍ରବାଶେ । ୨୪ ।
 ବିହେଉଁ ନାସା ଶକ୍ତି ଗର୍ବ ରହିଲ ।
 ବିଦାଉଁ ସିଦ୍ଧ ଦୁଷ୍ଟିନା ଲକ୍ଷ୍ୟ ବଢ଼ିଲ । ୨୫ ।

୨୧ତମ ପଦ — ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଉତ୍ତର ଦେଲେ, “ନାହିଁ ନାହିଁ” । (ସ୍ମୃତ
 ଅର୍ଥ;—ତୁ ସେ ବହୁଲ କାହୁଁକାଲିକେ ନାହିଁ ? ତହିଁର ନାହିଁ ଶବ୍ଦ ନାହିଁ ।
 ଅର୍ଥାତ୍ କାହୁଁକାଲିକେ) ।” ରାମଚନ୍ଦ୍ର, ତୁର ଅର୍ଥକୋଷକ ପଦ ଲେଖିକାର ପତି
 ଲକ୍ଷଣ ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ ବୁଝିଲେ ।

୨୨ତମ ପଦ—ଲକ୍ଷଣ କାହୁଁକାଲି ଟେକି ଉଠିବାରୁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଶା ମନରେ
 ବିଗୁରୁର, “ବାଣି ସଫଳ ହେଲା । ଏ ଯତ ଏହିପଣି କାହୁଁକାଲିରେ ମୋତେ
 ବୋଲ କରକ ।”

୨୩ତମ ପଦ—ଲକ୍ଷଣ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଶାର ଦେଶ ଧରନ୍ତେ, ସେ ବିଗୁରୁର,
 ‘କଣ୍ଠାଟ ଦେଶୀୟ ନାଶ୍ୟମାନେ ବଳସଂଯୋଗ ସମୟରେ ସୁରୁଷର ଦେଶ
 ଧରଥାନ୍ତି ।’

୨୪ତମ ପଦ—‘ଏହାକ ଦେଶରେ କଣ୍ଠାଟ ଦେଶୀୟ ସଂଯୋଗ ପରି
 ସୁରୁଷମାନେ ନାଶ୍ୟର ଦେଶ ଧରି ବୋଧ ହୁଏ ସଂଯୋଗ କରନ୍ତି ।’ ଲକ୍ଷଣ ତାକୁ
 ମାଟି ତଳେ ପକାନ୍ତେ, ସେ ବିଗୁରୁର କଲା, ‘ଦୈମାନ ଏ ରତ କରକେ ।’

୨୫ତମ ପଦ—ସିଦ୍ଧ ଦୁଷ୍ଟିନାକ ମାଡ଼ି ବସି ବିଦାରନ୍ତେ, ସେ ସେପରି
 ରଡ଼ି ହେବ, ଲକ୍ଷଣ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଶାର ନାସା କଣ୍ଠା ହେଉନ କରନ୍ତେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଶା ସେହିପରି
 କେ କଲା ।

ବଦାର ମୃଗୀ ଶାବୁଳ ପିନ୍ଧିଲ ଭବ ।
 ବରୁଣ ବର ପଦାର ଦେବେ ସେ ଜବ । ୨୭ ।
 ବଦାବ ହିମାର ଚକ୍ର ବସନ ବୁଡ଼ ।
 ବାତେ ପୁଷ୍ପିତ ମନ୍ଦାର ବୃକ୍ଷ କି ଉଡ଼ ? ୨୮ ।
 ବାସୁଦେବେ ଜନପଦେ ମିଳିତ ପୋଷା ।
 ବୋଲେ ଶର ଦେଉଳି ବେ ଦେବ ଏ ଦଶା ? ୨୯ ।
 ବବାତରେ ବାଳ ହେବା ପକା ନ କରି ।
 ବ୍ୟାଳମୁଖେ ଦେଲ ଦେହୁ ବରକୁ ଭରି ? ୩୦ ।
 ବ୍ୟାଳ ବୋଲି ଆନ କି ବାସୁକ ବଦନ ।
 ବାଇ ସେ ଏମନ୍ତ ପଡ଼େ ବାହୁଁ ବା ସ୍ଥାନ ? ୩୧ ।

୨୭ତମ ପଦ—ଶାବୁଳ—ବ୍ୟାଗ୍ର ।

୨୮ତମ ପଦ—ବଦାବ—ବହୁ ପଡ଼ୁଥିବା ।

୨୯ତମ ପଦ—ବବାଳରେ—ଅସମୟରେ । ବାଳ—ମୃତ୍ୟୁ ।

ବ୍ୟାଳ—ସର୍ପ ।

୨୭ତମ ପଦ—ବ୍ୟାଗ୍ର ମୃଗୀକୁ ବଦାରଣ କରି ପିନ୍ଧିଦେଇ ପର ଲକ୍ଷ୍ମଣ ସୂର୍ଯ୍ୟଶାରୁ ବରୁଣ ବର ଦେଗରେ ପଦାର ଦେଲେ ।

୨୮ତମ ପଦ—ସୂର୍ଯ୍ୟଶାର ନାସା ଓ ବର୍ଣ୍ଣ ହେତୁନ ହସନ୍ତେ ତାହାର ମୁଖରୁ ତନିଧାରରେ ରକ୍ତ ବୋହିଲା । ସେ ରକ୍ତରେ ପିନ୍ଧିଥିବା ଲଗା ଚକ୍ର ଗଲା । ସେ ସେଠାରୁ ପଳାଇଲାବେଳେ ମନେ ହେଲା, ଫୁଲ ପୁଟିଥିବା ମନ୍ଦାର ବୃକ୍ଷ ପକନରେ ଉଡ଼ି ଯାଉଅଛି କି ?

୨୯ତମ ପଦ—ପକନ ଦେଗରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଶାର ପଳାଇ ଯାଇ ‘ଜନପଦ’ ରାସସଭା କାସ୍ତୁରୀନରେ ଯିବଲା । ତାହାକୁ ଦେଖି ଶର ଦେଖି ବହୁଲା, “ରାଜ-ଜେମନ୍ତ ଏ ଅବସ୍ଥା କିଏ ଦେଲା ?”

୩୦ତମ ପଦ—“ଅବାଳରେ ମୃତ୍ୟୁ ଲଭିବାର ଭୟ ନ କରି କିଏ ସର୍ପ ମୁଖରେ ହସ୍ତ ପୁରାଇଲା ?”

୩୧ତମ ପଦ—“ସର୍ପ ବହୁକାରେ ପୁଣି ସାଧାରଣ ସର୍ପ ନୁହେଁ । ସର୍ପଭାବ ବାସୁକ ମୁହଁରେ ସେ ହସ୍ତ ପୁରାଇଲା, ସେ ନିଶ୍ଚୟ ପାଗଳ ବୋଲି ପ୍ରଗଟ ହେଉଛି । ସେ ଦେଉଳରେ ରହୁଅଛି ?”

ବଂଶପରମ୍ପରା ଦେଖି ପଶିବନ୍ତୀରେ ।
 ବିଷା ବରଷନ୍ତି ଦଶରଥ କୁମରେ । ୭୧ ।
 ବାମା ଶେନା ବାମ ହେଲେ ମୁହିଁ ଗ୍ରାସନ୍ତେ ।
 ବହୁ ଦଣ୍ଡ ଦଣ୍ଡକରେ ଦଣ୍ଡକେ ମୋତେ । ୭୨ ।
 ବଳ ସାକ୍ଷୀ ଦୁଷ୍ଟଣ ହିଂସର ଖର ।
 ବାହାର ବାର ଭାବରେ ଛତୁଳ ସୁର । ୭୩ ।
 ବ୍ୟାକୁଳ ରସେ ହିଁ ଦିନ ଲୁଚିବେ ସର ।
 ଦେବପୁତ୍ର-ଦେବୀଙ୍କ ସତ୍ତ୍ୱରେ ଧର । ୭୪ ।
 ବିପତ୍ତିନେ ନଳୀ ଗୁଳି ସୁର ଶବନ୍ତ ।
 ବଂଶେ ମୋ ବାପା ମୋତେ କି ଲାଭ କରନ୍ତି ?

୭୪ତମ ପଦ—ହିଁ ଦିନ—ଦେବତାମାନେ । ଦେଖନ୍ତୁ—ବମନ
 ଧର—ପୃଥିବୀ ।

୭୫ତମ ପଦ—ମୁର—ସୂର୍ଯ୍ୟ ।

୭୬ତମ ପଦ—ଖର ରାକ୍ଷସର ଏହି କଥା ଶୁଣି ରାକ୍ଷସ ରାକ୍ଷଣୀ
 ମୁର୍ଖଣୀ କହିଲେ, “ପଶିବନ୍ତୀ କନରେ ଦଶରଥ ରାଜାଙ୍କର ଦୁଇ ପୁଅ କଥା
 କହି ରହି ଅଛନ୍ତି ।”

୭୭ତମ ପଦ—“ସେ ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ସଙ୍ଗରେ ଶେନ ରହି ଅଛନ୍ତି ।
 ମୁଁ ସେ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଗ୍ରାସ କରିବାକୁ ଯାନ୍ତେ ସେ ପ୍ରତିକୂଳ ହେଲେ । ଦଣ୍ଡକାରଣ୍ୟରେ
 ଦଣ୍ଡକ ମଧ୍ୟରେ ମୋତେ ଏ ଦଣ୍ଡ ଦେଲେ ।”

୭୮ତମ ପଦ—ଦୁଷ୍ଟଣ, ହିଂସର, ଖର ଏହି ତନୁ ଅସୁରେ ସୈନ
 ସଜ କରି କାହାର ହେଲେ । ତାଙ୍କ ବାର ଭାବରେ ଦେବତାମାନେ ଶୁଦ୍ଧ
 ହେଲେ ।

୭୯ତମ ପଦ—“ଏମାନେ ସ୍ୱର୍ଗ ଲୁଚି ନେବେ ପର ?” — ଏହା
 ଗୁଣ ଦେବତାମାନେ ବ୍ୟାକୁଳ ହେଲେ । ତାଙ୍କୁ ପାଦପଦ୍ମରେ ପୃଥ୍ୱୀ ଦେବୀ
 ଶାନ୍ତି ଦମ୍ପତୀ ଦେଲେ ।

୮୦ତମ ପଦ—ଖର ଦୁଷ୍ଟାଦିଙ୍କ ସୈନ୍ୟମାନେ ନଳୀରୁ ଗୁଳି
 ଗୁଳିରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଲୁଚନ୍ତି, ‘ମୋ ବଶର ସମତନ୍ତ୍ର କାପା ହେବାକୁ ଏମାନେ ମୋତେ
 ଲାଭ କରୁଅଛନ୍ତି କି ?’

କନକେ ପୁଣି ଅସୁଧୁଲି ଉଡ଼ିବ ।
 ଚନ୍ଦ୍ର ଅନ୍ତାକନେ ଶବ୍ଦ । ଚନ୍ଦ୍ର ଶୁଣିବ । ୭୭ ।
 କବୁଆସୁତାଙ୍କୁ ସୌମିସେୟ ରହିବ ।
 କବୁଧର ପଣ୍ଡିତ ଯୁକ୍ତକୁ ଗତ । ୭୮ ।
 କର୍ଣ୍ଣର ଘନ ପରାୟେ ରସେ ଘୋଷିଲେ ।
 କାଶିଗଣିକନିଧୀର ପତନ କଲେ । ୭୯ ।
 କଳିଳ ସେନାମା ଶତ୍ରୁର ଶରବ ପଡ଼ା ।
 କଳ୍ପପତ୍ର ଉପୁଷ୍ପର ଶିଖର ଗଢ଼ା । ୮୦ ।
 କଳ୍ପଲତା କହିଲୁ କୁଅର ଶାବର ।
 କଳ୍ପଦୁର୍ଗ ପରାୟେ ରଘୁନାୟକ । ୮୧ ।
 କରଣ ଚନ୍ଦ୍ର କବାଟ ପୁଅ ହୃଦୟ ।
 ବାବୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରୁ ଅଗଳରେ ଉଦୟ । ୮୨ ।

୨୮ତମ ପଦ—କର୍ଣ୍ଣର ଘନ—କର୍ଣ୍ଣବାଣ ମେଘ ।

୮୧ତମ ପଦ—କରଣ—ଗ୍ରାହୀର । ଚନ୍ଦ୍ର—ଦେବ ।

୨୭ତମ ପଦ—ସେହି ସୈନ୍ୟ କନ ପଦର ପୁଣି ତର ଆସିବାକୁ ଧୁଳି ଉଡ଼ିବ । ସେ ଧୁଳିରେ ସର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳ ଅନ୍ତାକନ କୁଅରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ରସ ଦୂର ହେବ ।

୨୮ତମ ପଦ—କବୁଧର ବସନ୍ତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଆସିବାର ଦେଖି କବୁଧରର ସମତନ୍ତ୍ର ସୀତାଙ୍କୁ ରମଣଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଜଗର ଯୁକ୍ତକୁ ଗଲେ ।

୨୯ତମ ପଦ—କାଶିଗଣିକନିଧୀନେ କର୍ଣ୍ଣର ମେଘ ଗ୍ରାସୁ ସମତନ୍ତ୍ରକୁ ବେଦି ଜଳଧାର ସମାନ ଶରସକୁ ବୁଝିଲେ ।

୨୯ ଓ ୮୦ତମ ପଦ—ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କର ଶତ୍ରୁର କୋପ ଉଡ଼ିଲ ଗ୍ରାସୁ ଦେଖାଗଲା ଏବଂ ଚନ୍ଦ୍ର ଲୋ ପ୍ରଭୃତିର ପତନ ଶବ୍ଦ କଳ୍ପପତ୍ର ଶୁଣିଲା । ଅସୁ ଶସ୍ତ୍ର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତରେ ଅସ୍ଥିତାତ ହେଲା, ଚନ୍ଦ୍ର କୂର୍ବରେ ବିହୀତ କଳ୍ପାତ ନିଷ୍ଠୁଳ ହେଲା ପରି ସମକାଳରେ ଶତ୍ରୁର, ଯି ଲୋ, ଗଦା ପ୍ରଭୃତି ଅସୁ ଶସ୍ତ୍ର ନିଷ୍ଠୁଳ ହେଲା ।

୮୧ ଓ ୮୨ ତମ ପଦ—କୂର୍ବରୁପ ସମତନ୍ତ୍ରଙ୍କ ଦେହ କଳ୍ପଗୋର, କଷ୍ଟପଦ କବାଟ ସୁଦ୍ଧା, କୂର୍ବକୁଳ ଦ୍ଵାରକା, ଉଚ୍ଚ ଅଗଳଗ୍ରାସୁ ଅଟେ । ସେହି

ଦେବତାରେ ରହୁ ସହ କଳ୍ପକ ସାଧ ।
 ଦଧାୟୁକ ସମ୍ପଦ ଦୋଷନରେ ପୁରୁଷ । ୮୬ ।
 ବଳ ସିନ୍ଧୁ କବଳକୁ ଅଗସ୍ତ୍ୟ ସର ।
 ବତାସ ହିଁ ସିର ଶିର ଚାଳପତର । ୮୭ ।
 ବଶୁକ ବଦ ହୋଇ ସେ ବନ-ବାଦ୍ୟରୁ ।
 ବଶୋଧୁକେ ଦୁଷ୍ଟଶକୁ ବୁଣ ପ୍ରବୁଧ । ୮୮ ।
 ବ୍ୟାଘ୍ର ନିଷ୍ଠେ ବିନୟିଣ ନାସକସାର ।
 ବିଦାର ତଳେ ପଦାର ଲପିତେ ରେ । ୮୯ ।
 ଦେବରେ ମନ୍ଦରେ ଯୁକ୍ତ ବୁଣିଅ ଘେନି ।
 ବିଦୁର ହୋଇଲ ସୁର୍ଯ୍ୟଶା ଦାକିନୀ । ୯୦ ।
 ବାହୁଡ଼ାବଳେ ସଦା ସଦସଦନେ ।
 ବିନ୍ଦୁ ବିନ୍ଦୁ ଶାଳ ରହୁଅଛୁ ବଦନେ । ୯୧ ।

୮୬ତମ ପଦ—କଳସିନ୍ଧୁ—ସୈନ୍ୟସମୂହ ।

୮୭ତମ ପଦ—ନାସକ ସାର—ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶର । ଶର—ସଂ ।

ସମତନ୍ତ୍ର ସୈନ୍ୟ ଶତରେ ରହୁ କଳ୍ପକ ସାଧ ସହବା ଯୋଗେନ୍ଦ୍ରୋଽୟୁକ୍ତ ହୋଇ
 ଅସ୍ତ୍ର ପ୍ରହାର ତଳେ ।

୮୬ତମ ପଦ—ସୈନ୍ୟରୂପୀ ସମୂହକୁ ସମତନ୍ତ୍ର ଶର ବୁଝ ଅଗସ୍ତ୍ୟ
 ପ୍ରସ ଦତ୍ତ । ହିଁ ସିର ସମସର ଶିର ଚତାସରେ ଚାଳ ପତର ପ୍ରାୟ ସମତ
 ଶରରେ ହିଁ ପଦକ ।

୮୭ତମ ପଦ—ସମତନ୍ତ୍ର, ବଦ ବଦ ପଦ ଦନ୍ତବାଦଣୀ ରୂପ
 ବାଦ୍ୟରୁ ଦୁଷ୍ଟର ସମସ ରୂପ ଦୋଷରୁ ନିଜ ଶୈଳୀ ବୁଣରେ ବଶୋଧନ କରି
 ଦେଲେ । (ସେପରି ଦୋଷକ ପଶ୍ଚିତ ବାଦ୍ୟରୁ ଦୋଷ ଦାଃ ଦେଇ ବାଦ୍ୟରୁ
 ବଶୁକ କରି ଦଦ, ସେହିପରି ସମତନ୍ତ୍ର, ଦୁଷ୍ଟଶକୁ ନାଶ କରି ଦନ୍ତବାଦଣୀରୁ
 ରସୁ ସୈନ୍ୟ କରି ଦେଲେ) ।

୮୮ତମ ପଦ—ସମତନ୍ତ୍ର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶର ବ୍ୟାଘ୍ର ପରି ବିଦ୍ରୁମି ଶାର
 ଗଧକୁଳୀ ଶର ଅସୁରକୁ ବଞ୍ଚିତ ମାତ୍ରଦେ ବିଦାର ତଳେ ପଦାର ଦେଇ ।

୮୯ତମ ପଦ—ସମତନ୍ତ୍ର ଅସ୍ତ୍ର ପ୍ରୟୋଗରେ ମନ୍ଦ ଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିବାରୁ
 ବୁଣିଅ ମନ୍ଦ ପାଠ କଲେ ସେପରି ଦାକିନୀମାନେ ଅଁ କରି ପଳାଇଯାନ୍ତି,
 ସେହିପରି ସୁର୍ଯ୍ୟଶା ପଳାଇଗଲା ।

୯୦ତମ ପଦ—ବଦରେ ସମତନ୍ତ୍ର, ପଦଦୁଃଖୀବୁ—ବଳେ କରି
 ଗଲେ । ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କ ମୁଖରେ ବିନ୍ଦୁ ବିନ୍ଦୁ ଶାଳ ଲାଗି ରହୁଥାଏ ।

ବନରୁହରୁ ଜନମ ହୋଇ ତୁଷାର ।
 ବସେନୀ ନାହିଁ ଅଧିକେ ଦଶି ରୁଷାର । ୮୮ ।
 ବର୍ଷ ସ୍ବେଦେ ରକ୍ତପାତେ ପବନକଳେ ।
 ବହୁମ ଅସୁର ଦେଇ ମର୍ଜିତଶିଳେ । ୮୯ ।
 ବରଣ ବର୍ମବୃତ୍ତରୁ ଅଦ୍ଭୁତ ହୋଇ ।
 ବାହାର ଗହ୍ମରୁ ରାମ ଅନୁଜ ଦୁଇ । ୯୦ ।
 ବ୍ୟୋତ ଓଳଗ ବହୁ ମହାସନ୍ତୋଷ ।
 ବଧୌତ ପଦ ସରତେ ଜାନକୀ-ଭଣ । ୯୧ ।
 ବୟାଶୋଭା ପଦେ ଗୁଣ ଅତି ମାଧୁରୀ ।
 ବାରବର ଉପରାନ୍ତ ଭଞ୍ଜ ବରୁଣ । ୯୨ ।

୮୮ତମ ପଦ—ପଦ୍ମବଦନ—ବୃତ୍ତିଅସର । ବଦନ—ମୁଖ ।
 ୮୮ତମ ପଦ—ବନରୁହ—ପଦ୍ମ । ତୁଷାର—ହୃଦୟ ।
 ୮୯ତମ ପଦ—ବର୍ଷ—ଦେବ । ସ୍ବେଦ—ଶାଳ । ବହୁମ—
 ପୋହଳ ।

୮୮ତମ ପଦ—ପଦ୍ମରୁ ବାହାର ଜାତ ହୋଇ ବାହାର ଶବ୍ଦ ହୋଇ-
 ଥାଏ, ମାତ୍ର ସେ ସ୍ବେଦବନ୍ଧୁ ରୁଷ ବାହାର ମୁଖପଦ୍ମରୁ ଜାତ ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା ଶବ୍ଦ
 ହୋଇ ନାହିଁ । ବରଂ ଅଧିକରେ ମନୋହରତା ବଢ଼ଇ ଅଛି ।

୮୯ତମ ପଦ—ଦେବ ଶାଳସୂକ୍ତ ହୋଇଥିବାରୁ ଓ ତହିଁରେ
 ବାୟୁସୋପେ ଅସି ରକ୍ତବନ୍ଧୁ ମାନ ରାଗଥିବାରୁ, ତାହା ମରବତ ଶିଳାରେ
 ପୋହଳା ଗଜରାସ ପ୍ରାୟ ଶୋଭା ଦେଖାଯାଉ ଅଛି ।

୯୦ତମ ପଦ—ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଅଶ୍ବତ୍ଥୀ ବର୍ମ ବରବାବୁ ସିନା ଏପରି
 ଅଶ୍ବତ୍ଥୀ ଭାଟନା କରିଛ । (ମରବତ ଶିଳାରୁ ପୋହଳା ଗଜରାସ) । ରାମଚନ୍ଦ୍ର
 ଦେଖି ସୀତା ଓ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ପଦ୍ମବତ ଗହ୍ମରୁ ବାହାରେ ।

୯୧ତମ ପଦ—ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେଖି ସୀତା ଓ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଦୁହେଁ ମହାସନ୍ତୋଷ
 ହୋଇ ଓଳିଲେ । ରାମ ଗୋଦକର ନଦୀରେ ସଦାଙ୍କ ଯୌତ କଲେ ।

୯୨ତମ ପଦ—ଏହି ଗୁଣ ବୟାଶୋଭା ପଦରେ ବାରବର ଭାଷେଇ ରହି
 ପଦ ମାଧୁରୀର ସହଜ ବରଦାନ କଲେ ।

ଚତୁର୍ଥ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ—କୁନ୍ତଳାମୋଦୀ

ବିନାଶ ନାସା ଶୁଦ୍ଧ ସୂର୍ଯ୍ୟୋ ପ୍ରଦେଶ ଇନ୍ଦ୍ରା ।
 ବୃକ୍ଷ ପାଟଳୀରୁ ପୁଲ ସ୍ବାଦ ଉଡ଼ି ଯାଇଛି କି କାର ?
 କହେ ନେନ୍ଦ୍ର ଅଶ୍ରୁ ପତ୍ନୀ କି ପଡ଼ୁଛି ପଡ଼ିଲ ଛୁପାଇ ।
 ବାରବାଟୀରେ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ମୂଳ ଉପୁଡ଼ି ଦେଇ ପ୍ରବର । ୧ ।
 ବଂଶପାଣି ଅଗେ ପଡ଼ି ପୁଛି ବେଗେ ଏ ଦଣ୍ଡ ବେ ଇଚ୍ଛା ।
 କହୁଣୀ ତୁ ମୋର ନ ଜାଣି ସସାରମଧ୍ୟରେ ବେ ଅଛୁ ?
 ବୃକ୍ଷା ବୃକ୍ଷାସନ କାସୁକି ବିଧାନ ନୋହେ ଏ ଉଚିତେ ।
 ବନ୍ଧା ସୁତେ କରତାସ ଉପାଦନ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି ସେ ମୋତେ । ୨ ।

୧ମ ପଦ — ରାଗ—ଶୁଦ୍ଧପଣ୍ଡା ।

୨ୟ ପଦ—ବଂଶପାଣି—ରବଣ । ବୃକ୍ଷା—ଇନ୍ଦ୍ର । ବୃକ୍ଷାସନ—
ମହାଦେବ ।

ଚତୁର୍ଥ ଛାନ୍ଦ

୧ମ ପଦ—ନାସା ଓ ଶୁଦ୍ଧ ଶ୍ରେଣୀ ହୋଇଥିବା ସୂର୍ଯ୍ୟୋ ଯାଇ
 ଇନ୍ଦ୍ରାସୁରରେ ପ୍ରଦେଶ ଦେଇ । ସେ ଶୀଘ୍ର ଗତିରେ ଗଲବେଳେ ବୋଧହେଲା,
 ପାଟଳ ବୃକ୍ଷରୁ ଫୁଲସବୁରୁ ସ୍ବାଦାୟ ଦେଇ ଶୁଦ୍ଧପଣ୍ଡା ଉଡ଼ିଯାଇଛି କି ?
 ରାତିରେ ପାଟଳପତ୍ରରେ ପଡ଼ିଥିବା କାଦର ପତ୍ରରୁ ଖସିପଡ଼ିଲା ସ୍ବାଦୁ ତା ନେନ୍ଦ୍ରକୁ
 ସ୍ନେହେ କହୁଅଛି, କତାସ ପବନରେ ପାଟଳ ବୃକ୍ଷରୁ ପଡ଼ିଲା ପତ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟୋର
 ଧୈର୍ଯ୍ୟ ବୃକ୍ଷ ଉପୁଡ଼ି ପଡ଼ିଲା । (ସୂର୍ଯ୍ୟୋର ଦେହ ପାଟଳ ବୃକ୍ଷ, ବର୍ଣ୍ଣ ଓ
 ନାହିକାରୁ ବିନ୍ଦୁ, ବିନ୍ଦୁ, ହୋଇ ଖସି ପଡ଼ୁଥିବା ଇନ୍ଦ୍ର ପାଟଳ ଫୁଲ ସବୁକ
 ଉପମିତ)

୨ୟ ପଦ—ସୂର୍ଯ୍ୟୋ ଯାଇ ରବଣ ଅଗ୍ରତରେ ପଡ଼ିଯାନ୍ତେ, ସେ ଶୀଘ୍ର
 ପଚାରିଲା, “ତୋତେ ଏ ଦଣ୍ଡ କିଏ ଦେଲା ? ତୁ ମୋର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ଏହା ସସାର-
 ମଧ୍ୟରେ କିଏ ନ ଜାଣିଛି ? ସ୍ବର୍ଗର ଇନ୍ଦ୍ର, ମଣ୍ଡିର ମହାଦେବ, ପାତାଳର କାସୁକି
 ଦ୍ବାରା ଏହା ଗଠିତା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । କାରଣ ମୋ ସୁସଦ୍ବାର ବନ୍ଧା ହୋଇଥିବାରୁ
 ଏବେ ମୁଁ କେଲାସ ପର୍ବତ ଉପାଦନ୍ତେ ଇନ୍ଦ୍ର, ମହାଦେବ ଓ କାସୁକି ମୋତେ
 ଜାଣିଛନ୍ତି ।”

ବାଞ୍ଛାଦରବତ ପିଣ୍ଡଃ ଅଶ୍ରୁ-ଦ୍ରବ୍ୟ-ଭରଣ-ପଦଧି ।
 ବନ୍ଧି କ ଶ୍ରେଣ ଏ ଦଶା ଦେଲ ଶ୍ରେଣ ନ ଦେଲେ ଔଷଧ ।
 ବୋଇଲ ଅନୁଜା ନାଗଜାତ ସ୍ତ୍ରୀ ଜଗତବିରାଗ ।
 ବହୁ କ ହେବ ନେତ୍ର ମନ୍ଦେ ମୁଦ୍ରାତ ପ୍ରତିବନ୍ଧୁ ପର । ୩
 ବାଞ୍ଛାବଦ ଧ୍ୟାନ ବିଷ ପାଠମାନ ଗୋଚର ହେବାକୁ ।
 ବଧୂ ଚିକିତ୍ସିତ ଦୃଷ୍ଟି ଶର ମୋତେ ଏ ଦଣ୍ଡ ଦେବାକୁ ।
 ବନୌତା ବେଶେ ନାମ ସମ ଲକ୍ଷଣ ଅପୋଧା ନରେଶ ।
 ବେନିକୁମର ବାମା ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗର ଦଣ୍ଡବେ ଶିବାସ । ୪
 ବ୍ରହ୍ମା ଗୋଟିଏ ବନ୍ୟା ପର ଗୋଟିଏ ଗଡ଼ିବେ କ ଭର ।
 ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଲକ୍ଷରେ ଖୋଜିଲେ ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ନ ଥିବ ସୁଦୃଶ ।

୩ୟ ପଦ—ବାଞ୍ଛାଦରବତ—ଅଶ୍ରୁ ନିରୁମାର (ସ୍ୱର୍ଗିନ୍ୟ) । ପିଣ୍ଡ—
 ସମ୍ପତ୍ତି । ଅନୁଜା—ସାନ ଭରଣୀ । ମନ୍ଦେ—ଗର୍ବରେ ।
 ୪ର୍ଥ ପଦ—ବାଞ୍ଛାବଦ—ଦୁଃଖ । ବନୌତା—ବନବାସୀ, ରାକ୍ଷି ।
 ବାମା—ସ୍ତ୍ରୀ ।

୩ୟ ପଦ—“ମୁଁ ଅତି ସ୍ୱର୍ଗବିନ୍ୟ ଅଶ୍ରୁ ନିରୁମାର ସମ୍ପତ୍ତି ନଷ୍ଟ
 ଦରବେଶ୍ୟ କ ସେବ ହୋଇ କଳି କଳି ସେ ଏ କଣ ବଢ଼ିଲା; ନାଚ ଦାନ
 ଛାଡ଼ିଲୁ;— ସେଥିପାଇଁ ସେ ଔଷଧ ନ ଦେଲେ ବାହୁଁକ ?” ଏହା ସୁଣି ସାନ
 ଭରଣୀ ସୂର୍ଯ୍ୟବା ଦହଇ, “ସୁଜାମାନେ ନାଗସର୍ପଙ୍କ ପରି ଜଗତର ଶତ୍ରୁ
 ଅଟନ୍ତି, ତୁମ୍ଭର ଚକ୍ଷୁ ଥାଇ ବା ଦଶ ହେବ ? ଗର୍ବରେ ତା ମୁକ୍ରାତ ହୋଇ
 ଯାଇଛି । ସେଥିପାଇଁ ତୁମ୍ଭର ପ୍ରତିବନ୍ଧୁ (ଗେମା) ଦେବା ଦରକାର ପଡ଼ୁଛି ।”
 ୪ର୍ଥ ପଦ—“ସୁକଣା ହେଲେ ପ୍ରତିବନ୍ଧୁ ଲମ୍ବାଇ ଶେଷର ଶ୍ରେଣେ
 ପଡ଼ିପାରନ୍ତି, ସେହିପରି ସୁଜାମାନେ ଦୁଃଖର ପ୍ରତିବନ୍ଧୁ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟସାରର ବ୍ୟାଧାନ
 ଜାଣିପାରନ୍ତି । ତୁମ୍ଭର ଦୁଃଖର ପ୍ରତିବନ୍ଧୁ ନ ଥିବାରୁ ତୁମ୍ଭେ କିଛି ଜାଣିପାରୁ
 ନାହିଁ । ଚିକିତ୍ସିତ, ଦୃଷ୍ଟି ଶର ଏ ଚଳି ସମସ୍ତଙ୍କ ବିନାଶ କରି ମୋତେ ଏ
 କଣ୍ଡ ଦେବାପାଇଁ ଅପୋଧା ଦେଶର ନରପତି ଦେଶରଥକୁ ଲଗୁଅ ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀ
 ସଙ୍ଗରେ ବେନି-ବନବାସୀ ହୋଇ ଦଣ୍ଡଦାରଣ୍ୟରେ ରହିଅଛନ୍ତି ।

୫ମ ପଦ—“ଗୋଟିଏ ବ୍ରହ୍ମା ମିଳିତ ହୋଇ ସେ ସ୍ତ୍ରୀପରି ଅତି ଗୋଟିଏ
 ସ୍ତ୍ରୀ ପରି ପାଦବେ ନାହିଁ । ଲକ୍ଷ ସଙ୍ଗୀତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ଖୋଜିଲେ ସେ ସ୍ତ୍ରୀ ସଦୃଶ
 ସୁଦୃଶ ଅତି ମିଳିତେ ନାହିଁ । ମୁଁ ଦେଖିଛି,—ରମ୍ଭା, ଭବନୀତୋ ଆଦିରେ ଅତି

କହେ ନୃତ୍ୟେ ଅସି ରମ୍ୟା ଉଚ୍ଛବଣୀ ତୋ ଅଗେ ଶବ୍ଦଶିଳ୍ପ ।
 କଳିତାମଣି ଦାସୀପଣେ ନ ଗଣି ମୋ ମନେ ରଖିଛି । ୫ ।
 ବଦନ ଓଷ୍ଠ ପୁଷ୍ପମା ଭର ପୁଷ୍ପ ପୂର୍ଣ୍ଣମୀ ପ୍ରାଚୀନ ।
 କିଏ କାକାର୍ କ୍ୟାକେ ଗୌମ୍ୟ ମାଣିକ୍ୟ ସ୍ଥାଳୀକ ରଚି କ ?
 କନ୍ଦାଶ ମାସତେ ଭଜେ କେ ଉତ୍ସବେ କେ ନିତ୍ୟ କନ୍ଦାର ।
 ଚନ୍ଦ୍ର ଅଳୀ ବ୍ରତାରେ ହୁଳହୁଳି ଚର୍ଚ୍ଚିତ କ ଦେଇ । ୬ ।
 ବଦର ଶଙ୍ଖ ନୋହୁବା ଦେବା ଯୋଗ ଏକାକ ସ୍ଵରୁଷ ।
 ଦାସରମ୍ଭେ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଭ୍ରମି ଦୁଃସଙ୍ଗ ଦେଖନ୍ତି ସେ ଲାଗି ।
 ବରୁଣା ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଶେଷତପ୍ତେକାନ ପିଞ୍ଜର ସର ସର ।
 ବର୍ଣ୍ଣକୁ ନିର୍ଦ୍ଦିନ ଦଶେ ଏକେ କାନ ଆଇ ତା ସନ୍ତରେ । ୭ ।

୨୪ ପଦ—ପୁଷ୍ପମା—ପରମା ଖୋଲା ବା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଖୋଲା । ପ୍ରାଚୀ—
 ପୁରାଣ । ଚନ୍ଦ୍ର—ଚନ୍ଦ୍ର । କାକାର୍—କାଳସୂର୍ଯ୍ୟ । ଚନ୍ଦ୍ରଅଳୀ—ପକ୍ଷୀର
 ସଙ୍ଗୀ ।

୨୫ ପଦ—ସୁରୁତ—ମନୋହର । ଦାସରମ୍ଭେ—ସଦାଳେ ।
 ବରୁଣା—ଅଳଙ୍କାର । ପିଞ୍ଜର—ପିଞ୍ଜଳ । କାନ—କେଳ ।

ନୃତ୍ୟ ବରଜି । ମାତ୍ର ସେ ସ୍ତ୍ରୀରହଇ ଦାସୀପଣକୁ ସୁଦ୍ଧା ଏମାନେ ଗଣନା ହୋଇ
 ପାରିବେ ନାହିଁ ।”

୨୬ ପଦ—“ସେ ସ୍ତ୍ରୀର ମୁଖ ଓ ଓଷ୍ଠର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଦେଖି ମନେ ହୁଏ,
 ମାସକରେ ଥରେ ପୁଷ୍ପମା ପୁଷ୍ପଚନ୍ଦ୍ରରୁଷ ରୂପାଥାଳରେ ଓ ଗ୍ରହଣ ସଦାଳେ
 ପୁରାଣ କାଳସୂର୍ଯ୍ୟରୁଷ ମାଣିକ୍ୟଥାଳରେ ଉତ୍ସବ ମନରେ ତାଙ୍କ ମୁଖ ଓ ଓଷ୍ଠକୁ
 ଦେଖାପନା କରନ୍ତି କି ? ପୁଣି ପୁରାଣ କନ୍ଦାପନା ବରଦେଲେ ପକ୍ଷୀସମୂହ କରଇ
 ସଙ୍ଗୀ ରୂପେ ହଇଦେଲ ହୁଳହୁଳି କେଉଁଥାନ୍ତି ?”

୨୭ ପଦ—“ପୁଷ୍ପଚନ୍ଦ୍ର ଓ କାଳସୂର୍ଯ୍ୟ ସଦାଳେ ଓ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ
 ଅଧିକ ସୁନ୍ଦର ଦେଖା ଶିକାରୁ କାଳେ ମନେ ବରଦେ ସେ, ଆମେ ସେ ସ୍ତ୍ରୀ ମୁଖ
 ସହଚ ସମାନ, ସେଥିପାଇଁ ପ୍ରାଚୀକଳରେ ଓ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ଦେବାଳୟରେ
 କାଳୁଥିବା ଖଣ୍ଡ କହୁ କହୁ, —ନା ହୁଏ କାହା ସହଚ ସମାନ ହେବ ନାହିଁ ।
 ଖଣ୍ଡକେ ବୁଝି ପାରି କହୁ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟ ହୁଏମନରେ ସଥାକ୍ରମେ ବଢ଼ିଯାଏ ଓ
 କନକାଦ ବରୁ ପୁଣି ସଦାଳ ହେଲେ ଓ ସନ୍ଧ୍ୟାହେଲେ ମୂର୍ଦ୍ଧା ଲଗୁଛି । ସେ ସ୍ତ୍ରୀର
 ଦେହ ଗ୍ରହ ଏପରି ଦେଖାଯାନ୍ ସେ, ତା ଦେହରେ ଥିବା ସବୁସ୍ତ୍ର ସବୁସ୍ତ୍ର ସୃଷ୍ଟିର
 ଅଳଙ୍କାରମାନ ପିଞ୍ଜଳସ୍ତ୍ରୀୟ ଶୂନ୍ୟର ଦେଖା ପାରିଅଛି ।”

ଦକ୍ଷିଣ ଯେ ତୋର ସଂସାରର ସା ବହୁଁର ମଧ୍ୟରେ । -
 କହ ସୁନ୍ଦରୀ ବୋଲଇ ମନ୍ଦୋଦରୀ ବାହୁଁ କି କରୁରେ ?
 ବହୁଁ ସେ ହେଲା ସେ ସଂସାର ରତ୍ନସେ ତାହାର ଦର୍ଶନେ ।
 ବ୍ୟାଧି ଛାଡ଼ି ରଖିଛୁ ନାମେ ମନ ଏହାର ଯତନେ । ୮ ।
 କର ଦେବତାଙ୍କୁ ମାର ମୁଁ ତାହାକୁ ଅଣନ୍ତି ତୋ ପାଇଁ ।
 ବହୁଁରୁ ସେ ପାଇଁ ତାଙ୍କ ସମୀପେ ଏ ଦଣ୍ଡ ସେ ଦେଇ ।
 କହମି ଶୋକନେ ଦିଶିବ ଦୁଃଖଣେ ସକଳେ ଗରୁଡ଼ ।
 ବିରାଜି ସମର ଗଲେ ସମସ୍ତର ଶରଣ ମୁଁ କହୁ । ୯ ।
 କଳସୁଗ୍ରହେ ଗରୁଡ଼ ମାନ ସେବେ ଉଦ୍ଧର ପାରିବ ।
 କାରିବ ଜୀବନେ ଜୀବନ ତେଜିବା ତେବେ ମୋ ନୋହୁବ ।

୧୦ମ ପଦ — କଳସୁଗ୍ରହ — ମହାପରାକ୍ରମୀ । ଗରୁଡ଼ମାନ — ନାକ ତାନ
 ଦାଢ଼ିଆରୁ ପ ବୁଡ଼ଇ ଅପମାନ । କାରିବ — ସମୁଦ୍ର । ଜୀବନେ — ଜଳରେ ।
 ଜୀବନ — ପ୍ରାଣ । କଳସୁଗ୍ରହ — ରାବଣ । ଶୁଣୁଛୁ ଶୁଣିବେ — ସମସ୍ତ ସଂସାରରେ ।

୮ମ ପଦ — “ତୁମ୍ଭର ସ୍ତ୍ରୀରୂପମାନେ ଏ ସଂସାରରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠା, ସୁଖି
 ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମନ୍ଦୋଦରୀ କହ ସୁନ୍ଦରୀ । ମାତ୍ର ତା ନାମ ମନ୍ଦୋଦରୀ
 ବାହୁଁ କି ହେଲା — ମୁଁ ସେ କଥା କରୁଥିଲି । ସେ ସ୍ତ୍ରୀକୁ କେଶିକାକୁ ମୋର
 ପୁର ସଂସାର ଶାନ୍ତି ଦିନାଶ ହେଲା । ମନ୍ଦୋଦରୀର ନାମରେ ବ୍ୟାଧି ଦପଟ
 କରି ମନ ଶାନ୍ତି ସହ ସହକାରୀ ଥିଲୁ । (ମନ୍ଦୋଦରୀର ଶୋଭା ସେ ସ୍ତ୍ରୀର
 ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ‘ମନ’ ଅର୍ଥାତ୍ ନୁହେଁ — ସେଥିପାଇଁ ବ୍ୟାଧି ତା ନାମ ମନ୍ଦୋଦରୀ
 ଦେଇଥିଲୁ) ।”

୯ମ ପଦ — “ତାର ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ବସନ୍ତ ମାର ମୁଁ ତୁମ୍ଭପାଇଁ ସେ ସ୍ତ୍ରୀକୁ
 ଅଣିକାକୁ ବସ ବସନ୍ତର ରୂପରେ ତାଙ୍କ ପାଶକୁ ଯିବାରୁ, ସେ ମୋତେ ଏ ଦଣ୍ଡ
 ଦେଲେ । ମୋର ଏ ଦଣ୍ଡ ଦେଖି ହିଁରେ, ଦୁଃଖ ଓ ଗର ସୈନ୍ୟ ସେନା ବହୁମି
 ଯାଇ ଯୁଦ୍ଧ କରନ୍ତେ, ସମସ୍ତରୁ ଗଲେ । ମୁଁ ତୁମ୍ଭକୁ ସେ କଥା ବହୁବା ପାଇଁ
 ଅସିଲି ।”

୧୦ମ ପଦ — “ହେ ମହାପରାକ୍ରମୀ ! ସେବେ ମୋର ବୁଡ଼ଇ ଅପ-
 ମାନକୁ ମୋତେ ଉଦ୍ଧାର କରି ପାରିବ, ତେବେ ସମୁଦ୍ର ଜଳରେ ମୋର ପ୍ରାଣ
 ତେଜିବା ନ ହେବ । (ମୋର ଏ ଅପମାନ ନ ମେଣ୍ଟିଲେ, ମୁଁ ସମୁଦ୍ରରେ ବୁଡ଼ି

କରଣକଣ ଶବ୍ଦକ କର କହେ ହେବ ସେ ଜାନକୀ ।
 ବିଷ୍ଣୁ ପ୍ରସନ୍ନରେ ଏବେ ପ୍ରସନ୍ନରେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଅନ କ ? । ୧୦ ।
 ବ୍ରହ୍ମର କର କଣ୍ଠ ନାସା କରଣ ନାହିଁକ ଅବଶ ?
 ବିଗତଶୋକନା ଦୁଃଖ ସୁଲେଖନା ଦେଖ ମୋ ପ୍ରକାଶ ।
 ବଳେ ବା କିତବେ ବା ଅବତା ଏବେ ଅଶିବ ମୁଁ ହୁଏ ।
 କନେ ବେଳି ଶ୍ରୀ ତ ଝୁରୁ, ହେବେ ହିତ ଭକ୍ତ ତୁ ବିହର । ୧୧ ।
 ବିରସ ଶୁଣି ସକଳ ଶୁଣିଶୁଣି ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ।
 ବିଧବା ହେବାରେ ଦର ମନ୍ଦୋଦରୀ କବଳ ଉଦାରେ ।
 ବାଟେ ସୁଲେଖନ ଶ୍ଳୋକେ ଅବଧାନ ନୋହୁଛି କାହିଁକ ?
 ବାବ କ ବାବକାନ୍ତି ଅନୁକୂଳରେ ? ବୋଲେ କହୁଁକ । ୧୨ ।

୧୧ଶ ପଦ—ଅବଶ—ଅନାକର । ବିଗତଶୋକନା—ଶୋକହୀନ ।
 ସୁଲେଖନା—ସୁନେହୀ । କିତବେ—କପଟରେ ବା ଛଳରେ ।

କରିବ) ” । ସବଣ, ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟା ଯାତ ଶୁଣି କହୁଛନ୍ତି, “ସେ ନିଶ୍ଚୟ ଜନନ
 ଦିନା ହେବ । ସମସ୍ତ ସଂସାରରେ ଏପରି ସ୍ତ୍ରୀ ଅତି କେବେଠାରେ ନାହିଁ ।”

୧୧ଶ ପଦ—ସବଣ ସୁଣି କହୁଛନ୍ତି, “ବ୍ରହ୍ମପଦାର୍ଥର ନାମ, ଜାନ
 ଶ ବ୍ରାହ୍ମଣୋକ୍ତ ନାହିଁ—ତଥାପି ସେ ଅବସାନନା ପାଏ କ ? (ସେହପରି ତୋର
 ନାସା କଣ୍ଠ ନ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ତୋତେ ଅବସାନନା କରିବାକୁ ଦେହ ସାହସ
 ଦେବେ ନାହିଁ । କାରଣ ତୁ ମୋର ରଞ୍ଜଣୀ) । ହେ ସୁଲେଖନା ! ତୁ ଶୋକ
 କର ନାହିଁ । ଏବେ ମୋର ପ୍ରକାଶ ଦେଖ । କଲେ ନ ହେଲେ କପଟରେ
 ତାହାର ଭାଷାକୁ ମୁଁ ହୁଏ ଅଶିବ । ତାହାହେଲେ କନରେ ସେ ହୁଏ ଭୁବ
 ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଝୁରୁ ଝୁରୁ ମରବେ । ତୁ ସେ କନକୁ ଯାଇ ତାକୁ ରକ୍ଷଣ କରିବୁ ।”

୧୨ଶ ପଦ—ସବଣର କବଳ ଶୁଣିପାଇଁ (କଲେ ବା ଦୌଶଳରେ
 ତାହା ଭାଷାକୁ ହୁଏ ଅଶିବ ଏହି କବଳ) ଶୁଣିମାନେ “ଆମେ ଏହିକ ଆଉ
 ଅଦୃଶ୍ୟ ହେବୁ ନାହିଁ”—ଏହି ଆଶଙ୍କା କରି ବିରସ ହେଲେ । (ସବଣ ସୀତାକୁ
 ଅଶିଲେ ଆଉ ଅମୃତ ପରୁରବେ ନାହିଁ) । କିନ୍ତୁ ବୃକ୍ଷମଣ ମନ୍ଦୋଦରୀ ବିଧବା
 ହେବା ଭୟରେ କହୁଛନ୍ତି, “କାନ୍ତରେ ଆପଣା ହସ୍ତରେ ଲେଖିଥିବା ଶ୍ଳୋକକୁ
 ଦେଖନାହିଁ କାହିଁକ ? । (ସବଣ କାନ୍ତରେ ଲେଖି ରଖିଥିଲା ସେ, ସୀତାହରଣ
 ସବଣ ମରଣ) ।” ତା ଶୁଣି ସବଣ କହୁଛନ୍ତି, “ହେ ପଦ୍ମଲେଖନେ ! ଅନୁକୂଳ
 କଲ ସମୟରେ ନିଷେଧ କରିବା ଉଚିତ କ ? (ନିଷେଧ କର ନାହିଁ) ।”

ବିମାନେ ଅଶ୍ୱେଷ୍ଠା ଅଭିମାନେ ଯାଇ ବସୁରୁ ମାନସେ ।
 ବୁଦ୍ଧି ସ୍ମରଣ ମାଣ୍ଡବ ପାଶେ ଗଲ ବିନାୟା ବୁଦ୍ଧି ସେ ।
 ବୋଲଇ ଗୁଡ଼ବ ପ୍ରାୟ ମୁଁ ଯାତକ ଆସିଛି ବୃଷାଣ୍ଡେ ।
 ବାରିକ ତୁମ୍ଭ ଆଶାରେ ଉଦେ ହୋଇ ରସ ଦେ ଢୁରଣେ । ୧୩
 ବୋଲେ ସୁଦାସକ ତୁ ସଜାଧୁରଜା କ ଦେବି ତୋତେ ମୁଁ ।
 ବଥ ଜନନୀ ଭ୍ରାତା ମୋ ସୈନ୍ୟ ସେନି ଜାଲଛୁ କ ଧର୍ମ ।
 ବଂଶଭୁକ ଭଣି ବଲଶ୍ଚ ତେ ପୁଣି ବହ ମୋରେ ତାକୁ ।
 ବାଞ୍ଛି ବନ୍ଧୁ ହୋଇ ନ ଦେଲ କଥାରି ଶରତ ହେବାକୁ । ୧୪
 ବୁଢ଼ ପାଣ୍ଡବାର ବାରିରେ ସୋଦରଭବକୁ ଦେଖାଇ ।
 ବାରବେଶ ଧର ମାରିବାକୁ ଅରି ବାହାର ଡାକଇ ।

୧୩ଶ ପଦ—ବାରିକ—ମେଘ । ଆଶା—କିଶ । ରସ—ଜଳ,
ଅନୁରାଗ ।

୧୪ଶ ପଦ—ସୁଦାସକ—ମାଣ୍ଡବ । ସଜାଧୁରଜା—ମହାରାଜା ।

୧୫ଶ ପଦ—ପାଣ୍ଡବାର—ସମୁଦ୍ର । ବାରବେଶ—ନିଶ । ତାଡ଼ଇ
ନନ୍ଦନ—ମାଣ୍ଡବ ।

୧୩ଶ ପଦ—ତତ୍ପରେ ରାଜଶ ରଥରେ ବସି ଅଭିମାନଭରେ
 ମନରେ ବସୁର ବର ଯାଇ ଯାଇ ଏକ ବୁଦ୍ଧି ଦେଖାଗଲା । (ମାଣ୍ଡବ ପାଶକୁ
 ଗଲେ ଦାକ୍ଷି ସିଦ୍ଧି ହେବ—ଏହି ବୁଦ୍ଧି ।) ସେ ମାଣ୍ଡବ ପାଶକୁ ସିଦ୍ଧାବୁ ମାଣ୍ଡବ
 ତାକୁ ଦେଖି ବିନୟା ହେଲା । ରାଜଶ ବହୁର, ମୁଁ ତୁମ୍ଭାତୁର ଗୁଡ଼ବ ପଣି
 ପ୍ରାୟ ପ୍ରାର୍ଥୀ ହୋଇ ଆସିଅଛି । ତୁ ମେଘ ପରି ମୋର ହତ୍ୟାଶାରୁପ କରରେ
 ଉଦେ ହୋଇ ଅନୁରାଗରୁପ ଜଳକୁ ଶୀଘ୍ର ଦାନ କର ।” (ମୋର କାମନା
 ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବାକୁ ତପୁର ହୁଅ) ।

୧୪ଶ ପଦ—ରାଜଶର ବଥା ଶୁଣି ମାଣ୍ଡବ ଭୟର ଦେଲା, “ତୁମ୍ଭେ
 ସଜାଧୁରଜା ତୁମ୍ଭକୁ ମୁଁ କା ବଶ ଦେବି ? ମୋ ଜନନୀ ତାଡ଼ିବା ଓ ସୈନ୍ୟସହ
 ଭର ସୁଦାସ ମଲେ । ଦେଉଁ ଧର୍ମକଳରୁ ମୁଁ କଣ ରହୁଛି ସନା ।” ଏହା ଶୁଣି
 ରାଜଶ ବହୁର, “ତୋର ପୁଣି ଶତ୍ରୁ କିଏ ଦହ; ମୁଁ ତାକୁ ବିନାଶ କରିବି ।
 ତୁ ମୋରକଳ୍ପ ହୋଇ ଶୁଦ୍ଧି ହେବା ପାଇଁ ମୋତେ ଦେବି ନ ଦେଲୁ ବାହୁକ ?

୧୫ଶ ପଦ—ତତ୍ପରେ ରାଜଶ ଭ୍ରାତୃଭବ ଦେଖାଇବା ନିମିତ୍ତ
 ସମୁଦ୍ରରେ ସ୍ନାନ କରି ଆସି ନିଶରେ ହାତ ବୁଲାଇ ଶତ୍ରୁ ମାରିବାପାଇଁ ଭାବ
 ଦେଲା, “ଆ, ତୋର ଶତ୍ରୁକୁ ମାରିବା ।” ତାହା ଶୁଣି ତତ୍ପରାନନ୍ଦନ ମାଣ୍ଡବ

ବୋଲଇ ତାହାଙ୍କାନଙ୍କ ଚର୍ଚ୍ଚିତ ବସ ହେ ଭୁବନ ।
 ବହୁରେ ଗୁରୁକା ବସି ଗାଣୁ ହେବା ଉପାୟେ ଅଛନ୍ତି । ୧୫
 କଳା ଉପାୟ ଶୁଦ୍ଧକ ଶରତସ୍ତୁ ଯମର ସେ ଯମ ।
 ବିଷ୍ଣୁ ହେଲେ ହେବ ଆଉ ତ ନ ଥିବ ତାହାକୁ କେ ସମ ?
 ବଡ଼ ବହୁଲ ତ ବୋଲେ ଲଙ୍କନାଥ ନ କର ତୁ କିଛି ।
 ବାଜି ବିଷ୍ଣୁ ତନୁ ମୋ ହୃଦେ ପଦକ ପରାୟ ଲାଗିଛି । ୧୬
 ବୋଲୁ ଯେ ସୁଦ୍ଧକ ତାହାର ପୂର୍ବକପୁରୁଷ ମାରୁଛି ।
 ବିଧାତା ଯଥନ ତୋର ମୋର ପୁଣି ବଲଗା ହୋଇଛି ।
 ବିଧି ତୋ ଜନନୀ ଛେଦିଛି ମୋ ଭଗ୍ନୀ ନାସିକା ଶୁଦ୍ଧ ।
 ବଳ ଭ୍ରାତା ହତ ହେଲା ଏକମତ ସାଧୁକା ମାରଣ । ୧୭
 ବକ୍ତ୍ରମାଳୀକ ମାରାତ ଛଳକ ତୋ ସାମର୍ଥ୍ୟ ବଢ଼ାଇ ।
 ବାନ୍ଧଇ ଅର୍ଜୁନ ତୋତେ ତା ଛେଦନ ଦର୍ପ ସେ ଛଡ଼ାଇ ।

୧୮^ଶ ପଦ—କନ୍ତ୍ରମାଳୀ—ସୁବଶ । ସାମର୍ଥ୍ୟ—ବଳ । ବାହୁବ୍ରାତାହୁବ ।

ବହୁବ୍ରାତା, “ହେ ଶୁଦ୍ଧକ ବସ—କଥା ଶୁଣ । ଅଗ୍ନିରେ ଗୁରୁକାରେ, ବିଷ ଖାଇ ଗାଣୁ କରବାର ଉପାୟ ଅଛି ।”

୧୯^ଶ ପଦ—“ମାତ୍ର ସୁମନ୍ତ ବାଣ ସବୁକୁ ଉପାୟ ନାହିଁ । ସେ ସୁମନ୍ତ ଯମର ଯମ । ମୁଁ ବିଗୁରୁଛି, ଦେବଳ ବିଷ୍ଣୁ ସେ ସୁମନ୍ତ ସମାନ ହୋଇ ପାରେ । (ମାତ୍ର ଆଉ ଦେହ ତା ସମାନ ନାହାନ୍ତି) ।” ମାରାତ ଏହା ବହୁକ୍ତେ ସୁବଶ ଭଣ୍ଡର ଦେଲା, “ତୁ ତ ବଡ଼ କଥାଟାଏ କହିଲୁ ? ସେ ବିଷ୍ଣୁ ସଙ୍ଗେ ସମାନ ହେବ ବୋଲି ଯାହା କହିଲୁ, ସେ ବିଷ୍ଣୁକୁ ତ ମୁଁ କରେ ନାହିଁ । ତାରଣ ସେ ବିଷ୍ଣୁର ଚକ୍ର (ସୁଦର୍ଶନଚକ୍ର) ମୋ ଦକ୍ଷ ସ୍ଥଳରେ ବାଜି ପଦକ ପରି ରହିଅଛି ।”

୨୦^ଶ ପଦ—“ତୁ ଯେଉଁ ସୁବଶକୁ ଏକେ ବଳିଷ୍ଠ ବୋଲି କହୁଛୁ; ମୁଁ ତାର ପୁରୁଷପୁରୁଷ ଅନରଣ୍ୟ ସ୍ୱଭାବୁ ମାରୁଛି । ଦେବଯୋଗରେ ସେ ସୁବଶ ପୁଣି ତୋର ଓ ମୋର ଶତ୍ରୁ ହୋଇଛି । ସେ ତୋର ମାତାକୁ ବଧ କରିଛି ଓ ମୋ ଭଗ୍ନୀ ସୁର୍ଯ୍ୟବାର ନାସା କରିଛି ଛେଦନ କରିଅଛି । ତୋହର ଭାଇକୁ ଓ ମୋର ଭାଇ ଶର ଦୁଷ୍ଟାଦିକୁ ସୈନ୍ୟସବୁ ବିନାଶ କରିଅଛି । ତେଣୁ ଦୁହେଁଯାକ ମିଶି ତାର ମରଣ କଥା ବିଗୁରୁ କରିବା ।”

୨୧^ଶ ପଦ—ସୁବଶର କଥା ଶୁଣି ମାରାତ ଛଳ ପୁବକ ବହୁବ୍ରାତା, “ତୋର ସାମର୍ଥ୍ୟ କେତେ ବ ? ତୋତେ ଯେଉଁ ସହସ୍ରାଧୁନି ବାଜୁଥିଲା, ସେହୁ

ବଣ ନ ମସ ଦାତୁତ୍ୟ ପରା ହୋଇ ବିବେଧ ଭରନା ।
 କମ୍ପ କରି ଅସୁ କୁସେ ଯିବୁ ପ୍ରାୟ ବୁଝି ତୁ ମରନା । ୧୮ ।
 ବୋଲୁ ସୁମାମଣି ସୁମାଙ୍କ ବେ ଭଣି ବଧକୁ ବଧକୁ ।
 ଦେଶେ ଅଶେ ଦୁଷ୍ଟି ସୁମା ମଣି ବଞ୍ଚିହୁଅଇ ବଧକୁ ।
 ବିରାମ ଆରାମ କହୁ ହୋଇ ତ୍ରମ ପଡ଼କୁ ଅନାଇ ।
 ବଳିକାଠାଣି ପୁରୁ ଦଶ ପୁଣି ବମି ମୁଁ ପକାଇ । ୧୯ ।
 ବଳନେ ବାସ ଦେଇଛି ପୁଣି ହାସ ଦେଖିଲୁ ସୁପନେ ।
 ବିନିଦ୍ର ହୋଇ ତପସ୍ବୀ ବେଶ କହୁ ରହୁଛି ଏ ସ୍ଥାନେ ।

୧୯ଶ ପଦ—ବଧୁ—ସ୍ତ୍ରୀକୁ । ବଧୁ—ଚନ୍ଦ୍ରକୁ । ବିରାମ—ବିଶ୍ରାମ ।
 ଆରାମ—ଉପକର ।

୨୦ଶ ପଦ—ବଳନ—ନିର୍ଜନ ସ୍ଥାନ । ହାସ—ଭୟ । ବିନିଦ୍ର—
 ଉଚ୍ଚାସ । ବଳମୁର୍ଚ୍ଛା—ରାଗଣ । ତପତମସ—ତପସୁଗ ।

ସଦ୍‌ସ୍ତ୍ରୀକୂଳର ହେଉନବାସ ପଶୁରାମଙ୍କ ଗର୍ବ ଯେଉଁ ସୁମା ଗର୍ବ କରିଅଛନ୍ତି,
 ଏ ସେହି ସୁମା (ଅର୍ଥାତ୍ ତୋ ଅପେକ୍ଷା କହୁତ ରାଣରେ କଳସୁ ଅଛନ୍ତି) ।
 ତୁ ତାହାଙ୍କ ସହିତ ଶତ୍ରୁତା କରି ନାହିଁ, ତାହୁକ ପ୍ରାୟ ବଣ ମରୁଅ ନାହିଁ ।
 (ଗୋଟିଏ ତାହୁକ ଜାଲରେ ପଡ଼ିଲେ ସେ ହୁଲେଇର ଦେଖାଇ ଅନ୍ୟ
 ତାହୁକମାନଙ୍କୁ ଆଣି ଜାଲରେ କଳନ କରାଏ, ତେଣୁ ଗୋଟିକ ଯୋଗୁଁ ବଣଯାକ
 ମରନ୍ତି) । କୁପ ଜଳରେ ନିଜର ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଦେଖି ଯିବୁ ଗର୍ବରେ ତେଇପଡ଼ି
 ବୁଝି ମରପରି ତୁ ମର ନାହିଁ ।”

୧୯ଶ ପଦ—“ଦେହ ଆପଣା ସ୍ତ୍ରୀକୁ ‘ସୁମାମଣି’ ବୋଲି କମ୍ପା ଦେହ
 ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ‘ସୁମା’ ବୋଲି ଦହକାର ଶୁଣିଲେ, ମୁଁ ଶୀଘ୍ର ଆଗର ଦୁଇ ଅକ୍ଷର
 ‘ସୁମା’ ମନରେ ଆଣି ସୁମା ଆଗରୁ ଅସ୍ତି ବିନାଶ କରିବେ କି ? ଏହି ଭୟରେ
 ଅସ୍ତିର ହୋଇ ଉଠେ । (ସୁମା ଶବ୍ଦ ଯେ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ହେଉ ନା ବାହୁକ,
 ମୋ ବାନରେ ପଡ଼ିଲେ, ମୋ ପ୍ରାଣ ଥରି ଉଠେ) । ଦେହ ବିରାମ କମ୍ପା ଆରାମ
 କହିଲେ, ମୁଁ ତ୍ରମକଣ୍ଠେ ପଡ଼ୁ ଅନାଇ ଦିଏ ଏବଂ ପୁରୁଷ ସୁମାଙ୍କର ଶର
 ବଳିକା ଠାଣି ମନରେ ପଡ଼ି ସିକାରୁ ଭୟରେ ଥରି ମୁଁ ପକାଇ ଯାଏ ।
 (ବିରାମ ଓ ଆରାମ ପଡ଼ି ଦୁଇ ଅକ୍ଷର ସୁମା ହୋଇଥିବାରୁ, ସୁମା ପଡ଼ୁ ଆସି
 ଶର ବଳିଲେ କି ? ଏହି ଭୟ ଦୁଏ) ।”

୨୦ଶ ପଦ—“ସୁମା ଶବ୍ଦ ଶୁଣିବା ହେତୁ ଯେ ଭୟ ଜାତ ହୁଏ, ସେହି
 ଭୟ ଯୋଗୁଁ ମୁଁ ନିର୍ଜନ ସ୍ଥାନରେ ବାସ କରୁଅଛି । (ନିର୍ଜନରେ ରହିଲେ
 ସୁମା ଶବ୍ଦ ମୋ ବାନକୁ ଆସିବ ନାହିଁ । ତେଣୁ ମନ ଶାନ୍ତ ହେବ ନାହିଁ) ।

ବନ୍ତା ଦକ୍ଷିଣାଂ ନ ସ୍ତାମ ମୋ ଶକ୍ତା ମାରିତା ବପଃ ।
 ବିହର ଚିତ୍ତ ମମଗୁରୁଷ ଧର ତୁ ତାଙ୍କ ନିକଟେ । ୨୦ ।
 ବିଦୁରେ ନେଇ ସମ ଯାହୁ ଲକ୍ଷ୍ମଣ କହୁ ହୋ ଅନ୍ତର ।
 କହୁ ଦେଶେ ଭକ୍ତା ମାଗି ସମ୍ମାନାନ୍ତୀ ହରଇ ମୁଁ ତାର ।
 କୋରେ ମାଗୁତ ଗଜା ଏ ଲୋକ ମୁଖ ତୁ ମଧୁ ସଦୃଶ
 ବସ ପଦ୍ମବନ କରୁଛୁ ବନ୍ଧନ ସୁମନ ପ୍ରକାଶ । ୨୧ ।
 କେନ୍ଦୁରେ ସୀତା ଶୀତ ହେଲେ ମିଳିତା ସେ ସମ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ।
 ବରଷି ବରରୁ ତୁମ୍ଭାର ଶରକୁ ନାଶିବେ ତକ୍ଷଣ ।
 କୈତ୍ୟ ସୁକୁକି ବାଣୀ ତାର ଔଷଧ ନ ରୁଚି ଭକ୍ଷଣେ ।
 ବ୍ୟାଧି ନାଶକାରୀ ଯେବେ ତା ନ କର ପ୍ରବର୍ତ୍ତେ ମରଣେ । ୨୨ ।

ତଥାପି ସ୍ଵପ୍ନରେ ସମସ୍ତ ଦେଖି ବ୍ୟାକୁଳିତ ହେଉଅଛି । ସେଥିପାଇଁ ଅନିଦ୍ରାରେ ରହୁ ତପସ୍ଵୀ ବେଶ ଧରି, ଏ ସ୍ଥାନରେ ରହୁଅଛି । (ନିଦ୍ରାଗଲେ ସେନା ସମସ୍ତ ସ୍ଵପ୍ନ ଦେଖି ଶୁଦ୍ଧ ହେବ) ।” ଏହା ଶୁଣି ସବଣ କହିଲା, “ହୁ ମୋ ଶକ୍ତା ଭାମ ନାହିଁ, ସମସ୍ତ କପଟରେ ମାରିବା । ତୁ ତାଙ୍କ ଆଗରେ ବିଚିତ୍ର ମୁଗ ହୋଇ ଖେଳବର ।”

୨୧ଶ ପଦ—“ତୋର ବିଚିତ୍ର ରୂପ ଦେଖି ସେ ତୋତେ ମାରିବାକୁ ଚାହାରିଲେ ତୁ ସମସ୍ତ କହୁତ ଦୂରକୁ ନେଇଯାଇ ‘ହେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଯାହୁ’ ଏହା କହୁ ଅନ୍ତର ହୋଇଯିବୁ । ଲକ୍ଷ୍ମଣ ତୋ ତାପ ଶୁଣି ଦୂରକୁ ଗୁଲିଗଲେ, ପଦ୍ମନୟନା ସୀତାଙ୍କୁ ମୁଁ କହୁଗୁଣ୍ଡା ବେଶରେ ଗଣା ମାଗି ହରଣ କରି ଶେନ ଅସିବ ।” ଏହା ଶୁଣି ମାଗୁତ କହିଲା, “ହେ ଗଜା ! ଏ ଲୋକ ଗୁଡ଼, ତୁ କସକ୍ରମାଳ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ତୋ ବଶକୁ ପଦ୍ମବନ ସଦୃଶ କହାଇଅଛୁ (କସକ୍ରମାଳରେ ପଦ୍ମବନ ବଶେଷ ବୁଦ୍ଧି ହୋଇଥାଏ) । ଏବେ ସେ ବଶସ୍ପଷ୍ଟ ସ୍ତବ ଭକ୍ଷମ ମନ ଦେଇ ବିବାସ କର । (ଅର୍ଥାତ୍ କିଛି ବଶ ପ୍ରତି ସ୍ନେହ ଦୃଷ୍ଟି ରଖି ତାକୁ କହ—ନନ୍ଦ କରକାର ପଥ ଖୋଜ ନାହିଁ) ।”

୨୨ଶ ପଦ—“ବିଧିରେ ସୀତା ଶୀତବାଳ ହୋଇ ଲଦାରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ, ସମ ଲକ୍ଷ୍ମଣରୂପ କହୁ, ସ୍ଵାୟ କରକରଣରୁ ତୁମ୍ଭାରରୂପ ଶର କରଷି ତୋର ବଶ ପଦ୍ମବନକୁ ବିନାଶ କରିବେ । ପୁଣି ସେହିଁ ରୋଗୀ ଉଦ୍ଧମ କୈତ୍ୟର ପଥ୍ୟ କଥା ନ ମାନେ ଓ ଔଷଧ ଗ୍ରହଣ ନ କରେ, ତାହାର ରୋଗ ଲଭ ହୁଏ ନାହିଁ, ସେ ବିନାଶ ହୁଏ । (ବୁଦ୍ଧି ମାନ ଲୋକର ହୃଦ କଥା ସେ ଗ୍ରହଣ ନ କରେ ସେ ମରେ । ମୁଁ ତୋତେ ସେହିଁ ହୃଦ କଥା କହୁଛି, ତା ଅବହେଳା କରି ନାହିଁ) ।”

ବୋଲିଛୁ ମଧୁ ପିବାର ଭେଦେ ପୁଣି ମନ୍ଥଣ ଅପଣ ।
 ବାଛିବା ଦୁର୍ଗା ଲେରେ ଯାହା ହୋଇଲେ ତାହା କି ନ ଜାଣ ?
 ବଳେ ଯେ ଯାହାରେ ଉଣା ସେ ତାହାରେ ଅରମ୍ଭେ କି ହୁଏ ।
 ବହୁ ଅହଂକୁଳି ମନ କରୁ ସିଦ୍ଧି ଉପୁଜେ ଯେ ମନ୍ଥ । ୨୩ ।
 ବିଶ୍ୱାସୀ ସୁତ କୋପରେ ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ଶୁଣି ତା ବଚନ ।
 ବିକୋପ କରଣ କରବଳ କର ବାଳରେ ତା ମନ ।
 ବୋଇଲ ଅବସ୍ଥା କରୁ ମୋର ଅଜ୍ଞା ମାନବ ଉଦ୍ଧାତୁ !
 ବାଳକ ମୁଁ ସତେ ହୁ ବୁଝାଇ ମୋତେ କେ ତୋତେ ସମ୍ଭାଳୁ ? ୨୪
 ବିଗ୍ରହର ତାଡ଼କେୟୁ ଏ ମାରିଲେ ହୋଇବି ଅମୋକ୍ଷ ।
 ବୈକୁଣ୍ଠେ ମେନ୍ତୁ ରାମ କରୁ ହତ ଦେଖିଛୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ।

୨୪ଶ ପଦ—ବାକି ତା—ଲକ୍ଷ୍ମୀ ।

୨୩ଶ ପଦ—“ମୁଁ ଦୃଢ଼ ହୁ ତୋତେ ମଧୁ କହି ଅଛୁ, (ସୁଦେ‘ମଧୁ’
 ବସନ୍ତକାଳ ହୋଇଥିଲା, କହିମାନ ମଧୁଦୈତ୍ୟ ଅର୍ଥ ହେଲା) ପୁଣି ତୁ ତ
 ‘ମନ୍ଥଣ’ ରାଜା ଅଛ । ଶିବାର ଭେଦରେ ମନ୍ଥଣ ଅର୍ଥାତ ମନ୍ଥଣସୁର ହେଲା ।
 ମଧୁଦୈତ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ଘେରରେ ଓ ମନ୍ଥଣସୁର ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ଘେରରେ ଯାହାହେଲେ,
 ତାହା ତୁ ବଣ ତାଣୁ ନାହିଁ ? [ତୁ ସୀତାଙ୍କଠାରେ ଘେର କଲେ ତାଙ୍କର ପର
 ନାଶ ହିଁ] । ଯେ ଯାହାଠାରୁ ବଳରେ ଉଣା, ସେ ତାହାଠାରେ ଶେଷ ତା ଅରମ୍ଭ
 କରେ କି ? ତୁ ଅହଂ ରାଜାରେ ବଦ ଓ ମର୍ଯ୍ୟାଦାରୁ ବଢ଼ାଇ ଅଛ । ସେଥିରୁ
 ଯେ ମନ ଫଳ ଜାତହୁଏ, ଏହା ବୁଝିବା ଉଚିତ । ”

୨୪ଶ ପଦ—ମାଣ୍ଡବ ଦଥା ଶୁଣି ରାବଣ ହୋଧରେ ଜଳ ଉଠି ଶତ୍ରୁରୁ
 ଶାପକୁ ବାହାର କରି ମାଣ୍ଡବ କାଳକୁ କାମ ହସ୍ତରେ ଧରିବାକୁ ମନ କଲା । ପୁଣି
 କହିଲା, “ରେ ମାନବ ଉଦ୍ଧାତୁ ! [ସ୍ତର ମନସ୍ୟାକୁ ଭୟ କରୁ ଅଥବା ମନସ୍ୟା ପର
 ଶତ୍ରୁ] ମୋର ଅଦେଶ ଅବମାନନା କରୁଅଛ । ମୁଁ ବଣ ବାଳକ ହୋଇଛୁ ଯେ
 ତୁ ମତେ ଶିକ୍ଷା ଦେଉଅଛୁ ? ଏବେ ତୋତେ କିଏ ଆସି ରଖିବ ? ”

୨୫ଶ ପଦ—ରାବଣର ଏପରି ନିଷ୍ଠୁର କତଳ ଶୁଣି ମାଣ୍ଡବ ବିଗ୍ରହ
 କଲା, “ଏ ରାବଣ ମାରିଲେ, ମୁଁ ଅମୋକ୍ଷ ରହିବି । ମାତ୍ର ରାମ ଯାହାକୁ ଉନାଶ
 କରନ୍ତି ସେ ବୈକୁଣ୍ଠକୁ ପ୍ରମନ କରେ, ମୁଁ ଏହା ସାକ୍ଷାତରେ ଦେଖିଛୁ । [ମୋର
 ମରଣ ତ ନିଶ୍ଚିତ, ରାବଣ ହାତରେ ମଲେ ନରକପତ ଓ ରାମଙ୍କ ହାତରେ
 ମଲେ ବୈକୁଣ୍ଠ ପ୍ରାପ୍ତି, କେବେ ରାମଙ୍କ ହାତରେ ନ ମରିବି କାହିଁକି ?] ଅନ-
 ଗ୍ରହ ରାବଣଙ୍କୁ ଅଭେଦ ହୋଇ କହିଲା, “ଯେପରି ଗୋଷ୍ଠର ପାଣି ତାତଳରେ

କଳିଅଇ ବହୁ ଅଗ ମୁହିଁ ତୁମ୍ଭ ମରବୁ ସତରେ ।
 ବାରିତାତ ହସ ଶୁଣି ଗ୍ରାହ ବଂଶ ଯେମନ୍ତେ ବାସାରେ । ୨୫ ।
 ବିଷାଣ ଗାଣଣ ଯୁର ସୁଘଟନ ମାଣିବେ ନିର୍ମିତ ।
 ବସନ୍ତେ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ ଅଜନେ ଲେମପନ୍ତ ମୁକୁତା ମର୍ଦ୍ଦିତ ।
 ବିମଳ ସୁଦ୍ର ନୀଳେନ୍ଦ୍ରମଣି ବୃନ୍ଦ ପୁଛ କ ରୂମର ?
 ବିଚିତ୍ର ମୁଗ ହୋଇ ବେଗ ବିହରେ ବରଣ ଅଗର । ୨୬ ।
 ବସୁ ପ୍ରାପତ କୃପଣ ଦାନବତ ହୋଇଲ ଅନାୟ ।
 ବାହୁଲ ବିମାନ ପଞ୍ଚବଟୀ କନ ବସାଇ ରସାଇ ।
 ବେଗେ ମାୟାମୁଗ ଯାନ କର ତ୍ୟାଗ ଅରଣ୍ୟେ ପଶିଲ ।
 ବୈଦେହୀ ଚନ୍ଦ୍ରରେ ଖେଳନ୍ତେ ସତ୍ତ୍ଵରେ ଦେଖି ସେ ରସିଲ । ୨୭ ।
 ବାଣାଜିଣାଭୂଷୀ ଶ୍ରୀରାମରେ ଭାଷି ଏ ମୁଗେମୋ ଶୁଭା ।
 ବସନ୍ତ ଅଜନେ ଅତି ସୁରଞ୍ଜନେ ଯିବ କି ଏ ବାଧା ?

୨୨ଶ ପଦ—ଚନ୍ଦ୍ରର ଅଗଣା ।

ଅଗ ମାନ ସବୁ ଓ ପରେ ପାଣି ଶୁଣିଲେ ଦୁର୍ମାରମାନେ ମରନ୍ତି, ସେହିପରି
 ଅଗ ମୁଁ ମରବୁ, ସତରେ ତୁ ବିନାଶ ହେବୁ ।”

୨୨ଶ ପଦ—(ଏହା କହୁ ମାଣ୍ଡବ, ମାୟାମୁଗ ରୂପ ଧାରଣ କଲା)
 ମାଣ୍ଡବ ନିର୍ମିତ ଗାଣଣ ଟୁଙ୍ଗ ବୁଦ୍ଧ ଓ ବର ଶୁଭ ସୁନ୍ଦର କଣ୍ଠପତ୍ତ । ସୁବର୍ଣ୍ଣ
 ନିର୍ମିତ ଚର୍ମରେ ମୁକ୍ତା ଓ ମରକତ ମଣିର ଲେମ ସବୁ ବିସ୍ତାରିଅଛି । ନିର୍ମଳ
 ଲଲ୍ଲ ନୀଳମଣି ସଦୃଶ କ୍ଷୁଦ୍ର ପୁଛ ରୂମର ଗ୍ରାସୁ ଶୋଭା ପାଉଅଛି । ଏହିପରି
 ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ମୁଗ ହୋଇ ମାଣ୍ଡବ ବରଣ ଅଗରେ ବିହାର କଲା ।

୨୨ଶ ପଦ—ବରଣ ସେ ବିଚିତ୍ର ମୁଗକୁ ଦେଖି କୃପଣ ଓ କରଦ୍ର
 ଲୋକ ଧନ ପାଇଲା ପ୍ରାୟ ଅନନ୍ଦିତ ହେଲା । ତତ୍ପରେ ସେ ମୁଗକୁ ଶ୍ରୀକାରେ
 ରଥରେ ବସାଇ ପଞ୍ଚବଟୀ ଅରଣ୍ୟକୁ ରଥ ଚଳାଇ ନେଲା । ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚି
 ସେ ମାୟାମୁଗ ଶରତରେ ବିମାନ ତ୍ୟାଗ କରି ଯାଇ କନ ମଧ୍ୟରେ ଗୁଚ୍ଚେ
 କଲା । ସେ ମୁଗ ରମକନ୍ଦୁକ ପଦ ଦୁର୍ଗାଈର ଅଗଣାରେ ଶୀଘ୍ର ବିହାର କରନ୍ତେ,
 ସୀତା ତାକୁ ଦେଖି ଶୁଭା ପ୍ରକାଶ କଲେ ।

୨୩ଶ ପଦ—ବାଣାଜିଣାଭୂଷୀ ସୀତା ରମକନ୍ଦୁକ କହଲେ, “ଏ
 ମୁଗଠାରେ ମୋହର ଶୁଭା ଦେଖାଅଛି । ଏ ମୁଗର ଚର୍ମରେ ମୁଁ ଅନନ୍ଦର
 ସର୍ବତ୍ର କଷଣ୍ଡ; ଏହାର ମନୋହର ପୁଛକୁ ଦେଖ କଳନ ପାଇଁ ଚର୍ଚ୍ଚା କରନ୍ତି ।

ବଳେନେ ବରୀ ବରନ୍ତି ବର୍ତ୍ତଣ ଏ ଶୁଭ ଶୁଭର ।
 ବାତମ ଧନ ଧର ଶୁଭକ ଉଦାର ଏ ଦେବେ ମାତର ? ୨୮ ।
 ବଦନ ଲକ୍ଷଣ ଏ ବସନ୍ତୀ ଏଣ ମାଗୁଚ ନିଶ୍ଚୟ ।
 ବଲେକବା ଆଉ ଶୁଣିଛ ବାତାୟୁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣରତ୍ନମୟ ।
 ବନୋଡ଼ ଦେଖାଇ ଦୂର କରି ନେଇ ନୃପକମାନଙ୍କୁ ।
 ବଧ ବରେ ତୁମ ଶୂନ୍ୟରେ ଏ ରଙ୍ଗ ଆସଇ ମନକୁ । ୨୯ ।
 ବଧୂର ଅବଶ୍ୟ ମୃଗ ବା ଶୁଷ୍କ ଶ୍ରୀରାମ ବୋଇଲେ ।
 ବରାବେଦା ଶୁଭ ନାହିଁ କରୁ କରୁ ତା ପଛେ ଧାଉଁଲେ ।
 ବୋଲଣ ଲକ୍ଷଣ ସୀତାର ରକ୍ଷଣ ଲଗଇଟି ତୋତେ ।
 ବଡ଼ ମାୟାବା ଅସ୍ତ୍ରସେ ଏ ଅଟକା ପ୍ରମନ୍ତ ନିରତେ । ୩୦ ।

୨୮ଶ ପଦ—ଅଜନ—ମୁଗତର୍ମ ।

୨୯ଶ ପଦ—ଏଣ—ମୃଗ । ବଲେକବା—ଦେଖିବା । ବାତାୟୁ—
 ମୃଗ । ନୃପକମାନଙ୍କୁ—ରାଜପୁତ୍ରମାନଙ୍କୁ । ତୁମ—ଉଚ୍ଚ ।

୩୦ଶ ପଦ—ବରାବେଦା—ପରମା ସୁନ୍ଦର । ଶୁଭ—ଭୟାବ ।
 ଅସ୍ତ୍ରସେ—ରକ୍ଷଣମାନେ । ଅଟକା—କନ ।

ଏହାକୁ ବିଚ୍ଛ ପାଇବକ ? ” ସୀତାଙ୍କ କଥା ଶୁଣି ରାମଚନ୍ଦ୍ର କାମଦ୍ରୁମରେ
 ଧନୁ ଧରି ବହୁଲେ, “ଏ ବା ଦେବେ ମାତ ? (ଏହାକୁ ଅଦୈର୍ଘ୍ୟରେ
 ମାରି ଦେବ) ”

୨୯ଶ ପଦ—ସେତେବେଳେ ଲକ୍ଷଣ କହୁଲେ, “ଏ ମାୟାମୁଗ
 ନିଶ୍ଚୟ ମାରତ ରକ୍ଷଣ ଅଟେ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣରତ୍ନମୟ ମୃଗ ଦେଖିବା କି ଦୂରର କଥା—
 ଦେବେ ଶୁଣିଛ କି ? ମାଗୁଚ ରକ୍ଷଣ ଏ, ବସନ୍ତରେ ମୃଗ ହୋଇ ରାଜପୁତ୍ରମାନଙ୍କୁ
 ଡାକି ଛକରେ ଅନ୍ତର ବରଣ ଏବଂ ପଦ୍ମତର ଉଚ୍ଚ ଶୂନ୍ୟରେ ବଧ ବରେ —
 ଏବଂ ମୋ ମନକୁ ଆସୁଛି । ”

୩୦ଶ ପଦ—ଲକ୍ଷଣଙ୍କ କଥା ଶୁଣି ଶ୍ରୀରାମ କହୁଲେ, “ଏ ମୃଗ ହେଉ
 ବା ରକ୍ଷଣ ହେଉ, ନିଶ୍ଚୟ ଏହାକୁ ବଧ କରିବ । ” ଲକ୍ଷଣଙ୍କ କଥାରେ ଭୟ ପାଇ
 ସୀତା ମନା କରୁ କରୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମୃଗ ପଛରେ ଧାଉଁଲେ । ସେତେବେଳେ
 ବହୁଲେ, “ହେ ଲକ୍ଷଣ ସୀତାଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରିବା ତୋତେ ଲାଗେ । ବଡ଼
 ମାୟାବା ରକ୍ଷଣମାନେ ନିରନ୍ତର ଏ କଣ୍ଠରେ ଦୁଲୁଅନ୍ତି । ”

ବିଦୁର ରକ୍ଷା ବିଦ୍ୟା ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦୃଷ୍ଟିର ନୁହଇ ।
 ବିଦୁରେ ନେଇ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ହାତୁ କହୁ ହିତାବ ଶୁଭର ।
 ବହୁରକ୍ଷା ଧୀର ସୀତା-ଦେବର ସେ ଶବ୍ଦ ଶୋଭାରେ ।
 ବସୁମତପୁତ୍ରୀ ବୋଇଲେ ସୌମିନ୍ଦ୍ରୀ ଯାଅ ଦେ ସଦ୍‌ଗୁରେ । ୩୧ ।
 ବିପଦ ପ୍ରତିନି ପତି ତବ ନାମ ଧରି ଯେ ତାବନ୍ତ ।
 ବିଶ୍ୱେ ଏକ ବୀର ଏ ନିଷତ ରିର ତାଙ୍କର କି ସତ !
 ଦୋଳନ୍ତେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମୈଥୁଳୀ ଭ୍ରଷଣ ହେବୁ କି ଗମନ ।
 ବସିଣ୍ଡ କର ମୋତେ ଦେବୁ କରୁର ଭରତ ସଦନ । ୩୨ ।
 ଦୈତ୍ୟାନରେ ମୁଁ ହାସିବି ବୋଲି ଶରେ ସେ ପାଶେ ଉଠିବ ।
 ବାହ୍ୟ କର ଏକ ଅମ୍ଭା ଦୁର୍ଘେ ହେବ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଭ୍ରଷିତ ।
 ବ୍ୟାଘ୍ର ପ୍ରସନ୍ଧେ ଗତିକି ବ୍ୟାଘ୍ର କଲେ ହୋଇ ସେ କୁପିତ ।
 ବିଜନ ବନ ଶବ୍ଦା ବେନି ଜାନକୀ ଦୃଷ୍ଟନ୍ତେ ଗୁପ୍ତକ । ୩୩ ।
 କହୁ ଯତଦେଶ ଶୁଦ୍ଧ ଯେ ଅସ୍ୟ ଲୁକ୍ତକୁ ଲଗୁର ।
 ବିଭୁତ ଅଙ୍ଗ କରକ କରମାତେ ଶବ୍ଦର ଜପର ।

୩୩ଶ ପଦ—ଉପିତ—ଭକ୍ତ ।

୩୧ଶ ପଦ—ସେ ସୁସମ୍ପଦ ଅଳ୍ପ ଦୂରରେ ବିଭୁତ ପ୍ରାୟ ଦେଖା ଦେଇ
 ପୁଣି ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇ ଯାଏ । ଏହିପରି ରାମଙ୍କୁ କହୁତ ଦୂରକୁ ନେଇଗଲା ।
 ଅବଶେଷରେ ରାମ ଶର ମାରନ୍ତେ, ‘ଦେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ରକ୍ଷା କର’ ! ଏହିପରି
 ତନୁଅର ଶୁଣାଇ [ସୀତା ଓ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଯେପରି ଶୁଣି ପାରିବେ—ହସକୁପରି
 ଉଦ ଶବ୍ଦରେ] ତାହା କେଲା । ସେ ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ଲକ୍ଷ୍ମଣ ହୃଦ ଭବରେ ବାଲ ପରି
 [ଶୁଣି ନ ଶୁଣିଲା ଗ୍ରାସ] ହୋଇ ରହଲେ । ମାତ୍ର ସୀତା କହଲେ, “ଦେ
 ଲକ୍ଷ୍ମଣ ! ତୁମ୍ଭେ ଶୀଘ୍ର ଯାଅ ।”

୩୨ଶ ପଦ—“ବିପଦ ପଡ଼ିବାରୁ ରାମତନ୍ତ୍ର ରାମ ନାମ ଧରି
 ତାହୁଛନ୍ତି ।” ସୀତାଙ୍କ କାଶୀ ଶୁଣି ଲକ୍ଷ୍ମଣ କହଲେ, ‘ଦେ ସତ ! ସଂସାର ମଧ୍ୟରେ
 ରାମ ଅବିଶୟ ବୀର । ତାହାଠାରୁ ଏପରି ନିଷତ କବନ କାହାରିକ କି ?’ ଲକ୍ଷ୍ମଣ
 ଏହା କହିବାରୁ ସୀତା ଭୟର ଦେଲେ, “ତୁ ମୋତେ ଭରତର ଭାଣ୍ଡା କର
 ତା ପାଖରେ କେବୁ କୋଲି କରୁର କପଟରେ କନକୁ ଅସିଅନ୍ତୁ ।”

୩୩ଶ ପଦ—ମୁଁ ଯାବନ୍ତ ଅଗ୍ନିରେ ଝାସ ଦେବ ।” ଏହା କହି ଶୀଘ୍ର
 ସେ ଅଗ୍ନି ପାଖକୁ ଝାସ ଦେବା ଲକ୍ଷ୍ମଣେ ଗଲେ । ତାହା ଦେଖି ଲକ୍ଷ୍ମଣ କହଲେ,

ବସନ ବସ୍ତ୍ରାୟ ଉଷା ଅଣି ଦିଅ ପାଇରେ ବୋଇଲ ।
 ବସ ସଖେ ଉଷ ଅସନ୍ତୁ ଏ ଭାଷ ଭାଷଣ ମହିତା । ୩୪ ।
 ବଂଶସାଣି ଉଣି ଉଗାନ କଲେଣି ଏ କନେ କି ବସା ?
 ବୈଦେହ୍ୟ କହୁ ନ ବୁଝ କି ସେ ନୋହେ ଧକରେ ଏ ଭାଷା ।
 ବୋଲେ ଲଙ୍କପତି ଏଥୁ ଗତାଗତ ବରନ୍ତି ବୃକ୍ଷ କି ?
 ବଞ୍ଚିଲେ ବହୁର ସ୍ବରାଜ୍ୟ ସେହୁ ଭାଷିତ ଜାନକା । ୩୫ ।
 ବିରାଟ ବାଣୀ ଶୁଣିଲୁ ଦୈତ୍ୟ ଉଣି ହୁହୁ ତ ମାନସୀ ।
 ବାରିସୁବାସୀ ମୟ୍ୟ ସେ ସୁଲେ ଅସି ତୋ ସଙ୍ଗେ ବିଳାପି ।
 ବଡ଼ ଉଚ୍ଚତ କହୁଛ ହୋଇ ଯତ ବୋଲିଲେ ପାଣିବା ।
 ବୋଲେ ମୁଁ ଲଙ୍କେଶ ତୋତେ କର ଅଶ ଅସିକ୍ତ ସାଧବ । ୩୬ ।

“ଅମ୍ଭେ ଏବ ଅସା ପଞ୍ଚ । ତୁମ୍ଭେ ଅମ୍ଭଙ୍କୁ ଭଲ ମନେ କରୁଅଛ, ତେଣୁ ଦୁର୍ଦ୍ଦିତା ହେବ ।” ଏପରି ବହୁ ବ୍ରୁତ ମନରେ ସେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ବ୍ୟାକୁ ଗ୍ରାସୁ ଗତି କରି ସରବରରେ ଗଲେ । ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଗୁଲ୍‌ସିକାରୁ ଜାନକା ନିଜ ନିଜନ ହେତୁ ଉତ୍ସ କର ଲୁଚିଲେ ।

୩୪ଶ ପଦ—ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଗୁଲ୍‌ସିକାରୁ ସରଣ ନକ ମୁଖ ଓ ପଠର ବୁଜିଲୁ ଲଙ୍କାର, ବ୍ରହ୍ମଗୁଣୀ ଦେଶ ଧରି, ଦେହସାକ ଭୟ କୋଳହୋଇ, ଦପାକସ୍ତ ପିନ୍ଧି, ହସ୍ତରେ କମଣ୍ଡଳ ଓ ମାଳାଧରି ଶଙ୍ଖର ନାମକୁ ଜପି ଜପି ଆସି “ଆଜିରେ ଉଷା ଅଣି ଦିଅ” ବୋଲି ଡାକିଲ । ତାହା ଶୁଣି ସୀତା କହଲେ, “ସଖେ ମାତ୍ର ବସ, ‘ଉଷା’ ସ୍ବାମୀ ଆସନ୍ତୁ ।”

୩୫ଶ ପଦ—ଉଷା ଅସନ୍ତୁ ବୋଲି ବହୁକାରୁ ସରଣ କହୋତ୍ରରେ ବହୁଲା, “ଏ କନରେ ‘ଉଗାନ’ ମହାଦେବ ବସା କଲେଣି କି ?” ସୀତା କହଲେ, “ଏକ ଦେହୁ ଉଷ କହନ୍ତି, ଏହା ଦଶ ତୁମ୍ଭେ ଗୁଣି ପାରିଲ ନାହିଁ ?” ସୁଖେ ସୁଖି ପଚାରିଲା, “ଏ କନରେ ଧକ ବ୍ରୁକ୍ଷସବୁ ଯିବା ଆସିବା କରନ୍ତି କି ?” ଜାନକା ଉତ୍ତର ଦେଲେ, “ବଞ୍ଚିଲେ ପତିଙ୍କୁ ଧକ କହନ୍ତି, ମୋ ବଞ୍ଚିରକ୍ଷ ନାମ ସ୍ବରାଜ୍ୟ ପଟେ ।”

୩୬ଶ ପଦ—ସରଣ କହଲୁ, “ତୋଠାରୁ ଅଶ୍ରୁଣୀ କଥା ଶୁଣିଲ । ତୁ ତ ମାନବୀ, ସମୁକ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ‘ସ୍ବରାଜ୍ୟ’ ମୟ୍ୟ ସୁଲହୁ ଆସି ତୋ ସହକ ବହାର ବରେ କି ?” ସୀତା କହଲେ—“ତୁମ୍ଭେ ଯତ ହୋଇ ଏପରି କହୋତ୍ରରେ କଥା କହୁଅଛ ?” ଏହା ଶୁଣି ସରଣ ଉତ୍ତର ଦେଲା, ମୁଁ କଙ୍କାର ସଜା, ହେ ସତ୍ତ୍ବ [ତୋତେ ଅଗାଧର ଅସିଅଛୁ ।

ବିରୁଦ୍ଧ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ମୋର ଦେଶ ବନକ ମୁଖିକା ।
 ବଂଶଭୁକ୍ତ ଦଶବଦନ ବିଶେଷ ପଦ୍ମନାୟିକା ।
 ବଡ଼ପଣୁ ବସେ ଇନ୍ଦ୍ର ବ୍ରାହ୍ମ ପାଶେ ବିଶ୍ୱକ କାନ୍ତରେ ।
 ବ୍ରହ୍ମାର ଚତୁର୍ଥ ପୁରୁଷ ମୁଁ ସଦା ଚିରସୁ ତା ବରେ । ୩୭ ।
 ବୋଇଲେ ମନ୍ଥାଜା ଜାତୁଧନ ଯା ଯା ନୋହି ରେହେଦ ।
 ବୃଷାଳ ବଞ୍ଚକ ବିରୁପ କ ଠିକ ବଡ଼ାଇ ସମାଦ ।
 ବାରବେଶରା ଜାୟାକୁ ଲେଡ଼ି ହର ହୋଇଛୁ କେବେବେ ।
 ବାର ଆରଣ୍ୟ ନୁହଁ ତୋ ପତି ଧନ୍ୟ ହେବ କ ସେ କହେ । ୩୮ ।
 ବସ୍ତ୍ରା ଦଶରଥ ଜଣା ସାମରଥ ଡରାଉଁ ଭରଣ ।
 ବୋଲେ ଯେଥୁଣୀ ତା ଗର୍ବଦଳି ନାଶ ପିନ୍ତ ରେ ବୌଶସ ।

୩୬ ଶ ପଦ—ମନ୍ଥାଜା—ସୀତା । ଜାତୁଧାନ—ସୁସ୍ୟ । ବୃଷ—ମୁଷା
 ପତି—ବିହ୍ୱା । ବଞ୍ଚକ—ବଲ୍ଲଭ । ବିରୁପ—ବିଦୁତ ରୂପ ।

୩୭ ଶ ପଦ—“ମୋର ଯାଣୁଣୀ କଥା କଣ କା କହୁକ ? ମୋ କେଶର
 ମଞ୍ଚସ୍ତୁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ମିତ । ମୋର କୋଡ଼ିଏ ହାତ, କଣମୁଖ ବିଦ୍ୟାମାନ । ମୋର
 ପଦ୍ମଜାଗୟା ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଅଛନ୍ତି । ମୋର ବଳିଷ୍ଠପଣ ହେଉ ଇନ୍ଦ୍ର, ମୋର
 ଦ୍ୱାରପାଳ ପାଶରେ ଅସି ବସେ । ମୁଁ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ‘ଚତୁର୍ଥ ପୁରୁଷ’ ଅଟେ ।
 (ତେଣୁ ଜାତରେ ଶୁଣୁକ) । ପୁଣି ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ କରରେ ଶାରିୟୁ ହୋଇଅଛୁ—
 ଏହା ମିଥ୍ୟା ନୁହେଁ ।”

୩୮ ଶ ପଦ—ସୁସ୍ୟର କଥା ଶୁଣି ସୀତା କହିଲେ, “ରେ ସୁସ୍ୟ !
 ଶିରଛେଦ ନ ହେଉଣୁ, ତୁ ଏଠାରୁ ଶୀଘ୍ର ପଳାଇ ଯା । ତୁ ମୁଷା, ବିସ୍ତ୍ର, ଭ୍ରମର,
 ବିକଳାଙ୍ଗ ଓ ବଲ୍ଲଭ ଅଛ । [ତୁ କହିଲୁ ମୋ କେଶ ବନକ ମୁଖିକା—ମୁଷାର
 ମୁଖିକାରେ ଅଦର ଥାଏ । ତୁ କହିଲୁ ମୋର ବଂଶ ବୁକ୍ତ—ବିସ୍ତ୍ରର ବଡ଼ତ ବୁକ୍ତ
 ଥାଏ । ତୁ କହିଲୁ ମୋର ପଦ୍ମ ନାୟିକା ଅଛନ୍ତି—ଭ୍ରମରର ବଡ଼ତ ପଦ୍ମ ନା
 ଥାନ୍ତି । ତୁ କହିଲୁ କଣମୁଖ—ତେଣୁ ବିକଳାଙ୍ଗ, ତୁ କହିଲୁ ଶାରିୟୁ—ବଲ୍ଲଭ
 ଶାରିୟୁ ଅଛନ୍ତି] । ବଲ୍ଲଭ ହେଉ ତୁ ବର କେଶରା ଶୁଣି ହରକାନ୍ତ ଇନ୍ଦ୍ରା
 ବରୁଅଛୁ,—ଏହା ସମ୍ଭବ ହୋଇଛି କ ?” ସୀତାଙ୍କ କଥା ଶୁଣି ସୁସ୍ୟ ପୁଣି
 କହିଲା, “ଗାର ଅନରଣ୍ୟ ରାଜାଠାରୁ (ସୁସ୍ୟ ପୁରୁଷରୁ) ତୋ ପତି
 କେଣୀ ଜ୍ଞାନର ଯୋଗ୍ୟ କ ? [କେଣୀ ବଳିଷ୍ଠ କ ?—ମୁଁ ତ ତାହା ମାରିଛୁ]

୩୯ ଓ ୪୦ ଶ ପଦ—“ଜାହାର ପିତା । (ତୋ ସାମାର ପିତା)
 ଦଶରଥର ଯେପରି ସାମର୍ଥ୍ୟ, ତା ଜଣାଅଛି । ତାହା ପଶୁ ସମ ତରାବାରୁ ସେ

ବଂଶାଦିମାନ ଉଦ୍ଭବେ ସୁନନ୍ଦନ ସେ ତାଳ ପ୍ରମାଣ ।
 ବହୁ ନିଜମୁଖି କଲେ ନେବା ଗୁଡ଼ ଅରମ୍ଭ ଶୁଭଣ । ୩୯ ।
 କରନ୍ତୁ ଅନ୍ତରେ ଗୁପ୍ତ ସତ୍ତ୍ୱରେ ନ ଦେଖି ଲବେଣ ।
 ବେଦମତୀ ମତ ଏହି ହେଲା ସତ କରୁରେ ମାନସ ।
 ବ୍ୟକ୍ତ ଦର୍ଶନ ପୁଣି ବଳେ ଧର ଅଣି ଅଣନ୍ତେ ଅଙ୍ଗଣ ।
 ବାତ ସହଜ ପ୍ରକୃତ ତରଳିତ ହୋଇଲା ପାଷାଣ । ୪୦ ।
 ବସୁଧା ବର୍ମିତା କେତ ଦେବତା କି ହେଲା କି ହେଲା ।
 ବଚନେ ଶୋଭନେ ଅଶ୍ରୁ ଉମୋଚନେ ଅବାଣି ପୁରଲା ।
 ବରଷିଲା ଟୋପା ଟୋପା ମର କମ୍ପା ନ ଥାଇ ମୁଦାରେ ।
 ବହୁତେ ଉତ୍ସୁକେ ଲବନ୍ତି ଗୁଡ଼କେ ବାରିଲେ ସାନରେ । ୪୧ ।
 ବହୁଧ ବହୁଧ ବୁଦ୍ଧି କଲେ ସିଦ୍ଧି କେ ବୋଲେ ଏ ସୀତା ।
 ବୋଲେ କେ ଗୁଣା କେ ବୋଲେ ମାୟା କାହା ଜଣାଇ ବିଧାତା

ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଲାଜ ରହିଲା ।” ସୀତା ବହୁଲେ, “ସେହି ପଶୁରାମର ଗଦ
 ରାମଚନ୍ଦ୍ର, କଲ ଅଛନ୍ତି । ରେ ରାମସ! ତୁ ନିଶ୍ଚୟ ନାଶସିବୁ । ପୁଣି ସୁବ୍ରତ
 ଅନରଣ୍ୟକୁ ମାରିବୁ କେଲି ସେ ଗଦ ଦେଖାଇଲା, ସୁସୁସ ବୁଲିବ ଅରମାନକୁ
 ଉଦ୍ଭବ କରେ । କହିମାନ ସେ ସମୟ ଉନ୍ନତ । [ସୁବ୍ରତର ରାମଚନ୍ଦ୍ର ତୋତେ
 ମାରି ଦୁଇ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଦେଇବେ]” । ଏହା ଶୁଣି ରାଜା ନିଜରୁପ ଧରି କଳ-
 ପୁବଦ ସୀତାଙ୍କୁ ନେବାକୁ ଅରମ୍ଭ କରନ୍ତେ, ସୀତା ଶୀଘ୍ର ଅଗ୍ନି ମଧ୍ୟରେ ଗୁପ୍ତ
 ହେଲେ । ରାଜା ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ନ ପାରି ମନ ମଧ୍ୟରେ କରୁର କଲା, ବେଦମତୀ
 କନ୍ୟା ପରି ଏ କନ୍ୟା ହେଲା ତ । ପୁଣି ସୀତା ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ଦେଖାଯାନ୍ତେ,
 [ମାୟା ସୀତା ପ୍ରକାଶିତ ହୁଅନ୍ତେ] ରାଜା ପଛ ଦୃଷ୍ଟିଅର ଅଗଣାରୁ କଳ-
 ଭାରରେ ଧରି ଅଣିଲା । ସେତେବେଳେ କାନ୍ଧୁ ଓ କଳ ସ୍ତୋତ ସ୍ତର ହୋଇ-
 ଗଲେ ଏକ ପାଶାଣ ତରଳି ଗଲା ।

୪୯ଶ ପଦ—ପୁଣ୍ୟ ବର୍ମିତ ହେଲା, ଦେବତାମାନେ ତମହୁତ
 ହେଲେ । କି ହେଲା, କି ହେଲା ?—ଏହି ଶୋକପୂର୍ଣ୍ଣ ବାବ୍ୟରେ ଆକାଶ ପୁର୍ଣ୍ଣ
 ହେଲା । ସୀତା ଅଶ୍ରୁପାତ କରିବାରୁ ପଣ୍ଡାମାନେ ଉତ୍ସୁକ ମନରେ ବୁଲିଲେ,
 ମେଘ ନ ଥାଇ ମେଘ ଟୋପାଟୋପା ହୋଇ ବର୍ଷିଲା କପରି ? ଗୁଡ଼କ ପଣ୍ଡାମାନେ
 ତା ପାନ କରିବାରୁ ଜାଣିଲେ, କାହା ବୁଦ୍ଧିଜଳ ନୁହେଁ ।

୪୯ଶ ପଦ—ଦେବତାମାନେ ନାନାପ୍ରକାର କରୁର ଠିକ୍ କଲେ ।
 କହ କହିଲା, ‘ଏ ସୀତା,’ କିଏ ହେଲା, ‘ଏ ପ୍ରମା,’ କିଏ ବହେଲା, ‘ଏ ମାୟା

କନ୍ଦୀ ବାସପୁରେ ମୁଦଳ ପ୍ରକାରେ ବସାଇ ସ୍ୟନ୍ଦନେ ।
 କନ୍ଦୀ ହେଉ ସେ ପ୍ରତିଷଠ ସନ୍ଦେ କାହିଁକି ବଢ଼ନେ । ୪୨ ।
 ବନ କଳକା ହା ସମ ସ୍ଥାନେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜଟାୟୁ ଭରତେ ।
 ବନପ୍ରିୟକୁ ଶିଖାଇ ଗୀତ ଶୋକବସନ୍ତୀ ସଙ୍ଗେ କେ ?
 ବଜାଇ ବାଣୀରେ ନାରଦ ସମ୍ପରେ ସଞ୍ଜୋଳି ଯାଇ କି ?
 ବିଂଶବାହୁ ସୀତା ଏକ ରଥେ ପ୍ରୀତା ଗୁହ୍ୟନ୍ତେ ବିଲେକ । ୪୩ ।
 କେଦସୋଥ କେ ସୁରାସ ବରେ ଦେଲ ବୋଲି ସେ ଟାଉଁଇ ।
 କପ୍ତାରି ତଥୁ ସ୍ୟନ୍ଦନ ଗ୍ରାସ ରତ୍ନ ଉଦ୍‌ଗାର ଥୋଇଲ ।
 କାର୍ତ୍ତି ଅଗସ୍ତି ଉଦରେ ଜାଣିମଇ ଏକାକୀ ହୁଅନ୍ତୁ ।
 କୈତେହ୍ୟା ହାହୁ କହି ଦେହ ବିଦାର ମୁଖ ହୋଟି ଦେହୁ । ୪୪ ।

୪୩ଶ ପଦ—କନକଳା—କନକୁମ୍ଭି । କଳକା—କରସ୍ତ୍ରୀ ।
 ୪୪ଶ ପଦ—ସୁରାସ—ମଦ୍ୟପ ଅର୍ଥାତ୍, ସେ ସୁରା କା ମଦ୍ୟ ପାନ କରେ ।

ସୀତା, ଥର ବିଏ କହଇ, ‘ସତ କଥା ବଣ ବ୍ୟାଜା ଜାଣେ ।’ କନ୍ଦାସରେ
 କନ୍ଦୀ ସେବକୁ କନ୍ଦ ବର ରଖିଲ ପରି ସୀତାଙ୍କୁ ରଥରେ ବସାଇ ଶ୍ରୀକୃ
 ରଥ ଚଳାଇ ନେଲ । ସୀତା ସେ ରଥରେ ‘କନ୍ଦୀ’ ଭାଟ ଗ୍ରାସୁ ସ୍ଥିତି ପାଠ
 କରୁଛନ୍ତି ଲାଗିଲେ । (ସୀତା ସମତନ୍ତ୍ର ଲୁଣ କାହୁଣି କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି ଲାଗିଲେ) ।

୪୩ଶ ପଦ—କନକୁମ୍ଭି ‘ହା ସମ’ ସ୍ଥାନରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୁଅନ୍ତେ (ଅଥବା
 “କନକା” ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସ୍ତ୍ରୀ ସୀତାଙ୍କ ହା ସମ ସ୍ଥାନରେ କନ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୁଅନ୍ତେ) ତଥାସ୍ତୁ
 କବୁର ବଇ, ‘ବୋକଳକୁ ଶୋକବସନ୍ତୀ ସଙ୍ଗରେ କେଉଁ ସେବ ଗୀତ
 ଶିଖାଇଲ କି ? କିମ୍ବା ନାରଦ ବାଣୀରେ ସମ ନାମ ବସନ୍ତୀ ସଙ୍ଗରେ ଗଲ
 ସମୟ ସଞ୍ଜୋଳିକାକୁ ଯାଇ ଅଛନ୍ତି କି ?” ତଥାସ୍ତୁ ଏହା କବୁର ଉପରକୁ
 ଗୁଡ଼ାନ୍ତେ ଦେଖିବ ସେ ସୁବଣ ସୀତା ଏକା ରଥରେ କସି ଅଛନ୍ତି ।

୪୪ଶ ପଦ—“ମହୁଆ ହାତରେ କେଦସୋଥ କିଏ ଦେଇ ?” ଏହା
 ଭାବ ତଥାସ୍ତୁ ଧାର୍ଯ୍ୟ । ସେ ଥଣ୍ଡ ବସ୍ତ୍ରର କର ରଥକୁ ଗଲିକେଇ ସୁଣି କାନ୍ତକର
 ପକାଇଲ । (ରଥରେ ସୀତା ଅଛନ୍ତି, ଗଲିକେଲେ ସୀତା ପେଟରେ ଜାଣି
 ହୋଇସିତେ, ଏହା ଭାବ କାନ୍ତ କର) । ସୁବଣକୁ ଗୁହ୍ୟ କହଇ, “ଅଗସ୍ତି ରଖିବ
 ପେଟ ସମୁଦ୍ର ଜାଣି ଦେଇ ଗ୍ରାସୁ ହୁ ଏକାକୀ ମୋ ପେଟରେ ଜାଣି ହୋଇଯାନ୍ତୁ,
 ମାତ୍ର ସୀତା ସୋରୁ ରକ୍ଷ ପାଇଲ ।” ଏହା କହି ନଣ ୬ ତଥୁହାର ସୁବଣକୁ
 ବିଦାର ପକାଇଲ ।

ଦମାନକୁ ପକ୍ଷପାତେ ପକ୍ଷପାତେ ଭାଙ୍ଗିଲ ଭଦ୍ରକେଶେ ।
 ବାମେ ଶୀତଲୁଣୀ ଦିଶିଲେ ପକ୍ଷକୁ ନେତ୍ରର ଚକ୍ରରେ ।
 କହି ପୁଷ୍ପବରେ ଭରୁଁ ଆସିବାରେ ପୁଷ୍ପରେ ଗମନ ।
 କିଛି ଦେବାଯାଏ ଅପେକ୍ଷାକୃଷ୍ଣରେ ଆଉଁ ତୋ ଜୀବନ । ୪୫ ।
 ବୋଲୁଁ ଠାକୁରାଣୀ ରକ୍ଷା କଲ ଭଣି ଅପେକ୍ଷାକୃଷ୍ଣରେ ଯେ ।
 ବାରତା ପ୍ରାପ୍ତେ କି ଦୟାକ ମୋତେ ପୁଣି ସେ ନାଶୁକେ ?
 ବ୍ୟୋମେ ରଥ ପାଇ ଉପାୟକେ ପାଇ ଅବଳା ଦେଖିଲେ ।
 ଦୟାଳୁ ପୁରୀର ଦେବିଣ ସରିବ ଲୁପ୍ତଶ ଚାକିଲେ । ୪୬ ।
 ଦୟନେ ବାକି ପକାଇ କୁଶାନ୍ତର ପାଇବେ କଲିଣ ।
 ବାନେଶେ ପାଇ ଦେଲ ଶୂନ୍ୟ ଗୁହଁ ଜାନକୀ ଭାଷଣ ।

୪୫ଶ ପଦ—ଶୁଣ୍ଢରେ—ଆକାଶରେ ।

୪୫ଶ ପଦ—ସୀତାଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରିବା ଆଶାରେ ଭଦ୍ରକେଶ ହୋଇ
 ସୀତାଙ୍କୁ ପକ୍ଷ ନେଇ ନିଜର ପକ୍ଷପାତ ଦ୍ଵାରା ରକ୍ଷାର ରଥକୁ ଭାଙ୍ଗି ପକାଇଲା ।
 ଏହା ଦେଖି ରକ୍ଷା ବାମ ଦୃଷ୍ଟରେ ଶୀତଲୁଣୀ ସୀତାଙ୍କୁ ଧରି, ଦିଶିଣ ଦୃଷ୍ଟରେ
 ଶତ୍ରୁ ଧରି ଜଟାସୁର ପକ୍ଷକୁ ହେଉନ କଲ । ତତ୍ପରେ ପୁଷ୍ପବ ଯାନକୁ ସ୍ଵରକ୍ଷ
 କରନ୍ତେ, ସେ ରଥ ଆସିଲା । ରକ୍ଷା ସୀତାଙ୍କୁ ଘେନି ତହିଁରେ ବସି ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗରେ
 ଗମନ କଲା । ସେତେବେଳେ ସୀତା ଜଟାସୁରୁ କହଲେ, “ଅପେକ୍ଷାକୃଷ୍ଣ”
 ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କୁ କାହିଁ ଦେବାଯାଏ, ତୋ ଜୀବନ ଆଉ ।”

୪୬ଶ ପଦ—ସୀତା ଏହା କହୁଥିଲେ, ରକ୍ଷା କଲ କରି କହୁଲା, “ସେ
 ‘ଅପେକ୍ଷାକୃଷ୍ଣ’ ହେଁ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାରୁ ଅସମର୍ଥ, ତେଣୁ ଅପେକ୍ଷାକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ
 ‘ଦୟାକ’ ଡାକ କଲ । ସେ ପୁଣି ମାନବ ମାତ୍ର, ସେ କାରତା ପାଇଲେ ତା
 ଶରଦ୍ଵାର ମୋର କଣ ଏହି ସମୟରେ ରଥ ଆକାଶରେମାର୍ଗରେ— ପାଇ
 ରକ୍ଷାକୃଷ୍ଣ ଶିର ସମାନ ପଡ଼ିଥିଲା । ସେ ଶିରେ ପୁଷ୍ପବ ମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ
 ସଙ୍ଗତରେ ଘେନି ବସିଛନ୍ତି । ସୀତା ତାହା ଦେଖି ଅପେକ୍ଷା କେତେ ଅଳଙ୍କାରମାନ
 ବାକିଲେ ।

୪୭ଶ ପଦ—“କୁଶାନ୍ତର” ରାମଚନ୍ଦ୍ର, ଏହା ପାଇବେ ସୀତା ଏହିପରି
 ମନରେ ଶିରୁର କରି, ବସନରେ ବାକି ଅଳଙ୍କାରମାନ ପକାଇ ଦେଲେ ।
 ବାନରରାଜା ପୁଷ୍ପବ ସେ ଅଳଙ୍କାର ପାଇ ଶୂନ୍ୟକୁ ଗୁହଁ ଦେଲେ । ତା ଦେଖି
 ଜାନକୀ କହଲେ, “ଦୟାକ ଏ ଦେଖି ଦେବ, —ରକ୍ଷା ମୋତେ ଲଭା ଶ୍ରୀମତୀ

ବାଣୀ କହୁ ସମେ ମୋତେ ଲକ୍ଷ୍ମୀମେ ନେଲୁଟି ସଦଶ ।
 କସୋରଲେ ଶୁଦ୍ଧ ମୂର୍ତ୍ତି ମୋ ମୁଖ ବାହାକୁ ଦୁଷଣ । ୪୭।
 କୋଲିକାକୁ ରଥ ଗଲ ଏତେ ପଥ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଲ ।
 କିରୁଷଣମ ନ କରଣ ଯତନ ସୁଗ୍ରୀବ ଥୋଇଲ ।
 ବିସ୍ମୟ ଶସାର ରଥ ସ୍ବରେ ଯାଇ ଅଶୋକ ବିପିନେ ।
 ବେଢ଼ାଇ ସହସ୍ର ଅସୁରା ଜଗାଇ ତହିଁରେ ପ୍ରଧାନେ । ୪୮ ।
 ବେଢ଼ାରେ ସମର୍ପି ସମର୍ପଣକୁ ସଖୀ ନିକଟା କରାଇ ।
 ବୃଦ୍ଧି ଦରଷ ରବନରେ ପ୍ରବେଶ ହସିଲ ହୁଅଇ ।
 ବାଳକା ସମର ପାଶବତୀ ମୁଖୀ ସସୟୁ ଭୟରୁ ।
 ବହୁଲ ଶିଳା ପିତୁଳା ଭୁଜା ଫିଙ୍ଗି ପୁଣିଲା ହେବାରୁ । ୪୯ ।
 ଶ୍ୟାମା କବନେ ସୁଧା ଘେନି କଳେ ନାରଦ ମିଳିତ ।
 ବିମୋହିତ କରି ଅସୁରମାନଙ୍କୁ ବହୁରେ ସଙ୍କେତ ।
 ବିଚ୍ଛେଦ ଭୂତିକ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗମାସେ ନ କରି ଶୋଚନା ।
 ବଧ ସଦଶ ସଙ୍ଗୋପ ହୋଇ ହେବ ବିମଳଭେତନା । ୫୦।

୪୮ଶ ପଦ—ବିସ୍ମୟ—ଆକାଶରୁ ।

ନେଇ ଯାଇଛି । ସେ ମୋତେ ମନରୁ ପାଶୋର ଦେଲେ, ନିଶ୍ଚୟ ମୋର ମୃତ୍ୟୁ
 ହେବ । ଏ ନିନ୍ଦା ବାହାବୁ ହେବ ? (ତାଙ୍କୁ ହିଁ ଏ ନିନ୍ଦା ହେବ) ।”

୪୮ ଓ ୪୯ଶ୍ଳୋକ ପଦ—ସୀତା ଏହି କଥା କହୁ କହୁ ରଥ ଏତେ ଦୂର
 ଗଲା ଯେ, ଆଉ ଦୃଶ୍ୟ ହେଇ ନାହିଁ । ସୁଗ୍ରୀବ ସୀତା ପକାଇଥିବା ଅଳଙ୍କାର-
 ମାନ ଯହୁ କରି ଥୋଇଲେ । ସ୍ବର୍ଣ୍ଣ ଅକାଶରୁ ରଥ ଶସାର ଅପଣା ସ୍ବରକୁ
 ଯାଇ ଅଶୋକ ବନରେ ସହସ୍ରେ ଅସୁରା ଭେରାଇ ସୀତାଙ୍କୁ ରଖିଲା । ସେମାନଙ୍କ
 ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଥମ ସମର୍ପଣ ଗ୍ରହଣୀକୁ ସୀତାଙ୍କୁ ସମର୍ପଣ କରି ଏକ ନିକଟା ନାମକ
 ରାକ୍ଷସୀକୁ ତାଙ୍କ ସଖୀ କରାଇ ଆନନ୍ଦ ବୃଦ୍ଧି ହୋଇଥିବାକୁ ଦୃଷ୍ଟ ହେଉ
 ଯାଇ ନିଜ ଗୃହରେ ପହଞ୍ଚିଲା । ସୀତା ରଥ ପାଇ ପାଶବେ ବୁରଣୀ ପ୍ରାୟ
 ହେଲେ, ମାତ୍ର ପୁଣିଲା ହେତୁ ପ୍ରସ୍ତର ମୂର୍ତ୍ତି ପରି ଭୁଜ ହୋଇ ରହିଲେ ।

୫୦ଶ୍ଳୋକ ପଦ—ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟରେ ନାରଦ ଅମୃତ ଭୋଗ ଯାଇ
 ଅଶୋକବନରେ ମିଳିଲେ, ଅସୁରମାନଙ୍କୁ ବିମୋହିତ କରି ସୀତାଙ୍କୁ ସଙ୍କେତ
 ଦେଇ ବହୁଲେ, “ଚରକ ମାସ ପରେ ତୁମ୍ଭର ବିଚ୍ଛେଦ ଭୂତିକ, ସେଥିପାଇଁ
 ଗୋକ କରି ନାହିଁ । ହେ ନିର୍ମଳ ଭେତନେ । ସ୍ବର୍ଣ୍ଣ ସଦଶରେ ବିନାଶ ପ୍ରାପ୍ତ
 ହେବ ।”

ବାଧା ନ କରିବ ଯୁଧା ପିତାସା ଏ ସୁଧା ତର ଗ୍ରାସ ।
 ବୈଦ୍ୟ ଅଶ୍ଵାଙ୍ଗବ୍ୟାଧିମନ୍ତେ ଔଷଧ ବିହୀନ ସଦୃଶ ।
 ତବେତ ହେବ ପାରବ ତ ମୁଁ ଧନ୍ୟ ଭଗ୍ନର ଭରସା ।
 ବାହୁଡଲେ ରହି ଅମୃତକୁ ଗ୍ରାସି ବସିଲେ ସୁଦୃଶା । ୫୧ ।

ଶମ୍ଭୋଷ୍ଠୀ ଅବମାତୁଷ୍ଠି ଅତି କଷ୍ଟୀ କସୋଳେ ଶ୍ଳିଷର ।
 ବ୍ୟାକୁଳ କେତେ ନ ଦେଖି ହେବେ ମୋତେ କରେ ଏ ବିଚାର ।
 ବଇଦେହ୍ୟ ଶିଳାସ ନାମ ଗୀତ ବକାରେ ରଚନ ।
 ବାନପଦେ ସ୍ଥଳ ଉପରନ୍ତୁ କୃତ ବୁଝିବେ ସୁମନ । ୫୨ ।

୫୧ଶ୍ଳୋକ ପଢ଼ି—“ଏ ଅମୃତ ନେଇ ଗ୍ରାସ କରି, ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଯୁଧା ଦୃଶା
 ବାଧୁକ ନାହିଁ ।” ଅଶ୍ଵାଙ୍ଗ ବ୍ୟାଧି ଗୋଟିଥିବା ସେଗୀକୁ ବୈଦ୍ୟର ଔଷଧ ଭଲ
 କିମ୍ବ ପରି ସୀତାଙ୍କୁ ନାରକଙ୍କ କାଣୀ ସୁସ୍ଥ କଲା । ସେ ଶରୀର କଲେ, ମୁଁ
 ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ସୁନବାର ପାଇ ଧନ୍ୟ ହେବି । ଏଥିପାଇଁ କେବଳ ମାତ୍ର ଭଗ୍ନର
 ଭରସା । ତତ୍ପରେ ନାରକ ରହି ବାହୁଡି ଗଲେ, ସୀତା ଅମୃତ ଖାଇ ବସି
 କସିଲେ ।

୫୨ଶ୍ଳୋକ ପଢ଼ି—ସୀତା ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ବିରହରେ ଅତି ଘାତ ଭବରେ
 ମୁଖ ଖୋଜି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଗୁହଁ ଦିଶିଣ ହସ୍ତ ପଶ୍ଚିମ୍ବଳରେ ଦେଇ ଚିନ୍ତା କଲେ,
 “ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମୋତେ ନ ଦେଖି କେତେ ବ୍ୟାକୁଳ ହେବେ । ବୈଦେହ୍ୟଶିଳାସ
 ନାମକ ନାଟ୍ୟ କି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅକ୍ଷରରେ ରଚିତ ହୋଇଅଛି । ଉପେନ୍ଦ୍ର କୃତ ବାଞ୍ଛନ
 ପଢ଼ି ଏ ସ୍ଥଳ ପଶ୍ଚିତମାନେ ବୁଝିବେ ।

ପଞ୍ଚବିଂଶ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ—ଶଙ୍କରାବରଣ

ବାଞ୍ଛ ବାଞ୍ଛିବାରେ ହାତୁ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ସକନ୍ତ ।

ବରତନେ ସମ ରାମ ହୋଇଲେ ପ୍ରବଧ ।

ବହୁଲକ ନର-ବାଣୀ ।

ବସନ୍ତ ନ ପୁଣ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ ଶୁଣି । ୧ ।

ବମଳ ବେମନ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ର ସେ ନ ମାରୁଁ ମର ।

ବସିଲ କଳଙ୍କ ହୋଇ ଅବେ ସେହସର ।

ବଧ ମୋହ ଯୋଗୁଁ ଏହି ।

ବଶେ ବଳବ ନ ବରୁ ସମତନ୍ତ୍ର ମୁହିଁ । ୨ ।

ବସନ୍ତ ମାୟାମୁଗର ଜ୍ୟୋତି ବାହାରଲ ।

ବସୁରେ ସେ ଦୁଷଣରପୁର ମିଶିଗଲ ।

ବଡ଼ ସୁକୁଳ ଶବର ।

ବାହୁଡ଼ିଲେ ଭାର ବଡ଼ ସୁମନସବର । ୩ ।

୧ମ ପଦ—ବାଞ୍ଛ—ଶର । ରାମ—ମୁଗ । ନରବାଣୀ—ମନୁଷ୍ୟ ପରି
ଥା ।

୩ୟ ପଦ—ବସନ୍ତ—ବେହରୁ । ବସୁରେ—ବେହରେ । ଦୁଷଣରପୁ-
ରାମଚନ୍ଦ୍ର । ଶବର—ମୃତଦେହର । ସୁମନସବର—ଦେବଶ୍ରେଷ୍ଠ ବା ପଣ୍ଡିତ
ଶ୍ରେଷ୍ଠ ।

ପଞ୍ଚବିଂଶ ଛାନ୍ଦ

୧ମ ପଦ—ଶର ବାଞ୍ଛିବା ମାତ୍ରକେ କନକମୁଗ । 'ହାତୁ ଲକ୍ଷ୍ମଣ'
ଶବ୍ଦ ବରକାରୁ ସମତନ୍ତ୍ର, ବକିତ ହୋଇ ଭବିଲେ, “ଏ ପଶୁ ହୋଇ ମନୁଷ୍ୟପରି
ବ୍ୟା କହଲ । ବସନ୍ତ କହି ପଡ଼ିବ ନାହିଁ ତ ?” (ପଶୁ ବଚନ ଶ୍ରବଣରେ ବସନ୍ତ
ପଡ଼ିବାର ସମ୍ଭାବନା ।)

୨ୟ ପଦ—“ଚନ୍ଦ୍ର ବସନ୍ତ ନିଷ୍ପଳଙ୍କ, ସେ ନ ମାର ମଧ୍ୟ ମୁଗ ନିଜ
ଲଜ୍ଜାରେ ମରି ତା ବୋଲରେ କଳଙ୍କ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ବସି ରହେ । ଅଥଚ ଏ
ମୁଗ ମୋ ହସ୍ତରେ ବଧ ହେଲା । ମୁଁ ‘ସମତନ୍ତ୍ର’ ମନୋହର ଚନ୍ଦ୍ର । ସଂସାର
ମଧ୍ୟରେ ଏ ମୁଗ ମୋହର କଳଙ୍କ ସ୍ବରୂପ ନ ହେଉ ।”

୩ୟ ପଦ—ମାୟାମୁଗର ଦେହରୁ ଜ୍ୟୋତି ବାହାରଲ । ସେ ଜ୍ୟୋତି
ପାପର ଶତ୍ରୁ ସମତନ୍ତ୍ରଙ୍କ ଦେହରେ ମିଶିଗଲା । ସେ ମୃତଦେହର ବଡ଼ ସୁଖ୍ୟ,
ବାରଣ ଦେବଶ୍ରେଷ୍ଠ ସମତନ୍ତ୍ର ତାହୁ ଭାର ବରି ବାବରେ ବଡ଼ ବାହୁଡ଼ିଲେ ।

ବଟରେ ଅନୁଜ ଭେଟ ମତ ଭରସିତା ।
 ବୋଲେ ଶର ସୀତା ବାହୁଁ, ତାହୁଁ ଏକତା ।
 ବର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଲେ ଅନୁର ।
 କହଇ ଯେ ଥର ଭୟେ ହୃଦୟ ପଥର । ୪ ।
 ବୋଇଲେ ପ୍ରମିତାସୁତ ଶୁଣ ରତ୍ନଗୁଣ ।
 କଣାହେଲେ କଣାଆଇଁ ତୁମ୍ଭ ବାରପଣ ।
 ବାଣୀ ମୋର ନାମେ ହାହି ।
 ବଚାଣୁ ସରୁମଧ୍ୟ ଶୁଭ ଭୟ କହି । ୫ ।
 ବୈଦେହ୍ୟ ପ୍ରମାଣ ପକେ କଟ କର ଜାତ ।
 ବଦାରିତ ହୃଦୟେକ ସୀତା ନାମ ସତ ।
 ବିନା ଭର୍ଣ୍ଣ କନେ ବାମା ।
 ବାଣୀ ସୁଧା ବୋଲେ ସୁରମତେ ନୋହେ ସମା । ୬ ।

୪ର୍ଥ ପଦ—ଅନୁଜ—ସାନଭାଇ । ଥର—କମ୍ପନ । ହୃଦୟପଥରେ—ମନରେ ।

୫ମ ପଦ—ସରୁମଧ୍ୟ—କ୍ଷୀଣକଟୀ ବଶିଷ୍ଠା ।

୬ଷ୍ଠ ପଦ—ବୈଦେହ୍ୟ—ପିତୃଣୀ । ସୀତା—ଲଙ୍ଗଳାୟତା । ସୁରମତେ—ଦେବତାମାନଙ୍କ ମତରେ ।

୪ର୍ଥ ପଦ—ବାଟରେ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କର ଭେଟ ହେବାରୁ ସୁମତ୍ୟଙ୍କ ମନ ଭରସପୂର୍ବ ହେଲା । ସେ କହଲେ, “ସୀତା ବାହୁଁ, ତାହୁଁ ଏକାକିନୀ ସ୍ଥିତି ଆସିଲା ବାହୁଁକ ? ମୋ ବସିଥିଲତୁ ଅନ୍ତର ହେଲେ ସେ ଯେ ମନମଧ୍ୟରେ ଭୟରେ ଥରହର ହୁଏ ।”

୫ମ ପଦ—ଲକ୍ଷ୍ମଣ କହଲେ, “ହେ ରତ୍ନଗୁଣ ! ଶୁଣ, ତୁମ୍ଭର ବାପପଣ କଣାଥିଲେ ମଧ୍ୟ ‘ହାହି ଲକ୍ଷ୍ମଣ’ ଶବ୍ଦ ଶୁଣାଯିବାରୁ କ୍ଷୀଣକଟୀ ଶୁଭ ସୀତା ବାଣୀହୋଇ ଭୟ କଲେ ।”

୬ଷ୍ଠ ପଦ—“ତାଙ୍କର ବୈଦେହ୍ୟ ନାମ ପ୍ରମାଣିତ ହେଲା । ‘ବୈଦେହ୍ୟ’ ପିତୃଣୀ ବୃକ୍ଷର ଫଳ ଯେପରି କଟ୍ଟ ପ୍ରଦାନ କରେ, ସୀତା ସେହିପରି ଶେଷରେ ମୋତେ କଟୁବଧା କହଲେ । ସୁଖି ତାଙ୍କର ସୀତା ନାମ ସ୍ୱାର୍ଥକ ଅଟେ । ‘ସୀତା’ ଲଙ୍ଗଳାୟତା କଥାକୁ ଚିନ୍ତି ଫାଳ ଫାଳ କଲେ ପରି ସେ ମୋ ହୃଦୟ ଯେତେବେଳେ ଭୟରେ ପଡ଼ାଇଲେ । ଯେତେ ଅମୃତ ଖାଇ ନ ଥିବାରୁ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ କଥାକୁ ଅମୃତ ସଜ୍ଜିତ ହୁଏନା ଦେଖାଯାଉ, ମାତ୍ର ଦେବତାମାନଙ୍କ ମତରେ ତା ଠିକ୍ ନୁହେଁ । (ଦେବତାମାନେ ଯେ ଅମୃତ ଖାଇଅଛନ୍ତି) ।”

କିନ୍ତୁ ଯେଣୁ ଯୋଗୀ ତେଣୁ ଶୁକାରେ ନ ଶୁଣି ।

କୋଲେ ସମ ଶିକର କେ ବଡ଼ ଯୋଗୀ ପୁଣି ।

ବହୁ ଅର୍ଥ ଅବସ୍ତବେ ।

ବହୁର ଶକ୍ତାରେ ଶୁଣୁଛନ୍ତି ସଦୃଶବେ । ୭ ।

ବଚନ ଦାର୍ଭ ଉଚ୍ଚନ ସଦୃଶ ଗମନ ।

ବାଳା ଅନୁସର ନ ଆସିବା ଦେଖି ଛଳ ।

କରୁଛନ୍ତି ସ୍ୱେଦାଧୀନା ।

ବିମନା ନୋହେ ସଦୃଶେ ଏବେ ଦୋଷ ବିନା । ୮ ।

ବୃକ୍ଷ କରୁଣାରେ ସେ ନିବଶ ପକ ବହୁ ।

ବହୁ ସ୍ୱାଧୀନ ଭଣ୍ଡିବା କୋଲି ଯେବେ ମୁହଁ ।

ବାହେ ଲେଖିଥାଇଁ ମୁହଁ ।

କୋଲିଥାଇ ଲେଖ ତଦାଧୀନଭଣ୍ଡି କର । ୯ ।

୨ମ ପଦ—ବିହ—ଜ୍ଞାନ । ବହୁର—ଅନ୍ତର ।

୧ମ ପଦ—କରୁଣା—କରୁଣା । ସ୍ୱାଧୀନଭଣ୍ଡିବା—ସେହି ସ୍ତ୍ରୀର ଅଧୀନରେ ସ୍ୱାମୀ ଥାଏ । ଭଣ୍ଡି—ସ୍ୱାମୀ ।

୨ମ ପଦ—“ଯୋଗୀମାନେ ବିଶେଷ ଜ୍ଞାନ ଅଟନ୍ତି, ତେଣୁ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ କଚନରେ ସେମାନେ ଶୁଦ୍ଧାବୃତ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ କି ତା ଶୁଦ୍ଧି ନାହିଁ ।” ଲକ୍ଷଣ ଏହା କହକାରୁ ସମତରୁ କହିଲେ, “ଶିବଙ୍କଠାରୁ ଆଉ କିଏ ଯୋଗୀ ବିଏ ଅଛି ? ସ୍ତ୍ରୀ ଅନ୍ତର ଦେବା ଭୟରେ ସେ ଅର୍ଚ୍ଚାଘରେ ଜନ ରାତି ସ୍ତ୍ରୀର କଚନ କଚନ ଶୁଣୁଅଛନ୍ତି ।”

୮ମ ପଦ—ସମତରୁ ଏ କଥା ଦାର୍ଭ ସ୍ୱରରେ ଲକ୍ଷଣକୁ କହି ଶୀଘ୍ର ଗମନ କଲେ । ବୃକ୍ଷର ନିକଟରେ ପ୍ରବେଶ କରି ପ୍ରିୟା ଆସି କାଟିବୁ ଗୁହଁ ନ ଥିବାର ଦେଖି ସେ କାତର ହେଲେ । ପୁଣି ମନ ମଧ୍ୟରେ ବହୁର କଲେ, “ସେ ତ ଦେହାଧୀନା, ମୁଁ ଦୋଷ କରୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ମୋଠାରେ ସେ ବିମନା ହୁଏ ନାହିଁ । ଏବେ ବିନା ଦୋଷରେ ବିମନା କାହିଁକି ହେବ ? [ସେ କାହିଁକି ବୁଝାଇ ମୁହଁରେ ମୋ ଆସିବା କାଟିବୁ ଗୁହଁ ଠିଆ ହୋଇ ନାହିଁ ?] ।

୧ମ ପଦ—‘କରୁଣା ବୃକ୍ଷରେ ନୈରାଶ୍ୟ ଫଳ ଦେବେ ଫଳେ କି ? ସେବେ ମୁଁ କାହାରେ ‘ମୋର ପ୍ରିୟା ସ୍ୱାଧୀନ ଭଣ୍ଡିବା’ ମୁଁ ମୋର ପ୍ରିୟାର ଦାସ—ଏହା ଲେଖିଥାଏ’, ତେବେ ସେ ତାହା ଦେଖି ମୋତେ କହେ ‘ତଦାଧୀନଭଣ୍ଡି’—ତୁମ୍ଭର ମୁଁ ଦାସୀ କୋଲି ଲେଖ ।’

ଚରହୋଇଣି ତା ସାର ନାଗରା ରଜନ ।
 ବରୁଣ ତ ଥାନ୍ତା ନକ ନକ ଭବମାନ
 ବଚନେ ମୁଁ ତାହାର ।
 ବଳନେ ବରଣ ଅଣି ଅପେକ୍ଷା କରିବୁ । ୧୦ ।
 ବାସବତ୍ତା ହୋଏ ମୁଁ ପାଶୁ ଗଲ ଶିଖେ ।
 ବେଶ ସାର ଶଯ୍ୟା କରି ନିରେଶେ ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ ।
 ବସୁଭକ୍ଷା ହୋଇ ଧନ ।
 ଦକାଶ କୁସୁମକାଳେ ତେଜି ବେଳି ସ୍ଥାନ । ୧୧ ।
 ବାର ବାର ଅଭିସାର ମୋ ପାଶେ ପଶିତା ।
 ବସନ୍ତ ମାଗିବାରେ ହୁଅଇ ଶକ୍ତିତା ।
 ବସୁ ପ୍ରୋଷିତଭଣ୍ଡି ବା ।
 ବାନ୍ଧିବାକୁ ବରଦାକୁ ବରୁଅଛି ଦତ୍ତା । ୧୨ ।

୧୨ଶ ପଦ—ଅଭିସାର—ସନ୍ଦେହ ସ୍ଥଳକୁ ଗମନ ।

୧୦ମ ପଦ—‘ସେ ନାଗରାବରେ ସୀତା ଚରହୋଇଣି ତା ନାୟିକାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ସେ ମୋର ଚରହରେ ନକ ନକ ଭବନାମାନ ଚିତ୍ତରେ ବରୁଣ ଥାନ୍ତା । ମୁଁ ତାହାର ପଦେ ଦକ୍ଷାରେ ଦେଶ ବଳନ ପାଇଁ କରିବୁ ଅଣିଅଛି । (ତେବେ ସେ ବସନା ହେଉ ବାହୁଁକ ?)

୧୧ଶ ପଦ—‘ମୋ ପାଶରୁ ଗଲକ୍ଷଣ ସେ ବାସବତ୍ତା ନାୟିକାପ୍ରାୟ ହୁଏ । ଅପେ ବେଶ ସାର ଶେଷ ପକାର ଅଗଣାରେ ଠିଆ ହୋଇ ମୋତେ ନିରେଶୁ ଥାଏ । ପୁଣି ସେହି ଶ୍ରୀମୁଖ ମୋର ବସୁଭକ୍ଷା ନାୟିକା ହୋଇ ସୁସ୍ୱଚ୍ଛ ସମୟରେ ବେଳ ସ୍ଥାନ ତେଜି ରୁଦ୍ଧିପାଏ ।’ [ତାହା ତ ହୋଇ ନାହିଁ ଏବେ ନ ଆସେ କାହୁଁକ ?]

୧୨ଶ ପଦ—‘ଅଭିସାର ତା ନାୟିକାପରି ସେ ବାରମ୍ବାର ମୋ ପାଶକୁ ଆସିବାରେ ନିପୁଣ ଅଟେ । ମୁଁ ବସନ୍ତ ରତି ମାଗିବା ବେଳେ ସେ ଶକ୍ତିତା ନାୟିକା ହୁଏ ଅର୍ଥାତ୍ ହୋଧୟୁକ୍ତା ହୋଇ ମୋ ବାକ୍ୟ ଶଣ୍ଠନ କରେ । [ଏବେ ମୁଁ ବସନ୍ତ ରତି ମାଗି-ନାହିଁ — ତେବେ ସେ ବସନା ହେଉ ବାହୁଁକ ?] । ବ୍ୟାତା ମୋର ଶ୍ରୀମୁଖ ‘ପ୍ରୋଷିତଭଣ୍ଡି ବା’ ବରଦାକୁ (ମୋ ସହୃଦ ବହେକ ବରଦାକୁ) ମୁଁ ସବୁବେଳେ ଅଗଣା କରୁଥାଏ । କହିମାନ ସେ ଅଗଣା ସତ୍ୟ ହେଉକ ?

କହୁଥିବାରେ ଶରୀର ଲବନଭରଣ ।

କହୁକ ନାହିଁ କଳହାନ୍ତରତା ରୁହୁଣ ।

ବିକଳିତ ପ୍ରିୟାହୃଦ ।

ବିଛନ୍ଦରେ କେମନ୍ତେ ସେ କଲ ଅସପଦ । ୧୩ ।

ବୋଇରେ ଦେହଲୀ ପାଶେ ମୁମୁକ୍ତର ଥୋଇ ।

ବାସ ଦେହର କି କର ନିକାରିବୁ ତୁହି ?

ବିଲମ୍ବ ମୋ କର ହଟ ।

ବିଧାନ ସେ କହୁଅଛୁ ଲାଭବା କପଟ । ୧୪ ।

ବିଲେପ ନୋହୁବୁ ରସକଣ ପୁର ତମେ ।

ବସ୍ତରେ ପ୍ରସନ୍ନମୁଖୀ ହାସ ଶ୍ରାବ ତମେ ।

ବସ୍ତ୍ରାବତ କର ପାଣି ।

ବେଶେ ପଶି ବେଳକୁ ଅସ ରେ ପ୍ରିୟ ଭଣି । ୧୫ ।

୧୩ଶ ପଦ—ବିକଳିତ—ନୈ । ବିଛନ୍ଦରେ—କୌଶଳରେ । ଛନ୍ଦ—କପଟ । ଅସପଦ—ସ୍ଥାନ ।

୧୪ଶ ପଦ—ଦେହଲୀ—ଏକାନ୍ତୀ କଳ ।

୧୫ଶ ପଦ—ବିଲେପ—ହସିବା । ତମ—ଅନ୍ଧକାର । ପ୍ରସନ୍ନମୁଖୀ—ଭୁଲୁଳକବଳା ବା ଛନ୍ଦ୍ରମୁଖୀ । ପାଣି—ହସ୍ତ । ବେଶ—ଘର ।

୧୩ଶ ପଦ—‘ମୋ ପ୍ରାଣେଶ୍ୱରୀ ଦେହ ଧରି ଥିବାସ ଏ, କଳହାନ୍ତରତା ରୁହୁଣ କହୁକ ନାହିଁ । [କଳହ କର ମୋଠାରୁ ଅନ୍ତର ହେବ ନାହିଁ] । ବୋଇ ମୋର ପ୍ରିୟାର ହୃଦୟ କପଟନୈ । ଏବେ କି କୌଶଳରେ ‘ଛନ୍ଦ’ କପଟ ସେ ହୃଦୟରେ ସ୍ଥାନ ପାଇବ ?’

୧୪ଶ ପଦ—ସମତନ୍ତ୍ର ମନେ ମନେ ଏହା ବିଚାର ଯାଇ ହାର ମୁହଁ ପାଖରେ ମୁଗୁକ୍ତର ଥୋଇ ଦେଇ କହଲେ, “ମୋର ଅସିକାରେ ବିଲମ୍ବ ହେବାରୁ, ତୁ ହଟ କରି କପଟରେ ଲାଗିଅଛୁ । ମହା ବୋହୂର ଦେହର କାସନାକୁ କପଟ ନିକାର ତୁ ଲାଗି ରହ ପାରବୁ ? (ତୋର ଦେହର କାସନାରୁ ମୁଁ ଜାଣିପାରିବି ସେ, ତୁ କେଉଁ ଲାଗିଅଛୁ । ତେଣୁ ଲାଗି ପଳି କହି ନାହିଁ) ।”

୧୫ଶ ପଦ—“ହେ ରସକଣ ! ତୁ ଅନ୍ଧକାର ଗୁହରେ ମଧ୍ୟ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇ ପାରିବୁ ନାହିଁ । ଦୈବଦ୍ରମେ ତୁ ପ୍ରସନ୍ନମୁଖୀ । ତୋର ହାସ ଶ୍ରାବ ପରି ଝଟକକ [ତେଣୁ ଅନ୍ଧକାରରେ ମଧ୍ୟ ତୋ ଦେଖା ଦିଲପାରିବ] ।” ଏହା କହୁ ସମତନ୍ତ୍ର ଗୁହ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରି ହସ୍ତ କଡ଼ାଇ ଡାକିଲେ, “ହେ ପ୍ରିୟା ! ମୋ ବୋଲକୁ ଆ ।”

ବୋଇଥିଲା ଆଣି ଏକା ମୁଗତର୍ମ ପୁରୁ ।
 ବାଛି ବାଛି ତୋଳି ଆଣିଅଛି ପୁଷ୍ପଗୁଚ୍ଛ ।
 କସ ସେ ଅଳିନେ ବେଗେ ।
 ବାନ୍ଧି ମୁଁ କୁନ୍ତଳ ଗୁମର ପୁଲପୋଶେ । ୧୬ ।
 ବହୁକୁ ଶ୍ରଦ୍ଧା କରିବା ଦେଇ ମୋର ହସ୍ତ ।
 ବଦାବଦେ ରାଗିବାକୁ କି ପୁରୁଷାୟିତ ।
 ବୋଇବାକୁ ନାହିଁ ତାହୁଁ ।
 ବୋଇଲ ବଚନ ଆନ ହୋଇଛି ମୋ କାହିଁ । ୧୭ ।
 ବନ୍ଧୁ ଭୁବୁ ଧନ ଭୁବୁ ପ୍ରାଣ ଭୁବୁ ସତେ ।
 ବନ୍ଧୁ ଧନ ଦୂର କରି ଆଣିଛି ସଙ୍ଗତେ ।
 ବିଗତ ହୁ ଦେଲେ ରକ୍ଷା
 ଦ୍ରୁତାଶ୍ରରେ କି ରୂପରେ ଅଛି ସୁବିଧା । ୧୮ ।

୧୬ଶ ପଦ—ପୁଷ୍ପଗୁଚ୍ଛ—ପୁଲପୋଶା । ଅଳିନ—ମୁଗତର୍ମ । କୁନ୍ତଳ
 —କେଶ । ଗୁମର—ତରଂଗ ।

୧୭ଶ ପଦ—ପୁରୁଷାୟିତ—ବିଷୟତ ରକ୍ତ ।

୧୮ଶ ପଦ—ସୁବିଧା—ସୁବିଧା ।

୧୬ଶ ପଦ—“ହୁ ବେଳେ ମୁଗତର୍ମ ଓ ମୁଗପୁରୁ ଆଣିବାକୁ କହୁ
 ଥିଲା । ମାତ୍ର ମୁଁ ତାହା ବ୍ୟଗତ କାନ୍ଧି ବାଛି ପୁଲପୋଶା ସବୁ ତୋଳି ଆଣିଛି ।
 କୁ ଶାନ୍ତି ଆସି ସେ କନକ ମୁଗଗୁଳରେ ବସ । ପୁଲ ଓ ଗୁମର ଯୋଗେ ମୁଁ
 ହୋଇ ଶେଷ ବାନ୍ଧି ନିବିଡ଼ ।”

୧୭ଶ ପଦ—“ହେ ହିମେ ! ‘ତରଂଗ ମୋର ହସ୍ତରେ ଦେଇ
 ବିଷୟତ ରକ୍ତ କରିବାକୁ ହୁଡ଼ାଇବେ’—ଏହା ଭାବି ହୁ ରସୁ କହୁଛୁ କି ? କା
 ମଧ୍ୟ ମୁଁ କହୁ ନାହିଁ । ମୋର କହୁକା କଥା କେବେ ଅନ୍ୟଥା ହୋଇଛି କି ?”

୧୮ଶ ପଦ—“ହୁ ମୋର କରୁ, ହୁ ମୋର ଧନ, ହୁ ମୋର ପ୍ରାଣ
 ଅଛି, ଏହା ସତ୍ୟ ଅଟେ । ତେଣୁ କରୁ ଧନ ଦୂର କରି ତୋତେ ସଙ୍ଗତେ
 ଆଣିଛୁ । ହେ ସୁଦୃଶ । ହୁ ମୋର ପ୍ରାଣ, ହୁ ମୁକ୍ତି ଗୁଲଗଲେ ମୋର ଆଉ
 ଦ୍ରୁତାଶ୍ରରେ କପରି ରକ୍ଷା ଅଛି ? [ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଶରୀର ରହିବା ଅସମ୍ଭବ] ।”

ବସର ହୃଦୟେ ଦୟା ବଢ଼ିନ ଉରଜି ।
 ବନ୍ୟ ଜଗତରେ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ସଞ୍ଚର ସହଜ ।
 ବଦର୍ପରୁ ମୋର ହେଜି ।
 ବରାବେଦା ଏମନ୍ତ ଭାବକୁ ଅହୁ ଭଜି । ୧୯୩
 ଭଜତ ଉଦ୍ଭିତ ଛଳ ବଚନ ପ୍ରକାଶି ।
 ବେଦେ ନ ପାରିଲେ ଯତ୍ନ କାଳା ମନ ତୋଷି ।
 କାର୍ଯ୍ୟ କାରୁଲେ ପଣ୍ଡିତ ।
 ବୃହାତ୍ସବ ପ୍ରାୟ ଶାସ୍ତ୍ର ହୋଇଲା ତେମନ୍ତ । ୧୯୪
 ବହୁବ୍ୟ ବୟଶେ କି ଜାନକୀ ଶୀତକୁଣ୍ଡଳୀ ।
 ବସ୍ତ୍ର ହେଲ ଶୁଣସୀ ବସନ୍ତେ ଗଲା ଭସି ।
 ଦାଧ ବୋଲି ପ୍ରିୟହତ୍ୟା ।
 ବଧ ନ କଲକୁ ଶୁଣାଇଲା ବଇରତା । ୧୯୫

୧୯୫ ପଦ—ବରାବେଦା—ସୁଜୟ ।

୨୦ଶ ପଦ—କାରୁଲ—କାହୁଲ ବାବଦୁକ ।

୨୧ଶ ପଦ—ଶୀତକୁଣ୍ଡଳୀ—ଶୀତୋଦୟ । ବସ୍ତ୍ର—ନାଦକଟା ବାସ୍ତ୍ର ।
 ବଇରତା—ଶତ୍ରୁତା ।

୧୯୫ ପଦ—“କୋ ହୃଦୟରେ ଦୟା ଓ ବଢ଼ିନ ପ୍ରମୟୁଷଳ ଭବିଷ୍ୟେ
 ବାସ କରନ୍ତି । ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଦୟା ସ୍ୱଭାବରେ ଜଗତରେ ପୂଜ୍ୟ
 ଅଟେ (ବଢ଼ିନ ଶୁଣ ପୂଜ୍ୟ ହୁଏ) । ହେ ପରମାତ୍ମାଦେବ ! ମୋର କର୍ମ
 ଉପାଦେୟ ହୁଏ କିନ୍ତୁ ବଢ଼ିନ ଶୁଣକୁ ଧାରଣ କରିଅଛୁ କି ? (ଏ ଜ୍ୟେଷ୍ଠହୋଇ
 ସୁଦ୍ଧା ପୂଜ୍ୟ ହେଲେ ନାହିଁ, ମାତ୍ର ଭରତ କିନ୍ତୁ ହୋଇ ପୂଜ୍ୟ ହେଲେ ।
 ଏହା କଥା ହେଉଛି ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଶୁଣ ଦୟାକୁ ପ୍ରତି ବଢ଼ିନ ଶୁଣକୁ
 କହୁଲ କି ?)”

୨୦ଶ ପଦ—ସମତନ୍ତ୍ର, ଏହୁପରି ଭନୟ, ପରିହାସ, ଛଳ ପୁଣି କାକ୍ୟ
 ମାନ ପ୍ରଦାଶ କରି ମଧ୍ୟ ସୀତାଙ୍କ ମନ ତୋଷି ପାରିଲେ ନାହିଁ । କାହୁଲ
 ଭେଦକୁ ପଣ୍ଡିତ ଶାସ୍ତ୍ର ବୃହାତ୍ସବ ପ୍ରାୟ ଏ କବନ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ ହେଲା ।

୨୧ଶ ପଦ—ତପ୍ତରେ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ କହିଲେ, ‘କୃତୋଦୟ ସୀତାକୁ
 ବସନ୍ତ ନାସିବା ସୂର୍ଯ୍ୟଶା ରାସସୀ ବସନ୍ତରେ ଅତି ଖାଇ ଗଲା କି ? ସୀତା
 ଶୋଷିତ କାୟକ ତୋରି ବିଚାରି ତାକୁ ବଧ ନ କରକାରୁ ହେ ଏହୁପରି ଶତ୍ରୁତା
 ଶୁଣାଇଲା କି ?”

ବିଧାତା କର୍ମଣ ଚକ୍ଷୁ ଦେ ଅନ ଚକ୍ଷୁ ।

ବୋଲୁ ପିତା ହା ରାମ ହା ରାମ ଗଲ ଜାକ ।

ଦେଲ ପଡ଼ାଇ ଲକ୍ଷଣ ।

ବୋଲୁ ହା ରାମା ହା ରାମା ପିବ ମୋ ପରାଣ । ୨୨ ।

ବରଷ ବରୁଣ ତୋତେ କୁପାସିଲୁ ମିତ ।

ବୋଲଇ ଯେ ପ୍ରଥମୁ ପୀୟୁଷ କରି ଜାତ ।

ବସ ବର ବଲୁ ସିଦ୍ଧ ।

ବସ କଲାଇଲୁ ଅନ ଅର୍ଥେ ପାର ସିଦ୍ଧ । ୨୩ ।

ବୋଲନ୍ତୁ ଯେ ଚନ୍ଦ୍ର ଶଶୀ ଚର୍ଚ୍ଚର ହାଟକ ।

କାର ଶଶୀ ମାତ୍ର କରେ କରତ ଅଲୋକ ।

୨୩ଶ ପଦ—ବରୁଣ—ବ୍ରହ୍ମନ । ପୀୟୁଷ—ଅମୃତ । ଶିବ—ମଙ୍ଗଳ,
ମହାକେବ ।

୨୪ଶ ପଦ—ଶଶୀ—ଚନ୍ଦ୍ର, ହାଟକ—ସୁବର୍ଣ୍ଣ । ଚନ୍ଦ୍ର—ଅକାଶର ।
ବୈଦେହ୍ୟଚନ୍ଦ୍ର—ବିଶ୍ୱରତ୍ନରାଜ ।

୨୨ଶ ପଦ—“ହେ ଲକ୍ଷଣ ! ବିଧାତାର ବିଧାନ କଥା କିଏ ଅନ୍ୟଥା
କରିବ ? ପିତା ଦଶରଥ ‘ହା ରାମ ହା ରାମ’ କହି ଜୀବନ ସ୍ଥିତିଲେ; ଏବେ
ସେହି ସମୟ ଆସି ପଡ଼ିଲା, ‘ହା ରାମା ହା ରାମ, କହି ମୋର ଜୀବନ ସିଦ୍ଧ ।”

୨୩ଶ ପଦ—ତତ୍ପରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର, ରେବତୀନ କରି କହିଲେ, “ହେ
ବଲୁ ! ତୋତେ ମୁଁ କୁପାସମୁଦ୍ରା ବୋଲି କହେ । ସମୁଦ୍ର ପ୍ରଥମରେ ଅମୃତ ଜାତ
କରି ପରେ ବସ ଜାତ କଲା; ସେହିପରି ତୁ ପ୍ରଥମେ ସୁଖରୂପ ଅମୃତ ଦେଇ
ମୋତେ ବସ କଲୁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଶେଷରେ ତୁ ବସ କଲାଇଲୁ । ସେ ବସ ଶିବ
ଇଲ ଅନ୍ୟ ବାହାଠାରେ ପାଇ ହେବ କି ? (ମୋର ହୃଦୟରେ ବସ ରହି
ଦେଲା, ମୁଁ ତାହା ସତ୍ୟ କରି ନ ପାରି ନିଶ୍ଚୟ ନାଶ ସିଦ୍ଧ) ।”

୨୪ଶ ପଦ—ଶଶୀ, ଚର୍ଚ୍ଚର, ହାଟକ (ସୁବର୍ଣ୍ଣ), କାର (ଜଳ)
ଏ ସମସ୍ତେ ଚନ୍ଦ୍ର ବୋଲନ୍ତି, ମାତ୍ର ଦେବକଳ ଶଶୀ ଘୋର ଅକାଶରୁ ନାଶ
କରେ ଓ ସଂସାରରୁ ଅଲୋକିତ କରେ । ସେହିପରି ସୀତା ଅନେକ ଥରେ ମଧ୍ୟ
ତୁ ଦେବକଳ ଏକା ମୋର ଅନନ୍ତବାସିନୀ ଓ ଦୁଃଖବିନାଶିନୀ ଅଟ । (ଚର୍ଚ୍ଚର,
ସୁବର୍ଣ୍ଣ, ଜଳ ଚନ୍ଦ୍ର ନାମ କବୁଜ କଲେ ମଧ୍ୟ ସେପରି ଜଗତରୁ ଅଲୋକିତ
କରିବାର ରୂପ ଲାଭର ନାହିଁ, ସେହିପରି ଏକା ତୋ ବ୍ୟଗତ ଅନ୍ୟ କୌଣସି

ବିଧିବଦ୍ଧ ଉପ ବୋର ।
 ବେଦବିରଚନ ଧନ ମନେ ବେଳେ କର । ୨୪ ।
 ବସନ୍ତ ଋତୁ ତ ଅନ୍ତ ହୋଇ ନାହିଁ ଗୋର ।
 ବଚନ ବୋକଲ କଥା ଗୁଣିଲ ମାୟୁର ।
 ବେଳୁ ବେଳୁ ସେ ଅଧିକ ।
 ବହୁମ ଜନ୍ମ ପାଦପେ ବନସ୍ତ ସର୍ବତ । ୨୫ ।
 ବନ୍ଧୀ ଅଭିମାନ ତ ତୁମ୍ଭର ନାହିଁ ଭଲ ।
 ବସୋଗୀ ହେଲ ବଶେଷେ ଅନୁସରଣ ।
 ବାଳୀ ବାହିଁ ଗଲ ଗୁପ୍ତ ।
 ବଦନିତ ପୁଷ୍ପେ ତ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ହୋଇ ହସ । ୨୬ ।
 ବୋଲିବୁ ବେ ରସାତ ବେ ପୁଣି ଅଶୋକ ।
 ବିଭୀଷଣ ବେଳୁ କର ତୁମ୍ଭ ମଧ୍ୟେ ଓକ ।

୨୨୩ ପଦ :—ରସାଳ—ରସସୁନ୍ଦର, ଅମୃତ । ଅଶୋକ—ଶୋକହୀନ,
 ଅଶୋକ ବୃକ୍ଷ । ବିଭୀଷଣ—କୃଷ୍ଣାକ, କାହାଡ଼ା ଗଛ ।

ସୀତା ନାମ୍ନୀ ରମଣୀର ମୋତେ ତୋଷ କରିବାର କ୍ଷମତା ନାହିଁ ।
 ରେ ବେଦବିରଚ ! ରେ ଧନ । ଏ କଥାକୁ ଥରେ ମାତ୍ର ତୋ ମନରେ
 ଚିନ୍ତା କର ।

୨୨୪ ଶ ପଦ :—“ରେ ଗୋର । ବସନ୍ତ ଋତୁ ତ ଶେଷ ହୋଇ ନାହିଁ ।
 ତୋର ବଚନ ବୋକଲ କଥା ମାୟୁରୀ ଗୁଣିଲ ? (ବସନ୍ତ ଋତୁ ଆଉଁ ଆଉଁ
 ତୋର ଜନେ ରୂପ ବୋକଲ ଶବ୍ଦ ନିରବ ହେଲା କାହିଁକି ?) ” ଏହିପରି
 ବହୁ ବହୁ ରାମଙ୍କର ଅଧିକ ବିଭ୍ରମ ଜାତ ହୁଅନ୍ତେ, ସେ ବୃକ୍ଷମାନଙ୍କୁ ବନସ୍ତ ବର
 କହୁଲେ—

୨୨୫ ପଦ :—“ହେ ବୃକ୍ଷଗଣ ! ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ତ ଲତାମାନେ ଅଭିମାନ
 କରି ଅଛନ୍ତି—ତା ଅନ୍ୟଥା ହୋଇ ନାହିଁ । ମୁଁ ବଶେଷରେ ତୁମ୍ଭଙ୍କ ଅନୁସରଣ
 କରି ଏଠାରେ ରହୁଥିଲି । କହିମାନ ମୁଁ ବିରାଗ ହେଲି । ମୋର ସୀତା କୁଅଟେ
 ଗଲ ବଡ଼ । ପୁଣି ବିବାହ ସ୍ଥଳରେ ତ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ଭାବରେ ହସୁଛନ୍ତି । (ମୁଁ ତୁମ୍ଭର
 ଅଗ୍ନି ଦେ—ତଥାପି ମୋ ବସବେଳେ ହସୁଛ । ଏ ଦଶ ଭଲ ବ୍ୟବହାର ?) ”

୨୨୬ ପଦ :—“ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କିଏ ‘ରସାଳ’ ରସବନ୍ତ (ଅମ୍ଭ),
 କିଏ ପୁଣି ‘ଅଶୋକ’ ଶୋକବିହୀନ, କିଏ ‘ବିଭୀଷଣ’ ରସୁହୀନ (କାହାଡ଼ା) ।

କଳା ରସ ମୁଁ ହୋଇବି ।
 ବୁଝି ଶୋକରେ ଭାବେ ହୋଇ ଦିନ ନେଇ । ୨୭ ।
 ବୋଲି ସେ ଫଳବନ୍ତ ମୋ ପ୍ରତିପକ୍ଷରେ ।
 ବସନ ହୋଇଣ କିଏ ହୋଇବ ସଫାରେ ।
 ବହୁକ ମୁଁ ନୋହେ ମିତ ।
 ବହୁ ବେଳୁ ତୁମ୍ଭେ କଥା ମୁଁ କହୁଛି ସତ । ୨୮ ।
 ବିମୋହନ ଏକ ସନ୍ଦେହ-ବାସ ସୁମନରେ ।
 ବଳ୍ବଳ ପିଧାନ ପୁଣି ଶାଶା ରଞ୍ଜନରେ ।
 ବଳସ୍ଥିତ ଘରେ ଶଗ ।
 ବାଣ୍ଟି ବହୁ ମୋ ପ୍ରିୟାର ନାଶ ଉଦ୍‌ବେଗ । ୨୯ ।

୨୫ ପଦ:—ବିମୋହନ—ସୁକାସିତ ବା ପରମାନନ୍ଦ । ପିଧାନ—
 ପିନ୍ଧିବା । ଶାଶା—ତାଳ, ସହାୟ । ଘରେ—କରିବା, ବସ୍ତ୍ରରେ । ଶଗ—ପିନ୍ଧିବା,
 ଶର ।

ହୋଇଉଛ । ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମୁଁ କାସ ବର ଦରସ ହେବ, ପୁଣି
 ଶୋକରେ ବୁଝି ଭୟାବୁ ହୋଇ ଦିନ ନେଇ । (ତୁମ୍ଭକୁ ଆଶ୍ୱସ୍ତ ଦେବାକୁ
 କଣ ଏହି ଫଳ ମିଳିବ ?)

୨୭ ପଦ:—“ତୁମ୍ଭେମାନେ ପୁଣି ‘ଫଳବନ୍ତ’ ଫଳସୁକ୍ତ ବୋଲି, ମୋ
 ପ୍ରତି ଆଶାରେ ବସନ ହୋଇବ କି ? (ମୋ ଆଶାକୁ ବସନ ଦେବ କି ?)
 ସଫାର ମଧ୍ୟରେ ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ଶର, ନୁହେଁ, ମିତ ଅଟେ । ତୁମ୍ଭେ ‘କଥା’ ତେର
 ଶାରଣ ଦେଖିବ କୋର ମୁଁ ମଧ୍ୟ କଥା କହିଅଛି । ଏହା ମଧ୍ୟ ଯିଏ ନୁହେଁ ।”

୨୯ ପଦ:—“ତୁମ୍ଭେ ମତ ଓ ‘କାସ ସୁମନରେ’ ସୁକାସିତ ବସୁମରେ
 ବିମୋହନ ହୋଇଅଛ, ସେହିପରି ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଉଦ୍‌ବେଗ ମନରେ ପଡ଼ି ବୁଝିଆରେ
 ମୋହନ ହୋଇଅଛି । ପୁଣି ତୁମ୍ଭେ କଳେ ପିନ୍ଧିଛ (ତୁମ୍ଭ ଦେହରେ କଳେ
 ଚିତ୍ତ ହୋଇ ରହିଛି) ଓ ତାଳମାନଙ୍କରେ ରଞ୍ଜିତ ହୋଇଅଛ । ମୁଁ
 ସେହିପରି କଳେ ପିନ୍ଧିଛି ଓ ଲକ୍ଷ୍ମଣର ସହାୟରେ ରହିଅଛି । ତୁମ୍ଭଙ୍କରେ
 ଶ୍ରୀମାନେ ଚଳାପ ଦରନ୍ତ, ମୋ ହସ୍ତରେ ବାଣମାନେ ଶୋଭିତ ହୁଅନ୍ତୁ । (ସବୁ
 ପ୍ରକାରରେ ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ମିତ ଅଟେ) । ଅତଏବ ମୋ ପ୍ରିୟାର ଶର ବହୁ
 ଶୋଭା ଉଦ୍‌ବେଗକୁ ଦୂର ଦର ।”

କାତେ ପଛକ ଚଳିଲେ ଯେଉଁ ମାର୍ଗେ ନଗେ ।

ବଦେବ ଏ ଠାରନ୍ତି ସବୁ କି ଏହି ଦିଗେ ।

କାସ ନିବେଶେ ରୁପିବ ।

ବହୁକ ବାଦ୍ୟକୁ ଶିଖିଛନ୍ତି ସାଗ୍ନ ଶୁଭ । ୩୦ ।

କୋଇଲେ ଗୁମ ଗୁମକ ଦାଶରଥ ଚର୍ଚ୍ଚି ।

ବଦେବନା ନାମ ଧରି କାବେ କି ବୈଦେହୀ ।

ବେଗି ହୋଇ ଦେଖି ମାର୍ଗ ।

ବୈଷ୍ଣବ ସରସୀ ପ୍ରାୟ ଚନ୍ଦ୍ରଚିହ୍ନେ ଯୋଗ । ୩୧ ।

ବଦନ୍ତି ଭ୍ରାତେ ସୁଦନ୍ତି ସୁଦନ୍ତୀଗମନା ।

ବଳେ ବସାଇ ସ୍ୟନ୍ଦନେ କେ ଗର କ ଘୋଷ ।

କାବ-ଗୁଣି ମଧ୍ୟେ ମୋର ।

କହୁଛି କଟାଇ ଧନ ହରିନେଇ କୁର । ୩୨ ।

୩୦ଶ ପଦ—ପଛକ—ପଛ । ନଗେ—ଦୃଷ୍ଟମାନେ ।

୩୧ଶ ପଦ—ସୁଦନ୍ତି—ସୁଦଶନା । ସୁଦନ୍ତୀଗମନା—ଗଜଗମନା ।

ସ୍ୟନ୍ଦନ—ରଥ । ବହୁକ—କୋଇଲ କା ଜାହାଜ । କୁର—ଲୁଟି ।

୩୦ଶ ପଦ—ପଛକ ବା ଗୁମ ଦୃଷ୍ଟମାନଙ୍କର ପଛ ଯେଉଁ କବରୁ ଗୁମକ ହେଲା, ଗୁମ ସେ କବରୁ ଗୁମୁଁ କବରୁ ବଳେ, “କୁମର ହିଁ ଏହି କବରେ ଥିଲୁ”-ଦୃଷ୍ଟମାନେ ମୋତେ ଠାର ଏହା କହୁଅଛନ୍ତି କି ? ଏହା ଶୁଣି ସେ ସେହି କବରୁ ଯିବାକୁ ରହିଲେ ମଠ ଚିତରେ ଥିବା ଶାଗ ଶୁଭ ବିଶୁଦ୍ଧିକରେ ତଥାକାର୍ତ୍ତି ବରୁଥକାର ଶୁଣିଲେ ।

୩୧ଶ ପଦ—ସେହି ଶୁଭ ଶାଗ ‘ଗୁମ ଗୁମକ ଦାଶରଥ’ କୋଇ ଦିଗରେ ଗୁମ କରୁଥିଲେ, “ବୈଦେହୀ ମୋର ନାମ ଧରି କାବେ କି ?” ଏହା ଶୁଣି ଗରବରେ ଯାନ୍ତେ ଦେଖିଲେ, କାନ୍ତ ବୈଷ୍ଣବ ସୁସଜ୍ଜିତ ପରି ଚନ୍ଦ୍ରଚିହ୍ନ ଯୁକ୍ତ ହୋଇଅଛି । [ବୈଷ୍ଣବମାନେ ସେପରି ଚନ୍ଦ୍ର ଗୁମାରେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇଥାନ୍ତି, ସୁସଜ୍ଜିତ ପେପରି ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ ପକ୍ଷୀ ବାସ ଯୁକ୍ତ ହୋଇଥାଏ, ସେହିପରି ପଥର ଥର ଚନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରରେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇଅଛି) ।

୩୨ଶ ପଦ—ରଥ ଚଳି ପଡ଼ିଥିବାର ଦେଖି ଗୁମ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ ଚହଲେ, ‘ଗଜଗଜଗମନା ସୁଦଶନା ସୀତାକୁ ବଳହାରରେ ରଥରେ ବସାଇ କିଏ ଘୋଷ କଲେ କି ? ଏହା ସେ କଲେ, ସେ ମୋର ଗୁମସମ୍ପଦ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରୀତ ଗୁଣିକାର କୋଇଲକୁ ଫଟାଇ ସୀତାକୁ ଧନକୁ ଲୁଟି କରି ନେଇଲେ ।’

ବାଣିଜ୍ୟ ବିଦ୍ୟାରେ କେହି ଜାକନ ପୋଷିବ ?

କର୍ମଶୈଳେ ବାହା ତନୁ ସୁବର୍ଣ୍ଣ କଟିବ ?

କାରବାନରୁ ସେ ଫାଇ ।

ବୁଦ୍ଧି ରତ ଲଭ ମନ ଅନୁ ରୂପେ ପାଇ । ୩୩

ବିଦୁଳର ମାନସ ହିଞ୍ଜିକା ସୁନ ସୁଖି ।

କାକୁଛୁ ତ ନୁହେଁ ସଦ୍ରାକ ପୋଷାମଣି ।

କେଶି ପୁଣି ଏତେ ଭଣି ।

ବିଭୀଷଣ ରଥକୁ ଦେଖିଲେ ଶୁଭସାଗୀ । ୩୪

ବିଲେଳ ଶତ୍ରୁ ମୋ ଶତ୍ରୁ କର୍ମେ ଏ ଭଗନ ।

ବିମାଣର ଧର ତାକୁ କରେ କି ଗମନ ।

କଦେ ତ୍ରମର କଲିଣୀ ।

ବିରଗିକାରୁ କି ରଣ ରଣ ପୁଣି ପୁଣି । ୩୫

୩୩ଶ ପଦ—କର୍ମ—ଶୈଳ—ଦେହରୂପ କଟି ପଥର । କାରବାନ -
କାରବାନ ସୃଷ୍ଟି ଅର୍ଥାତ୍ ଶାନ୍ତି ସୁନା । ଫାଇ—ଲାଭ ।

୩୪ଶ ପଦ—ହିଞ୍ଜିକ—ହିଞ୍ଜାସ । ସଦ୍ରାକ—ପଳାରସିକା ।

୩୩ଶ ପଦ - ଏବେ ବାଣିଜ୍ୟ ବିଦ୍ୟାରେ ମୁଁ କିପରି ଜାକନ ପୋଷିବ ?
(ଧନ ଥିବାରୁ ସୁନା ତ୍ରମ ସାଧିତ୍ୟ କରି ଜାକନ ପୋଷିଥିଲୁ, ଏବେ ତ
ସୀତାରୂପ ଧନ ଲଭ, ମୁଁ କିପରି ତଳିବ ?) ବାହା ଦେହ ସୁନାକୁ ମୋ
ଦେହରୂପ କଟି ପଥରରେ କଟିବ ? (ମୁଁ ଆଉ ବାହାକୁ ଆକର୍ଷଣ କରିବ ?)
ବିଭୀଷଣ ସୁନାଠାରୁ ମୋ ଛିନ୍ନା ତନୁରୂପ ସୁନା ଅଧିକ ପଟେ । ମନ ଅନୁରୂପେ
ବାଣିଜ୍ୟରେ ସୁନା ରତ ଏ ମାତ୍ରାରେ ବୁଦ୍ଧି ହେଲେ, ସେପରି କଣିକର ଅନନ୍ତ
ଜାତ ହୁଏ, ସେହିପରି ମୁଁ ସୁରତ ଲଭକରି ସୁଖୀ ହେଉଥିଲୁ ।”

୩୪ଶ ପଦ—ଏହି ସମୟରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ମନ ହିଞ୍ଜାର ନାଦ ଶୁଣି
ବହୁକ୍ରୋଧ ହେଲା । ସେ ଭାବିଲେ, ନେଉଥିବା ଲୋକ ପାଶରୁ ସୀତା ପଳାଇ
ସାରିଛନ୍ତି କି ? କେଣୁ ନୁହେଁ କେବଳ ଶୁଣାଯାଉଛି, [ହିଞ୍ଜାର ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ନୁହେଁ
ଶବ୍ଦ ବୋଲି ମନେ କଲେ] । ଏହା ଭାବି ରାମ ଶୀଘ୍ର ଆଗକୁ ଚାଲି ଶ୍ରୀ ରାଜା
ହୋଇ ପଡ଼ିଥିବା ରଥକୁ ଦେଖିଲେ ।

୩୫ଶ ପଦ—କହା ରଥ ଦେଖି ରାମଚନ୍ଦ୍ର ପୁଣି ଅସ୍ଥିର ମନରେ
ଭାବିଲେ, ମୋହର ଶୁଭକର୍ମଯୋଗୁଁ ଏ ରଥ ଭଗ ହେଲା । ନାଶ୍ଟ ରୂପେ ମୋ
ଛିନ୍ନାକୁ ଧରି ଗୁରୁ ଗୁରୁ ଯାଉଅଛନ୍ତି କି ? ସେହି ସମୟରେ ତ୍ରମର ଗୁଣିନ ଶବ୍ଦ
ଶୁଣି ସେ ମନେ କଲେ, ‘ମୋ ଛିନ୍ନା ନାଶ୍ଟରୂପେ ସହଜ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାରୁ ତାର
ଠିକ୍ କଲିଣୀ ଏପରି ଶବ୍ଦ କରୁଅଛି କି ?’

ବାଣୀ ଶୁଣାଇବା ଭଳି ରହ ରହ ତାକୁ ।
 ବନ୍ଧୁ ରସସିନ୍ଧୁ ରସାରୁଣ୍ୟ ବୋଲି ଟେକ ।
 କଳ୍ପତରୁରେ ବିଦୁ ଭୁକ୍ତ ।
 ବିଦ୍ୟାମାନ ବକ ହୃଦୟାନ୍ତେ ଲବ୍ଧ ବଳ । ୩୬।
 ବ୍ରହ୍ମା ଯହୁଁ ଜାତ ତାକୁ ଦଳିଛୁ ସଦରେ ।
 ବନ୍ଧାଉ ଶାନ୍ତି ଧର୍ମରେ ସିଦ୍ଧକୁ ମଧ୍ୟରେ ।
 ବିପକ୍ଷର ଜୀବନକୁ ।
 କୋଇଲି ମୋର ବରେ ଦେବାର ମନକୁ । ୩୭।
 ବୋଲି ବୋଲି ଯାଉଁ ଏହା କଟାୟ ପିଛନ୍ତି ।
 ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହତ ଅନ୍ତରେ କହୁଲ ଏମନ୍ତ ।
 ବିଶ୍ୱେ ବୋଦିଶ୍ରୀଧାରଣ !
 ଦୈଦେନ୍ଦ୍ରୀ ବେନି ଗଲଟି ଲକ୍ଷ୍ମୀକୁ ସଦଶ । ୩୮।

୩୮ଶ ପଦ—ପିଛନ୍ତି—ପକ୍ଷୀ ।

୩୭ଶ ପଦ—ସୀତାଙ୍କୁ ଶୁଣାଇବା ଭଳି ଭାବରେ ତାକୁ ବହୁଳେ,
 “ହେ କଳ୍ପ । ହେ ରସସିନ୍ଧୁ । ହେ ପୁଥୁରା ଶୋଭନା । ରହ, ରହ । ବନ୍ଧୁମାନେ
 ତମକୁ ତୋ ମୁଖ ସଙ୍ଗେ ହୃଦୟ ନିକଟରେ ଶବ୍ଦନ କରନ୍ତେ, ତୋର ମୁଖ
 ତମକୁ ଲବ୍ଧ କରିଦେଇ, ତେଣୁ ସେ ଉପରକୁ ଉଠିଗଲା । (ତୋର ମୁଖଶୋଭା
 ତମର ଗର୍ବକୁ ଦଳିଅଛି) ।”

୩୭ଶ ପଦ—“ସେଇ ପଦ୍ମକୁ ବ୍ରହ୍ମା ଜାତ ହେଲେ, ସେହି ପଦ୍ମକୁ ହିଁ
 ପାଦରେ ଦଳିଅଛି । [ପଦ୍ମ ଶୋଭାଠାରୁ ତୋ ପାଦର ଶୋଭା କେଶ] । ତୁ
 କଟୀରେ ଫିଛୁଥିବା ଶାଢ଼ୀର ଧଡ଼ରେ ସିଦ୍ଧକୁ ବନ୍ଧାଇଥାଉ । (ତୋ କଟୀ ସିଦ୍ଧ
 ଦର୍ଶି ଅଟେଷ ସବୁ) । ତୁ ସିଦ୍ଧକୁ ବନ୍ଧାଇ ଥିବାରୁ ମହାବୀର ଅଛୁ,—ତେଣୁ
 ଶକ୍ତିକୁ ନିଜେ ସଂହାର ନ କରି ବାହାର ପ୍ରାଣେ ମୋ ହାତରେ ଦେବାକୁ
 ମନ ଲାଗେ । ତୁ ନିଜେ ସଂହାର କରିବାକୁ ଲଜ୍ଜା ବଢ଼ିଥିଲେ କହୁତ କେତୁ
 ସଂହାର କେ ସାନ୍ତେଣି, ମାତ୍ର ମୋ ହାତରେ ମଧ୍ୟରାଜାକୁ ମନ କରିଥିବାରୁ
 ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରଖିଅଛି ।”

୩୮ଶ ପଦ—ସୁମ ଏହା ବହୁ ବହୁ ସାଧିଲେ, କଟାୟ ପକ୍ଷୀ ସେ ଶବ୍ଦ
 ଶୁଣି ବେତନା ପାଇ ଉଠିଲା ଏବଂ ଭକ୍ତ ସ୍ୱରରେ ସମ୍ପାଦ ଦେଇ କହିଲା, “ହେ
 ବିଶ୍ୱେ ! ବୋଦିଶ୍ରୀ ଧାରଣ ! ରାବଣ ସୀତାଙ୍କୁ ନେଇ ଲକ୍ଷ୍ମୀକୁ ବୁଲିଗଲା ।”

ବଦାଦେ ମ' ଶୁଭିଲ୍ ସତୀନ ମୋତେ ଦୁଃଖ ।

ବସାଇ ପୁଣ୍ୟକେ ଘେନି ଗଲ ସମାମଣି ।

ବସା ମଧ୍ୟରୁ କସେ ତା ।

ବନ୍ଦୀ ବର କାଲେ ଯଥା ଲବ୍ଧକେ ନିଅନ୍ତି । ୩୯ ।

ବଳେ ବର କ୍ଷିଣେ ଦକ୍ଷିଣ ଦୃଷ୍ଟେ ଗୁଣେ ।

ବଂଶବର ପ୍ରାଣ ଶୀଘ୍ର ବର ଗ୍ରାହଣକାଣେ ।

ବୋଲି ବସନ୍ତିଲ ଗାବ ।

ବିହ୍ୱାୟସେ ରହୁ ଦକ୍ଷରୂପେ ବଳ ପ୍ରଦ । ୪୦ ।

ବିମଳ ହୋଇ ଲଭିଲ ସେ ପରମ ଗତ ।

ବହୁ ଗୋପ ବଳେ ଶବ୍ଦ ସ୍ୱୟଂ ରଘୁପତି ।

ବାସବରେ ବନ୍ଧ୍ୟା ପେଡ଼ି ।

ବିପ୍ର ସୋମ୍ୟପୁତ୍ର ପ୍ରାୟ ପ୍ରେତକ୍ରିୟା ବିହ୍ୱ । ୪୧ ।

୪୦ଶ ପଦ—ଦକ୍ଷିଣ—ପ୍ରବଣ । ବିହ୍ୱାୟସେ—ଅବାଗରେ । ବନ୍ଧ୍ୟରୂପେ—ବେକରତା ରୂପରେ ।

୩୯ଶ ପଦ—“ସେ ସୀତାଙ୍କୁ ନେବାର ଦେଖି ମୁଁ ତା ସହୃଦ ଯୁକ୍ତ ବନ୍ଧୁ ତା ରଥ ଶୁଭିଲ୍ କେଲି । ସେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ମୋ ତେଣା ଦୁଃଖି ରହୁ ଦେଖିଲେ ମୁଣି ବସାଇଲ ପ୍ରାୟ ପୁଣ୍ୟ ବସାନରେ ସୀତାଙ୍କୁ ବସାଇ ଘେନିଗଲା । ସେପରି ବ୍ୟାଧମାନେ ବସା ମଧ୍ୟରୁ କସେତା ପକ୍ଷୀକ ଜାଲରେ ବନ୍ଦୀ ବର ନିଅନ୍ତି, ସେହିପରି ସୁଖେ ପଡ଼ି ହୃତଅରୁ ସୀତାଙ୍କୁ ରଥରେ ବନ୍ଧିଲେ ନେଇଗଲା ।”

୪୦ଶ ପଦ—“ଆପଣ ତ ଯନ୍ତ୍ରୀୟ ରୂପରେ ପ୍ରବଣ ଅଛନ୍ତି । ଏବେ କ୍ଷିଣ ଦକ୍ଷ ବଳେ ବର (ଲବ୍ଧାହ ଯାଇ) ଗ୍ରାହଣ କାଣରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାଣକୁ ବିନାଶ କଲନ୍ତି ।” ଏହା ବହୁ ତତ୍ତ୍ୱ ସ୍ଥାପନ କରୁଛି । ବିହ୍ୱାୟସ ପରି ଅବାଗରେ ଲିଙ୍ଗ-ସ୍ଥିତି କର ।

୪୧ଶ ପଦ—ସେ ଭଟ୍ଟାୟ ଏହି ସୁଖ୍ୟବାଣୀ ଦେଇ ପରମ ଗତ ଲଭିଲା । ନିଜେ ରଘୁପତି ସେ ମୃତ ଶିଶୁକୁ ଅଗ୍ନି ସମୋପ ଦଲେ । ସେହି ସମୟରେ ରଘୁର ପୁତ୍ର୍ୟ ଅଛନ୍ତି, ସେ ଶାନ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣସ୍ୱରୂପେ ପ୍ରେତକର୍ମ କଲେ । (ସୁକମାନେ ମୃତ୍ୟୁରେ ହେତୁକ୍ରିୟା ବଦଳା ପାଇଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସୁକମାନଙ୍କୁ ଶୁଣି ଶେଷି ରଖିଥାନ୍ତି) ।

ବହୁଳ ପ୍ରାୟେ ବଳିଦ୍ରବ୍ୟକୁ ବାଲିକା ।
 ବନ୍ଧୁମାନେ ଗଡ଼େ ଅଶ୍ରୁ ମଳେ ବାନ୍ଧି ବାନ୍ଧି ।
 ବହୁଲିକା ପଦେ ଗୁଳି ।
 ବରଦେବ ବାନ୍ଧବର ଶିଳା ସମବନ୍ଧୁ । ୪୨।

ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧ୍ୟ ଛାନ୍ଦ ରାଗ ମଙ୍ଗଳବରାଜି ମୁକବର ବାଣୀ

ବନେ ଘନେ ରଘୁମଣି	। ବସଥ ପଥ ନ ମଣି	।
ବନପୁଣ୍ୟ ଅନୁଷ୍ଠାନ	। ବେଳି ଇଷ୍ଟିକା ଯେ	। ୧।
ବହୁଳ ମନ ବଳିତ	। ବରଦେବ	।
ବହୁଳ ଦେବ ଇଷ୍ଟିକା	। ବେଦେନ୍ଦ୍ର ସୀତେ ଯେ	। ୨।

୪୨ଶ ପଦ—ବାଲିକା—ସମୁଦା ନଦୀ

ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧ୍ୟ ଛାନ୍ଦ

୧ମ ପଦ—ବନ—ନିବନ୍ଧ । ବସଥ—ଅବାଧ । ବନ—ବନ ଅର୍ଥାତ୍
 ଶେଷେଇ ବନ । ଇଷ୍ଟିକା—ପଥ ।

୪୨ଶ ପଦ— ବଳିଦ୍ରବ୍ୟରୁ ସମୁଦା ନଦୀ ବହୁଲପରି ସମସ୍ତ ପ୍ରକରେ
 ଲୁହ କହୁ ପଡ଼େ । ସେ ଏହପରି ବାନ୍ଧି ବାନ୍ଧି ସେଠାରୁ ଗଲେ । ଏ ପ୍ରକାର
 ବାନ୍ଧବର ଉପେକ୍ଷା ବାନ୍ଧବର ସମବନ୍ଧୁକୁ ଶିଳା ବନ୍ଧି ବହୁଲିକା ପଦରେ ବରଦେବ
 ବଲେ ।

ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧ୍ୟ ଛାନ୍ଦ

୧ମ ପଦ—ସମବନ୍ଧୁଙ୍କର ବୁଦ୍ଧି ଅଶ୍ରୁ ସଦୃଶ ଶେଷେଇ ପୁଣ୍ୟ ହୋଇ
 ଥିବାରୁ, ସେ ନିବନ୍ଧ ବାନନରେ ବାଧି ଅବାଧ ବନ ନ ବନ୍ଧି ବୁଦ୍ଧିଅଶ୍ରୁ ।

୨ୟ ମଦ—ସୀତାଙ୍କ ବହୁଳ ଦେବ, ତାଙ୍କ ମନ ବହୁଳ ବଳରେ
 ବହୁଳ ହୋଇଅଛି । ତେଣୁ ସେ ଉକ୍ତ ସ୍ଥଳରେ କହୁଲେ, “ଗୋ ବେଦେନ୍ଦ୍ର ।
 ଗୋ ସୀତେ । ତୁ ଲେଖି ମାତ୍ର ବୁଦ୍ଧିକ ନ ହୋଇ ମୋ ନିବନ୍ଧକୁ ଅନ୍ତର
 ହୋଇଗଲା ।”

ଦନଦ ତମାଳ ତମ	। ବାଲେ ନୋହେ ତାରତମ ।	
ବହେଦାର ହେଲେ ତମ	। ବଶୁ ଉତ୍ତମ ଏ	। ୩।
ବାସୁବାହନ ତମରା	। କଳେ ଗର୍ଭେ ସୁମର	।
ବହୁର ସେହୁ ସକାଶେ	। ବହୁ ପ୍ରକାଶେ କ	। ୪।
ବସିବେ ଚଳ ସମାନେ	। ବେହରେ କିନ୍ତୁ ମାନେ ।	
ବସୁ ପିଲିକ ରଖିଛୁ	। ବୁଲି ଶିଖିଛୁ ଯେ	। ୫।
ବହୁରାଜ ଚନ୍ଦନେ	। ବ୍ୟାଳ ପାଇଲ ନିଦନେ ।	
ବଶାଲ ଚନ୍ଦ୍ରରେ ଶଶା	। ବନା ପ୍ରଶଂସା ଏ	। ୬।

୩ୟ ପଦ—ଦନଦ—ମେଘ । ତମ—ଅଳଦାର । ତାରତମ—ପ୍ରଭେଦ
ତମ—ସହ ।

୪ର୍ଥ ପଦ—ବହୁ—ଜୁଡ଼ା । ଗର୍ଭ—ବେଶ ମଧ୍ୟସ୍ଥ । ବାସୁବାହନ
ତମରା—ମୁଗର ସୁହ ।

୨ୟ ପଦ—ବ୍ୟାଳ—ସର୍ପ ।

୩ୟ ପଦ—“ମେଘ, ତମାଳ ଦୁସ୍ତ, ଅଳଦାର, ଏମାନେ ତୋ ବେଶ
ସହତ କେଶସମାନ ନୁହନ୍ତି । ସହ ବେଶ ସହତ ସମାନ ବୋଲି ମନେ ଦିଅ,
ମାତ୍ର ସମାନ ନ ହେବାରୁ ରମକାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ସୁଦର୍ଶନ ଚନ୍ଦ୍ରରେ ବିଶ୍ରାନ୍ତ
ହେଲା ।”

୪ର୍ଥ ପଦ—“ଏପରି ସେ ସବୋଲୁଷ୍ଟ ବେଶ—ତାରୁ ‘ବାସୁବାହନ’
ତମରା ମୁଗର ସୁହରେ କାନ୍ଧ ମଧ୍ୟସ୍ଥରେ ରଖିକାରୁ ମନ କରିବାରୁ ମେଥୁପାଇଁ
ବିଧାତା ଏ ବହେତ ଘଟାଇଲା କି ?”

୫ମ ପଦ—“ନୀତଲୋକମାନେ ମର୍ଯ୍ୟାଦାରେ ବହେଲେବେଳେ ସମାନରେ
ବାଲେ ସ୍ଥାନ ପାଇବେ, ବିଧାତା ଏହୁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦିଅ ଏପରି ବୁଲି କଲା କି ?”
(ତମରା ମୁଗର ସୁହ ରୂପ ନୀତ ଲୋକ ବେଶ ରୂପ ବହେବେଳେ ସଙ୍ଗରେ
ଏକାଠି ସ୍ଥାନ ପାଇ ନ ପାରିବ—ସେଥିପାଇଁ ବିଧାତା ଏ ବରହ ଦିଅ
କେଲା କି ?)”

୬ୟ ପଦ—“ବିଧାତା ଚନ୍ଦନ ଦୁସ୍ତରେ ସର୍ପଦ୍ଵାର ବଳିସାର ନିନ୍ଦା ପାଇଁ
ଅଛି, ତହୁଁ ଦୋଳରେ ଶଶୁରୁ କସାର ଅଗ୍ରଣ୍ୟ୍ୟ ହୋଇଅଛି । (ସେଥିପାଇଁ
ଅଧିକ ନିନ୍ଦା ପାଇବା ଭୟରେ ତୋ ବେଶ ସହତ ରୂପରା ସୁହରୁ ସ୍ଥାନ ନ ହେବ,
ପାଇଁ ଏହା ହେଲା କି ?)”

ବିଶେଷ କାଳ ବିଶୁଦ୍ଧ	। ବନ୍ଧୁ ବଳ ବନବୁଦ୍ଧ	।
ବାସ୍ତିବ ଅବର୍ତ୍ତନ	। ବିପ୍ଳବନ ଏ	। ୭ ।
ବିପିନେ ବର ବିଳାସ	। ବିଦାୟିକା ଉଦ୍ଧାସ	।
ବିଦ୍ୟା ସଥା ସୁସନ	। ବୃଦ୍ଧି କମ୍ପନ ଯେ	। ୮ ।
ବୋଲଇ ଅତି ଗୁଣିତ	। ବନିତାବଦେ ମାଣିକ୍ୟ	।
ବେଳୁଁ ବେଳ ସଂକଳିତ	। ବସୁଁ ସନ୍ଧିତ ଯେ	। ୯ ।
ବାହୁରେ ବର ବନ୍ଧନ	। ବୋଲୁଥାଉ ଏକା ଧନ	।
ବାଧୁ ନ ପାରେ ଦାନଦା	। ବଡ଼ ଉନ୍ନତା ମୁଁ	। ୧୦ ।
ବଣା ଦେଲି ଦେଖୁଁ ଦଣ୍ଡେ	। ବିରାଜି ଦେଲି କି ଦଣ୍ଡେ	।
ବାହୁଡ଼ି ଆଉ ପାଇବ	। ବୋଧ ଦୋଇବି କି	। ୧୧ ।

୨ମ ପଦ—“ସୌକନ୍ଦ କାଳ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଚରକାର ସମୟ,—ଏହା ବିଶୁଦ୍ଧ
କରି ହିସାବ ସଙ୍ଗତରେ କନକ ଅଶିଳ । କିନ୍ତୁ ଅବର୍ମା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଯାହା ବାସ୍ତିବ
କରେ, ତାହା ନିଷ୍ଠୁର ହୁଏ (ସେହିପରି ମୋର ଏ ବିଶୁଦ୍ଧ ନିଷ୍ଠୁର ହେଉ) ।”

୮ମ ପଦ—“ବନରେ ଶ୍ରୀୟା ସହଚର ବହାନ କର ଅନନ୍ଦ କରନ୍ତି
ଦୃଢ଼ପରି,—ତାହା ଏବେ ସ୍ବପ୍ନ ପ୍ରାୟ ନାଶ ହୋଇଗଲା (ନିଦ୍ରା ଭଙ୍ଗରେ
ସ୍ବପ୍ନ କଥା ନାଶ ଗଲା ପ୍ରାୟ ମୋର ଏ ଅନନ୍ଦ ନାଶ ଗଲା) ।” ଏହା
ବହୁକା ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ କାଳର ଦେହ ବିରହକଥାରେ ବେଶି କମ୍ପିବାକୁ
ଲାଗିଲା ।

୧୨ମ ପଦ—“ହେ ପ୍ରିୟେ ! ତୁ ଅତି ଗୁଣକଣ ବୋଲଇ, ସୁଖ
ବନିତାବଦେ ମଧ୍ୟରେ ମାଣିକ୍ୟ ପ୍ରାୟ ଅଛି । ତୁ କେଳିକୁ କେଳି କେଶି ସ୍ବେଦ
ସ୍ବକାଶ କରି ଆସି ମୋ ପାଖରେ କସୁଥିଲୁ ।”

୧୦ମ ପଦ—“ମୁଁ ତୋତେ ବାହୁ ବାଧୁ ଆଲୋଚନ କରି ବହେ,
“ହେ ଧନ ! ତୋ ଯୋଗୁ ମୋର କିଛି ଦୁଃଖ ନାହିଁ, ମୁଁ ବଡ଼ ମହତ୍ତ୍ବ ଦୋଇଛି ।”
(ମାଣିକ୍ୟ ବାହୁରେ କାନ୍ଦିଲେ ଶ୍ରେଷ୍ଠର ଦୁଃଖ ବାଧେ ନାହିଁ—ସେ ଉଚ୍ଚତ
ହୋଇ ଥାଏ) ।

୧୧ମ ପଦ—“ମୁଁ ମୃଗ ଲୋଭରେ କଣା ହୋଇ ଦଣ୍ଡେମାତ୍ର ସମୟ
ସ୍ବଦ୍ଧ ପାଇ ମୋ ଧନ ହରାଇ ଏବେ ଏପରି ଦଣ୍ଡ ବେଶ କରୁଅଛି । ଆଉ କଣ
ସତେ ମୋର ଧନକୁ ଫେରି ପାଇ ମୁଁ ସ୍ଥିର ରହି ଦେବି ?”

ବିଦାର ହେଉଛି ଭର	ବସିଥିଲା କେ ତରର	
ବିଦୁର ମୋର ହେବାକୁ	ବେଗେ ନେବାକୁ ସେ	୧୨୩
ବିଚିତ୍ର ଥିଲା ସେ ବନ	ବିମ୍ବ ଚନ୍ଦ୍ରର ଗୁମ୍ଫାନ	
ବାଳାରୁଣୁ ପାନ ସୁଧା	ବଡ଼ ବିଶୁଦ୍ଧା ଯେ	୧୩୩
ବିଚିତ୍ର ଏବେ ଭାବନ	ବଞ୍ଚିଲ ଦୁର ଶାବନ	
ବିନା ପିତୃତା ନୟନ	ବ୍ୟକ୍ତ ଅୟନ ଏ	୧୪୩
ବସୁ ନ ମରୁଁ ମୋଡ଼ଇ	ବେଳ ପ୍ରଭାତୁଁ ବୁଡ଼ଇ	
ବିଶେଷେ ଅନ୍ଧାର ଦିଶେ	ବ୍ୟୋମାଦି ଦିଶେ ଯେ	୧୫୩
ବର ଯେ ଘରକୁ ଘର	ବିଦେହ ହୋଏ ତା ଦର	
ବିଭେଦକ ପଲ୍ଲବର	ବସୁଦେବର ଯେ	୧୬୩

୧୨ଶ ପଦ—“ମୋ ପୁତ୍ର ବିଦାର ହେଉଛି । ଶୂର ବଣ ଜଗି ବସିଥିଲା ? ମୁଁ ଅନ୍ତର ହେବା ମାତ୍ରେ, ତତ୍ପକ୍ଷେ ମୋ ଧନକୁ ଶୂରର ନେଇଗଲା ?”

୧୩ଶ ପଦ—“ସେ ଦଣ୍ଡବାରଣ୍ୟ ଆଶୁର୍ଯ୍ୟ ଜନକ ଥିଲା । କାରଣ ସେ ବନରେ ମୁଁ ଏକାବେଳେକେ ତୋର ମୁଖ ରୂପ ଚନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳରୁ ଏବଂ ଅନ୍ଧର ରୂପ ଚାଳସୁର୍ଯ୍ୟ ମଣ୍ଡଳରୁ ଅତି ବିଶୁଦ୍ଧ ଅମୃତ ପାନ କରୁଥିଲ ।”

୧୪ଶ ପଦ—“ଏବେ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ବୁଝୁଛି, ବିଚିତ୍ର ରବିମର ଘଟନା ହେଉଅଛି । କାରଣ ମୋ ପ୍ରାଣ ଅନ୍ତର ହେଲା, ଅଥଚ ମୁଁ କହି ରହୁଅଛି । ମୋର ଚକ୍ଷୁ ପିତୃତାନ୍ୟ ହେଲା, ତଥାପି କାଟ ମେତେ ଦେଖା ଯାଉଅଛି ।” [ତୁ ମୋର ପ୍ରାଣ ଓ ନେତ୍ରର ଚିତୁଳା] ।

୧୫ଶ ପଦ—“ସୁଖି ଆଶୁର୍ଯ୍ୟ କଥା ଯେ, ମରଣ ନ ହେଉଣୁଁ ଏ ବେଳେ ପୋଡ଼ିଯାଏ । ସକାଳ ହେଲେ ସିନା ବେଳ ବୁଡ଼େ, ମାତ୍ର ମୋର ସକାଳେ ବେଳ ବୁଡ଼ି ଯାଉଅଛି । ଅବାଣ ଏବଂ କମ୍ପାନେ ବିଶେଷରେ ଅନ୍ଧକାର ଦେଖା ଯାଉଅଛନ୍ତି ।”

୧୬ଶ ପଦ—“ଯେଉଁ ସୁମନ୍ତ ବୀରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ତାହାଙ୍କର ମଧ୍ୟ କନ୍ଦର୍ପଠାରେ ଭୟ ଜାତ ହେଉଅଛି, କାରଣ ଫୁଲଶର ତାଙ୍କର ବେତ୍ତ ରୋଦ କରନ୍ତି । [କନ୍ଦ୍ରସମ ତାଙ୍କ କଠିନ ଦେହରେ କୋମଳ ଫୁଲଶର ମଧ୍ୟ ରୋଦ କରନ୍ତି, ଏ ମଧ୍ୟ ଆଶୁର୍ଯ୍ୟ ଘଟନା] ।

ବକ୍ର ପାଦ ବସେଦସେ	। ବାଜିବ ଅସ ହୃଦସେ ।
ବୁଦ୍ଧି ଅନ୍ଧ ନ ଦଶିଲେ	। ବୁଦ୍ଧି ବସିଲେ ଯେ । ୧୭।
ବୋଲୁ ଏମନ୍ତ ସୁଭଲ	। ବଦନ କୃତେ ଲେଖିଲ ।
ବାହୁ ଯୋଜନ ପ୍ରମାଣ	। ବରୁ ନିର୍ମାଣ ତା । ୧୮।
ବଢ଼ାଇ ଜୀବ ଲୁଣିବ	। ବୁକୁରେ ଦୁଷ୍ଟ ସଜିବ ।
ବିକଟମୁଖି ବଦନ	। ବିହର ବନ୍ଧ ସେ । ୧୯।
ବୋଲନ୍ତୁ ତ୍ରାଣେ ସଦବ	। ବାହୁ ହେଲ ବ ଲବବ ।
ବାଟରେ ଏକ କମଳ	। ବିହର ମଠ ଏ । ୨୦।
ବଦନ ଗୁପ୍ତ ହୋଇଛି	। ବିନାଶି ଭଣିବା ଲୁଚି ।
ବିପାକକର୍ମରେ ରୋଧ	। ବ୍ୟାଘ୍ର ନିଶେଧ ଏ । ୨୧।

୧୭ଶ ପଦ—“ବୋଲି ସୁନ ଲେବା ମାନ୍ଦବେ ତାହା ଅସି ସ୍ତବରେ କଳ୍ପ ପ୍ରାୟ ରେଡ଼ କରକ । ଏ ବଥା ଚିନ୍ତା ବସକେଲେ ମୋତେ ଅନ୍ଧ ବନ୍ଧୁ ବୁଦ୍ଧି ବଣୁ ନାହିଁ ।”

୧୮ଶ ପଦ—ସୁମନ୍ତ, ଏହା ବହୁବାର ଶୁଣିପାରି ବଦନ ତାହୁ କାହୁଁରେ ବନନ ବସିବାକୁ ଲୋଭ ପ୍ରଦାନ କରି କର ପ୍ରସବୁ ତାହାର କାହୁଁବୁଦ୍ଧିକୁ ଯୋଜନେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଢ଼ାଇ ଦେଲା ।

୧୯ଶ ପଦ—ସେ ରାକ୍ଷସ ଯୋଜନପ୍ରମାଣ କାହୁଁବୁଦ୍ଧିକୁ ବଢ଼ାଇ ଜୀବମାନଙ୍କୁ ଅଣି ହୋଇନ କରେ । ତାହାର ସ୍ତବରେ ମୁଖ ବିଦ୍ୟମାନ । ଏହିପରି ବିବରଣ ‘ବଦନ’ ଶିରବିଶ୍ୱନ ସକ୍ଷସ ସମଲକ୍ଷଣକୁ ଧରି ବନନ କଲା ।

୨୦ଶ ପଦ—ବଦନ ବନନରେ ପଡ଼ି ସମ ଲକ୍ଷଣକୁ ବହଲେ, “ଅମ୍ଭର ବାହୁକଳ ଶ୍ରୀଶ ହୋଇ ଗଲାଣି କି ? ଦେଖ, ବାଟରେ ଗୋଟାଏ କରୁଁ ତ ଅମର ପ୍ରତିକଳବ ଦେଉଅଛି ।”

୨୧ଶ ପଦ—“ଏହାର ମୁଖ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଅଛି; ମାତ୍ର ଅମ୍ଭକୁ ଭଣିବା ଲକ୍ଷରେ ମୁଖ ପ୍ରକାଶେ କରୁଅଛି [କରୁଁ ମୁହଁ ଲୁଗୁର ଥାଏ, ଖାଇବାକୁ ଦରକାର ପଡ଼ିଲେ ମୁହଁ ବାହାର କରେ] । ତେଣୁ ମୁଁ ବିଚାରୁଛି, ଦର୍ମପାଦ ଦେଲେ ‘ବ୍ୟାଘ୍ର’ ଅସୁଖନ ବଦନ ବାଟ ରୋଧ କରୁଅଛି । [ଅପବା-ଦର୍ମ ପଡ଼ିଲ ଦେଲେ ଦେବ ମଧ୍ୟ ବାଟ ପାଡ଼େ] ।”

ବିକୋଷ କ୍ରମାଣ କରେ	ବିଦାତ କଲେ ତା କରେ	
ବ୍ୟୋମେ ଦକ୍ଷ ରୂପ ପ୍ରତିତ	ବାଞ୍ଛି କଥୁକ ସେ	୨୨
ବଲ୍ଲମାଳୀ ଲଙ୍କପତି	ବିହସ୍ତ ଭଲ ବିପତ୍ତି	
ବସୁମତୀ ପ୍ରିୟତାକୁ	ବିନାଶ ତାକୁ ଯେ	୨୩
ବରୁଧ ଭାବ ଘୋଷିତ	ବସୁରେ ନରେ କଳିତ	
ବସୁ ମା ତୁମେ ଦମ୍ପତି	ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡପତି ହେ	୨୪
ବିଗ୍ରହାନୁଗ୍ରହେ ସର	ବିଶିଷ୍ଟ ଗତି ପ୍ରସର	
ବିଦୁଷୀ ବହୁ ବଦନେ	ବିଜେ ଗବନେ ସେ	୨୫
ବିକଳ ଚିତ୍ତେ ଶ୍ରୀରାମ	ବିଶ୍ୱଲେଖନାଭିଷମ	
ବିଗ୍ରହ ଯଥାରେ ଥରେ	ବହୁ ପଥରେ ଯେ	୨୬

୨୪ଶ ପଦ—ଦମ୍ପତି—ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ସୁରୁଷ । ବରୁଧ—ଘେନକା । ମା—ଲକ୍ଷ୍ମୀ ।

୨୨ଶ ପଦ—ଏହା ଶୁଣି ଲକ୍ଷ୍ମଣ ନିଜ ହସ୍ତରେ ଶତ୍ରୁରୁ ଗାମରୁ ଚାହାର କରି ବବଳର ହସ୍ତରେ ପ୍ରହାର କଲେ । ହାତ ଛାଡ଼ି ସିକରୁ ସେ ବଳେ ଦେବତା ରୂପ ଧାରଣ କରି ଅବାଣର ଉପସାର ସେଠାରେ ରହୁ ଶୀତାଙ୍କ ବାଞ୍ଛି କହିଲା;—

୨୩ଶ ପଦ—“ବ୍ୟୋମେ ଶୁଭେ ତୁମ୍ଭର ଭରତ ଦୁଃଖକୁ ବଧାନ କରିଅଛି । ତୁମ୍ଭେ ତାକୁ ବିନଶ କରି ପୁଣ୍ୟକୁ ପ୍ରିୟ କର ।”

୨୪ଶ ପଦ—“ହେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ପାଳନକର୍ତ୍ତା ! ତୁମ୍ଭେ ସ୍ତ୍ରୀ ସୁରୁଷ ଭୁଲକଣ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଓ ନାରାୟଣ ଅଟା ଦେବତାମାନଙ୍କ ସକାଶେ ଶୁଭକର ବିନାଶ ପାଇଁ ନର ବେହରେ ଭଲ ହୋଇଅଛି ।”

୨୫ଶ ପଦ—“ତୁମ୍ଭେ ଶତ୍ରୁ ଓ ମିତ୍ରଙ୍କଠାରେ ସମାନ ବ୍ୟବହାର କର । ଭୁବଠାରୁ ମୋକ୍ଷପତି ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ । [ଶତ୍ରୁ ଓ ମିତ୍ର ଭେଦକୁ ମୋକ୍ଷପତି କଥା] ।” ଏହା କହି ବଳେ ଶୀତ୍ର ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଗଲା । ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ବୁହେଁ ବିନୟରେ ବିଜେ କଲେ ।

୨୬ଶ ପଦ—ସ୍ୱସାରସ୍ତ୍ର ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ନୟନର ଅନନ୍ଦ ପ୍ରକାଶକାରୀ ଶ୍ରୀରାମ ବଳେ ମନରେ ପଥ ଚାଲି ଚାଲି ଯୁଧାରେ ତାଙ୍କ ବେହ ପଲ୍ଲବ ।

ଚକ୍ରେ ପୁତ୍ର ଯାରେ ଶୁଭ । ବସ୍ତ୍ରା ଧେନୁସ୍ତନ ଶୁଭ ।
 କରକେ ଶୀର ମାଗ ତ । ବିହୁ ଲଙ୍ଗିତ ସେ । ୨୭ ।
 ବୋଲନ୍ତେ ହୋଇ କରକ୍ତ । ବିହୁର୍ଦ୍ଧ ନ ପସ୍ୟ ଋକ୍ତ ।
 ବନୟୁ ଦ୍ରବ ସରବ । ବନା ଗରବ ସେ ।
 ବନ୍ଧିକେ ଶୀର ଦାନକୁ । ବିହୁ ବୋଧୁଲ ମନକୁ ।
 ବିପୁଳ ତୋଷ ଗିଉରେ । କରଦ ତାରେ ସେ । ୨୮ ।
 ବଞ୍ଚିା ତୋ ଦେବୁଁ କୁମର । ବର ଏ କେଉଁ ଅମର ।
 ବଞ୍ଚିବୁ ହୋଇ ତୁ ନନ୍ଦ । ବହୁ ଅନନ୍ଦ ସେ । ୩୦ ।

୨୭ଶ ପଦ—ଶ୍ରୁ ତ—କେବ । ବସ୍ତ୍ରା—ବାହୁସ୍ତ୍ରା । ଧେନୁସ୍ତନ—
 ଗାଈମାନଙ୍କ ଧୂଳି । ଶୁଭ—ଶୁଣି । କରକେ—ଗୋପାଳମାନଙ୍କୁ ।
 ଶୀର—ଦୁଧ ।

୨୮ଶ ପଦ—ବିହୁର୍ଦ୍ଧ—ବିଶେଷରୂପେ ଦୋହନ କର । ପସ୍ୟ—ଦୃଷ୍ଟ ।
 ୨୯ଶ ପଦ—ବନ୍ଧିକେ—ଗୋପାଳକୁ ।

୨୭ ଓ ୨୮ଶ ପଦ—ସେହି ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ କେଦମ୍ବ ପୁତ୍ର କରେ, ସେହି
 ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ପୁରୁଷ ଗାଈ ବାହୁସ୍ତ୍ରାଙ୍କୁ ବଡ଼ ଶୁଣିବେଠାରୁ ଯାଇ ଗୋପାଳଙ୍କୁ ଶୀର
 ମାଗିଲେ । ଗୋପାଳମାନେ ଶୀର ନ ଦେଇ ମରହାସ ବରକାରୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ର
 ଚରକ୍ତ ହୋଇ କହଲେ “ତୁମ୍ଭେ ଦୁଧ ନ ବୁହୁ” ରକ୍ତରୁ ଦୋହନ କର ।
 ଏହା ବହୁବାସଣି ଗୋପାଳମାନଙ୍କର ଦୁହ୍ମୁଥୁବା ଶୀର ରକ୍ତ ହୋଇଯିବାରୁ,
 ସେମାନେ ବେଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ହୋଇ ବନୟୀ ହେଲେ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଦେଲେ,—
 ‘ରକ୍ତ ନ ଦୁହ’ କ୍ତେ ଦୋହନ ନ କର ଶୀର ବୁହ’ ।

୨୯ଶ ପଦ—ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ଗୋପାଳକ୍ଷୀର କାନ ଦର ରାମ-
 ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ମନକୁ ତୋଷ କର । ରାମଚନ୍ଦ୍ର, ଚିନ୍ତାଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଶୀର
 ପାନ ଯୋଗେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେବାକୁ ସେ ଗୋପାଳକୁ କର ପ୍ରଦାନ କଲେ ।

୩୦ଶ ପଦ—ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ହେବୁ ସେ ଗୋପାଳର ମନ କଥା ଜାଣି
 ପାଇ କହଲେ, “ତୁମର ଏହି ଲଜ୍ଜା ଯେ, ଏ କେଉଁ କେବଳା ଅସିଚକ୍ତ,
 ମୋତେ ସୁସନ୍ଦାନ ରୂପ କର ଦେବେ । ତୁମେ ପରଜନ୍ମରେ ନିଜ ନାମ କହୁ
 ଅନନ୍ଦରେ ରହବ ।”

କାରେ ଶୀରଦାନେ ଜୀବ	ବୋଧୁଲ୍ଲ ଏ ଶୁଦ୍ଧାସିବ	
କଟିବୁଁ ସୁଦ୍ଧ ଭାବରେ	କୁଜ ନବରେ ଯେ	୩୧
କାମା ଯଶୋଦା ବୋଲଇ	ବାଲଶେଳରେ ଲୁଲଇ	
କନମାଳୀ କୃଷ୍ଣ ହର	ବୋଲ ବହର ଯେ	୩୨
କଳରଦ୍ର ଅବରଜ	ବୋଲଇବ ହେ କରଜ	
କୁଳ ନା ଆଉ ଦ୍ଵାପରେ	ବିଦ୍ୟା ଦ୍ଵାପରେ ଏ	୩୩
କାସ ସେ ସ୍ଥାନେ ନିଶିବ	କାସରେ ସୁଧୀବଂଶିବ	
କନେ ଦକ୍ଷିଣ ମୁଖରେ	ବିହାର ଘରେ ସେ	୩୪
ବିପିନ ଅତି ଝଲିକା	ବିକଟ ନବମାଳିକା	
ବିକସେ ଅଳିପାଳିକା	କାଶମେଳିକା କ	୩୫

୩୩ଶ ପଦ—କରଜ—ଗୋପାଳ । ଅବରଜ—ସାନବୁଲ । ଦ୍ଵାପରେ
—ସନ୍ଦେହରେ, ଦ୍ଵାପର ଯୁଗରେ ।

୩୪ଶ ପଦ—ବିପିନ—କନ । ନବମାଳିକା—ନିଆଁଳୀଫୁଲ । ବିକଟ—
ସ୍ତବ୍ଧ, ଅଳିପାଳିକା—ଭ୍ରମରଶ୍ରେଣୀ ।

୩୫ଶ ପଦ—“ଅରେ ଶୀର ବେଲ ଅମ୍ବ ଗ୍ରାଣ ରଖିଲ । ଏହୁ ସୁକୁଚ
ଫଳରୁ ଗୋପସୁରରେ ହୁମ୍ବ ଘରେ ଅମ୍ବେ ସୁଦ୍ଧ ରୂପରେ କଟିବୁଁ—ସେତେ-
ବେଳେ ଏ ଉପକାର ଶୁଦ୍ଧାସିବ ।”

୩୬ଶ ପଦ—“ହୁମ୍ବ ଗୁହଣୀ ଯଶୋଦା ବୋଲଇ ଅମ୍ବୁ ବାଲୁକାଫାରେ
କୁଲଇବ । ସୁଧୀ ଅମ୍ବୁ ସେ କନମାଳୀ, କୃଷ୍ଣ, ହର, ବୋଲ ତାବ ଅନନ୍ଦରେ
କାଳ ହରଣ କରକ ।”

୩୭ଶ ପଦ—“ହେ ଗୋପାଳ । ଅମ୍ବୁର ଏ ସାନବୁଲ ଲକ୍ଷ୍ମଣ କଳରଦ୍ର
ବୋଲଇବ । ହୁମ୍ବେ ଆଉଁ ସଖୟ କର ନାହିଁ । ଏହା କୁ ପର ଯୁଗରେ ଘଟିବ ।

୩୮ଶ ପଦ—ବମ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ସେ ସ୍ଥାନରେ ସେ ସୁଦ୍ଧ ବାସ କଲେ ।
ପର ବିକସ ବକ୍ଷିଣ ମୁଖରେ କନ ଯେରେ ଶୀଘ୍ର ଗମନ କଲେ ।

୩୯ଶ ପଦ—ସେ କନରେ ବେଶେଷ ରୂପେ ଶୋଭା ପାଉଥିବା ସ୍ତବ୍ଧ
ନିଆଁଳୀ ଫୁଲରେ ଭ୍ରମରଶ୍ରେଣୀ ଚଢ଼ାଇ କରୁଥାନ୍ତି । ତାହା ଦେଖି ଗ୍ରାମବନ୍ଧୁ
ଭାବରେ, ଏ କରଜର ଶର ସମ୍ଭବ କି ?”

ବସନ୍ତ ବସନ୍ତ ବସନ୍ତ । କଳାଳ ପକ୍ଷ କ ବସନ୍ତ ?
 ବହୁ ପଦସୀ ପ୍ରମାଣ । ବିଦ୍ୟା କମାଣ କ ? ୩୬
 ବସନ୍ତ ମଧୁର ତନୁ । କନେ କମଳତ ତନୁ ।
 ବସନ୍ତମଣି ହା ସୀତା । କଳେ ଭାଷିତା ସେ । ୩୭ ।
 ବୃଷା ଶରଦଫାଳସ୍ତେ । ବସନ୍ତରେ କଳେ ଲସ୍ତେ ।
 ବସ୍ତୁ ଅମ୍ଭ ବସ୍ତୁ ଭାଷ । ବସନ୍ତଭାଷୀ ସେ । ୩୮ ।
 ବନ୍ଦୀ ଜଗତଜନନୀ । ବସନ୍ତ କମଳାଜନୀ ।
 ବୋଲି ରହିଲେ ଅନ୍ତରେ । କଳେ ସଦୃଶେ ସେ । ୩୯ ।

୩୬ଶ ପଦ—ବସନ୍ତବସନ୍ତ—କଳାଳ । କମାଣ—ଧନୁ ।

୩୭ଶ ପଦ—ବସନ୍ତ—ବସନ୍ତସ୍ତ ବସ ।

୩୮ଶ ପଦ—ବୃଷା—ଭଦ୍ର ।

୩୯ଶ ପଦ—ଶରଦଫାଳ—ଧନୁବାଣଧାରୀ ।

୩୬ଶ ପଦ—“କଳାଳ କେଉଁ ଗୁଣରେ ଅଦମ୍ୟ ସୁଖ ରୂପ ପ୍ରଧାନ ଧନୁରେ
 ଭ୍ରମର ବୁଝ ଗୁଣ ତଡ଼ାଇ ଅଛି ? (କଳାଳ ଅର୍ଥ ଚନ୍ଦ୍ରକାର ଅଦମ୍ୟ ଫୁଲ
 ଧନୁରେ ଭ୍ରମର ଶ୍ରେଣୀ ରୂପ ଗୁଣ ତଡ଼ାଇ ନିଆଳୀ ଫୁଲ ଶର ବଳୁଛି କ ?)
 ଅଥବା—କଳାଳ କି ଅବଗୁଣ ହେତୁ ନିଆଳୀ ରୂପ ଫୁଲରେ ଭ୍ରମର ରୂପ
 ଗୁଣ ଯୋଗ କରିଅଛି ? (ବିନା ଗୁଣରେ ବି ସେ ଫୁଲ ବରହାଙ୍କ ହୃଦୟରେ
 କରୁକ) । ଅଦମ୍ୟ ଫୁଲକୁ କେଉଁ ମନେ କଲେ, ‘ଏ କଳାଳର ଧନୁ କ ?’

୩୭ଶ ପଦ—ଏହି ସମୟରେ ଫୁଲ ଝୁଲି ରାମକନ୍ଦୁକ କେନ୍ଦ୍ରରେ ପଡ଼ିବାକୁ
 ସେ ଭାବିଲେ, ‘ମଦରଫ ରୂପ ବସନ୍ତରେ ବସନ୍ତସ୍ତ ବସ କଳାଳ ଏ ଫୁଲ ଶରକୁ
 ମୋତେ ମାରିଲା କି ?’ ଏହା ଭାବି ସେହି ବନରେ ତାଙ୍କ କେନ୍ଦ୍ର ଅଛି ଉଠିଲା ।
 ସେତେବେଳେ ସେ ବହୁ ଉଠିଲେ, “ହେ ପ୍ରୀୟାମଣି ! ହେ ସୀତା ! (ତୋ
 ସକାଶେ ସିନା ମୋର ଏ ବୃଷ) ।”

୩୮ଶ ପଦ—ଭଦ୍ର ସେ ସମୟରେ ଶରଦଫାଳ ଗୁଣରେ ଅଶ୍ରମରେ ବସ
 ଥିଲେ । ସେ ଚିନ୍ତା କଲେ,—ବସ୍ତୁ ଅମ୍ଭ ବସ୍ତୁ ଦୂର କରିବାପାଇଁ ସମ ରୂପରେ
 ଏ ବସନ୍ତର ଭାଷୀ ହୋଇଅଛନ୍ତି ସିନା ।

୩୯ଶ ପଦ—ନିର୍ମଳ ପଦ୍ମମଣି ଜଗତଜନନୀ ସୀତାରୂପେ କନ୍ଦୀ ହୋଇ
 ଅଛନ୍ତି । ଏହା ଭାବି ଭଦ୍ର ଗୁପ୍ତ ହୋଇ ରହିଲେ । ସମ ଶୀତ ସେଠାରେ ବଳେ
 କଲେ ।

ଦାଣ ଶରାଧନଧର । କେନି ମୁନି ସନିଧର ।
 ବରୁଧାଲୟକୁ ଗତ । ବନ୍ଦ ନିଗମେ ସେ । ୪୦ ।
 ବଡ଼ ସୁକୁଳ ଶରଣ । ବୁଦ୍ଧିଶ ଦକା ଶରଣ ।
 ବୁଝେ ରସାଳ ଅସ୍ଥାକୁ । ବାଛଇ ସ୍ଥାକୁ ସେ । ୪୧ ।
 ବିଜୟ ରାମ କରବେ । ବିଭକ୍ତେ ମୋତେ ତାରବେ ।
 ବିଲେକ ସନ୍ତାପ ରୁଦ । ବିଦାର ରୁଦ ସେ । ୪୨ ।
 ବିଶ୍ୱକର୍ମା ତା ଭାବରେ । ବିଭୋଗୀ ହେଲେ ଜିବରେ ।
 ଦେଖି ଭାବଗ୍ରାସ୍ତ୍ର ପଦ । କେମେ ଅସ୍ତ୍ରପ ସେ । ୪୩ ।

୪୦ଶ ପଦ—ବରୁଧାଲୟ—ସ୍ୱର୍ଗ । ବନ୍ଦ ନିଗମେ—ବେଦବାଦ୍ୟରେ ସ୍ତୁତି କର ।

୪୧ଶ ପଦ—ବିଦା ବେଶ—ଦିନ ରାତି ।

୪୨ଶ ପଦ—ଅସ୍ଥାକୁ—ଗୁଣିକା ଦ୍ୱାର । ରସାଳ—ଅମ୍ଳ । ବିଭକ୍ତେ—ବିଶେଷ ରୂପରେ ବା ସନ୍ତୋଷରେ ଭୋଜନ କର । ରୁଦ—ଅମ୍ଳ । ରୁଦ—ଦୁର ।

୪୦ଶ ପଦ—ରେଭଜ ମୁନି କାଣ୍ଡ ବୋକଣ୍ଡଧର ରାମ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ ବୁଝିବୁ ନିଜ ଅଶ୍ରମରେ ଦେଖି ବେଦବାଦ୍ୟରେ ସ୍ତୁତି କର ସ୍ୱର୍ଗର ଗମନ କଲେ ।

୪୧ଶ ପଦ—ଅତି ସୁଖୀବଶ ଶରଣ ଦିନ ରାତି ବୁଦ୍ଧ ବୁଦ୍ଧ ପାତ୍ରର ଅମ୍ଳ ସବୁ ଗୁଣି ଦନ୍ତଧର ସ୍ୱାଦୁ ଅମ୍ଳକୁ ବାଛି ରଖିଥିଲା ।

୪୨ଶ ପଦ—‘ରାମଚନ୍ଦ୍ର, ଏଠାକୁ ବିଜେ କରବେ ଏବଂ ଏ ସୁସ୍ଥାକୁ ପାତ୍ରର ଅମ୍ଳକୁ ଭୋଜନ କରି ମୋତେ ଏ ଜନ୍ମରୁ ଉଦ୍ଧାର କରବେ’—ଏହା ଭାବ ସେ ଅମ୍ଳ ଗୁଣି ରଖୁ ଥାଏ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର, ସେଠାକୁ ଯିବୁ ସେ ତାକୁ ଦେଖି ଦୁଃଖ ଦୂର କରୁ ଓ ଗୁଣି ରଖିଥିବା ସ୍ୱାଦୁ ଅମ୍ଳ ଭୋଜନ ପାଇଁ ରାମଙ୍କ ହାତକୁ ଦେଇ ଦେଲା ।

୪୩ଶ ପଦ—ବିଶ୍ୱକର୍ମାପୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର, ଶରଣର ଭକ୍ତ ଭାବରେ ବଶ ହୋଇ ଶୀଘ୍ର ସେ ଅମ୍ଳ ଭକ୍ଷଣ କଲେ । ଭାବଗ୍ରାସ୍ତ୍ର ଏହି ନାମ ବିକାମାନ ଥିବାରୁ ସେ ଅତି ଶୀଘ୍ର ଭକ୍ଷଣ ପାତ୍ର ହେଲେ (ଅର୍ଥାତ୍, ‘ଭାବଗ୍ରାସ୍ତ୍ର’ ଏହି ନାମରୁ ସାର୍ଥକ କଲେ) ।

ବିଦ୍ରୁମପୁତ୍ରା ରସାବ	। ବିଦ୍ୟୋଗ କଲେ ବିଶାଳ	।
କଳକାଶ ତତପର	। ବସୁଧାସର ଯେ	। ୪୩।
ବିବିଦ୍ଧ ଏ ବିଶ୍ୱନରେ	। ବିଶେଷୀ ମୋ ଅଶ୍ୱନରେ	।
ବୋଲୁ ଗୁହଁ ପ୍ରସନ୍ନରେ	। ବିଦ୍ୟମାନରେ ସେ	। ୪୪।
ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ଶବ୍ଦ କରେ	। ବସତ ଉଷ୍ୟମୁକରେ	।
ବିଦ୍ରୁ ପୁତ୍ରୀବ ଦୋଷରେ	। ବାଲିର ତରେ ଯେ	। ୪୫।
ବିବକର ଏ ଦଶା ସେ	। ବିଦାଦ ରବି ଦଶାସେ	।
ବିମୋହୀବ ଦେବ ଆଶି	। ବିଦାଶି ଅଶି ସେ	। ୪୬।
ବାରଦା ବହୁ ଭବତ	। ବିମାନେ ସେ ନରଗତ	।
ବାହାର ସେହି ଆଦେଶେ	। ବିନପ୍ରଦେଶେ ସେ	। ୪୭।

୪୪ଶ ପଦ—ବିଶାଳ କଳକାଶ—ବୁଦ୍ଧ ନେତ୍ରପଦ୍ମ । ବିଦ୍ରୁମପୁତ୍ରା—
ବିଦ୍ରୁମପୁତ୍ର ରସାବ ।

୪୫ଶ ପଦ—ଅଶ୍ୱନ—ବେଳନ ।

୪୪ଶ ପଦ—ବୁଦ୍ଧ ପଦ୍ମ ନେତ୍ର ସମତରୁ, ବିଦ୍ରୁମପୁତ୍ର ନ ଥିବା ପାତ୍ରର
ଆମ୍ଭ ଗୋଟିଏ ପୁଅପା ଉପରେ ଥୋଇ ଦେଲେ ।

୪୫ଶ ପଦ—‘ଏ ଅମ୍ଭରେ ବିଦ୍ରୁମ ନାହିଁ’, ତେଣୁ ଏ ମୋର ଉତ୍ତରରେ
ଉପସ୍ଥାପିତ ହେବେ—ଏହା କହ ସମତରୁ, ପ୍ରସନ୍ନ ଚିତ୍ତରେ ସେ ଶବ୍ଦକୁ ଗୁହଁ
ରହିଲେ ।

୪୬ଶ ପଦ—ସମତରୁ ଗୁହଁ ବା ଭଙ୍ଗୀରୁ ଜାଣି ପାରି ଶବ୍ଦକୁ କହିବା,
‘ବିଶ୍ୱକ୍ଷାସତ କାଳର ଉତ୍ତରେ ପୁତ୍ରୀବ ରୁଷ୍ୟମୁକ ପଦ୍ମ ଗୁହାରେ ବାସ
କରି ଅଛି ।’

୪୭ଶ ପଦ—‘ସେ ପୁତ୍ରୀବ ଭ୍ରମର ଏ ଅବସ୍ଥାରେ ବିବକର ହେବ । ସେ
ବାହାର ବାହରୁ ପ୍ରକାଶ କରି ରବି ସଙ୍ଗେ ବିଦାଦ ଲଗାଇ ତୁମ୍ଭ ବିଦ୍ୟାସରୁ
ଆଣ୍ଟି ଦେବ ।’

୪୮ଶ ପଦ—ସେ ବିଶ୍ୱ ଉତ୍ତର ସହୃଦ ଏ ବାଣୀ କହ ଦେବ ବିମା-
ନରେ ଆବେଶ କରି ଆକାଶମାର୍ଗରେ ଗମନ କଲ । ଶବ୍ଦର ଦଥା ଅନୁସାରେ
ସମ ଉତ୍ତର ଅବଶ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ବିଦେ କଲେ ।

ବାଟେ ପମ୍ପା ସାରସର	। ବିସଜିତ ସାରସର	।
ବିସଜିତ ସାରସର	। ବୃଷାର ସର ସେ	। ୪୯।
ବିଧିରେ ଘ୍ନାନ ଭ୍ରମର	। ବିଳସୁଛନ୍ତି ଭ୍ରମର	।
ବିଳାସ ଯହିଁ ଭ୍ରମର	। ବାଞ୍ଛେ ଅମର ସେ	। ୫୦।
ବାବରେ ଅଦର ସରେ	। ଉମଳ ଅଦରଶରେ	।
ବିବେକ ହଂସ ମାନସ	। ବଳି ମାନସ ଯେ	। ୫୧।
ବିଧିସ ତାସ ପୁରଣ	। ବଡ଼ ଅଳଙ୍କାରଣ	।
ବିନାୟ ମାତ ସାରସ	। ବହୁର ରସ ସେ	। ୫୨।

୪୯ଶ୍ଳୋକ ପଦ—ସାରସର—ଉତ୍ତମ ସରୋବର । ବିସଜି—ପରିଗଣ ।
ସାରସ—ଜଳଚର ପକ୍ଷୀବିଶେଷ । ବିସଜିତ—ପରିକ୍ଷିତ ହାସ ମଣ୍ଡିତ, ଶୋଭିତ ।
ସାରସର—ପଦ୍ମମାନଙ୍କର । ବୃଷା—ଇନ୍ଦ୍ର । ସର—ସୁସୁବିଶୀ ।

୫୦ଶ୍ଳୋକ ପଦ—ଭ୍ରମର—ଉଦ୍ଭିଦ । ଭ୍ରମର—ଭ୍ରମରଶବ୍ଦଃ । ଅମର—
ବେଦକା ।

୫୧ଶ୍ଳୋକ ପଦ—ଅକର୍ଣ—କର୍ଣ୍ଣ ।

୫୨ଶ୍ଳୋକ ପଦ—ପୁରଣ—ସ୍ମରଣ । ଅଳଙ୍କାରଣ—ଅଳଙ୍କାର ।
ବିନାୟ—ସ୍ମରଣ । ମାଳସାରସ—ମାଳପଦ୍ମ ।

୪୯ଶ୍ଳୋକ ପଦ—ସମ ଲକ୍ଷଣ ଯାହିଁ ଯାହିଁ ବାଟରେ ପମ୍ପା ନାମକ ଏକ
ସରୋବର ବେଶିଲେ । ସେ ସରୋବର ପ ମାନଙ୍କରେ ଶୋଭିତ, ପୁଣି ହଂସ ଓ
ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କ ହାସ ମଣ୍ଡିତ ହୋଇଅଛି । ସେ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସରୋବର ଅଟେ ।

୫୦ଶ୍ଳୋକ ପଦ—ଦୈବେନ୍ଦ୍ରାଣରେ ସେ ସରୋବରରେ ଜଳ ଉଦ୍ଭିଦ
ନାହିଁ, ଭ୍ରମରମାନେ ତହିଁରେ ଫୁଟିଥିବା ପଦ୍ମମାନଙ୍କରେ ବିହାର କରୁଅଛନ୍ତି ।
ସେହି ସରୋବରରେ ବେଦକାମାନେ ସ୍ବର୍ଗ ଗୋ ଭ୍ରମରେ ଜଳ କ୍ରୀଡ଼ା କରୁବାକୁ
କାନ୍ଧି କରନ୍ତି ।

୫୧ଶ୍ଳୋକ ପଦ—ସେ ସରୋବରର ଜଳ ଏପରି ସ୍ବଚ୍ଛ ଯେ, ତାକୁ ଦେଖିଲେ
ନିର୍ମଳ କର୍ପଣର ଘୋରବ ରହିବ ନାହିଁ, (ନିର୍ମଳ ଦର୍ପଣଠାରୁ ସେ ଜଳର ନିର୍ମ-
ଳତା ଖୁବ୍ ବେଶି) । ହଂସମାନେ ସେ ସରୋବରରେ କ୍ରୀଡ଼ା କରି ମନେ କରନ୍ତି,
ମାନ ସରୋବରଠାରୁ ଏହା ଉତ୍କୃଷ୍ଟତର ।

୫୨ଶ୍ଳୋକ ପଦ—ସେ ସରୋବରର ଜଳ ଏପରି ଶୀତଳ ଯେ, ତାହା ସ୍ବର୍ଗ
ତଳେ ଶାନ୍ତି ତାପ ଦୂର ହେବ, ପୁଣି ସେ ଅତି ଗର୍ଭୀର ଅଟେ । ତହିଁରେ
ବିବିଧ ଓ ମଧୁର୍ଗନ୍ଧ ମାଳପଦ୍ମ ଶୋଭା ପାଇଅଛି ।

ବାହୁ ବୁଝାଉଁ କମଳ	। ବିଦନ ଗାରେ କମଳ	।
ବିରତେ ଭଙ୍ଗ କୁମୁଦ	। ବହୁ କୁମୁଦ ଏ	। ୫୩।
ବୁଝି ଉଠେ ଚନ୍ଦ୍ରବଦନ	। ବହେ ଗତି ଯଥା ଚନ୍ଦ୍ର	।
ବିନୋଦରେ ଚନ୍ଦ୍ରବାଣୀ	। ବିଚକ୍ରବାଣୀ ସେ	। ୫୪।
କାଶୀରେ ହୋଇ ବିରାଜୁ	। ବୋଲେ ରଘୁବୀର ରହୁ	।
ବିଷ୍ଣୁର କହ ମଧୁର	। ବାଣୀ ବଧୂର ମୋ	। ୫୫।
ବାଳା ମୋ ରସସରସୀ	। ବିହରେ ମୁଁ ମୀନ ରସି	।
ବିଧୁରେ କେମନ୍ତ ଜୀବ	। ବୁଝି ନ ଯିବ ସେ	। ୫୬।

***ଶବ୍ଦ ପଦ—କମଳ—ମୁଖ । ବିଦନ—ପୂର୍ଣ୍ଣ । କମଳ—କଳ ।
ଭଙ୍ଗ—ଭ୍ରମର । ବହୁ—କରୁଣ । କୁମୁଦ—ଅନନ୍ଦ ।

***ଶବ୍ଦ ପଦ—ଚନ୍ଦ୍ର—ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତପକ୍ଷୀ । ଚନ୍ଦ୍ର—ସମୁଦ୍ର । ବିନୋଦରେ
—ଅନନ୍ଦରେ । ବିଚକ୍ରବାଣୀ—ଶକ୍ତି ଅଭୁତ ।

***ଶବ୍ଦ ପଦ—କାଶୀରେ—ବେଣିକାରେ । ବିଷ୍ଣୁର—ପକ୍ଷୀର ।

***ଶବ୍ଦ ପଦ—ବୁଝାଉଁ ମୁଖେ ଥିବା କଳପାନ ବରଦା ଲକ୍ଷ୍ମୀରେ ସେହି
ସରୋବର ତଟଦେଶରେ ବସେଇଥିଲେ ବୁଝି ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଜଳରେ
ସ୍ପର୍ଶିତ ବଳ ପ୍ରଭାତେ ପ୍ରମୋଦମାନଙ୍କୁ ବହୁତ ଅନନ୍ଦ ପ୍ରଦାନ କରୁଅଛନ୍ତି ।
(କରୁ ସବୁ ସ୍ପର୍ଶିତ ବଳ ପ୍ରମୋଦମାନେ ଅନନ୍ଦମାନରେ ସେଠାରେ ବିହାର
କରୁଅଛନ୍ତି) ।

***ଶବ୍ଦ ପଦ—ଚନ୍ଦ୍ରବାଣୀ ପକ୍ଷୀସମୂହ ସେ ସରୋବର ଜଳରେ ବୁଝି
ଉଠନ୍ତି । ସେମାନେ ଚନ୍ଦ୍ରବାଣୀ ସହିତ କ୍ରୀଡ଼ାରେ ରତହୋଇ ଜଳରେ ବିହାର
କରୁଥିଲେ ଏପରିକିରେ ଗତ କରୁଅଛନ୍ତି ଯେ, ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ଶକ୍ତି ଅଭୁତ
ଗତି କରୁଥିବା କୋଷ ହେଉଅଛି (ଶରଦେଶେ ପ୍ରାଚୀର ସ୍ଥାନରେ ସକଳ
ଚନ୍ଦ୍ରବାଣୀରେ ଶୁଦ୍ଧ ଯୋଗରେ ବୁଝି ବୁଝି ଉପରକୁ ଉଠିଯାଏ, ତାକୁ
ଶକ୍ତି ଅଭୁତ କରନ୍ତି) ।

***ଶବ୍ଦ ପଦ—ସେ ଚନ୍ଦ୍ରବାଣୀ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରବାଣୀ ଦେଇ ଦେଖିବରୁ
ରମ୍ୟର ବିରହପରିଣାମ ବଳେ ହୁଅନ୍ତେ, ସେ କହଲେ, “ହେ ପକ୍ଷୀ । ମୋ
ମନୋହର କାନ୍ତୀକୁ ବୁଝ ।”

***ଶବ୍ଦ ପଦ—“ମୋ ପ୍ରିୟା ରସବତୀ ହେତୁ ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ସରୋବର ପରି
ପଥେ । ତେଣୁ ମୁଁ ମୀନ ପ୍ରାୟ ବିହାରରେ ରହିଥିଲି । ଜଳ ବିହନରେ ମୀନ
ନାଶ ହେଉଥିବା ତାର ବିହେଦରେ ମୋ ସ୍ବାଶ ବା ନ ଯିବ କପରି ? [ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ
ନାଶ ଯିବି ।”]

ବହୁଶଶିଷ ସଦନ	। ବରୁଣପୁତ୍ର ଶ୍ରେୟନ	।
ବହୁଶ ସେ ବେଉଁ ଦେଶ	। ବୁଝି ସଦେଶ ଏ	। ୩୭।
ବଦନ ସଦା କମଳ	। ବକାଶି ଥିଲ କମଳ	।
ବିଲେଳ ନେତ୍ର ଶଞ୍ଜନ	। ବସି ରଞ୍ଜନ ସେ	। ୩୮।
ବିରାଜି ମୋ ପୁରସଦ	। ବିଭୁତି ଥିଲ ପ୍ରାସଦ	।
ବିହେତୁ ଦାନ ହୋଇଛି	। ବାହୁଡ଼ୁ ଇଚ୍ଛୁ ଏ	। ୩୯।
ବିକାଶେ ତବ ଦୃଶକୁ	। ବିହନ୍ତି କବି ଯେଗକୁ	।
ବଦ ପୁତ୍ର ଯୋଦାରତା	। ବନ୍ଧୁ ବାରତା ତୁ	। ୪୦।
ବୋଲୁଁ କୋପି ଚକିତାକ	। ବୋଇଲ ଏମନ୍ତ ବାକ	।
ବେନିନାବେ ଦେଇ ପଦ	। ବ୍ୟର୍ଥ ସମ୍ପଦ ଏ	। ୪୧।

*୩୭ଶ୍ଳୋ ପଦ—ମଦନ—କନ୍ୟା । ବଞ୍ଚି-ଶର—ବନଶକଣ୍ଡା । ରୂପ
ରେ ।

*୪୧ଶ୍ଳୋ ପଦ—ବଦନା—ମୁଖ । କମଳ—ପଦ୍ମ । ବିଲେଳ—ଚଞ୍ଚଳ ।

*୪୨ଶ୍ଳୋ ପଦ—ପୁରସଦ—ଭଦ୍ର । ବିଭୁତି—ସ୍ତୁତି । ବା ସମ୍ପଦ ।

*୪୦ଶ୍ଳୋ ପଦ—ବିକାଶେ—ପ୍ରତିକା । ବୁଡ଼ି । ସୋଦରତା—ବନ୍ଧୁତା ।

*୩୮ଶ୍ଳୋ ପଦ—“କନ୍ୟା ବନଶ କଣ୍ଡାରୁପ ଶରରେ ମୋତେ ବିଜ
ବରବାବୁ ବରୁଣପୁତ୍ର । ମୋ ପ୍ରିୟା ବେଉଁ ଦେଶରେ ରହନ୍ତି; ଏ ବାଣୀ ମୋତେ
ବୁଝାଇ ଦେ ।”

*୩୯ଶ୍ଳୋ ପଦ—“ମୋର ପ୍ରିୟାର ମୁଖ ସଦୃଶା ଫୁଟୁଥିବା ପଦ୍ମପ୍ରାୟ
ନିର୍ମଳ ଦିଶେ । ତହିଁରେ ଚଞ୍ଚଳ ହେଉଥିବା ନେତ୍ରଯୁକ୍ତ ଶଞ୍ଜନ ପକ୍ଷୀ ପ୍ରାୟ
ଖେଳି କର ଶୋଭା ପାଉଥିଲା ।”

*୪୦ଶ୍ଳୋ ପଦ—“ତା ମୁଖ ପଦ୍ମରେ ନେତ୍ର ଶଞ୍ଜନର ଖେଳା ଦେଖି ମୁଁ
ଭଦ୍ର ସମ୍ପଦ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲି । ମାତ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ ତାହାର ବିହେତୁତ୍ବ କବି
ଦୁଃଖୀ ହୋଇପଡ଼ିଛି । ସେ ସେଇ ଅସୁ—ମୁଁ ଏହା ଭବନା କରୁଅଛି ।”

*୪୧ଶ୍ଳୋ ପଦ—“ମୋ ପ୍ରିୟାର ପ୍ରତିକା ଯେତେ ସହଜ ତୁମ୍ଭ ଦୁଃଖର
ନିବାରଣ କରିମାନେ ଉପମା ଦେଇଥାନ୍ତି । ସୁତରାଂ ତା ସହଜ ତୁମ୍ଭର କଳ୍ପନା
ଅତି । ଅତିଏକ ମୋ ପ୍ରିୟାର ବାଣୀ କହ ।”

*୪୨ଶ୍ଳୋ ପଦ—ଭ୍ରମରେ, ଏହା କହୁଥିବା କବିବାକ ପକ୍ଷୀ କୋପ କରି
କହିଲା, “ତୁର ନାବରେ ଗୋଡ଼ ଥୋଇଲେ ସମସ୍ତ ସମ୍ପଦ ବ୍ୟର୍ଥ ହୁଏ । (ତୁର
ନାବେ ଗୋଡ଼ ଦେଲେ ମଣିଷ ବୁଡ଼ି ମରେ) ।”

ବହୁ ଜଟା ପ୍ରିୟଦୂତ	ବୁଢ଼ମରଦା ବିହତ	
ବହୁମରଦା ବିହତ	ବିଲହ ଲୋଚନ ତୁ	୨୨୧
ବୋଲୁ ବୋଲରେ ଶେଷ	ବିଦକ୍ଷଣ ସୁଲକ୍ଷଣ	
ବିହୁ ବେଉରୁ ଇଚ୍ଛାର	ବିହଗ ଗୁରୁ ତୁ	୨୩୩
ବିଶ୍ୟାତୁ ତପ ଦେଉ ତୁ	ବୋଲଇ ବୁଝୁନୀ ତୁହି	
ବିଶିଷ୍ଟାଦ ଏ ଅକାଶ	ବଡ଼ ସୁଜାଣ ତୁ	୨୪୩
ବିଦୋଗରେ ନିଅ କାଳ	ବିହୁ ଏ ଶାପ ତରୁ ତ	
ବେନି ସୋଦର ବହନେ	ବିଚେ ଗହନେ ସେ	୨୫୩
ବ୍ୟାକୁଳରେ ହୋଇ ଶୀତା	ବଞ୍ଚେଇ ଶେଷେ ଗଣିଣୀ	
ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱରେ ରତି ସାର	ବିଦ୍ୟା ସଂସାର ଏ	୨୬୩

୨୨୧ମ ପଦ — ବିହଗ—ପକ୍ଷୀ । ବିଲହ—ଲତା, ଶୃଙ୍ଗ ।

୨୪୩ମ ପଦ — ବିଶ୍ୟାତୁ—ବିଶ୍ୟାତ କରୁ ।

୨୨୧ମ ପଦ—‘ତୁମ୍ଭେ ଶିବରେ ଜଣା କହୁଅଛ, ସୁଖି ସୁୀ ଲମ୍ପଟ ଅଛ; [ତୁମ ନାବରେ ଗୋଡ଼ ଦେଇଛ] ତେଣୁ ବୁଝି ମରଗା ତୁମ୍ଭ ପକ୍ଷରେ ନିଶ୍ଚିତ ଅଟେ । ସୁଖି ଏତେ ନିର୍ଲଜ୍ଜ ସେ ପକ୍ଷୀଙ୍କ ରତ କ୍ରୀଡ଼ା ଦେଖୁଅଛ ।’

୨୪୩ମ ପଦ—ଚକ୍ରବାକୀଠାରୁ ଏହା ଶୁଣି ଲକ୍ଷ୍ମଣଚନ୍ଦ୍ର ଓ ପଣ୍ଡିତ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ତତ୍ତ୍ୱକ୍ଷଣାତ୍ କହଲେ, “ତୁ ହାର ପକ୍ଷୀ ହୋଇ ମନେ ମନେ କହ ବିହୁ ବୋଲି ଜଣାଇ ଦେଉଛ ।”

୨୫୩ମ ପଦ—“ତୁ ସାମାନ୍ୟ ପକ୍ଷୀ ମାତ୍ର ସୁଖି ତୁ ଗୁଣ୍ଡ, ଅଥଚ ତପସ୍ୟାର ଲକ୍ଷ୍ମଣ କହୁଅଛ । ବଶିଷ୍ଠାକ ଋଷିମାନେ କଣ କହ ଅଛ ?—ସେ ଜଟାଜୁଟ କାନ୍ଧ, ତପସ୍ୟା କରି ମଧ୍ୟ ଗୁଣ୍ଡ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ତୁ ତାଙ୍କଠାରୁ କହ ପଣ୍ଡିତ ପରା !

୨୬୩ମ ପଦ—ଅକାଶରୁ ବିହେଦରେ ସମସ୍ତ କଥା ।” ଏହି ଶାପ ଦେଇ ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଦୁଇ ଭାଇ ତତ୍ତ୍ୱକ୍ଷଣାତ ସେଠାରୁ ଗହନ କରି ମଧ୍ୟରୁ ବିଚେ କରି ଗଲେ ।

୨୭୩ମ ପଦ—ଶାପ ପାଇବାରୁ ଚକ୍ରବାକୀ ବ୍ୟାକୁଳରେ ଶୀତକଣ୍ଠୀ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ନିଜ ବାନ୍ତକୁ କହୁଛ, “ଏ ସଂସାର ଚିତରେ ସମସ୍ତ ଭେଦ ମଧ୍ୟରେ ରତ ସମ୍ବୋଧ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୋଲି ଅଧିକ ହୋଇଅଛି ।”

ବିପଦ କି ଶରକ୍ଷେଦ	ବଡ଼ ବିପଦ ବିକ୍ଷେଦ	
ବଣ ବଢ଼ିବା ଅର୍ଦ୍ଧନ	ବ୍ୟର୍ଥ ସର୍ଜନ ଏ	୧୨୭।
ବିରୁ ସେ ଗୋଡ଼ାଇଲେ	ବିନୟ ରାମେ ହୋଇଲେ	
ବିଭୋ ଦକ୍ଷିଣ ଗମନ	ବାମ ସୁମନ ହେ	୧୨୮।
ବହୁ ମଧୁର ମୂରତି	ବିହରେ ବହୁ ଶ୍ଵରଣ	
ବି-ଜାତି କେତେ ମନ୍ଦିତେ	ବେଳେ ବିଭକ୍ତ ଯେ	୧୨୯।
ବଦନ ଦଶ ବିଂଶତି	ବାହୁ ତା ଆଗେ ବସତି	
ବିମାନେ ଶୋକ ଜନିତା	ବିରଜନିତା ଯେ	୧୩୦।
ବିଲେବ ଏତେ ମାତର	ବିଦେବ କର ଶିଖର	
ବିଡ଼ ଶାପକୁ ସୁଗତ	ବିହୁଁ ଭଗତ ସେ	୧୩୧।

୨୭ତମ ପଦ—“ଶରକ୍ଷେଦ ହେବା ତା କି ବିପଦ ? ତା ଅପେକ୍ଷା ବିରହ ବିପଦ ବେଶୀ ବଞ୍ଚିଦାୟକ । ବଣ ବୁଦ୍ଧି ପ୍ରାପ୍ତ ନ ହେଲେ ଆମ୍ଭ ଜୀବନ ବୃଥା ଯିବା ! [ସମ୍ଭୋଗ ନ ହେଲେ ବଣ ବୁଦ୍ଧି ହେବ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଆମ ବୁଦ୍ଧି ଏହିଠାରୁ ଲେପ ପାଇବ] ।”

୨୮ତମ ପଦ—ସେ ଚକ୍ରବାକ ଓ ଚକ୍ରବାକୀ ଏମନ୍ତ ବିରୁଦ୍ଧ କରି ରାମଙ୍କ ପଛରେ ଗୋଡ଼ାଇଲେ ଓ ବିନୟ ପ୍ରକାଶ କରି କହିଲେ, “ହେ ବିଭୋ ! ତୁମ୍ଭେ ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗକୁ ଚମନ କଲେ ବାଟରେ ଅଛନ୍ତି ହୋଇଅଛ (ଅଥବା—ତୁମ୍ଭେ ଦେବତା ବା ବିଦ୍ୟ ପରି ସମଦର୍ଶୀ ହୋଇଅଛ) ଅଥଚ ଆମ୍ଭଠାରେ ପ୍ରତିକୂଳ ଆଚରଣ କରୁଅଛ ।”

୨୯ତମ ପଦ—“ତୁମ୍ଭେ ସୁନ୍ଦର ମୁଖି ଧାରଣ କରିଅଛ । ଅଥଚ ଏପରି କଷ୍ଟ କଥା କହିଲ [ମଧୁରଠାରେ କଷ୍ଟ ରହବା ଅସମ୍ଭବ] । ଆମ୍ଭେ ଗୁରୁ ପକ୍ଷୀ ଜାତି—ଆମର ଝିନ ଅତୀ କେତେ ? ଅଭିଶପ୍ତ ଦେଇବେଳେ ଏହା ଟିକିଏ ମାତ୍ର ବିରୁଦ୍ଧ କଲ ନାହିଁ ?”

୩୦ତମ ପଦ—“ଦଶମୁଖ ବଂଶବାହୁ ବିଶିଷ୍ଟ କେହି ବିମାନରେ ବସି ଯାଉଥିଲବେଳେ, ତା ଆଗରେ ଏକ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମନ୍ତ୍ରଣା ବସି ଶୋକ କରୁଥିଲ ।”

୩୧ତମ ପଦ—“ଆମ୍ଭେ ଏତକ ମାତ୍ର ଦେଖି ଅଛୁ,—ତୁମ୍ଭେ ହୃଦୟରେ ବିରୁଦ୍ଧ କର । ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଇଥିବା ଶାପରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇବାର ଭାଗ୍ୟ କି ?” ଏହା କହି ସେମାନେ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଲକ୍ଷ କଲେ ।

କାସରେ ମାତର ତର । ଉଦ୍ଭବରେ ଅନ୍ତର
 ବେନୀକଲେ ନଦେ ରହ । କାନ୍ଦୁ କରନ୍ତି ଏ
 କରତ ସ୍ବରକ ହେଲେ । କାହୁଁଲେ ଶ୍ରୀ ହେଲେ ।
 ବୋଲେ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଅସ୍ତ୍ରଦ । ବସୁନ୍ଧା ଦେବ ୧୭୭

୨୨ତମ ପଦ—କାସର—କନ । କର—ରକ୍ଷାପାଥ । ଅସ୍ତ୍ରଦ—ସ୍ଥାନ ।

୨୨ତମ ପଦ—ତାଙ୍କର ରକ୍ଷା ଦେଖି ସୁମନ୍ତେ, ତାଙ୍କୁ କର ପ୍ରକାଶ
 କଲେ, “ତୁମ୍ଭେ ଉପେନ୍ଦ୍ରରେ କେବଳ ଏକଦି ହେବ । ସୁଦ୍ଧିରେ ନଦୀର ଦୁଇ
 କୂଳରେ ଅନ୍ତର ହୋଇ ରହିବ । ତେଣୁ ବହେଇ ବାଟିବ ।” ସୁମନ୍ତେ, ଏହି କର
 ଦେବାରୁ ପ୍ରକାଶହେଁ ତତ୍ତ୍ଵଜ୍ଞାନ ଫଳିଗଲେ । ଉପେନ୍ଦ୍ର, କାସୁରପଦର ସ୍ଥାନ
 ଏହି ସ୍ଥାନକୁ ବହେଲେ । [ଶେଷ ପଦ କାସୁର ପଦ ସହତ ମିଶିଅଛି] ।

ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ—
ନାରାୟଣ-ପୁସ୍ତକାଳୟ
ଶ୍ରୀ ନାରାୟଣ ଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ
ପୋ: ଚାନ୍ଦିନୀଚୌକ, କଟକ